ابو الضیا توفیق

سلسلهٔ ادبیات عثمانیه

... پاشا . فضلی . فوزی بك وطبیعی ...
عصمت بك . قوجه سكبان باشی ایله مترجم ...
رشید وفؤاد وجودت قادبن ...
ایله عثمانی وكاك مقالات مختلفه‌لری ...
شاملدر

H. Baker

٢١١٢

فهرس نمونهٔ ادبیات

٨٩٠
کتابخانه سید تیمور پاشا
١٢/١٠/١٣٣٣

٩٧٨٤

فهرس نمونهٔ ادبيات

صحيفه
٣ مقدمهٔ جامع .

سنان پاشا :

٧ تضرعات .
٨ الهى .
١٠ تضرعات متصوفانه .
١٣ حكميات .
١٦ انفعالات .
١٨ ملاحظهٔ جامع .

فضولى :

٢٠ شكايتنامه .
٢٨ ملاحظهٔ جامع .

قوچى بك :

٣١ تلخيصاتندن برفقره .
٣٦ ملاحظهٔ جامع .

نعيما :

٣٧ ابشر پاشانك مخصوصاتى .
٣٨ ملاحظهٔ جامع .

نديم :

٤٠ عبدالرحمنك فرارى .

صحيفه
٤٢ ملاحظهٔ جامع .

كانى :

٤٤ يكن محمد پاشايه مكتوبى .
٤٦ بعض اصلاحاتى حاوى برمكتوبى .
٤٩ ديكر برمكتوبندن مستخرج فقره .
٥١ هره نامه .
٥٣ ملاحظهٔ جامع .

حقى پاشا :

٥٥ بيورلدى صورتى .
.. ملاحظه جامع .

عصمت بك :

٥٦ تذكره .
٥٩ ملاحظهٔ جامع .

قوجه سكبان باشى :

٦٠ خلاصة الكلام .
٨٥ ملاحظهٔ جامع .

فهرس

صحیفه

عاصم :

٨٧ بر لایحهٔ تاریخیه .
٩٢ حسبحال .
٩٤ بر مقالهٔ مزیفانه .
٩٦ ماروت .
٩٨ عقل .
١٠٠ اصطفلین .
١٠١ فصاحت .
٠٠٠ بلاغت .
١٠٢ کاشمر .
١٠٤ کاویانی درفش .
١٠٥ شاهدارو .
١٠٧ ملاحظهٔ جامع .

عاکف پاشا :

١٠٩ منقبهٔ هزل آمیز .
١١٠ بر مسوده .
١٢٠ تصویر افعال .
١٢٩ استطراد .
١٣٠ تبکیت .
١٣١ مبحث ثانی .
١٣٨ برادرینه مکتوب .
١٤٠ دیکر مکتوب .
١٤١ شیخ مشتاقه جوابنامه .
١٤٨ ملاحظهٔ جامع .

صحیفه

رشید پاشا :

١٥١ لایحهٔ سیاسیه .
١٦٤ مابین کتابتنه بر تذکره .
١٦٦ نطق مرتب .
١٧٠ ملاحظهٔ جامع .

فؤاد پاشا :

١٧٢ سوریه مکتوبی .
١٧٩ شناسی‌یه بر تذکرهسی .
١٨١ ملاحظهٔ جامع .

جودت پاشا :

١٨٣ لاحقهٔ تقویم الادوار .
١٨٥ تاریخندن بر صحیفه .
١٨٧ فؤاد پاشایه بر مکتوبی .
١٩٥ خطبهٔ قس بن ساعده .
٢٠٠ ملاحظهٔ جامع .

ادهم پرتو پاشا :

٢٠٢ اطلاق الافکار .
٢٠٩ بر استطراد .
٢١٢ عوعوه .
٢٢٧ برمکتوب شرحی .
٢٣٣ ملاحظهٔ جامع .

شناسی :

٢٣٥ سنله .

فهرس

صحیفه

۲۳۸ انفاق محتاجین .

۲۴۰ استانبول سوقاقلرینك تنویر وتطهیری .

۲۴۸ جریدهٔ عسکریه .

۲۵۰ والده‌سنه برمکتوبی .

۲۵۳ ملاحظهٔ جامع .

۲۵۳ ملاحظهٔ مخصوصه .

ضیا پاشا :

۲۶۲ خاطره .

۲۷۰ اختلاف امتی رحمة .

۲۷۴ حقوق ومحاکم .

۲۷۹ اندلس تاریخندن برقاچ سطر

۲۸۱ دفتر اعمالندن بر بحث .

۲۸۴ شعر وانشا .

۲۹۲ ملاحظهٔ جامع .

سعدالله پاشا :

۲۹۳ شارلوتنبورغ سرایی .

۲۹۸ پارس اکسپوزیسیونی .

۳۰۱ برلین مکتوبی .

۳۰۴ تعزیتنامه .

۳۰۵ ملاحظهٔ جامع .

کمال بك :

۳۰۷ سعی .

۳۱۶ وطن .

صحیفه

۳۱۹ نفوس .

۳۲۱ لوندره .

۳۳۹ تصویر غروب .

۳۴۴ عائله .

۳۵۱ کوره‌نك .

۳۵۶ مدنیت .

۳۶۴ حقوق .

۳۶۸ حقوق عمومیه .

۳۷۱ معارف .

۳۸۳ جلال‌الدین .

۳۹۴ محبت .

۴۱۰ حیثیت .

۴۲۱ برمقدمه .

۴۳۲ محاکمهٔ تاریخیه .

۴۴۶ جامع کتابه مکتوبی .

۴۴۸ کذا دیکر مکتوبی .

۴۵۲ عبدالحق حامدبکه مکتوب .

۴۶۶ مدیللی مکتوبی .

۴۷۱ کذا .

۴۷۶ برملاحظهٔ ادبیه .

۴۸۰ انشاآت عمومیه .

۴۸۹ مقدمهٔ جزمی .

۴۹۷ مباحث ادبیه‌یه دائر برمکتوبی .

۵۰۳ ملاحظهٔ جامع .

نمونهٔ ادبیات عثمانیه

سکزنجی عصر هجریدن زمانمزه قدر الك مشهور
ادبامزك آثارینی جامع وهربری حقنده
ملاحظات ادبیه‌یی شاملدر .

مصنفی

ابوالضیا توفیق

« فن ادب برمعرفتدرکه انسانه خصلت
آموز ادب اولدیغیچون ادب واهلی
ادیب تسمیه قلنمشدر . » (شناسی)

تمثیل ثانی

نمونهٔ ادبیات ایلك دفعه اوله‌رق ١٢٩٦ سنه سنده طبع اولنمشیدی
اشبو ایکنجی دفعه‌سی ایسه بعض علاوات وتصحیحات ایله
اولکندن دها صحیح ومکمل اوله‌رق تمثیل ایدلمشدر

قسطنطنیه

١٣٠٢

مطبعهٔ ابوالضیا

تأليفى

١٢٩٢ سنه‌سنده رادوس جزيره‌سنده‌در

معارف عموميه نظارت جليله‌سنك رخصتيله

اصحاب مطالعه‌یه

حسن افاده برنجی درجه‌ده گوزل دوشنمکله وَ ایکنجی درجه‌ده گوزل دوشنوبده گوزل یازانلرك آثارینی نمونه طوتمقله میسر اولور .

گوزل دوشنمك بردرجه‌یه‌قدر تحصیله وَهرشیدن زیاده استعداده محتاجدر . پك قبا ذهنلی آدملر بیلیرزکه تحصیله اولان اقدامی سایه‌سنده پك معقول شیلر یازار . هیچ یازی بیلمز ادیبلر ایشیدیرزکه میدانه کتیردکلری اثرلرك برمصراعی وَ یا بر عباره‌سی دنیانك اك بیوك عالملرینی ، حکیملرینی حیرتده براقیر !

جاهل اولورکه گوزل دوشنور ، گوزل یازار ، گوزل یازمه‌نك یوللرینی ایجاد ایدر . آنك استعدادینه برده معرفت منضم اولورسه آثارینه برقاچ قات رونق ویرمسی امور طبیعیه‌دندر .

عالم اولورکه استعدادی گوزل دوشنمکه ، گوزل یازمغه

وَ هله گوزل یازمه‌نك یولنی ایجاده کافی د کلدر ، تحصیل قوّتیله گوزل دوشنه بیلیر، گوزل یازه بیلیر ، وَ بلکه گوزل یازمق ایچون طریقلرده ایجاد ایدر .

عصرمزده بولنان ادبا بومقدماتی قبول ایتدکلرندندرکه استعداد فطری‌یه تخیّرله برابر دائما طبیعتی حسن تصوّر وَ حسن افاده وَ بلکه اقتدار ایجاده سوق ایده‌جك اسباب ایله اوغراشیرلر . بوقاریده ایما ایتمش ایدك ، که اوسببلر خلقه قاعده ومثال گوسترمکدن عبارتدر .

ادبیاتده برخاصّه گورلمش؛ قاعده اوقدر فائده ویرمیو! مثلا الك بیوك برعالم ریاضی الڭ کوچك صرّاف قدر فائض مرکّب حسابنده سرعت ومهارت گوستره‌مدیکی کبی، الك بیوك برمعانی خواجه‌سی الك کوچك برغزته محرری قدر «کاتب» اوله‌میور !

هیچ شبهه یوقدرکه برغزته محرری ادیب اولمق ایچون اقتضا ایدن اسبابه برمعانی خواجه‌سی قدر مالك اوله‌ماز . بوکا ایسه هیچ شبهه‌یوقدرکه دنیاده نه‌قدر معانی خواجه‌سی وارسه ادیب اولمق استعدادندن محروم وَ نه‌قدر غزته محرری وارسه ادبیاتجه تحصیل احتیاجندن وارسته وَ مع مافیه اصحاب تحصیلك فوقنده بولنمغه مقتدر دکلدر .

بومطالعاته مبنی تشریح عالم قواعدینی اربابنه براقه‌رق،

يالكز ملتمزك ادبياتنه خدمت ايچون امثالى حاوى برمجلهٔ ترتيبنى هردرلو تشبثاتك الك مهمى عد ايلدم .

بومجلهٔ ده طوتديغم اصول حالدن ماضى يه نظردر ؛ فكرمك صحيح اولوب اولمديغنى ايسه آثار مندرجه ارائه ايدر صانيرم . اجدادمزه باقه‌ليده نه اولمقلغمز لازم كلديكنى آندن آكلامه‌لى . يوقسه يازديغمز شيلره ويسيلرك ، فلانلرك آثارى محك عد اولنورسه ادبياتمزك استقبالى امين اوله‌ماز.

« ماضى نه‌در ؟ برموت ابدى ! .... » قولى ، لسانمزه تطبيق اولنورسه عاكف پاشانك ظهورندن اوّل بودعوانك حقيقتنى اثبات ايچون يوز بيك شاهد بوله‌بيليرز .

سز احتمال ، كه اوقوديكز ! لكن هيچ مأمول ايتميكز كه اولادكز [خمسهٔ نركسى] وَيا [سيرويسى] اوقومغه مقتدر اوله بيلسين ! اگر او اقتدارى حاصل ايتمكه صرف عمر ايدرلرسه يازق كنديلرينه ، يازق ملته ، خصوصاً وَ خصوصا يازق سزه !

حال معلومدر ، كه صوك نفس قيلنندر ؛ استقبال ايسه شمديلك بزز . ايلروده‌ده اولادمز اوله‌جق .

§

آلتى يوز سنه‌لك برملتك افرادى آره‌سنده يوزلرله منشى كلمش ايكن ، طوپى يگرمى قدرينك قبول ايديلشى

احتمال که طمطراق الفاظ طرفدارانی عندنده وسیلهٔ اعتراض عد اولنور . فقط بزجه حکمسزدر .

چونکه بز ادبیات دینیلان خاصّهٔ جلیله‌یی ممعی قیاس ایلمش اولسه یدق اوحالده همایون نامه‌لر، شفیق نامه‌لرله اوقچی زاده‌لرك ، فلانلرك آثارندنده مثال انتخاب ایدردك .

برده زمانمزده آثارینی قبول ایتدیکمز ذواتدن بشقه منشیلرمز کلمامش دکلسه‌ده آنلرك عمومنی ادبای معهوده آثارینی مقلد، یعنی ادبیاتی بشقه نقطهٔ نظردن محاکمه ایدن طاقمدن بولدیغمز ایچون اثرلرینی قبوله لزوم کورمدك . مثلا ضیابکك (ضیا پاشا مرحومك) کرچکدن انشا اطلاقنه سزاوار اولان شمدیکی آثار ادبیه‌سیله مقایسه وبناء علیه مؤاخذه فکری اولمامش اولسه ایدی اندلس تاریخی پارچه انتخابی ایچون دکل حتی وقعه تحقیقی مقصدیله‌ده اله آلمقده تردد ایدردك .

شونیده علاوه ایله ختم کلام ایده‌لم : مقصدمز ادبای سالفه‌نك قابلیت ومعرفتلرینی انکار دکلدر ؛ بلکه فضیلت وقدرتلرینی تسلیم ایله برابر مسلکلرینك مقصد حقیقته موافق اولمدیغنی اخطاردر .

ابوالضیا توفیق

فی ١٢٩٢

نثر

∴

سنان پاشا

(تضرعات)

« برمبدعسك، كه عدم خزانهٔ ابداعكدر ! برموجد سككه يوقلق وسيلهٔ اختراعكدر ! عقل دوربين افق ذروهٔ كمالكى گورەمز ؛ وهم تيز پردامن سرادق جلالكه ايرەمز.

« نسر طائر خاطر انسانى كه هروقت موجودات علوى وسفلى شكار مخلب ومنقاردر برنفس ربوبيّتك هواسنده پر آچوب اوچەماز. وطاوس عقل وفكرت آدمى كەروز وشب فضاى ملكوت وصحراى جبروتده جلوه سازدر برقدم الوهيّتك ساحەسنده سياحت ايدەمز .

« برعليم سككه علمكه غايت يوق . برقدير سككه قدرتكه نهايت يوق . قديمسك، عقول متقدمين ومتأخرين دائرهٔ قدمكه قدم باصەماز. حكيمسك، حكماى اوّلين وآخرين حكمت معرفتكدن دم اورەماز . برمعشوقسك كه عشقك

هواسنده افلاك چرخه گیروب اویناراِ . برمحبوبسك كه شوقك دردندن بتون گون آسیای چرخ ایگلر !

« برقهر مانسك، كه جلالك سطوتیله هر موجود مقهور . رحمانسك، كه جمالك تجلّاسیله هرذره مسرور . سمیعسك، كه سمعكه آلت یوق. بصیرسك ، كه بصركه آفت یوق. مدبرسك، كه ارادتكه علت یوق! خالق سك، كه مخلوقكه نهایت یوق! جوادسك، كه بخششكه غرض یوق. حی سك، كه حیاتكه مرض یوق . قیّوم سك عالم سنكله قائم. فیّاض سك جهان فیضكله دائم . موجودسك مكانسز ! دائم سك زمانسز! وهّابسك، كه كمینك بخششك وارلق. رزّاقسك، كه خزینه كده یوق یوقلق ! وارث سك، كه اوّل دخی سن مالك . باقیسك، كه باقیسی جمله هالك ! كبیرسك كبرك اضافی دكل. صادقسك وعدك خلافی دكل . عالمسك علم قدیمك كلی وجزؤیی محیط . لطیفسك لطف عمیمك مركبه وبسیطه بسیط ! واحدسك سرادقات لم یزلیده فردانیتله موصوف . احدسك سریر لایزالیده وحدانیتله معروف ...... » (تضرعات مقدمه‌سندن)

الٓهی

« ای ملك علاّم ! وَای مالك اذمّهٔ انام ! سن اول

موجدسك ، كه كل رخساری اكام ارحامده تقديركله پيدا ايلرسك ! وَسن اول مبدعسك، كه رخساركلی ارحام اكامده تدبيركله هويدا ايلرسك! سن اول حكيمسك، كه نركسك گوزلرينی نركس گوزلولر گبی ، حكمتك آثاريله بينا ايلرسك ! سن اول كريمسك ، كه سوسنك زبانی سوسن ربانلر كبی ، نعمتك اذكاريله گويا ايلرسك ! سن اول محبوبسك، كه بلبل زبان، كلبن نهال انسانده شوقك نواسيله نغمه ساز وخوش آرالق ايدر. وَسن اول معشوقسك. كه زبان بلبل نهال كلبن بوستانده عشقك هواسيله ترنم گوی ودستان سرالق ايدر . سن اول عليمسك ، كه آيينهٔ معرفتكده اسرار نهانی وَمغيبات دوجهانی چهرهٔ روز روشن گبی لايحدر ! وَسن اول رحيمسك، كه نسيم رحمتك دماغ جان انس وجان وَمشام ارواح عالميانده رايحهٔ عنبر اشهب گبی فايحدر ! سن اول جوادسك،كه سؤال سائلان آسمان وزمين وَافاضهٔ مواهب موجودات عالمين تكرّر ايّام وَتعاقب شهور واعوام ايله نعمتك خزانه‌سندن برذرّه قدر اكسلمز .

§

سن اول ملك سك،كه ملكوتكه عزلت يوق . وَسن اول عزيزسك، كه عزتكه ذلت يوق . سن اول سلطان سك،

كه سلطنتكه خيل وخشم گركمز . وسن اول پادشاهسك، كه شهلككه چترو علم گركمز .

سن اول قهّارسك ، كه سطوات قهركى اوروب، « لمن الملك اليوم ؟ » ديديكك وقت زوايای علوی وسفليدن براحدك جوابه طاقتی اولماز . ينه جلال احديتكله « لله الواحد القهّار ! » ديه جواب ويرديككده كيمسه‌نك معارضه‌يه استطاعتی اولماز. هانی اول لاف جباری ومباهات جهانداری ايدنلر نيچون اول كونده اول لافدن دم اورمازلر؟ .... وهانی اول دعوای حيثيت وجاه وتمدّح رفعت باركاه ايدنلر نيچون اول دمده اول دعوايه قدم باصمازلر؟ .... (كذا تضرعاتدن)

تضرعات متصوفانه

الهی ! بن يوق ايكن نه اوله‌جغمی ، وبنی ياراتمه‌دن نه ايده‌جكمی بيلوردك ! بنم نه‌قولبه ياپيشه‌جغمی باشمه يازمش، نه يوله كيده‌جكمی ازلده بيلمش ايدك ! اگر ازلده قوللغه قبول ايتدكسه فضل سنكدر؛ نعمت بكا . اگر رد ايلدكسه عدل سنكدر؛ حسرت بكا .

الهی! بوترتيب عوالم غيب وشهادت وبونظام حضرت عزت وجلادت برسلسله‌در ، كه براوجی لم يزلده وبراوجی

لایزالده در . وَبر دیزیدرکه برطرفی عیانده وَبرطرفی مثالده‌در . مادام، که اول اوجندن تحریك ایدلمیه بواوجی حرکت ایتمز . هرنیك یختلق وَبد بختلق، که دوران سورر ، جرائد تقدیر قدمده یازلمشدر . وَهرخلعت ، که انسان کیر، خیاطت خانهٔ ازلده بچلمشدر .

الٰهی ! عاصیلرك معصیته قدرت وَیا کناهه آلت نره‌ده بولوردی ، سن ابذال ایتمه‌سه‌ك ! وَیا عابدلرك عبادته قوت وَطاعته استطاعت نره‌ده بولوردی ، سن ارشاد ایتمه سه‌ك !

الٰهی ! طوته‌لم شیطان آدمه زرق ایتدی . یااول بغدایی آدمه کیم رزق ایتدی ؟...

الٰهی ! مقام محمودیّت مرتبه‌سنی حبیبکه ویردك ، امّا شفاعتی کندی رضاکه موقوف ایلدك، که « من‌ذا الذی یشفع عنده الاّ باذنه »

الٰهی ! هدایت کلیدینی اول سروره تسلیم ایتدك، امّا هدایتی ینه مشیتکه تعلیق ایلدك ، که « لاتهدی من احببت ولکن‌الله یهدی من یشاء »

الٰهی ! هدایت اول حضرتك النده اولسه ایدی ابوطالب جهنمده حریقمی اولوردی ؟ وَاگر نوح ایستدیکنی حمایت ایلیه بیلسه یدی گوزینك اوکنده اوغلی غریقمی اولوردی ؟

لوطك پیغمبرلكی عورتنه باعث سعادت، فرعونك كفری آسیه‌یه مورث شقاوت اولدیمی ؟

الهی ! قبول سندن، رد سندن . الهی ! شفاسندن، درد سندن . الهی ! هر كیمی قبول ایدرسه‌ك عزیز ایدرسك، هرنه قدر خسیس ایسه ! هر كیمی رد ایدرسه‌ك حقیر ایدرسك ، ولونه قدر نفیس ایسه ! هر كیمی دیلرسه‌ك اختیار ایدرسك ، كه « وَربّك یخلق مایشاء وَیختار » وَهر كیمی دیله‌مزسه‌ك خوار ایدرسك، كه « وَمن یجعل الله نوراً فماله من نور » .

نه‌قبولك طاعته ، عبادته، نه‌ردك گناهه، معصیته گوره‌در ! كیمنك اعمالی بهشتیدر ، كندی دوزخی ! كیمنك افعالی دوزخیدر ، كندی بهشتی ! سابقهٔ ازلده نه‌یازدكسه او اولور . خاتمهٔ عمره نه معلق ایسه او ایریشور .

الهی ! نیجه‌لر اصحاب ریاضت وعمل سابقهٔ ازلده اشقیادن ! وَنیجه‌لر معتكف لات و هبل خاتمهٔ عمرده سعدادن !... الهی ! پاك قوللرك سندن نصل امید وار ایسه بی باك قوللرك آنلردن زیاده مستند عاطفت درلر . وَاگر مطیع قوللرك طاعتلرینه گووه‌نیرلرسه عاصیلرك‌دخی كرمكه طیانیرلر .

الٰهی ! اگر قبول قابلیته گوره یسه قابلیت سندن .

وَاگر رد استعداده موقوف ايسه استعداد كيمدن ؟ الهی ! عشق مست وحيرانلری عدمدن وجوده سرخوش وباده نوشان چيقمشلردر ؛ وَمحبتك آواره وسرگردانلری ازل اقليمندن بی‌هوش ودستار كشان گلمشلردر ..... »

(كذا تضرعاتدن)

حكميات

دنيا بر عجوزه‌در، كه [*] لباس عرايس دخترانده گورينور . وَبر خراب آباد ويرانه‌در، كه مظهر آبادانده گوزوكور !

آنك ذوق وصفاسی وفای زنان وَابر تابستان كبی، ناپايداردر. وَغصه وجفاسی اوراق اشجار وَاعداد رمال كبی بی شماردر .

گربه كبی، طوغورديغنی كندی يير؛ وَكلب كبی تملق ايلديكنی ايصيرر . كيمكله عهد ايتديده بنه بوزمه‌دی ؟ كيمكله عقد ايتديده بنه چوزمه‌دی ؟

كيمدر، كه روزكارك رواجنی بی كساد، صلاحنی بی فساد، صعودينی بی هبوط، وصولنی بی قنوط، اوجنی بی حضيض نازل، شهدينی بی سم قاتل، صلحنی بی جنك

[*] فصيحی عجوزدر .

وجدال، دولتی بی تغیّر وزوال، طلوعنی بی افول، نزولنی بی قفول، شرفنی بی وبال، قدومنی بی ارتحال، فرحنی بی ترح وبلا، منحتی بی محنت وابتلا، بقاسنی بی فنا، غناسنی بی عنا، نعمتنی بی غم، لذتنی بی الم، شربتنی بی زهر، لطفنی بی قهر، عزیزینی بی مزلّت، دولتنی بی ذلّت، تلاقنی بی فراق، وفاقنی بی نفاق گورمش اوله !........

بو بر اودر، که عمارتلری خراب، املری نایاب، عزتلری تحقیر، تعظیملری تصغیر، عرصهٔ آفات وبلیاتدر. هرکیم جهان کاسه‌سندن شربت حیات ایچدیسه عاقبت خمار ممات کورسه گرك؛ وهرکیم زماندن کل راحت قوقلادیسه البته خار زحمتنی چکسه گرك.

هرکه نازك دللر شمشیر مرك الندن پرخوندر؛ هرطاق دولت کلنك عقوبتندن سرنگوندر.

هانکی سروبالای اقبالدر، که قوّت باد اجل آنی بی مجال، آنی دوتا ایتمامشدر؟ وهانکی شکوفهٔ باغ جمالدر، که سطوات خزان مرك وبال آنی یره دوشورمامشدر؟ هانکی نقش دلکش وزیبادر، که طوفان حادثات آنی امواج بی پایانیله ستر ونایاب ایتمامشدر؟ وهانکی عارض رعنادر، که عذارمه تابانی خس وخاشاك جهانه قاریشوب کیتمامشدر؟ هانکی آسمان صفادر، که غمایم حادثات کائنات

علوّیه ایله رنك ورواقی کدورت وزوال بولمامشدر ؟ وَهانکی صورت ماه سیمادر، که طریان موانع نکبات سفلیّه ایله رونق وضیاسی تغیر وانتقال بولمامشدر ؟ هانکی جمال مردم دیدهٔ عزتدر، که دیدهٔ مردم اول زینتك لطافتنده حیران ایکن، ناکهان بادفنا اسوب، خاك ایچنده خور ایتمامشدر ؟ وَهانکی قوت دولت جوان بختدر، که پیرو جوان اول صاحب دولتك رکابنده دوان ایکن، آخر شیر اجل زور پنچه‌سیله زار ایتمامشدر. هانکی مبارز صفدر جهاندر، که کشاده عنان وکشیده سنان اوله‌رق، یوروکن، بستهٔ عقدهٔ شست دهر اولمامشدر؟ وَهانکی مرد میدان زماندرکه سخت کمان وزه‌و پیکان آلوب، کزرکن، خستهٔ زخمهٔ دست قهر اولمامشدر ؟

§

نیجه خلیفه‌لرك عمامهٔ دولتلری واردی، که برگون سرنگون اولوب، بوینلرینی آنکله باغلادیلر! نیجه پادشاهلرك کمر عزتلری واردی، که ناکهان اسیر اولوب، بللرینه زنجیر ایلدیلر!

باغ جهان هیچ کل دولت ویرمامشدر، که خارجفا ومحنت آکا لازم اولمیه! وَزنبور زمان هیچ شهد عزت صونمامشدر، که زهر قهر ومشقت آکا ملازم اولمیه!

هانکی یوسف دوراندر، که زلیخای زمانه دامنی چاك ایتمامش اوله؟ وهانکی سلیمان زماندر، که دیو جهان آنی طوتوب هلاك ایتمامش اوله؟ هانکی جمدر، که انجام جامی سرنگون وکیسه دولت ایرشدی، که عاقبتی دیگرگون اولمدی؟.......

هانکی لالهٔ چمن ملاحتدر، که عاقبت زبول بولمدی؟ وهانکی آفتاب فلك صباحتدر، که نهایت افول بولمدی؟ هانکی شهریارنیك بختدر، که دنیا هوسنك هواسنده یلرکن، بی رخت وبخت قالمدی؟ وهانکی تاجدار صاحب تختدرکه جهان سراینك سریرینه آلدانوب، یاصلانمش ایکن، بی تاج وتخت قالمدی! هانکی آیین دولت شاهاندر، که منسی اولوب، کچمامشدر؟ وهانکی آیت مصحف خوباندر، که منسوخ اولوب، کتمامشدر؟

(کذا ...)

انفعالات

قبهٔ سماوات بو صلابتیله آخر منشق اولوب، ییقلسه گرك! روی زمین بوطراوتیله عاقبت خراب اولوب، بوزولسه گرك! طاغلر، که گورورسك طاغلسه گرك! صولر، که گورورسك صاورولسه گرك! هرکارگاه، که

گورورسلك بی کاروبار قالسه گرك ! وَهرجماعت، که گورورسلك تارمار اولسه گرك !

خلقت زندگانیٔ آدمی خوش دیبای زیبا ایدی، اگر دست روزگار زورکارچیقارمسه‌یدی! وَنهال عمرکرامی‌خوش قامت رعنا ایدی ، اگر تندبادگردش دوّار قوپارمسه‌یدی ! نیجه طفل نازنینلر که ، هنوز غنچهٔ گلعذاری آچلمامش ، وَزلف مشکباری چوزولمامش ، وَقاشلری یایی قورولمامش ، وَغمزه‌لری اوقی آتلمامش ، ناگاه قهر زمان فتّان اول نارسیده‌لری خاکله یکسان ایدر ! وَنیجه محبوب گزینلر ، که چهرهٔ جان فزا وَقدّ دلارالری گوکل کلذارینه بهجت وَجهان باغنه طراوت ویرمش ایکن ، برگون فتنهٔ دور زمان اول سرو بویلولرك قدلرینی وَاول گول یوزلولرك حدلرینی طوپراق آلتنده پنهان ایلر ! .....

نیجه هلال درخشان اولور ، که هنوز بدر اولمه‌دن خسوف بولور ! وَنیجه آفتاب تابان اولور ، که افقدن ظاهر اولمه‌دن کسوف بولور ! روزگار چمنلرنده اویله ریحانلر اولور ، که آچلمه‌دن یولنور ! نیجه عمر آغاجلری اولور ، که یتیشوب مثمر ایکن ، زخم چشم زمانهٔ غدّار ایریشوب ، باد فناء حوادث ییقوب دویرر ! وَنیجه زندگانی دوحه‌لری اولرر ، که کوکاری زمینه مستمرایکن ، نوایب روزگار مکّار

یتیشه‌رك ، برگون صرصر مصائب ایله باش آشاغی چویرر !
حاصلِ جهان باغبانی بویله گلمش دیکدیکنی قوپاریر !
زمان دهقانی بویله عادت ایتمش اکدیکنی چیقاریر ! .....

« نه خوش ایدی بودهرك بوستانی
گر اولماسه یدی آسیب خزانی »

(کذا ...)

ملاحظه

بو ذات ترکجه ده زمانینك ادبیات شرقیه‌سندن ــ تقلید اولندیغنی بیلدیرمیه‌جك صورتده ــ اقتباس ایدنلرك برنجیسیدر ؛ بو جهتله ادبیات عثمانیه‌یه مؤسس اولعد اولنه بیلیر .

احتمال که کندیسندن مقدم بو یولده یازی یازانلر واردر ؛ فقط بزکوره‌مدك . میدانه‌چیقاران اولورسه لسانمزك تاریخ ادبیاتنه بیوك خدمت ایدر . شیوه افاده‌سی پك کوزك اولمقله برابر، قافیه جولق واصطلاح پرورلك یولنده وباخصوص « نثر مرسل » طرزنده یازلمش اولمسی جهتله لسانمزك طبیعتنه موافق اولمدیغیچون شمدی مقلد عد اولنمسی آرزو اولنمز ، وبلکه اولدنبری اولنمدیغنه تشکر اولنور .

فقط ترتیب تصورده مؤلف حضرتلرینك اختیار ایتدیکی نظر حکمت اکر اخلافنه درس عبرت اولمش اولسه ایدی ، هیچ شبهه یوقدر ، که شمدی بزده‌ده ــ تعریفنه لایق ــ برلسان ادب موجود اولوردی . حیفا ، که عثمانلیلرك سیف جلادتی ایرانلیلری نه قدر

کردنداده' انقیاد ایتدیسه ایرانلیلرك ترهات قلی دخی عثمانلیلری اودرجه‌ده مفتون حیرت ایلدیکندن' اویله برحکیمك کوستردیکی :ونهٔ عرفان دخی وصافلك' خواجه جهانك برسطرده سکز قاف واون آلتی شـین جمع ایتمکدن عبارت اولان شقشقه زنلکارنده خلقك توهم ایلدیکی لطافته غلبه ایده‌مامشدر .

بونی بز ینه سنان پاشانك نقصان همتنه حمل ایدرز : میدانه قویدیغی اثر زمانك آثار عجمانه‌سنه حقیقت بیك‌قات فائق ایکن الفاظده آنلرك طرزینی تقلید ایتمك کندنجه فقدان جسارتدن بشقه برشیئه حمل اولنه‌میه‌جق درجه‌ده برکوچوکلکدر .

مقصدمز بویله برمؤسس اولی مشکلپسندانه مؤاخذه دکلدر : یالکز لایق اولدیغی صورتده براسلوب ادب ایجادینه قادر اولان برحکیم ذوفنونك اختیار ایتدیکی شیوهٔ عجمانه ایچون تأسفدر .

(سنان پاشا فاتحك خواص مصاحبانندن وعلمای وزراسندن ایدی . ولادتی ۸٤٤ ووفاتی ۸۹۱ سنهٔ هجریه‌سنده‌در .)

فضولی

شکایتنامه [*]

مالك ملك آرای عالم وَحاکم حکمفرمای اقالیم وامم معمورهٔ جهانی وقف استرزاق ایدوب، تولیتنی ملوك عدالت شعار وَحکام مرحمت دثاره تفویض ایتدکجه وَ خانقاه تنکنای عرصهٔ امکانده آثار ارباب استحقاق اولوب، هر فردینه مقدارنجه خزانهٔ غیبدن وظیفهٔ مستمرّه یتدکجه، اول مملیٔ ارقام دیوان خلافتك قلم مشکبارلری مفتاح کنوز ارباب ارزاق واصحاب استحقاق اوله. وَاول ناقل اعلام استحکام بنیان سلطنتك رقم عنبرنثارلرنده حدایق احداق ارباب نظر بصارت بوله . شرح شمهٔ ثنا وَرفع رقعهٔ شیمهٔ دعادن صکره،

عرض ایدر خاکسار بی مقدار،
بندهٔ کمترین فضولیٔ زار،

[*] بغداددن نشانجی محمد پاشایه .

که مقیم مقام عزلت ایکن،
ساکن کوشهٔ قناعت ایکن،
باشمه دوشدی جاه سوداسی؛
ذوق اهل طمع تمنّاسی !
هوس کسب نیك نام ایتدم !
طلب رفعت مقام ایتدم !
ایستدم کیم علوّ قدر بولەم؛
مظهر لطف پادشاهی اولەم !
بیلمدم کیم شکسته حال اولورم؛
حسد اهلنه پایمال اولورم .
طمع اشراره خادم اولمق ایمش؛
سفهایه ملازم اولمق ایمش !
کیمکه آللهدن ابا ایلر؛
بشقه درکاهه التجا ایلر؛
حاصلی ذلت وخسارت اولور؛
رخت امّیدی یأسه غارت اولور .

القصّه فرق اقتدارمی افسر قناعت وَقالب اعتبارمی خلعت عزلت ایله مزین قیلوب، وَ تملیك عوالم معنایی تسخیر اقالیم صورتدن یکرك بیلوب، پادشاه ملك استغنا وَ حاکم علی الاطلاق ممالك فقر وفنا ایکن، جوهر ذاتم

اقتضای تحمّل ایدوب، وَصورت سلوکمدن رنك توکّل کیدوب، عالم همتدن بو سروشه ملهم اولدم؛ وَبو معنایی اصغا قیلدم،که :

« ای غافل! عالم صورت مظهر الٓهیدر؛ وَمهبط انوار حظوظات نا متناهیدر ! هر آیینهٔ ملك ملکوتدن منفك اولمز؛ وَخصایص ملکدن بهره‌مند اولمیان سرایر ملکوته دسترس بولمز. لاجرم، حکّام ملکه توسّل موجب حصول مواهبدر؛ وَملوك عصره توصّل باعث وصول مطالبدر .

« وَحدیث صحیحدر،که : « السلطان ظل‌الله » وَآندن استغنا خطادر . وَخبر صریحدر،که : « لارتبة فوق رتبة السلطان الا لنبی مرسل او ملك مقرب » وَ آندن انحراف ناروادر . خصوصا بزم پادشاهمزك رتبهٔ سلطنتی معنیده پایهٔ خلافتدر؛ وَسریر حکومتی حقیقتده مسند امامتدر . »

پادشاه بحر و بر سلطان سلیمان ولی،
اولکه محض عدلدر ذات ولایت پروری.
خالی آندن اولمسون یارب ولایت تا ابد،
کیم ولایتدن دکل خالی صفای جوهری.

القصّه بو تحریك ایله درکاه معلاّدن برنصیبه طالب اولوب وَارکان دولتدن سعادت امداد وَشرف اسعاد

بولوب، طقوز افلاکه استغنا ایدرکن، اوقافدن طقوز آقچه وظیفه‌یه قناعت قیلوب عرض آلدم؛ وَبرات ایچون درگاه عالمپناهه ارسال ایدوب، مترصد اولدم. مدت ترّصد منقضی اولدقده وَ ایام انتظار سرانجام بولدقده مبشرلر، که مژدهٔ تشریف بشارت یتوردیلر؛ بکّا مثال میمون وَبرات همایونی گتوردیلر: حلیهٔ معارف ایله آراسته وَزیور عرفان ایله پیراسته، عنبر سوادنده صبغت «وَاللیل اذا سجی» وَکافور بیاضنده صفوت «وَالصبح اذا تجلیّ» صحیفه‌سنده سطور خط سحایب امطار مواهب وَخطوطنده افراد نقط کالکواکب انوار مطالب، مشابه صدف درّ ثمین لؤلؤ سیراب ایله مملو دریای مکارم تموج ایدوب، کناره صالمش؛ وَمماثل نافهٔ ختن مشکتابله طولوب، قائد عز واخترام ایله وارد اولمش. فاتحهٔ عنوانی کریمهٔ «هوالحق المبین» وخاتمهٔ تاریخی «وَالعاقبة للمتقین» غایت مضمونی «ذلك فضل‌الله یؤتیه من یشاء والله ذوالفضل العظیم» نهایت مفهومی «انه من سلیمان وَانه بسم‌الله الرّحمن الرّحیم»

زهی مثال شریف ونشان عالیشان!
زهی مراسلهٔ ذوق بخش وفیض رسان.
زهی هلال سپهر عواطف واشفاق!
زهی کلید کنوز مراحم واحسان!

زهی صحيفهٔ صافی دل و صفا انكيز،
زهی جريدهٔ عنبر نثار ومشك افشان!

حقا، كه اول آيت رحمت نزولنده خاطر فاتره پيك سرور سرايت ايتدی، كه وصفی ناقابل تقرير وخارج احاطهٔ تحريردر. واول سرمايهٔ دولت وصولنده قلب منكسره بر شوق يتدی، كه ذكری مافوق احتمال تقريردر.

نفسه آنكه يتن ذوقدن اولدم آگاه
قلت «انى لك قالت هو من عندالله»

مجملاً اميد تمام وسعی واهتمام ايله اختيارسز دوردم. وابراز حكم ايچون متولیء اوقاف حضورينه يوز اوردم: الحق متولی ملاقاتنه فرصت دوشمدی! وآنك دامن ملازمتنه دست نيل ايرشمدی! اما ديوان بلاغتنه تهجم ايتدم؛ چون انحس اوقاتده واضعف حالاتده حضورلرينه كتدم. برجمع كوردم، كه حكايتلری پريشان! نه صفادن آنده اثر ونه صدقدن آنده نشان وار!.... جمعيتلری دام حيل، حضار مجلسلری «اولئك كالانعام بل هم اضل» حركات ناهموازلری مثابهٔ سوهان روح وكلمات پرآزارلری مشابه امواج طوفان نوح! سلام ويردم؛ ــ رشوت دكلدر ــ ديه آلمديلر! حكم كوستردم؛ ــ فائده‌سزدر ــ ديه ملتفت

اولمدیلر! اگرچه ظاهرده صورت اطاعت کوستردیلر؛ امّا زبان حال ایله جمیع سؤالمه جواب ویردیلر:

دیدم: ایهاالاصحاب! بونه فعل خطا وَچین ابرودر؟ دیدیلر: «بزم عادتمز متصل بودر.» دیدم: بنم رعایتمی واجب کورمشلر؛ وَبکا برات تقاعد ویرمشلر، که اوقافدن همیشه بهره مند اولهم؛ وَپادشاهه فراغ بال ایله دعا قیلهم. دیدیلر: «ای مسکین! سنك، مظالمکه کیرمشلر؛ وَسرمایهٔ تردد ویرمشلر، که مدام فائده‌سز جدال ایده‌سك، وَنامبارك یوزلر کوروب، ناملایم سوزلر ایشیده‌سك» دیدم: براتمك مضمونی نه ایچون صورت بولمز؟. دیدیلر: «زوائددر؛ حصولی ممکن اولمز.» دیدم: بویله اوقاف زوائدسز اولورمی؟. دیدیلر:« ضروریات آستانه‌دن زیاده قالسه بزدن قالورمی؟» دیدم: وقف مالنی زیاده تصرف ایتمك وبالدر. دیدیلر: «آقچه‌مزله صاتون آلمشز بزه حلالدر.» دیدم: حسابه آلسه‌لر بوسلو کگزك فسادی بولنور!. دیدیلر: «بوحساب قیامتده صوریلور.» دیدم: دنیاده دخی حساب اولور. دیدیلر: «یالکز خبرینی ایشتمشز؛ آندن دخی باکمز یوقدر؛ کاتبلری راضی ایلمشزدر.»

کوردم، که سؤالمه جوابدن بشقه برنسنه ویرمزلر؛ وَبوبرات ایله حاجتم رواقیلمغی روا کورمزلر! ناچار ترك

مجادله قیلدم؛ وَ مأیوس ومحروم کوشهٔ عزلته چکلدم . بن براتمدن اهانت کوردیکم ایچون منفعل، براتم بندن فائده‌سز عذاب چکدیکیچون خجل ! اول شاهد مجروح کبی، تقریردن پشیمان، بن مدعیٔ کاذب کبی تشنیعدن پریشان ! اول آیهٔ منسوخ کبی، ممنوع العمل، بن امت ممسوح کبی مقطوع‌الامل !

بن آکا فتنه اول بکا آفت،
متنفّرین آندن اول بندن !
بن آکا غصّه اول بکا محنت،
متکدّر بن آندن اول بندن !

ماحصل، شدت حرمان کماله یتدکده وَ دریای حیرت طغیان ایتدکده خاطرمه بو یتدی؛ وَ قلبمه بومعنا سرایت ایتدی، که البتّه مطلع مکارمدن طالع اولان آفتاب مکرمت احتجاب سحاب تیره‌یی قبول ایتمز؛ وَ منبع مراحمدن ترشّح قیلان ذلال مرحمت کرد باد تزلزلدن غبار فنا طوتمز؛ عن‌قریب مانعنه مانع وَ دافعنه دافع ظاهر اولور .

حاش لله کیم قناعت کنجینک سکانه،
مطرح مکر اوله درکاه خلافت دستکاه !
حاش لله کیم قناعت کنجینک مشتاقنه،
از در بیداد اوله طغرای حکم پادشاه !

خداوندا ! مخفی بیورلمیه، وَ مستور اولمیه، که وارد اولان برات همایون مضمونی ارسال اولنان عرضه مطابق اولمیوب، تصرفده ناقص قالمشدر . وَعباراتنده کی زواید لفظی زائد واقع اولمشدر . فی‌الواقع اگر لفظ زوائددن غرض بوایسه، که وظائف خدام وَرواتب ارباب تقاعد واخراجات علیق الدواب وَعلف عوامل ومایحتاج اخراج اولندقدن صکره، بوبنده‌یه برفائده مترتب اوله؛ بوصورت حقیقتده درگاه معلادن بویله اشارت اولنمقدر، که بندهٔ واجبِ التحقیر فضولیٔ حقیر استعداد تقدّم واستحقاق تکرّم دعواسی قیلارکن، وَکندوسنی اکثر ارباب استحقاقدن مقدّم بیلورکن، حقنده مزید مرحمت ملوکانه‌م وَوفیر مکرمت خسروانه‌م ظهوره کلوب، بو برات سخاوت آیاتی ویردم؛ وَبیوردم ، که من بعد رتبهٔ اقتدار وَپایهٔ اعتبارین جمیع گدالردن بلکه بهایمدن وَ طاش، وَ طوپراقدن اخس وادنا بیله، وَ بیهوده تصرف برات قیلوب مرتبه‌سندن خبردار اوله!

حقّا، که بو واقعه‌دن بنم ملالت چکدیکم ، چکدیکم رنج وَایتدیکم خسارت وخرج ایچون دکلدر؛ محضا تحریرده حضرتکزك چکدیکی امك ایچوندر ، که ضایع اولدی ! نیده‌لم؛ الدن نه کلیر ؟ عوض میسر اوله؛ وَقلم قضا تدارکن قیله !.......

سرور اگردش سپهر کبود !
هرگز اولمز موافق مقصود .
باغلامز هرشکوفه میوهٔ تر ،
اکثری بتدیکی یرنده بتر
گرچه اندوه ومحنتم چوقدر ؛
هیچ کسدن شکایتم یوقدر !
طالعمدر بکا جفا گتورن ؛
هربر ایشمده بیك بلا گتورن !
یوقسه درگاه پادشاه زمان ،
منبع لطفدر ؛ مروته کان .
وار امیدم، که اول بلند مقام،
اوله پاینده تا زمان قیام .
سرفراز اوله جمله اعیانی ،
بی تزلزل جمیع ارکانی .

بندهٔ کمترین
فضولی

ملاحظه

آثاری دقتله اوقونورسه آکلاشیلور، که فضولی وجدانه مغلوب اولدیغی زمان تقلید ناقابل برموجددر. یازارکن آغلار، کولر، آغلادیر، کولدیریر !...

افکارینه اتباع ایتدیکی زمان تقلیده دکز برمقلددر. قافیه

یاپار، سجع آرار، صوغوق صوغوق شیلر یازار، دکلنز سوزلر سویلر !..

لسان وجدانیله :

« دوست بی پروا، فلك بی رحم، دوران بی سکون !
درد چوق، همدرد یوق، دشمن قوی، طالع زبون ! »

یولنده سوزلر سویلر . قلم فکریله :

« صوده عکس سروصانك کیم قوپاروب، باغبان،
صویه صالمش، سرونی سر وحرامانم کوروب . »

کبی یاوه‌لر یازار !

وجدانی سویلدیکی سوزلرده بدیعه همان هیچ رعایت ایتمز؛ فکری یازدیغی شیلرده بدیعدن بشقه برشی دوشنمز ! مع مافیه فکر و وجدانیك اجتماع ایتدیکی اثرلرده واردر؛ آنك اك ییوك مثالی ایسه شو درج ایتدیکمز مکتوبدر .

مثلا « سلام ویردم : رشوت دکلدر؛ دیه آلمدیلر . » عباره‌سی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر سهل ممتنعلردندر .

مثلا « انه من سلیمان وانه بسم‌الله الرحمن الرحیم . » آیتنك ایرادی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر اقتباساتدندر .

مثلا « بن امت منسوخ کبی مقطوع الامل، اول آیة منسوخ کبی ممنوع العمل » ترصیعی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر صنایع بدیعیه‌دندر .

فقط مثلا « دیدم : بونه روی غضب وچین ابرودر ؟. دیدیلر : متصل بزم عادتمز بودر . » عباره سنده ابرو، آهو، ماهو قافیه‌لری صحیحاً هیچ بروقت فضولی‌یه یاقیشمز .

حاصلی فضولی تاریخ ادبیاتجه سنان پاشادن صکره، کلاملرك

برنجیسیدر ؛ فقط افکار حکمتده آکا شاکرد اولهمز؛ طبیعت شاعرانهده آکا اوستاد اوله بیلیر .

اکر وجدانی قدر فکرنده انتظام اولمق لازم کلسهیدی، لسانمزده کرك شعر وکرك انشاجه اوستاد کل اولمق هرکسدن زیاده آکا لایق ایدی .

(فضولی اوننجی عصر هجری شعراسندندر . اصلی کرد اولوب تواد واشتهاری بغداددر .)

قوچی بك

سلاطین ماضیه زمانلرنده احوال عمومیه [*]

سعادتلو وَشوكتلو پادشاه عدالتپناه حضرتلرینك ضمیر منیر پرانتباهلرینـه نهان اولمیه، كه : اجداد عظام سعادت انجاملری اولان سلاطین ماضیه سلیمان خان قانونی‌یه گلنجه بالذات دیوان همایون معدلت مقرونه حاضر اوله‌رق، احوال وَامور ملك وملت وَرعایا و برایا وَخزائن و اموال وَسائر كلی وجزؤی خصوصات ایله تقیّد تام بیوررلردی .

بعدهم سـلطان سلیمان خان اگرچـه بالذات دیوان همایونه حاضر اولمزلردی ؛ لكن عهـد سلطنت علیـه‌لرنده واقع اولان غزوات همایونك بعضیسنه بالذات توجه ایلمكله اثنای طریق سعادت رفقیده نیجه احوال واموره اطلاع بیـوروب ، وَزمان استراحتـلرنده محروسـهٔ قسطنطینیه‌ده بالانشین تخت پادشاهی اولدقچه ورای قفسدن امور دیوانه

[*] اصلاحات اداریه دائر سـلطان مراد رابعه ویردیكی لایحه دندر .

القای سمع همایون ایدوب، بوجهتله دخی نیجه احواله واقف اولورلرایدی .

تدبیر امور مملکتــه فرط اشتغالدن طبع همایونلرینــه فی الجمله فتور گلسه نمونهٔ جنك و پیكار اولان صید وشكار ایله گاه ادرنه وَگاه یانبولی شكارگاهلرنده گشت وگذار ایلدكلرندن، حضورلرینه وصول بی مانع ومزاحم اولمغله، وَهر مظلوم بی واسطه عرضحال ایتمكله، بویوزدن دخی نیجه نیجه احواله مطلع اولورلردی .

امور مملکت ایله بووجهله تقیدلری كمالنده اولمقله زمان میمنت نشانلرنده ممالك محروسهٔ عثمانیه معمور وآبادان اولەرق، صحن جهان پرامن وامان ایدی . وَندما ومقربان اوائل سلطنت مراد خانی یه گلنجه امور دیده وكاردان، صاحب رأی وخیر اندیش برآلای عقلا كیمسەلر ایدی . شمسی پاشا وَجلال بك وَفرهاد آغا كبی عطایای وافرهٔ سلطانیه ایله قناعت ایدوب، گرك خدّام ومقربان، گرك ایچ وَگرك طشره خلقندن وَغیریدن كائناً من كان امور دولت علیه یه قطعا مداخله ایتمزلردی .

اول تاریخــده مسند نشــین وزارت عظمی اولان مرحوم محمد پاشا امور وزارتده مستقل اولەرق، حدذاتنده بروزیر روشن ضمیر اولمغــله كارگاه ســلطنتی اون بش ییل

بلا مشارك چویرمش وَرأی سدید جهان آراسیله نظام بخش ملّت ومملکت اولمشیدی .

وزارت عظمی برمنصب جلیلدر؛ اهلنه مصادف اولدقدنصکره، بی وجه عزل اولنمیوب، نیجه ییللر مسند صدارتده برقرار وَامورنده مستقل گرکدر . وَندما ومصاحبانه حضور همایونده احوال وزرا وعلمادن بحث ایتمکه رخصت همایونلری اولمازدی . حتی عهد محمد پاشای مرقومده جلال بکدن خطاءً حضور همایونده پاشای مشار الیهی تخفیفه متعلق بعض ناشایسته اقوال صدور ایتمکله رتبهٔ قرب شهریار ایدن ابعاد وَمدنیهٔ قسطنطینیه‌دن اخراج اولنه‌رق، مدةالعمر داخل حضور همایون اولمدی .

وَسلاطین سلف زمان شریفلرنده وزرای عظام وَبکلر بکیلر وَسنجاق بکلری وَاوزنکی آغالرینك خدمتلرنده اولانلر عموماً عبد مشترالری اولمغله، پادشاه عالمپناه درلکنه متصرف برفرد قبولرنده اولمازدی . رعایا قسمندن وَاهل سوقدن علوفه‌لی خدمتکار دخی آلمازلردی ؛ ایکی جهتدن ضرری مؤدی اولدیغیچون . بریسی بوکه : رسوم رعیّت ویرن رعایا وَاولاد رعایا خدمت وزرا ووکلاده اولنجه رسوم رعیّت ویرمه‌دن قالوب خزانهٔ معموره‌یه وَزعامت وتیمار اربابنه ضرر مترتب اولور . بریدی دخی بوکه :

رعايا؛ كه آته بينوب، قليج قوشانمغه معتاد اوله، لذت دماغنده جايگير اولوب، تكرار منزلهٔ رعيّته تنزل ايده‌مز؛ وعسكرى دخى اولمغه يراماز. بالآخره گروه اشقيايه ملحق اولوب، نيجه فتنه وفساده باعث اولور. آناطولى ولايتنده مقدما ظهور ايدن جلالى اشقياسنك اكثر جند ولشكرى بومقوله‌لر ايدى. وپادشاه قوللرينى قطعا قوللانمزلر؛ وكنديلرينه توابع عدايتمزلردى. ومقدما بكلك وبكلر بكيلك وسائر مناسب پادشاهى ادارهٔ ممالكده كارديده و(امكدار) ومستقيم ودينداركيمسه‌لره توجيه اولنوب، مقابلنده برآقچه وبرحبّه رشوت وجائزه آلنمز، وجرم وگناهى ظاهر اولمينجه برفرد عزل اولنمازدى. على‌الخصوص سنجاق بكلرى وبكلر بكيلر يكرميشر واوتوزر ييل منصبلرنده برقرار اولوردى. اول جهتدن دولت پادشاهيده قوّت وقدرتلرى كمالنده اولوب سفر همايون واقع اولدقچه هربرى يديشر، سكزر يوز، بلكه بيكر مرتب ومكمل ومرد جنك آور مخصوص جبه‌لولر ايله عزم سفر ظفر رهبر ايدرك، (اغور) همايون پادشاهيده نيجه ارلكلر ومردانه‌لكلر ابراز ايلرلردى.

اطراف ممالك عثمانيه‌دن بركوشه‌ده دشمن پيدا اولسه دها خبرى سدّهٔ دولت پناهه كلمه‌دن كلّهٔ بى دولتلرى واصل ديوان همايون اولوردى. جمله‌دن برى سلطان

بایزید عهـدنده خروات حاکمی کبی ، بر عظیم دشمن بد خواه لشکر فراوان ایله سرحدّ ممالك اسـلامیه‌یه هجوم ایدوب، کلیرکن، وَتاریخ مرقومده بوسنه‌دخی سنجاق ایکن والیسی اولان یعقوب بك نام‌مرد دلاور فی‌الحال ایریشوب، حملهٔ اولیده لشکرغوایت رهبرینه شکست و یره‌رك کندیسنك سربی سامانی عرصهٔ رزمگاهده غلطان ایلمشیدی .

ابوالمغازی سلطان سلیمان خان غازی عصر شریفنده دخی دو بریجه مملکتنده [دوزمه‌جه مصطفی] نام برجلالی ظاهراوله‌رق، اوتوزقرق بیك اشقیا جمع ایدوب، قرا وقصباته غارت وَایصال خسارت اوزره ایکن، اول تاریخده (میرلواء بندر) اولان احمدبك نام‌مرد نبرد آزما آنیده شتاب ایدرك، حقلرندن کلدی .

وَسلطان سلیم ثانی عصرنده اسپانیا وَ وندید طونماسی طونمـای همایونه شـکست ویروب، بعده طقسـان پاره چکدیرمه وَقدرغه ایله آیا ماوره قلعه‌سنی محاصره ایتدکده یانیه‌بکی غازی طورخان‌اوغلی مصطفی بك نام غازیٔ سرباز ایریشوب کفارك طونماسنی تارمار وَاکثر لشکرینی طعمهٔ شمشیر آبدار ایدوب، قلعه‌یی یرلرندن تخلیص ایلدی ....

(لایحهٔ مطبوعه‌سندن مفرزدر .)

ملاحظه

قوچی بك ــ بر وقتلر مکتب دانش و عرفان اولان ــ اندرون همایونده یتیشان فضلانك علماً و سیاستاً زمانجه الك گزیده‌لرندن معدوددر . نقل اولنان شو پارچه‌سنده مثلا ــ کندندن برعصر صکره دنیایه کلان ــ نفینك آثارنده‌کی کبی اویله پارلاق فکرلر و لطیف عباره‌لر کورهمز . فقط صاحب اثر سیاسیات ایله اشتغاله صرف ذهن ایتدیکی مرتبه‌ده مثلا ادبیاتده معجز بیان اولمغه اقدام ایتسه ایمش احتمال‌که کندیسندن ایکی عصر صکره عاکف پاشا سایه‌سنده وجود بولمش اولان شمدیکی طرزادبمز دها اوزمان ظهور ایلیه‌بیلیرمش . بونکله برابر کندیسندن براز صکره کلمش اولان نعیما نامنه منسوب تاریخنده بومسلکی تقلید ایتمش اولمقلغی جهتیله مشار الیه تاریخ ادبیاتمزجه بردور حاصل ایتمکه بادی اولان منشیلرمزدن معدود اولسه‌کرکدر .

مشار الیهك سیاسیاته متعلق اولان فکرینی مؤاخذه بومجله‌نك مقصدندن خارجدر .

(کوریجه‌لی قوچی بك اون برنجی عصر هجریده اندرون همایونده پرورش بولمش رجال سیاستدندر .)

نعیما

ایشبر پاشانك خصوصاتنه دائر برفقره

..... اصلنده آبازه پاشا خدمتنده وَطفل ایکن آنك یاننده تربیه کورمش اولمسندن لوند مشرب ، امیّ وساده دل وَعواقب اموری ملاحظه وتصوّردن غافل ، عدل وداد حکومتده انفرادك آنجق سوزینی بیلور ، وَمهابت وتخویف ایله خلقك مالنی آسان وجهله آلور ، امّیانه خشونت زهد ایله متصف ، قهوه یرینه صیجاق سود ایچر ؛ دخان ایچن یاننده خمر ایچندن بدتر ایدی. صلحا ومشایخی سور کچنیردی امّا برحبّه بذل ایتمز ایدی . اکثریا رعایتی جمع ماله قادر ، ولایت ییقمق فننده ماهر واجب القتل اراذله ایدی . وَاکثریا مهارتی جرید وَمزراق اوینامق وَقلیج چالمق وَآت قوللانمق وَشکار احوالنی سویلشمکدن عبارت ایدی . لکن سلطنت اغورنده وَسبیل غزاده ذره قدر ایشه یرامدی .

دائما دیز اوزرنده اوطورر . آز سویلر ، هیچ کولمز ،

کیمسه‌یه قیام و اکرام ایتمز، حدود مراسم و مراتبه رعایت ایلمز، وزرادن اولان اقران و اسلافنك بیله رأی و رضاسنی گوزتمز ایدی . خلق اکثریا غرورندن مقهور ایدیلر .

جثّه‌سی صغیر، دستاری کوچوك وَ جندیانه . وَلباسی چرکسی ولوندانه . قامتی قصیر، حرکتی جست و چابکانه ایدی . قوّت بختی قدر تصرّفات عقلیّه‌سی اولسه ایدی . عموماً وزرایی اونوتدیرر ایدی .

ملاحظه

نعیما تاریخی شرائط انشانك الـ مهمّلرندن اولان سلاست معنی وحق افاده‌جه عثمانلیلرك بدایتندن عاکف پاشانك زمان ظهورینه قدر اساتزده یازیلان آثارك جمله‌سنه فائقدر دینیله بیلیر .

هله تاریخك هیئت عمومیه‌سی اعتراضدن سالمدر؛ ترتیبنده‌کی مناسبت بر درجه‌ده‌در، که هانکی یرندن اولورسه اولسون برفقره‌سی محو ایدیله‌جك اولسه غایت ماهر بر رسّامه تزیین ایتدیرلمش بر طوانك بر طرفندن دوشمش صیوا کبی نقصانی وهلةً کوزه چارپار !

باخصوص تصویر احوالده اولان اقتداری عادتا رسّامانه اوله‌رق، تعریف ایتمك ایستدیکی شخصك هر درلو اطوار و مخصوصاتنی انسانك پیش نظرندن بیاغی جانلاندیرر .

تاریخ یوقاریدن آشاغی‌یه مطالعه اولنسه انسانی عادتا بحث ایتدیکی عصره کوتورر؛ دوکیلان قانلر، ایچیلان تو تونلر، یچن

دسیسه‌لر، دوران ایدن وقعه‌لر انسانك كندی وقایع عادیاسی حكمنه كیرر !

واقعا شیوهٔ تركیبی مألوف اولمدیغمز بر طرز غریبده كورینور . فقط بونكله برابر لذتله اوقونور؛ هر فقره‌سی آكلاشیلور كزیده بر اثردر .

ندیم

عبدالرحمنك فراری [۱]

عبّاسیّه دولتی ظهور ایده‌رك ، امویه طائفه‌سندن اله كیرنلر قتـل اولندقدن صكره ، اول اثناده عبـدالرحمن [ذات الزیتون] نام محلده بولنمش ایدی . فرصت بولوب ، فلسـطینه فرار ایله برزمان برآز آتلی ایله آنده متـواری وَ احوال عالمی تجسس اوزره اولدیلر .

كندیسندن منقولدر ، كه : « بردفعه امویّه طائفه‌سـنه امان ویریلوب ، بعده اول عهد نقض وَ نهر [ابی‌فطرس]ده دماء امویّه مبـاح عد اولنـدیغندن خـبردار اولدیغمده ، نفسمدن مأیوس اوله‌رق ، خانه‌مـه كلدم ؛ وَاهل وعیـالمی آله‌رق ، فرات ایرمغی كنارنده بركـویه چكلدم . بركـون اوطورردم ؛ اوغلوم سلیمان درت یاشنده ایدی ؛ وَ اوكمده اوینایوب ، كزردی ؛ اوطه‌دن طیشـاری چیقوب ، درعقب

[۱] مشار الیه اندلسده‌كی دولت امویه‌یی تأسیس ایدن و برنجی پادشاه اولان ذاتدر .

فریاد ایده‌رك ، گیردی؛ وَ بکا صارلدی . هرنه قدر دفع ایتمك ایسته‌دمسه‌ده مفید اولمدی . بر اصلی اولمق گرك دیه طیشاری چیقدم . گوردم، که عبّاسیه‌نك سیاه بایراقلری دیکلمش ! برکوچك قرداشم آنده طورردی . « النجات ! النجات !.. » دیه فریاد ایتمکه باشلادی . علی‌الفور یانمه برمقدار آلتون آلدم ؛ قیز قرداشلریمه نه سمته کیده‌جکمی اعلام، وَآز ادلوم (بدر) ه آنلری بکا ایصال ایتمك ایچون تنبیه ایده‌رك ، قرداشم ایله ایکمز نجات بولدق . کلان عسکر بنی آرایوب، بوله‌مدیلر. آشنالرمدن برکیمسه‌نك خانه‌سنه واروب، کندیمز ایچون برایکی حیوان آلیویرمسنی امر ایتدم . حریفك برکوله‌سی واردی؛ کتمش؛ عامله بزی خبر ویرمش اوزریمه هجوم ایتدیلر . بز یایان قاچدق، وَهمان کندیمزی فراته اوروب، یوزمکه باشلادق. اخذیمزه کلان حریفلر «کلیکز سزی قورتاره‌لم! » دیه چاغریشیرلردی . التفات ایتمدم . بن اوته یقایه چیقوب، سلامت بولدم . برادرم اون اوچ یاشنده ایدی؛ صویك اورته‌سنده عاجز قالمغله ، امان ویرمه‌لرینه بناءً دونوب، آنلره واردی . کوزومك اوکنده آنی قتل ایتدیلر . بن واروب، بریرده پنهان اولدم . تا اول وقته دکین ، که

آرامقـدن مأیوس اولەرق، کتدیلر. بن دخی مغرب دیارینه عزیمتله افریقه‌یه وصول بولدم . »

(صحائف الاخبار ترجمەسندن)

ملاحظه

ندیم عصرنده دکل ملتمزده امثالی نادر کلان اجلهٔ ادبادندر . هله اشعاری حسن تصور ولطافت معنی جهتلریله عادتا اعجاز مرتبه‌سنده‌در. حتی وقتیله کمال بك ـ ادبیات عثمانیه‌یه دائر نشر ایتدیکی برمقالەده ـ ندیمك دیوانی شوعباره ایله تعریف ایتمشیدی : « ندیمك دیوانی ایسه آنادن طوغمه صویونمش برکوزل قیز رسمنه مشابهدر ؛ اکرچـه ارباب مذاق برنظرده لطافت حسن وآننه مفتون اولور ؛ لکن مفسد اخلاق اولدیغیچون ندیم افکار ایتمك جائز دکلدر . »

اعتقادمزجه نفعیك

« جوانمرد جهاندر ؛ شـوخ مشربدر ؛ ملك خودر ؛
سخیدر ؛ اهل دلدر؛ نکتەداندر؛ نکته پیرادر . »

بیتی

صفا بخش ادبدر ؛ بذله کوی شـوخ مشربدر ؛
ندیم اهـل دلـدر ؛ نکتەدانددر ؛ نکته پیرادر.

صورتنه تحویل ایدلدیکی حالده‌ حقنده تعریف ناطق اولور. ترجمه ایتدیکی منجم باشی تاریخنده اتخاذ ایتدیکی لسان کرك زمانـنـه و کرك نظمده‌کی مهارتنه نسـبتله کندیسـنه لایقدر دینیـله‌بیلیر . نقل ایتـدیکمز پارچەدنده آکلاشـیله‌جغی وجهله

تاریخـك هیچ بر یرنده زائد بر عبـاره واکثر عبارەسـنده مغلق بر کلمه کورولمز . شـیوه، افادەسی، آچیق فکرلری، قیصه قیصه جملەلری حقیقة بوزمانددە شایان تقلیددر .

تاریخك مقدمەسنده منشیانه تزیین الفاظی، صنایع بدیعەیی التزام ایتمش ظن اولنور . حالبوکه ندیم نظمنده، نثرنده پارلاق، فکرلردن بشقه برشی التزام ایتمز . حتی جدی براثرك مقدمەسنده بیله افکار شوخانەسـنه مغلوب اولەرق، احمد ثالثك اوصافنی تعداد صرەسـنده « آنك عقل کامل الهام سرشـتنه قیاس ایله آرسـتو برسرسم، وآنك جاه وجلالنه نسـبتله شاه اصفهان بر فنجانجی عجمدر . » دیمش .

ماحاصل ندیمك مأثر افکار وگفتاری باشلی باشنه برلسـان ادبدر؛ دیەبیلیرم .

(ندیم اون ایکنجی عصر هجریده اشتهار ایدن شعرامزدندر. احمد ثالثك صدر اعظمی مشهور سفیه ابراهیم پاشانك کتابجیسی ومصاحب وهمدمی ایدی . وزیر مشارالیهك یوم اعدامنده که ۱۱٤۳ سنه سندەدر فرار مقصدیله طامدن طامه آتلارکن دوشوب وفات ایتمشدر .)

کانی

مکتوب

(یکن محمد پاشایه)

بر وقتـده ، که یورك ابتلای سـودای آفت نمون ایله مشغول خلجان وَ بین توارد افکار گونا گون ایله دائمی الغلیان اوله ، آرتق اویله بر یورکله اویله بر بینـك هیـکلی عزل وانفصال وَیا تکدیر ونکالدن متأثر اولمق قابلمی ؟

« غممی چکر دولت دنیا ایچون ،
رند فلاطـون حکم روزکار ! » [١]

هـله مکتوبکك « نه‌وقت عقلك باشـکه یار ، وَکارك همیشه تمکین ووقار اولورسه ...... » عباره‌سنه « شاشدمده قالدم ! » ترکیسنی چاغره‌رق ، اوقدر کولدم ، که آز قالدی قاصیقلرم چاتلایه‌جق وَبلکه‌ده ضبط ادراره بیله تاب آور اوله‌میه‌رق ، بی اختیار چاقشیرم اصلانه‌جق ایدی .

آپاشام ! انسـان ابتدا کندیسـنی بیلملی‌ده صکره ،

[١] بیت نفعینکدر .

بشقه‌سنه اوگود ویرملی . لکن سن اوزرگده‌کی رتبه وشرفك کرامتی اوزگدن بیلدکجه بورالرینی بیلمکه لزوم گورمزسك ؛ وَکندك عامل اولمقلغك اقتضا ایدن نصایحی بشقه‌لرینه ویرمکده امساك ایتمزسك ! سنك کانی دیدیکك حریف کندینی بیلمزلرك نصایحنه محتاج اوله‌جق قدر پست بخت یرادلمامشدر . خصوصا جناب حق کانی‌یه کندینی بیلمزلره کندینی بیلدیره‌جك مرتبه‌ده زبان وعرفان رایکان واحسان قیلمشدر ، که اوروشدن آیرلمغه خلقتی مساغ گوسترمز .

بن مکتوبمده « رندانه معیشت ، بود ونبودی سیّان طوتانلره خاص برطور حکمتدر . » دیمش ایدم . آنی سنك کبی ادراکی گوشك ، وَمحفظهٔ مغزی نمونه نمای دنبه‌لك اولانلر تعقل واذعان ایده‌مزلرسه معذوردرلر .

بن سکا مرامی آچیقجه سویلیم : غوائل عالمدن یعنی مشاغل زیر وبمدن آزاده وآسوده اوله‌رق ، یشامق ایچون برادیب بی مداینك محتاج اولدیغی شیلر براوطه ایچنده بش اون پارچه کتاب پریشان اوراق ، وَبر ایکی چوتره شراب ارغوان رواق ، وَکاهجه مداولهٔ اقداح انس والفت ایچون موافق احباب منفورالنفاق ، وَپاشالرمز کبی ذواته محتاج اولمیه‌جق قدر مبلغ محصل الاسباب والانفاقدر .

بونلر ایسه شمدیکی حالده موجود . باقی و آتیسی ایچـونده خدای منعم کفیل وکریمدر .

« کر مرا نیست از فلك بهره ،
... مریخ بر .. زهره . »

کائنك مخصوصاتندن اولان تعبیرات واصطلاحاتی حاوی برمکتوبك بعض فقره‌لری‌در

..... یافیض‌الله ! سن ظن ایدرسلککه بوکانی دیدکلری آدم توقاد بهشت آبادده آدم ایمش؛ پانهادهٔ سرندیب غربت اولدیغی گبی باشی غائله‌سنه دوشه‌رك احبابی کلیاً فراموش ایلیه! لکن اویله دکلدر؛ پریشانیٔ غربت ایشیدنلردن ایراق بردرد پراحترا قدرکه باشی فرقدن عاجز اولمغـله برکیمسه اول درددن رهایاب اولسه سرپوشنی پرتاب سمت آفتاب ایدر . نرده قالدی‌که باشی غائله‌سنه دوشه ! زیرا غائله ایله اشتغال باشنی فرقدن صکره اولور . « درخانه کسی اســت یکحرف بس است »

« دانه چین اولمق ایدی مقصدمز غربتدن »
« دانهٔ حالی کـوردکده طوتلدق قالدق ! »

دیدیکی کبی بزدخی کلکشت ریاض استانبول مأمولیله ورقای نا آزموده مثال هوالندق امّا «مرغ زیرك چون بدام افتد تحمل بایدش» مصراعنی هنوز ساحهٔ خیابان بهشت نشانه قویمدن قولاغمزه قویدیلر. «اوکیدشدرکه کیدر داخی کیدر داخی کیدر!»

خوش ایمدی! جناب نهایتبخش هرمشکلات کشیده اولان متاعب ومقاساته مکافات ایتمز دکلدر. وَهرکیم ایتمز دیرسه زمرهٔ قانطیندندر ثلثهٔ قانتیندن اولهماز. سوزی مسموع وَ برقضیه‌یه موضوع اولهماز. الله کوره‌لم نیلر؛ نیلرسه کوزل ایلر!

اول طرفده بیلدکلردن کیم وار ایسه وَمحبت اربابی ایسه سلام وَعشق ونیازمزی ابلاغ قالبنه افراغ ایده‌سز. وَالاّ قدر بیلمز وَخود ناشناس برآلای ندمای وسواسه بیهوده یره سلام وثنامزی اتلاف واضاعت ایتمیه‌سز؛ زیرا سلام برتحفهٔ لاهوتیدرکه جناب حق خیرامتی اول هدیه ایله بربرلرینه منجذب‌القلوب ایلمشدر. بهرهٔ ادمیّت نیدوکندن آکاه اولمیانلره ایثار واسباغی لایق دکلدر؛ مکر بالاضطرار اوله. خلاصه صادق‌القول وصاف سیرت، اهل سنت والجماعت دینمکه شایان اولان ذوات نزاهت سماته سلام ایدرز. ونزاهت دیدیکمز یالکز تطهیر عمامه

وَتنظيف لبـاس وَقص شارب وَتمشيط لحيـه وَتكميل عين وعانه‌دن عبارت اولوب خواس باطنه‌سى زخارف نفسانيه‌ايله چركاب برچركاب اولمـق دكلدر . والسـلام بوندن بوقدرجه‌سى الويرر؛ كله‌لم باد هوا تحيّهٔ مستغربانه‌يه :

اول طرفده نه‌قدر دلاّل، حمّال، بقّال، دلاّك، علاّك، فلّاح، ملّاح، سلّاح، نمّام، زمّام، مضرب، مغضب، مهمل، مفسـد، ملحد، كهّان، رمّال، نجّام حجام، آلجى، فالجى، كوز آچيجى، كول صاچيجى، آينـه‌جى، يايه‌جى، حقه باز، طقله‌باز، حيله‌باز، شيشه‌باز، نردباز، دغلباز، سحّار، خمّار، دزدصورت وارايسه جمله‌سنه بزدن سلام ايدر وَ خاطرلرينى سؤال ايدرسك . بودخى طريق آخردر؛ سرينى دوران سبعه‌دن صكره طويارسك ! بعده كيجه باغچه‌لر آره‌سنده قيش كونى برف، عالمى غرق كافور وَديدهٔ آدميـانى ابسـتن نور ايلديكى احيانده [قنوز] زاده‌يه راست كلوب دامن عيـان عرقچكان دوان وپويان اولديغى حالده اخص خواصدن اولديغنه اعتباراً زمرهٔ سابقه‌دن زياده‌جه اعتبارلى برآشنالقجق ايصال وَمراسم حسن آميزشى استجـلاب همتلريله اكمال بيوره‌سكز .

مجيد افندى حوض كنارنده مرده لاشهٔ موش كنديده‌يى احبادن برينك صفحهٔ روينه انداخته ايلدكارى

دخی پیرا منکرد خاطر عاطر اولمق گرکدر . کمر قـواغی آلتنده سایه گزین اولوب ،

« وارمی سورر یورکده اولان فکر فاسدی
ابریقمی گبی گـوبکندن ایشر گدی . »

دیه‌رك احالهٔ اقداح مشورت ایلدکاری خاطرده‌میدر ؟ عجبا سلطانم مثلا آنده‌میدر ؛ یوخسه برغیری مکانده‌میدر؟ بیله‌مم . هله آنده ایسه دنیالر، آخرتلر، محشرلر، قیامتلر، قدلر، قامتلر ازانلر، اقامتلر ، صهبالر، خملر، سرلر، دملر، ابریقلر، گوگملر، قدر سلام وثنالر ایدرز .

دیگر برمکتوبندن مستخرج فقره‌در .

بنم جانم قوزوجی محمد آغا حضرتلری ! اول زورك حریف کرسیده نه‌یه صورودرسه صورتسون ! لکن شوکا حیرتده‌یم که بزه نیچون طولم دودك چالماز ؟ بوکا برجواب قابل ایســه ذوفنون اولان رؤسای اصحاب جنوندن سؤال ایله دفع ظنون بیورمه‌لری مرجودر . اول طرفده نیرهٔ قطمیر وسلالهٔ بنی کلیب اولان سکجهٔ صغیره هزار تبصبص وتمسخر ایله عرض استخوانپارهٔ خلوص اولنور . همیشه کندودن بیوك کلاب منیع المنال وصوارئی فیل مثال ایله

روارو، وَاحساس اصوات ایلدکجه صوت اعلاایله عوعودن خالی اولمیه‌لر . آمین !

وَینه اول طرفده دوزخی وبهشتی، مسجدی وکنشتی، طفل گهواره ، وَمرد آواره، مخدرهٔ حجله نشین ، مستورهٔ عزلت گزین، دختر عشوه‌گر، پسر خوب منظر، ییرعته رسیده، جوان قد کشیده ، آهوی دام جسته، تیهوی قفس شکسته ، نوخطان شیرین‌کار ، ساده رویان رنگین عذار، لاابالیان عالم جنون، غوطه خواران قلزم ظنون، پریوشان ملکخو، غنچه‌لبان سنبلمو، مبتلایان برش وبنك ، ویران کنان نام وننك ، سوختکان طروه خوار، سیه ستارکان عالم ادبار، مساحه‌گران مسافات سوق وبازار، دور افتادکان ساحهٔ دار ودیار ، نیم مستان شوخ وشنك، سیه مستان لوك ولنك ، عربده کنان بدمست ، شعبده بازان تیزدست، خیال بازان خیمهٔ تزویر، طلسم‌کشایان دخمهٔ تدبیر، دمسازان ترانهٔ حیداج، فقره آشنایان لاسمانپاچ، نظارت گزنیان معدن شاب، خاطر نوازان شیخ وشاب، احیا کنان لیالئ طوّال، وسخشویان مغلطهٔ قیل وقال، نوتر اشان عنبرین خط ، حسرتکشان بیضهٔ بط هرنه قدر وار ایسه یکان یکان عشق نیاز اولنوب خاطر شریفلری سؤال اولنور . تبلیغی همتکزه منوطدر . وَینه اول طرفده

بونلردن ماعدا طاتلی سوزلو، کولریوزلی، قره کوزلی، طوطی دیللی، اینجه بللی، قلم پارمقلی، کومش طرنقلی، ملك خویلی، اوزون بویلی، اورته یاشلی، هلال قاشلی، الی اوز، آغزی دوز، مرشـد کامللره، وعالم فاضللره دورن دلدن وجان و کوکلدن سلاملر اولنوب خواطر شریفه‌لری استعلام اولنور. وصاحب القلقین المعظمین و القـولاقین المجسمین، مالك الاکسة و القفاء والکلّه، نائل القلق و القیافة والزّله چاوشان دراز کوشان حضراتنه کوه وهاموندە دمیده اولان یونجه اوتندن زیاده سلاملر اولنوب خاطرلری سؤال اولنور .

کانی ابوبکر
المرحوم

• ◆ •

هرّه نامه

دولتلو عنایتلو ولیّ نعمت بیمنتم سلطانم حضرتلری !

اوضاع شترکربهٔ روزکاردن مصون ومانند [ابی هریره] ساحهٔ دولتسرای عالیلری بنـات جنس لازم الانسمز ایله مشحون اولمق دعواتی معروض اجابتخـانهٔ بیچون قلندقدن صکره عرضحـال هریرهٔ ناقصة العقول ونیـاز نامهٔ جاریهٔ غریبة النقوللری اولدرکه :

هنوز مارت حلول ایتمه‌دن وَبنات محله‌مزدن بریسی پرده بیرونلق وادیلرینه کتمه‌دن یوجاریه‌لری معظمات اجزای کلمات وَاشهر مستعملات حروف ولغاتمزدن اولان حرف واوك مخرجنی قرّاء بلده‌مز اولان (تکر)نام وَوانی مخلص برکربهٔ جسیم الخلقه‌دن تصحیح وتحصیل وَنغمهٔ «ماو! ماو!» طوقان افزایی مشق وتعلیم ایتلك سوداسنه تبعیت وَنا بهنگام حرکت برله بیهوده خلقك باجه‌لرین بیقوب وَطامدن طامه صحرایه‌رق کرمیدلرین دوکوب نیجه تریا قیانك کیفلرین تباه وَنیجه درد منـدانی محروم خواب شبانگاه ایلدیکمه مکافاةً وَخصوصیله هرّه‌یبانی گبی افندمدن اذنسز تعلیم وتعلم وَتجوید اوزره تکلم ایله بلکه تعاطی وتعامل وَتوالد وتناسل دردینه دوشدکمه مجازاةً برقاچ کرّه رسوای عالم اولمق درجه‌لرینه واصل وَخرقهٔ مادر زاد قالب ناتوانم اولان پوست خوش نقش پلنك نشانم علاوهٔ فروهٔ وشق اولمق مهلکه‌لرینه مشارف اولدقدن صکره قدر نعمت وعصمتی احساس وَازجان ودل طلب الف واستیناس ایتمکه باشلادم . لکن افندم حضرتلری دخی «کدی نه، بودی نه!» مثلی مصداقنجه جسمه نسبتله جسیم کورینان جریمه‌مك اذیال عنایتلریله محی بیورلمسنه علامت اولمغیچون بالای عرضحالی «حب الهرة من الایمان» عنوانیله

توشیح ایله مبتلا اولدیغم مخافات هائله‌دن آزاد ورتبهٔ عاجزانه‌می رشك فرمای کر بهٔ زیاد بیورمه‌لری بابنده امروفرمان افندمکدر .

من جاریتکم القدیمه
تکر بنت پاموق

ملاحظه

کانی عربلرك ابونواسی عجملرك عبید زاکانیسی وفرانسزلرك پیرونی کبی هرسوزنده هزل ومزاحی التزام ایدر ایمش . یازدیغی مکتوبلر؛ سویلدیکی غزللر هپ هزل آمیزدر . آثاری ایچنده اصطلاح پردازان قدمایی ویا طرفدارانی حیران ایده‌جك قدر ـ پرطمطراق وخوش ادا ـ شیلر بولندیغی کبی فکر و معناجه منتظم وعباره وافاده‌جه سلس‌محرراتده واردر. هله اکثرآثاری شو ایکی شقی‌ده جامعدر؛ یعنی غایت جدی بر یولده باشلادیغی برمکتوبه هزل الله نهایت ویردیکی و کلمات هزلیدایله ابتدا ایلدیکی برمکتوبك خاتمه‌سنده جدی سوزلر سویلدیکی واقعدر .

یکن محمد پاشایه اولان بالاده‌کی‌مکتوبی سوزده التجدی یازدیغی شیلردن اولدیغی حالده؛ آنده‌ده مسلك ملتزمنه رعایت ایتمش؛ و مرسل الیهك قفاسنی دنبدلکه بکزتمشدر . هله ادیب مشار الیهك بعض اشخاص موهومه‌یه سلام سپارشنده اختراع واستعمال ایتدیکی عنوان ولقبلر انسانی الك معموم حالنده دخی کولمکده مضطر ایدر . نته‌کیم او یولده‌کی آثارینه نمونه اولمق اوزره بودفعه درج ایتدیکمز ایکی فقره ایله هرّه‌نامه‌سی قولمزی تأیید ایدر صانیرز .

مشهوردر، که مرحوم حال احتضارنده « بن فاتحه دیلنجیسی دکیلم؛ مزار طاشیمه فاتحه یازلمسون . » دیه وصیت ایتمش! مزاحه اولان انهماکنی آکلاملی، که حتی صوك نفسنه قدر شطحیاتدن واز کچه‌مامش؛ وغیبوبت ایده‌جکنی تأمل ایله غمگین اولان جلساسنه اویله بردقیقه‌ده بیله انبساط آور اولمقده امساك ایتمامشدر .

اعتقادمزجه کانی مبتلای هزل ومزاح اولمسه یمش عصرنده امثالی بولنمیه‌جق وتاریخ ادبیاتمزده یکانه صاییله‌جق برمنشیء اوله‌جق ایمش؛ بونکله برابر اك مغلق عباره‌لی بر مکتوبنده سوه سوه اوقونه‌جق غریب، غریب تشبیهلر؛ ومخصوصاتندن اولان تحف تعبیرلردن چکلمز .

حاصلی کانی ادبای عثمانیه ایچنده « نوعی شخصنه منحصر » تعبیریله تعریفه سزا برمنشیءدر .

(مشار الیه توقاتلی اولدرق، بعض وزرانك دیوان کتابتنده وطشره مأموریتلرنده استخدام اولنمش وسکسان سنه قدر معمر اولدرق ١٢٠٦ ده وفات ایتمشدر . محرراتنی حاوی اولان مجله برجلد قاموسه یقیندر .)

مشهور سروری وفاتنه سویلدیکی مرثیه‌ده مشار الیهك مخصوصاتنه ابیات آتیه ایله ترجمان اولمشدر :

« ضحکی قویسون ظرفا گریه‌دن اورسون دم کیم ؛
اولدی هم بزم خموشان اولطافت کانی !

شهری دور ایتمش ایدی دف چالەرق سور کبی ،
رقصی قیلمشیدی گذر دائرۀ امکانی !
چوق هوا ییلری وار ایدی ، که یازلسه بتون ،
بوش قالیر بونجه مرکبجیلرك دکاّنی .
ابن سینایی ایدنمشیدی ؛ شمارا اوغلانی ؛
اکثری شاشقین اولورکن توقادك ترکانی !
لاابالی ایدی صحبتده ولی قیلسه سکوت
خلقی شرمنده ایدردی ادب وارکانی
رغبت ایتمزدی شو دنیا دنیلان مرداره
دار عقباده بوله مرتبۀ پاکانی
طوتدی تبلرزۀ موت ایتدی یرندن تحریك
خلدی حق ایتسون آنك جایکه اسکانی
اوردی کوی کرۀ ارضه آنی اولدیغیچون
قد خمکشتەسی دست اجلك چوکانی
سنك منزلکه قبرین کوریجك حسرتله
ناوك آهمزك طاشه کچر پیکانی
ای سروری دیسون ارباب سخن تاریخن
هرسوزی معدن جوهر ایدی کتدی کانی ! »

١٢٠٦

حقی پاشا

بیورلدی صورتی

سیلوری نائبی ! شریعت خائنی ، اعلامکی گوردم؛
قهقهه‌یله گولدم ؛ مآلی هذیان ، حکمی خلاف قرأندر ؛
مهر مؤیدیمی باصارم ؛ سنی محکمه قاپوسنه آصارم !.. »

ملاحظه

بو ذاتك بشقه اثرینی بوله‌مدق . فقط کندیسنك فطانت مفرطه و جربزه لسان ایله شهرتنی وباخصوص ادبیات وسیاسیاتجه اقتدار و کمالی زمانی جهتیله عادم ووقعه مناسبتیله جودت تاریخلری یازییور .

شو ایکی سطرجق مکتوبی دخی ادبیاتجه بر طور مخصوصه مظهر اولدیغنی اثبات ایدر . مکتوب حقیقة اختصار کلام ایله برابر، قوت معنی، شدت الفاظ جهتیله حجاجك امر نامه‌لری کبی، دهشتلی براثردر .

(مشارالیه سلطان حمید اول وسلیم ثالث دورلرنده باب عالی ادبای رجالندن ایدی . دور محمودینك اوائلنده وفات ایتمشدر .)

عصمت بك

تذکره

(وقتنك رئيس الكتابنه)

مصائب حرمين وجودمی خراب ایلدی ؛ تصور موتدن الذ واحلی عندمده برشی یوقدر . بوحالت مقتضای دیانت ، یاخود غیرت هاشمیه ، ویا جنوندن شعبه جبانت ، نەدیرسەكز راضیم ؛ شعور یوق ، كه جواب یازەیم ! بوغازیمه برنزلهٔ حارّه عارض اولدی ؛ الان علاج ایتمکدەیم .

بو طورلرله تدبیر اولمزسه ملعبهٔ صبیان کبی ، امرار وقتدر . نه بغداد والیسی امداد ایدر ؛ ونه شام طرفندن اعانت اولنور! نه مصر اله کیرر ، كه عمدهٔ امداددر . نەآندن امید وار ، نەدە آقچه تدارکی ممکن !.... رب تعالی درعقب هوالری لدوس ایلدی ! هر کس کندی عالمجنکنده ؛ کیمسەدە اضطراب یوق! بندەكز «اشکلکمدن» مضطرب اولدیغمی بیلورم . مدینهٔ منوّره کتدی ؛ شبهەم یوقدر . بش اون کونه قدر مشهد امام علی وقعەسنی

استماعه حاضر اوله‌لم . بغداد طرفندن امداد یرینه استمداد خبرلری گلیر !...

ایشته جواب بویله اولور ! یوقسه سزه والله العظیم ذرّه اغبرارم یوقدر . دولتلو برادر جان برابرم کتخدا بك آغایه دخی محبتم درجهٔ اخوّتده‌در . آنلره دخی جوابمزی ارائه بیورك ؛ ظنمه گوره تسلیم ایدرلر . کیمسه‌یه اعتراض وتعریض مرامم دکلدر . والله ! شو زمان مصائب وفساد ونفاقی ادراك ایتدیكمه متأسفم . درونلر جملةً شاد اوزره .... بزدن روگرداندر . ذنوبمزه توبه ، وَشریعت مطهره‌یه حرمت ، وَاجراسنه موفّق اولمدقچه والله نصرت اولماز؛ ساعت بساعت فسادلر اقطار آفاقده تولد ایدر .

دول نصارا بویله ! وکلامز بویله ! ولاتمز بویله ! عسکرمز بویله ! وَبز بویله ؛ الله انجامنی خیر ایلیه ...

لکن ماه خلف وعدلرینه احتمال بعید گبی اعتذاراً فقیری تشریف بیوررلر . اووقت لساناً افاده‌یه تعلیق ایتمشیدم . تعجیل ووسوسه بیورلمش ؛ برب الکعبه کیمسه‌یه اعتراضم یوقدر . حسبحال اوله‌رق ، جوابه ابتدار ایلدم .

عنايةً وَمحبةً اشبو ورقپاره‌یی بعد القرائه ینه طرفمزه ارجاع اثبات محبته برهاندر افندم . (عصمت)

(جودت تاریخی – ج ۷]

ملاحظه

عصمت بكك بو مكتوبندن بشقه اثرینی كورمه‌مدك آكلاشیلان بومبارك ذات انسانیله سویلدیككی قلیله‌ده سویلك ایسترمش . یالكز مثلا عاكف پاشا كبی، شناسی كبی، او آرزوبی ادیبانه فعله كتیرمه‌مدك یولنی بولدمامش؛ حتی تذكرسنده (اشكم) دیمش .

انسان ایچنده اشك وارسه عصمت بكك بو تواضعنه حقیقت معناسنی ویرنلردر .

بك بزجه انساندر، حتی انسانك صفت فارقه‌سی اولان خاصیت ناطقه‌یی تهذیبه چالیشانلردندر ..... اما بوكا موفق اولدمامش .... اعتقادمزجه بویله شیلرده موفقیتله مغلوبیتك شانی مساویدر .

(مشار الیه سلیم ثالث دورنده صدارت علیه‌یی حائز اولدرق مكالمات سیاسیه مجلسلرنده بولنوردی . ترجمهٔ حالی عاصم تاریخنده محرردر .)

قوجه سكبان باشى

خلاصة الكلام فى ردالعوام [*]

بيك يوز اللى سنه‌سى اثناسندن سكسان ايكى تاريخنه كلنجه، سفرلر منقطع اولديغندن ، سفر كورنلرك اكثرى سرحد عدمه كيتمش؛ وَسفر كورميوب، احوال دشمندن غافل اولانلرك اكثرى آجى وَطاتلى طاتمامش؛ اولملريله بيك يوز سكسان ايكى تاريخنده آچيلان موسقو سفرنده عسكرمزك نظامى مختل ومشوش بولنديغندن، اول وقتدنبرى عالمك شيرازهٔ نظامى بوزلمشدر .

حقيقت حال ارباب بصيرته، على الخصوص اسكى وقتدن قالمش كرك باران ديده‌لره مكشوف ايسه‌ده مزاياى عالمدن غافل اولان برآلاى ناس، اوزرلرينه لازم اولميه‌جق سوزلرله دولت عثمانيه‌يى فصل ومذمت ايدر اولديلر! بو اثناده ايسه اولياى امورك مرحمتلرى وَ بعض ملاحظه‌لرى حسبيله

[*] نظام جديدى التزاماً سلطان مصطفاى رابعه تقديم ايتديكى برلايحه‌در .

کیمسه‌یه سیاست اولنمدیغندن، جگری برآقچه ایتمز ؛ وَسفر وحضرده دین ودولت امورینـه یارامازء همان دنیـا بوش قالمسـون ایچون یرادلمش؛ برآلای هـیز بی تمییز میخـانه وَکارخانه‌لرده دولتی فصل ومذمتده امثال سابقه‌لرینه فائق اولدیلر .

بومقوله مدبرلر ایسه اگرچه ظاهرده مسلماندر، آنجق مسئلهٔ طهارتلرندن بیخبر مناو، بقّال، قایقجی، بالقجی، حمّال، وَامثـالی اولوب، دولت امورینـه آغز آچدقلری ایچون تأدیبلری وَبلکه نظام عالم ایچون سیاستلری لازمه‌دندر .

الیوم عوام ناسك طور سفیهانه وبی ادبانه ایله ظهوره گلان واديلرینی وَلازم الانهـا اولان بعض موادك اصـل وحقیقتنی وقوعی اوزره مبیّن طرف شریفلرندن بررسـاله طلب اولنمغـله حجمی جزئی وَمعـانیسی کلیّ اوله‌رق، اشبو رساله‌نك تحریرینه مبادرت قلندی .

§

« نظا م و انتظا م دنیانك بوزلمسنه وَروم ایلیده طاغلی اشقیاسنك ظهورینه ایشته بونظـا م جدید سبب اولدی. »

دیو نزاع ایدن عقلی دومنسز برآلای بی‌شعور دردمنـدلره سـؤال ایدوب ـ بره جانم ! نظام جدید، نظـا م جدید، دیو ایکیـده برده دیر دیر ایدوب، قوری قوری یه دعـوا

ایدرسکز ! بونظام جدید نه‌دیمکدر ؟ ابتدا بونك حقیقتنی بیل؛ صکره دعوی ایله؛ اگر کلامك حق ایسه بن‌ده ملزم اولوب، سکا ایوالله ایده‌یم؛ دیدم . جوابنده « نظام جدید دیدکلری تعلیم‌ایله اولان عسکردر؛ وَ بو تعلیم گاور صنعتیدر.» دیوب فروعاتنـدن برشی بیلمدیکنی اعـلان ایلدی . آرتق بومثللو ناسه مزایای اموری تفهیم ایلمك [دوه‌یه خنـدق آتلاتمغه] بکزدیکندن همان ماوقع اوله‌رق، براز سـؤاللر ایدوب دیدم، که

— بونظام جدیدك ظهورندن مقدم دنیانك فسـاد حالندن سکا برقاچ شی دیه‌یم : آناطولیـده ظهوره گلان جلالیلر وقعه‌سی، سلطان محمود خان [*] دورنده صـاری بك اوغلی فقره‌سی ، وَسـلطان مصطفی خان عصرنده مسـتقلاً مصرده سـکه‌سنی یوریدن بولود قاپان علی بك وَ طـاهر عمر وَ ابو الذهب ماده‌لری، آناطولینـك آلتی اوستنه کتیرن قپوسز لوند بلالری، ۱۱۸۲ سفرنده تمام یدی ییل اهل اسلام مظفر اولامیوب، هرسنه برکره بیوك اردو بوزغونلری وَ بونجه خسـارات وقـوعی معلومدر؛ بونلرك ظهورینه عجبا نظام جدیدمی سبب اولدی ؟ اوزمان نظام جدید یوقدی ؛ بویله اصلندن انتظامی بوزولمش ، وَ مقدما

[*] اول .

نظامنك چیوریسی چیقمش دنیانك، اختلالنه نظام جدید سبب اولدی، دیه دعوی ایدرسکز !..

ایشته بنم سلطانم ! دنیانك فسادینه نظام جدید سبب اولدی ، دیه ادّعا ایدنلرله بویله اوزون اوزادی‌یه محاوره ومناقشه‌لرمز ظهوره گلمشدر! وَبوصورتله چوغنك اسکاتی میسر اولمشدر .

امّا حقی قبول ایتمیوبده ینه دعوای باطلنده اصرار ایدن جهلهٔ زمان ، حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام وقتنده بولنان خذلهٔ قریش کبی ، هرنه قدر امر حقی بیلیرلر ایسه‌ده مقدما نو !.. دیمش اولدقلرندن سوزلرندن دونمکه عار ایدوب ، عوعو کلاب گبی ، آغزلرینه یاقشماز، فکرلرینه صیغماز کلاملر ایله طرلدار طوررلر !....

شویله معلوم صاحب اذعان اولا که ۱۲۰٦ سنه‌سی مصالحه‌سنده خلاص اولان اسرای اسلامدن دشمنك هرحالنی وکلای دولت سراً وَعلناً تفحّص ایلردی . مقدما تبعهٔ دولت عثمانیه‌دن ایکن، خدمتی سببیله روسیه‌ده پایه‌دار اولان (شرمت) نام خرستیان برگون روسیه ایمپراطوریچه‌سنك [*] مجلسنده دیمشکه: « عثمانلی ایله نیچون

[*] مشهور قاتدرینانك .

دور ودراز جنك ايدوب، زحمت چكرسكز؟ اگر مرادكز استانبولی آلمق ايسه غايت قولايدر؛ زيرا عثمانلی نظام تحتنده دگلدر. وَاستانبول اهاليسنك چوغی اصنافلقله وَطشره‌ده اولانلر چفت وَچبوغيله مشغولدر. عثمانلی تيز الدن عسكر تدارك ايده‌جك اولسه برآيه محتاجدر. حال بوكه بويله برشهر عظيمك ايچه‌جك صولری طيشارده بندلردن گلير. همان آق دگزده نه‌قدر سفينه‌لرمز وار ايسه قريمه جلب ايدرز؛ بيوك كوچوك جمله گميلريمزه عسكر طولديرير، قره‌دگز بوغازينك طشره طرفندن صو بندلرينك اولديغی سمته عسكرمزی دوكر، صوبندلرينك ديوارلرينی طوپلر ايله برساعتده هدم ايلرز. [مسقو عسكری بندلری ييقمش، كليتلی عسكر ايله كلوب استانبوله يوری‌يه‌جكدر.] ديه تواتر بولديغی آنده استانبوله برغلغله و واويلادر دوشوب، صوسزلقدن همان بركونده حاللری ديگر گون اولور. بزم غيرتمزی چكن روم ملّتی دخی برطرفدن پريشانلق ويرمكله استانبولدن درمه چاتمه بوله‌جقلری عسكر دخی تيزالدن اوستمزه گلميوب، كندی مالدار ملتلرينك وَپادشاهلرينكماللرينی يغما وَاللرينه كچن شيلری قايقلره، ماؤنه‌لره وضع ايله آناطولی‌يه وَروم ايلی‌يه فرار ايدرلر. استانبولده قالان بقيّهٔ اهالی دخی كندی باشلری عائله‌سنه

دوشر مسقو عسکری دخی آهسته آهسته استانبولی، گیروب، ضبط ایدر . »

شرمتك بوترتیبی ایمپراطوربچه عندنده قرین قبول اولدیغی دولت علیه‌نك مسموعی اولدقده بوکیفیت هرنه‌قدر شایان اعتماد دکل ایسه‌ده مکر دشمندن غافل طورمق بر وجهله جائز اولمیه‌جغی وَ بروجه مشروح صو بندلرینه بغتة براهانتی تحقق ایتسه مدافعه ایچون حاضر وآماده عسکرمز اولمدیغندن، « علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد . » مفهومنجه یانغین باجه‌یی صارمه‌دن چاره‌سنه باقلمق لازم‌کله‌جکی وَ استانبولده عسکر موجود اولسه‌یدی « وندیکدن تریاق کلنجه‌یه قدر مصرده آدمی ییلان هلاك ایدر . » فحواسنجه خبر کلوب، کیدنجه‌یه قدر فرصت فوت اوله‌جغی جهتلرله صو بندلرینه قریب برمحلده معلم وَطوپ وَتفنك وَجبخانه‌سی یاننده حاضر وآماده برر اردو بولنمق لازمهٔ حالدن کورلدیکنه مبنی لوندچفتلکنده نظام جدید عسکری ترتیبنه دولتجه قرار ویریله‌رك، یکیچری اوجاغندن بیك نفر کنج وَکزیده عسکر مطالبه اولندقده، اوتوز ایکی کونه آلیش، ویریش ایله آلشمش اولان قالدیرم شهبازلری، کوشه باشی قبادایپلری، ویرانه دلاورلری بیق وَصقال فالنه واروب، چونکه طوپ وَتفنك تعلیمله باشلری باغلانیر ایسه مألوف

اولدقلری اوتوز ایکی درلو اصنافلقدن وَ پاسقالیه وَ بوجوق
قیرمنده کوشه باشلرینه سرگی اعتبار یله عباسنی سروب،
گلان گچن رعایادن برر ایکیشر پاره، وَ اوچ آیده بر کرّه
خدمتسز، زحمتسز علوفه آلمقدن وَحین محاربه‌ده « اوجاق
قاعده‌سندندر » دیه‌دالقلیچ بیراغی آچوب، یوز وَ یوز یگرمی
نفر تصحیح ایتدیروبده باد هوا اسامی صاحبی اولمقدن
وَضابطان دخی بوصرده‌ده بش‌اون اسامی قپاروزندن وَاسامی
آلم صاتمندن محروم اوله‌جقلرینی ملاحظه وَ اوطوراجی،
اوطه‌باشی، قولتوقجی، بایراقدار، دلال، آشجی اوسته،
وَچورکجی، سقا وَکوزلمه‌جی قالفه وَ بونلر امثالی نیك وبدی
بیلمز وَدین ودولته خیر وشری فرق ایتمز بهائم گبی، اولان
اورطه اسکیلری ایله مذاکره ایدرك، بونلر ایسه هر بری
براورطه‌دن، چیتمه، کمی ناظر اولمق حسبیله جمع اولنان
اورطه آقچه‌سندن حصه آلمق وَ بعضیسنك اسامیسنی
اوجوز بها ایله آلوب، طالبنه برقاچ غروش زیاده‌سیله صاتمق
معتادلری اولدیغندن، اوّل امرده برقاچ بیك یکیچری
نظام جدیده قید اولنمش ایکن، اشبو اورطه اختیارلری
دیدکاری جاهل حریفلر کندی تعیشلرینی مصلحت دین
ودولته ترجیح ایله « بوتعلیم مسلمان کاری دکلدر؛ دائما تعلیم
ایله مشغول اولوب، ضابطلرك سوزندن طشره حرکت

ایده‌مزسکز ! وترك ایده‌لم دیرسه‌کز سزی اعدام ایدرلر .
لباسلره صورت ویردیلر؛ سزه شابقه دخی گیدیررلر .
اوّلکی گبی دال قلیج بایراغی آچیلوب، سزه بش اون اسامی
ویرمزلر؛ شمدی نه ویره یورلر ایسه آندن بشقه برشی
گوره‌مزسکز ! » دیه یازیله‌جقلری منع ایتدکدن بشقه
یازلمش اولانلری دخی اغفال واضلال ایتمه‌لریله اول
بینسز وعقلی دومنسز احمقلر دخی وهلهٔ اولاده « یکیچری
قانوننده تعلیم یوقدر؛ بز بومقوله نسنه‌یی ایده‌میوز ! »
دیمه‌لری اوزرینه هرنه قدر طور حکیمانه ایله اقناعلرینه
چالیشلمش ایسه‌ده فسادك باشی اورطه اختیارلری اولمغله، سوز
اوطه باشی آغا، سقا بابا، آشجی اوسته، باش قره قوللقجی
همت بشه، حضر دایی، عیسی عمجه، رمضان اوغلی رجب
بایراقدار گبی، اسافله دوشمکله « سرنه‌دیرسکز؟ نظام جدید
تعلیم اوله‌جق ایمش! بوتعلیم برصقی خدمتدر؛ بوبابده
یان چیزمك دها زیاده صنعتدر . امّا بزی سفره گوندررلر
ایسه الیمزدن تفنکی آتەرز، دال قلیج اولوب مسقو اوردوسنی
بربرینه قاته‌رز، دشمنك جمله‌سنی اسیر ایدوب، صاتارز،
الله اوجاغمزه زوال ویرمسون، مواجب چیقدقده علوفه‌ـ
مزی آلوب، ذوقمزه باقارز » یوللو گویا حسبحال ایله کنایه
قاریشق جواب بارده ادبسزلکلرینی بیان وجبر اولنور ایسه

مألوف اولدقلری جمعیته مبادرت ایده‌جکلرینی پس پرده‌دن عیان ایتدیلر!

بناءً علیه لوند چفتلگنده مجدداً کشاد اولنان اوجاغه بستانی نفراتی تحریرینه شروع اولندی. وقره‌دڭز بوغازینه دخی مقـدار کفایه طوپلار وهنرور طوپچیلر قونلدی. بوصورتله دشمنڭ افکار فاسـده‌سی معطل اولدی. وقورفه، عکّا، اسـکندریه ومصر سفرلرنده برآوج معلّم عسکرڭ ثبـات قدملرینی وخدمات برگزیده‌لرینی ویوماً فیوما تکثّر ایتمکده اولدقلرینی گوروب، ایشتدکجه دشمن دینڭ یورکلری یاغی اریمکه باشلامش؛ وبومعلّم عسکر دولت وملتمزه روح گبی، اوله‌رق، الی‌یوم‌القیام بقاسنه سبب اولاجق ایکن سفر گورمیوب، یگیتـلك همان کوشه باشـنده بقّال وسـبزه‌جی ودرزی رعایاسنه قبادایلق ایتمکدن عبـارت ظن ایده‌رك، هانکی اورته‌نڭ یولداشی ایسه نشانی قولنه دوگوب، دشمن بوندن خوف ایدر قیاسیله نشانی گوسترمگی عادت ایدنمش، اولان وقوری لافلرندن و بیهوده عنوانلرندن کچلمیان قالدیرم بهادرلری وکوشه باشی یاراشقلری ومیخانه میجوسنه یوردام صـاتان یکیچری دلاور وشهبـازلری «بو عسـکر جدیدنه لازمدر؟ آل عثمان عسکری دنیـایی قلیج ایله فتح ایتدیلر؛ همان بزه دشمن گوسترسونلر، دال قلیج اولور دشمنی خراب

ایدرز . وَقرالك تاج وتختنی باشـنه کچیروب قزل الـمایه‌دك گیدرز » دیه دعوای کاذبه ایدرلر!.....

بومقوله سـاده دللر ایله هزار کرّه منازعه ومناقشـه ایدوب، دیمیشمدر؛ که:ـ بره یولداش! سزبیلیرسکز، که بن ١١٤٦ سـنه‌سندنبری پدرم ایله ینکچری اوجاغنـده پشت و پا اوروب ، بونجـه سفرلرده بولنـدم . وَگرم وسرد عالمی گوروب، روزگارك سلّه‌سنی ییه‌رك فلکك چنبرندن کچدم . دشمن دینه دخی اسیر اولدم . احوال عالمه، دشمنك اسباب غلبه‌سنه، تواریخدن فهم اولنمز نیجه شیلره واقف اولدم . سنم حالا سکسان یدی اولوب، سکسان ایکی تاریخندن بری مطلع اولدیغم اسرار عالمك جمله‌سنی تحریر ایتسـه‌م برقاچ جلد کتاب اولور . ماهوالواقع اوله‌رق، برقاچ مادّه بیـان ایده‌یم؛ کلامده غرض وعوض اولمدیغندن، انشاالله گوش هوشکزه گیروب، وقتیـله بنی دعای خیر ایله یاد ایدرسکز : سـلطان سلیمان قانونی عصرینـه گلنجه‌یه دگین فرنگستان دولتلرینك برنده سرعت ایله طوپ آتمق، تفنك قوللانمق، صنایع حربیه تعلیم اولنمق یوق ایدی . وَاکثریا عسـکر اسـلام مظفر اولوردی . بحکمة‌الله تعـالی نیچه سـفرلرنده برقاچ سـنه عساکر اسـلامیه بوزیلوب، بو ایسـه عسکرك نظامسزلغنـدن نشأت ایلدیکی معـلوم اولمغـله، اوجاقلرك

تشكيليله طوائف عسكريه تنظيم اولندقده ، درلكسز طائفه‌سندن برآلای بيشعور بووضع اولنان اوجاق وعسكر وقانونی بكنميه‌رك ، « دنيا فی‌الاصل ينكيچری ايله فتح اولنمدی ؛ سكبانلر ، كوكلليلر ايله فتح اولندی . بونصل اوجاقدر ؟ يازيلان عسكرك قيافتلری كورديكمز ، ايشتديكمز شی دكلدر ! چورباجی ، اوطه باشی قلفاتلری نه‌در ؟ آشجی ، قره قوللقجی قلقلری نصل عجل عجايب مسخره شيلردر ! » ديه كفتكو ايدوب ، ينكيچری يازيلان ويازيله‌جق اولان نفراتی اغفال ايله بركون مثلا يوز آدم يازلمش ايسه ايرتسی ايكی يوز قاچمه باشلادی !... بناءً عليه اول‌وقت حاجی بكتاش اولادندن پوست نشين خليفه‌سی اولان ذات جلب اولنوب ، اوجاغه كتيرلدكده ، دعا وتوجه ايتمكله آندن صكره ، يازيلانلر فرار ايتمديلر ؛ « بزلر حاجی بكتاش ولی كوچكلری اولدق » ديه دوام وثبات اوزره قالديلر .

بويله باشی باغلی واول وقته كوره نظاملی عسكر ايله دولت عثمانيّه منصور اولا كلدی . نصاری دولتلری كورديلر ، كه عثمانلی بو عسكر ايله بتون فرنكستانی ضبط ايده‌جك ، همان تنظيم عسكره باشلاديلر ؛ وآتش بازلق علمنده وعسكر اعمالنده وحيل حربيه احداثنده مبالغه ايلديلر ؛ وبتون كون جنك تعليمنی ايش ايدينوب ،

گندیلرینه برطریق ایله فرجه بولنمیه‌جق درجه‌لره گتیردیلر. آندن صکره، وقوع بولان سفرلرده اعدا ایچنه قلیج دوشوبده پریشانلقلری گورولمدی. زیرا معلم عسکر طابور طابور اولوب، بوزولمامق ایچون آهسته بسته آیاق، آیاق کلیرلر وَطوپلری [مارقویت] ساعتی کبی مجلا، کله‌لری مصیقل اولمقله، طوپ دانه‌لرینی قورشون کبی، یاغدیررلر! وَطوپ وَتفنکك آردینی آره‌سنی کسمیوب، گویا قیامت قوپاررلر! وَبلکه آتشدن برطاغی یوریدیرلر!

اوزرلرینه پیاده یاخود سواری هجوم ایده‌جك اولسه سسنی چیقارمیوب، تمام مرکزینه کلنجه برقاچ یوز پاره طوپلره وَنیجه بیك تفنکه بردن آتش ایدوب، اهل اسلامی صاپر صاپر دوکر اولدیلر! وَدها یقین یورویش ایدیلیر ایسه طوپلرینه طوربه ایله صالقم وَزنجیر وَمیخ باشلری طولدیروب، آتش ایتدکلرنده، دالقلیج برآقچه‌یه یاره‌مدیغی جهتله هرکس نیتیله مأجور اولور!.....

بو صورتله عسکر اسلامك کوزلری بیومکه باشلادی. وَمقابله بالمثل بولنمدیغندن، تا سلطان مصطفی عصر نه‌قدر بو وجهله وقتلر کچوب، دائما اعدا غلبه‌یه موفق اولدی. بناءً علیه اسلامك مغلوبیتنه نظامسزلق سبب اولدیغی

ظاهر اولمغله [اصول الحكم فى نظام الامم] [*] نامنده بر رساله تأليف ايديله‌رك ، سلطان محمود مرحومه عرض ايدلمش ايكن ، موجبنجه تدبير اولنمسنى امر ايلديكى حالده ، عمرى ختامه رسيده اولديغندن ، اجراسى مقدّر اوله‌مدى .

« تعليم لازم دكل همان بزه دشمن كوسترسونلر ! »

ديان كوشه باشى بهادرلرينه جواب ويريلير ، كه : سلطان مصطفى عصرنده ظهور ايدن مسقو سفرنده دشمن ايله سزك آره كزه ديوارمى چكديلر ؟ يوقسه الكزى آياغكزيمى باغلاديلر ؟ بر محله مأمور اولديغكز وقت كرك اولياى اموره ، كرك ضابطلريكزه اطاعت ايتمامك عادتكز ايكن ، شمدى دشمن ظهورنده اطاعتمى ايده‌جككز طوتدى ؟ اول وقت دشمن كورينوب ، طورركن ، نيچون وارميوب ، ايكى يوز بيك آدم قيورجق اتى و خاص اتمك ييوب تمام دشمنه مقابله اثناسنده علوفه و تعيين و مانده غوغاسى چيقاروب ، كندى اوردوكزى يغما ايده‌رك ، دونديكز قاچديكز ! ايرتسى سنه روم ايلينده ، آناطوليده قونديغكز مسلمان و رعايا خانه‌لرينى ياقوب ييقوب ، و قاريسنه قيزينه ال اوزاتوب ، نيجه فضاحتلر ايده‌رك ، اردويه وصولكزده كذلك جنكده مهارتكز و بر محلده آغز طاديله مقابله‌يه

[*] رسالهٔ مزبوره كاتب چلبينككدر . [للطابع]

قدرتکز اولمدیغنی بیلدیککزدن ینه سابق گبی علوفه وَتعیین وَمانده غوغاسیله وقت گچیردیکز !.. وَاثنای راهده عباداللهی صویمق گبی افعال شنیعه اجرا ایدەرك ، خدادن حیا ایتمدیکز ! اثبات ایدك ، که نرەده یوز آغرتدیکز ؟ یدی ییل حالکز بویله اولدیغندن ، موسقو فرجه بولوب ، ایستدیکی گبی غالبانه عقد مصالحه ایتمسنه وَنهایت قریمك گیتمسنه سبب اولدیکز ! صکرەکی سفرده دخی موسقو گلوب ، اوزی‌یی محاصره ایتدکده بزدن دشمن ایستیان شهبازلریمز وَیکیتلك قولنه نشان دوکمك ، اندازه بویی صارق صارمق وَشالوارینك پاچەلرینی صیغەیوب ، استانبولده بالدیری چپلاقلق ایتمك وَقوللق نفری اولوب ، قضارا برسرخوش ادبسزلك ایتسه اوچی بشی اوزرینه هجوم ایله تسلیم اولدقدن صکره ، بلا جرم دوکه ، دوکه حریفی قپویه گوتورمك ، وَاستانبول رعایاسنی اخافه ایله برمقدار شیلرینی آلمق ظن ایدن قبادایلریمز دلیکلره صوقیلوب ، میدانه چیقەمدیلر ! وَاویله متین ومستحکم برقلعەنك دشمن النه گچسنه وَاهالینك اسیر اولمسنه باعث اولدیلر ! سائر یرلرده دخی مقاومت ایدەمدکلری ظاهردر .

§

یکیچری عسکرینك احوالی بووجهله شرح

وبیان اولنجه حقّی قبول ایدنلرك کیمی سکوت واعتراف ایلر؛ کیمی «اوجاقده بش اون آقچه‌م وار؛ اگر نظام جدید چوغالوبده ایش کورر ایسه قورقارم، که ینکیچری اوجاغنه دولتك اعتباری قالمیوب، علوفه مز ی آلامیز. یوقسه ایرادمزه ضرر کلمیه‌جکنی بیلسه‌ك الله ویرسون بتون خلق نظام جدید عسکری اولسون.» دیه مافی‌الضمیرینی سویلر اولدیلر!...

اوقومق، یازمق، ساز چالمق وسائر صنعتلری اجرا ایتمك هپ مشق وتعلیم ایله اولور. جنك علمی ایسه جان بازارلغی اولدیغندن، زیاده تعلیمه محتاجدر.

عکّا واسکندریه ومصرده واقع اولان فرانسز جنکلرنده بوقدر تعلیمسز عسکر وار ایکن، لایقیله نره‌ده ایشه‌یرادیلر. طوپجی وپیاده معلّم عسکرمز هرنه‌قدر قلیل ایسه‌ده ثبات قدمله ونظامله جنك ایدوب، اعدایی قیردیلر؛ وقیرلدیلر. فقط برینك فراری کورولمدی. غیرتلری جمله‌نك معلومی اولنجه طعن ایدنلرك چوغی انصافه کلوب، «اصل ایشه یرایه‌جق عسکر بونلر ایمش؛ مذمتله بیهوده کناهه کیردك!» دیه قصورلرینی اعتراف ایتدیلر. حتی جزّار پاشانك، بونلرك جنکده ثبات قدملرینه وحیل حربیه اجراسیله متانتلرینه وبرفرد قاچمه‌یوب، دلیرانه حرکتله شهید

اولنجه‌يه قدر طوردقلرينه باقه‌رق ، « بن اصلنـدن بونلرى بيلز ايكن ، طعن ايدردم ؛ لكن فيما بعد طعن ايدرسـه‌م ديلم قوريسـون . » ديديكنى حضـار مجلس اولانلر تقرير وافاده ايتديلر .

عقل ورشد وانصافى اولانلر معلم عسكرك وجودى فرض مثابه‌سنده اولديغنى وفى زماننا بوندن ماعداسى همان اردوده بيهوده (قلبه‌لقدن) غيرى برشيئى مفيد اولميه‌جغنى درك واعتراف ايدرلر .

سـلاح قوللانمغى مشـق وتعليم ايتميانلردن بعضيلرى [بارود چوق اولنجـه قورشـون اوزاغه كيـدر .] ديه لزومندن زياده بارود قويوبده تفنكى پارچه‌لنه‌رق ، سقطلق ايتدكلرينى وسوارى‌لرندن بعضيلرى آت اوستنده كندوينى قهرمان زمان بيلوب باباسنى كورسـه سـلام ويرمكه تنزل ايتمز ايكن ، جنـك محلنده قلنجلرينى چيقـارركن ، بندينى كسدكلرينى ، ياخود حيوانك باشنى ، ياقولاغنى سقطلادقلرينى كورنلرك « ماشـاءالله شهبازم !... » ديه آلاهى !....... چاغردقلرينى كوردم وايشتدم !.

سـلطان سليمانك تنظيم ايتـديكى اوجاقلر عسـكرى كچدكلرى محللرده اغنيا وفقرادن بغير حق برآقچه‌لك نسنه آلامق وكيمسه‌نك عرض ومالنـه تعرض ايتمـامك اوزره

نظام آلتنه آلنمش اولدقلرندن، ضابطلرینك امر و اراده‌لرینه اطاعت وَ نه محله سوق اولنسه‌لر بلا تردّد عزیمت ایده‌رك، [قرقی برقیل ایله یدیلر] عسکر اولدقلری جهتله سفرلرده مظفر اولورلردی . وَجمله عالم آنلری ال اوستنده طوتوب، سائر ناسدن زیاده اعتبارلری وار ایدی . بناءً علیه خرسز، یان کسیجی، کارخانه‌جی گبی، مذموم وَ ادبسز وَره‌دن کلدیکی بلیرسز کیمسه‌لری ایچلرینه قبول ایتمیوب، بوجهتله میانه‌لرنده جاسوس بولنه‌مزدی . بعده نظاملرینك اختلالی حسبیله ایچلرنده اعدا طرفندن مسلمان قیلغنده جاسوسلر پیدا اولمغه باشلادی . وَضابطلرینه اطاعت ایتمز اولدیلر . وَ یوزطقسان آلتی اورطه جسم واحد گبی ایکن صکره‌لری اورطه‌لر بیننده عداوت ومباینت پیدا اولدی . وَ اوته‌دنبری یکیچریلر اورطه قازغانلرینی دشمنه ویرمیوب، قازغانلری اوغورینه بیك نفر شهید ویررلر ایکن، شمدیکی یکیچریلر جانلرینك قیمتنی بیله‌جکلری طوتوب، «قازغانی قازغانجی یاپار» دیه یارم ساعت ظرفنده قازغان، چادر، چرکه وَسائر اشیایی طاقمیله براقه‌رق، همان اردوی همایونی یغما ایله قاچرلر؛ وَ مملکتلرینه وَ استانبوله عودتلرنده عیبلرینی ستر ایچون «گاورله بزی دوگوشدیرمدیلر؛ وَدوگوشملك ایسته‌دك اذن ویرمدیلر؛ یوقسه قرالك تختنی باشنه یخیرمك ایشدن بیله

دگلدی . دولت رجالی خائن اولدقلری جهتـله موسقودن واریللر ایله آلتون آلدیلر . » دیه درلو اراجیف دوزوب ، وقت کچیریرلر .

سلطان مصطفی عصرنده آچیلان روسیه سفرنده ایکی یوز بیـك قدر مجهول الاحوال نظـامسز عسـکر مجتمع اولدی . یکیچری اورطه‌لرندن یالکز براورطه‌ده برقاچ بیك آدم بریره گلوب، کیسه کیسـه‌یی بیلمز وَبابا اوغلی آراسـه بوله‌مز، بونلر نه مقوله آدملردر ؛ نره‌دن کلمشلردر ؛ وَکیملك نه‌سیدر ؟ ضابطان دخی آرایوب، صورمز! همان« یولداشیمز گلدی؛ نفرات چوغالدی، تعیینات زیاده اولدی؛ مانده‌دن خیـلی شی حاصل اولور ؛ مصارف چیقـدقدن صکره، بزه‌ده براز شی قالیر . » دیه قپاروز فکرنده بولنورلر !...

وَیولدشلرینی تحقیق وتصحیحه امالهٔ فکر ایتمدکلری جهتـله بویله قارمه قاریشـق اورطه‌لردن مرکّب اولان اوردودن گونده برقاچ بیك آدم آیریلوب گتسه نره‌یه گیتدیگنی کیمسه بیلمز ؛ وَبیلسـه دخی تعیینی مانده‌یه قالسون دیه ضابطلری [نره‌یه گیدییورسـك ؟] دیمز وَ [کیتمه اوطور !] دیسـه آنلر دخی اطـاعت ایلمز ؛ ایدی . بوجهتله اردوی همایون جاسوسلر ایله مشحون ایدی .

آندن صکره‌کی سفرده یوسف‌پاشانك ایکنجی صدارتنده

جمله اوجاقلی ضابطانی وَ یکیچری آغاسی صدر مشار الیهه گلوب، « بزلر بودفعه یوز یگرمی بیك دن متجاوز اوجاقلی عسکری ایکن، موسقوك سکز بیك عسکری طونه‌یی بری طرفی کچدی ! وَ اوزریمزه گلوب، جمله‌مزی تارمار ایلدی؛ وَ اثبات مدعای صلابت ایتـدی . دشمنك بویله نظاملی عسـکرینه بزم نظامسز عسـکرله مقاومته قدرتمز یوقدر ؛ همان مصالحه ایده جککز وارسـه ایدك ! مادام، که بزم عسکرمز حیـل حربیهٔ جدیده‌یی بیلمیه، بویله قیامته قدر نصرت اوله‌ماز . » دیه جف‌القلم جواب ویردیلر .

مشار الیهه حیرت کله‌رك « بونی بن پادشاهمز افندمزه نیجـه عرض ایده بیلیرم ؟ ! » دینجـه « بزلر عرض محضر یازارز . » جـوابنی ویردیلر؛ وَنفس الامرده عرض محضر ایتدیلر، که بو فقیرك قلمیله اولدی . وَزیر مشار الیهه تسلیم ایلدیلر . اودخی پادشاهه ارسـال ایلیوب، بونلردن فیما بعد خیر ونصرت اولمیه‌جغنی تلخیص ایدنجه چار وناچار مستمو ایله مصالحه‌یه قرار ویردیلر !

اسـتانبوله گلدکلرنده تعلیم ماده‌سی یکیچری اوجاغنه تکلیف اولنـدی ؛ قبول ایتمیوب، رد ایله قطعی جواب ویردیلر ! بناء علیه بسـتانی نفراتندن تفنکیجی ترتیب ایله لوند چفتلکنده مجدداً یاپیلان قشله‌یه قوندی .

بالاده بیان اولندیغی اوزره بوعسکر ایشه یارسه
یکیچری اوجاغنه اعتبار قالماز، دیه یکیچریلر بونلری تحقیره
باشلادیلر . وَمسئلهٔ طهارت وشرائط اسلامیه‌یی بیلمیان
نیجه جاهل وباطل کیسه‌لر بوبابده مسلمانلق قیدینه‌دوشوب،
« تعلیمك مسلمانلغه ضرری وار » دیه نظام جدید نفراتنی
آیارده‌رق قاچیرمغه اقدام ایلدیلر !!!....

حال بوکه بوعساکر جدیده ایکی اوچ بیك‌دن عبارت
ایکن، فرانسه سفری اچلدیغنده جدید طوپچی وَتفنکچی
نفراتی مصره، عکّایه تعیین اولندی . ایکی اوچ بیك آدم
استانبولدن حرکت ایلدکلرنده گرك استانبولده وَگرك سائر
محللرده برگونه ادبسزلك ایتمدیلر . اول اثناده تعیین اولنان
یکیچری وَسائر عسکر ایسه استانبولده چارشوده، بازارده
رعایا دکانلرندن شی قاپمق، صراف وَ بازرگان طائفه‌سنی
اخافه ایده‌رك، [پوستال آقچه‌سی] [١] نامیله جبراً آقچه
ایستمك، اهل عرض خاتونلری وَدلی قانلیلری چویرمك
کبی خاطر وخیاله کلمدك فحشیاتی ارتکاب ایلدکلرندن‌صکره،
مثلا اوچ بیك نفر تحریر اولنمش ایسه حین اخراجلرنده
نصفندن‌زیاده‌سی اختفا وَ اثنای‌راهده دخی برر ایکشر فرار
وَ اوغرادقلری قصبات وقراده حددن افزون ادبسزلکلر

[١] برنوع آیاق قابی‌ایدی که قونجی چارق‌کبی صاریلیر ایدی .

اجرا ایلدیلر! بقیّه‌سنك دخی محل مأموریتلرنده برایشه یرامیه‌جقلری آڭلاشلدی.

فرانسزلر عکّایی محاصره ایدوب حتی [برج علی] نام محلده قلعه درونه گیرمش وَبتون قلعه‌یی آلمالرینه بردیکش قالمش ایکن، نظام جدید عسکری یتشوب عکّانك خلاصنه سبب اولدیلر. بعده مصر وَاسکندریه‌ده دخی تعلیمسز عسکرمز فرانسزلره مقابله ایده‌میوب، حتی برگون میدانده قاله‌رق، نظام جدید عسکرینه التجا ایله تهلکه‌دن قورتلمشلر ایدی!...

روم ایلیده ظهور ایدن طاغلی اشقیاسی بونجه وزرا ومأمورینه غلبه ایدوب، شمدی‌یه‌دك بوخنزیرلر کیمسه‌دن یوز دوندیرمدیلر. لکن بیك ایکی یوز اون یدی سنه‌سنده اوزرلرینه نظام جدید عسکری مأمور اولدقده طاغلی اشقیاسی بونلرك بردانه‌سی قالمیجه‌یه‌قدر قیروب، وَنظام جدیدك کوکنی قازییوب، نام ونشانلرینی امحا ایتمك نیّت فاسده‌سیله وار قوتلرینی بازویه کتیره‌رك، بونلرله اللشدیلر. نظام جدید عسکرینك طوپلری وَخمبره‌لری وَسواریلری یانلرنده اولمیوب، یالکزجه پیاده وَآچیقده دیزلرینه قدر چامور ایچنده وَاشقیا ایسه برقریه درونده ایکن، واردیلر باصدیلر؛ اشقیایی اولمش آرمود کبی، دوکوب، خراب

ایتدیلر . اشقیادن آلنان دیللردن منقولدر، كه اشقیا بر برینه چاغریشوب، «آبه بابام اوغلی ! بونظـام جدید ایشتدیكمز كبی، دگل ایمش؛ طارتلمدق، ایشـته بزدن آلتی اوقه زیاده كلدیلر !... » دیه سویلشیرلرمش .

عساكر عتیقه‌یه نسبتله عســاكر جدیده‌نك فضــائل و محسناتنه نهایت یوقدر . تفصیلاً یازلسه برقاچ جلد كتاب اولور . لكن عوام ناســك عقللری یتیشــه‌جكی قدر تفهیم ایده‌لم : عســاكر جدیده مطیــع وفرمانبر اوله‌رق، هر نره‌یه مأمور اولسه‌لر درحال حركت ایدرلر. عساكر عتیقــه‌كبی ، «اكسكمز وار؛ یولداشلره خبر ویره‌لم!» دیه اصرار اوقات ایتمزلر. وَایچلرینه جاسوس گیره‌مز . وَالبسه‌لری یكنسق اولدیغندن، بری فرار ایده‌جك اولســه همان یوزوك طاشی كبی میــدانده معلوم اولادوشر . وَدشمن قارشوســنده نماز صافلری كبی، صاف باغلایوب، قورولمش ســاعت كــبی، اقتضاســنه گوره منتظماً دونر طورر . عسكر عتیق ایســه ســیر محللرنده اولان غلبه‌لك كبی، قارمه قاریشق طوررلر ! جانی استیان تفنكنی، كیمی زیاده طولدیروب آتار ! كیمیسی دخی نه‌یاپدیغنی، نه‌یاپاجغنی بیلوب، همان یالانجی پهلوان كبی، ایكی طرفه دونر طورر . وَآلتی آیده ترتیب وجمــع اولنــان اردو برساعت مقاومت ایده‌میه‌رك طاغیلیر !...

ملل نصاری آتشبازلقده مهارت کسب ایده‌رك،
اوزاقدن ایش گورمکه مألوف اولملریله یقیندن اوراجق
قلیچ، بچاق وَنجاقدن قورقازلر. همان تعلیملی عسکردن وَ انسانی
اوزاقدن هلاك ایده‌جك بارود او یونلرندن اورکرلر. بناء
علیه مقابله بالمثل شروطنه رعایتله تنظیم عسکر ماده‌سی
شرعاً وَ عقلاً وَتجربةً ثابت اولمشدر.

برآلای خروس عقللی سرسملر بورالرینی خاطرلرینه
گتیرمیوب « دنیانك فسادینه نظام جدید سبب اولدی »
دیه دعوی ایدرلر! بومقوله ابالهـهٔ دنیا پرستاندن بریی
گچن سنه برجزیره‌نك جزیه عامللکنه مأمور ایلدیلر.
النه بش آلتی بیك غروش قپاروز کچوب، یکی سنه دخی
گندیسنه احاله اولنمغله مقدما نظام جدیده سبب اولانلره
سب ولعنت ایدوب، طوررکن، بوسنه راست گلدیگی یاران
وَیولداشنه « بره هی قرداش! بونظام جدید ماده‌سی
برضررسز شی ایمش؛ بز بونی اصلندن دخل ایدردك؛ لکن
بأس یوقدر؛ زیرا زجریه مالی موسقو ولایتنه کیدن
شرابدن آلنمغله موسقو کیسه‌سندن چیقایور. برکت‌ویرسون
هله واقف اولدم. استغفرالله!... بوندن صکره، توبه
اولسون، نظام جدیدك فصلنی آغزیمه آلمیم؛ المدن گلیرسه،
کیسه‌یه‌ده فصل ومذمت ایتدیرمیم.» دیه‌سویلراولدی!...

ایشـته نظـام جدید مادەسی مرقومه برقاچ بیـك غر وشجق قزاندیرمش اولمغـله، اصلندن طعن ایدرکن، صکره اوتانمیوب، مدح وثنـا ایلر اولدی . همان جمـلەسی بوحال اوزره درلر .

خلاصـهٔ کلام ، بویله خـیر وشری فرق ایتمز، بلکه کنـدینی بیلمز جهـلای زمانەنك طعن ولعنـه باقیلوبده، بوعساکر مرغوبهٔ جدیده نظامندن فراغت لازم کلیرسه، اعدا بتون فرجه یاب اولور . وَنظام جدیدی بکنمیان قلاشلر وَحرامزادەلر وَسوقاقلره صغمیان قالتبانلر، یلقوانلردن برآقچەلك فائده اولمز . وَمعاذالله ! برمصیبت ظهور ایلسه، اومقوله سرسام وَبینی صوغوق بهائم کبی، حریفلرك شجاعت وَجلادت لقلقیەسـندن برفائده اولمیوب « خوشمدی مقدر بویله ایمش؛ اولەجغه چاره اولماز » دیەرك، هرج ومرجه سبب اولاجقـلری بدیهیـدر،که حاللری نیجـه کرّه تجربه اولنمشدر .

اوزمان ایسـه واویلا وبکا ایتمـك فائده ویرمز . اومقوله جاهل وسرسـام طاقمدن اولدقچه سوز آکلار ظن اولنان قلیقلی، قیافتلی، قالاقلی، ظرطلاقلی کویا دنیانك عقل خواجەسی اولوب ، کیمسەنك عقل ورأینی بکنمز ؛ وَامور دولته دائر برصحبت اولسه ، کیمسەیه لقردی سویلمکه نوبت

ویرمزلردن بعضیلریله مصاحبت اثناسنده کندینه سؤال طریقیله، عجبا دشمنه نصل جواب ویریله بیلیر؟ طریقی نهوجهلهدر؟ مثلا سن وزیر اولسهڭ نصل حرکت ایدردڭ؟ دینلدکده، «ابتدا یکیچری اوجاغی یکیدن تطهیر اولنملیدر؛ زیرا فیالاصل بونلر پاك عسکر اولوب، بونلردن نیجه خدمتلر گورولمشدر؛ امّا شمدی ایچلرینه نیدوکی بلیرسز کیمسهلر طولمش؛ وَاکثریسی ایش باشنه کچمش؛ بونلرڭ جملهسنی کورهلیوب، یکی باشدن یازیلهجق عسکره قلیچ چالمق تعلیم قلنملیدر. یوقسه یوغورتی کسهمز عسکرله اولاماز، وَحالا موجود اولان عسکرله هیچ اولهماز» دیه «شجاعت عرض ایدرکن مرد قبطی سرقتن سویلر!» مضمونی تلمیح ایده دوشدی. وَیوز اللی سنهده وجوده کلمیهجك وَبلکه هیچ اولمایهجق نسنهیی قاله گتوردی!. بن دخی، بوقدر آدمك جملهسنی بردن طرد ایله یرینه آخرینی قویمق نیچون اولسون؟ چونکه بونلر پادشاهڭ تعلیم امرینی قبول ایتمدیلر؛ بالضروره بوستانی یازیلوب، نظام قوی تحتنه ادخال اولندی؛ ایشته تمام سنڭ دیدیککدن زیادهسیده وار، که بونلر طوپ، دخی تعلم ایدییورلر؛ وَآتش صاچهیورلر. دیدم. جوابنده: «واقعا سوزیکز حقدر؛ وَجملهسی گرچکدر؛ اگر یکیچری

طائفه‌سی مقدما بو تعلیم امرینی قبول ایتمش اولسه‌لر، هم اولوالامره اطاعت ایلمش، همده کلی نصرته سبب اولمش؛ اولورلردی.»دیه اعترافه مجبور اولدی!

بو مقوله عقلای زمان گچینان یادگارلر «قلیجـه‌دعا سینمشدر؛ قلیجی چکوب، دشمنه یوریه‌لی.» لاقردیسنی بلله‌مش اولدقلرندن، دشمنك طوپ وتفنکنی خاطره گتیرمیوب، قلیج تعلیم اولنمسنی رأی ایدرلر! امّا قلیج ایله طوپ وتفنکه نصل جواب ویریله‌بیلیر؟ بوراسنی دوشنمزلر! وهمان یکیچری اوجاغی غیرتنی، غیرت دین محمدی اوزرینه ترجیح ایدرلر. اومثللو اعتقاد باطللرینه، وبو درجه جهالتلرینه نظراً بونلردن دین وملته خدمت مأمول دگلدر. همان حقّ قبول ایدن یاران باصفایه جناب حق دارینده سلامت احسان ایلیه ... (انتهی)

[تاریخ جودت]

ملاحظه

قوجه عبالی کبه‌لی یکیچریلر! بروقت حامیمز آنلر ایمش؛ عسکرمز آنلر ایمش؛ خطیمز آنلر ایمش؛ حتی منشیمزده آنلر ایمش، حالا کندیزه آنلرك سایه‌سنده عثمانلی دینیور.

قوجه سکبان باشینك شو تقریری جودت پاشا حضرتلری طرفندن (فقط تعبیرات وافاداتنه طوقونلیه‌رق) تنقیح ایدلمش؛

تنقیحدن صکره دخی ذکر اولنسان اثر مشار الیهك تاریخی قدر و بلکه دها کوزل یازلمش؛ برشی اولدیغنی کندیلریده اعتراف ایدر ظن ایدرز .

آلتمش یتمش سنه رسم قلفاتلری، غالبیت چلنکاری آلتنده ازیلش باشلر بودرجه متین شیلر تصور ایدر، و اولقدر مدت ششخانه تعلیم ایتمك، قلیج قوللانمق ایله ناسورلنمش اللر بونك کبی، نازك سوزلر تحریر ایلرسه، برکره دوشنمك لازم کلیر، که اجدادمز نه ایمش؛ بز نه اولمشز ؟

سکبان باشی اولمش؛ برعاکف، برجودت پاشا تصور اولنسون ! آنلردن بویله بر اثر کوریلورسه، انسان نه درجه ده حیرت ایدر

شناسی اولمش ضیا بك اولمش؛ برسکبان باشی دوشونلسون ! آنلرك آثاری نه درلو اولمق لازم کلیر ؟

شخصی براقوبده، اثره کلیرسك قوجه سکبان باشی حضر - تلرینك شو تقریری عینی عینه براختیار کوزلنه بکزر، بر نظرده کوزه چارپه جق حالده دکلدر؛ فقط باقدقجه آلیر؛ دقت ایتدکجه کوستردیکی چین جبینلر آره سنده ذاتی نیجه محاسن کورینور .

دیشسزلر کبی، ناصیق سویلر؛ فقط سویلدکلری طوغریدر . محصول تجارب کبی، ترتیبسز چیقار؛ فقط هیئت مجموعه سی برقاعده انتظامه ارجاع اولنمق قابلدر .

افاده سی بر پدرك اولاده ایتدیکی خطابه بکزر؛ پارلاق دکل، سه ویملی دکل، سفسطه لی دکل، لکن، وجدانیدر؛ معقولدر؛ مربیانه در .

(مشار الیه اون ایکنجی عصر هجری اواسطندن محمود ثانینك اوائل سلطنتنه قدر ۹۰ سنه معمر اولمشدر .)

عاصم

...

بر لایحهٔ تاریخیه

بالاده اجمالاً رقمزدهٔ کلك اشارت وافاده اولدیغی اوزره اشبو دولت ابدپیوندك بر بلیّهٔ مکرو گزندی دخی کندی رعیّتی وگرداندادهٔ ربقهٔ ذمتی اولان روم طائفه سیدر. بونلر ایکی صنف اوله رق، بری موسقولویه هوادار وبرینك نسبت ومحبتی فرانسولویه درکار اولوب؛ هرصنف مستند ومنجذب اولدقلری طرفدن جاسوس اسرار دولت وسخن تراش احوال سلطنت اولمغله، ترجمانلق وافلاق وبغدان ویوده لقلری قپو کتخداقلری گبی، وسیلهٔ ظاهره ایله عمدهٔ آمال وخلاصهٔ مافی البالری اولان جذب اسرار وجلب اخبار وبعض مرتبه پولتیقه وشیرینکاریٔ مکر ووغا ایله رجال عصری کاهیجه مقرون دولت وموجب وهن وخلل سلطنت اوله جق اطوار ناهنجاره سوق وتسویل وابلیس ضلیل گبی، تضلیل ایلمك ایچون بالغاً مابلغ هدایای گرانبها وتحف ونفایس دستاویز دلارا وموقفلرندن

یدارتشا وَ مانند موش، اول برزده هوشلرك سوراخ
درونلرینه دخول ایله جابجا خلوت وَ کتب مصالح درسنی
درمیان صحبت ایدرك ، حقایق ودقایق اموره واقف وَجان
کبی ، نهان اوله جق سرائره بالجمله عارف اولملریله مقتضاسی
اوزره مشیرلری طریق ناصوابه دلالت وَسوق سمت
ضلالت ایلدکدن صکره، درهمیان اولان اسرار مسروده‌لری
همان منتمی اولدقلری طرف اعدایه ایصال وَ وکلانك سرف
وسفاهت وَ استغراق جلب رشوت وَدولت علیه‌نك ضعف
واختلال ایله شوریده‌حال اولدیغندن،وَسائر دشمنکام کیفیات
بی نظاملرندن بحثله طریق تغلّبی استسهال ایدرلر ایدی !
خصوصا بیدماغان بکتّاشیه میانه برتقریب ایله بعض
اراجیف جان خراش وَباعث وهم وتلاش اولاجق
ترهات القاسیله فتنه پاش اولمقدن خالی اولمیه‌رق ، کذلك
فرنك وَ روم طبیبلری اندرون و بیرونه طبابت وسیله‌سیله
رهیاب اتصال وَتبضگیرلك شیوه‌سیله برقولدن دخی آنلر
تجسس برله اختلاس سریرهٔ دولته موفق اولدقدن صکره،
پس پرده‌دن علوفه خوار اولدقلری دولت عیسویه جانبنه
بالواسطه اطارهٔ مرغ پیام وَستارهٔ مخدرهٔ دولت عثمانیه‌یی
رسوای عام ایدرلر ایدی !.....
بونلردن بشقه خدام حرمسرای سلاطین عظام

طشره خلقنه نسبت نا محرم عدادندن معدود وَطرفینه دروازهٔ دستور تردد ــ باب اقبال هنرمنداسا ــ مسدود ایکن ، قلّت مبالات واهتمام سببیله بالجمله اندرون همایون رجالی گسسته‌مهار وَپاشا قپوسی گبی ، مرجع اصحاب مصالح وزوّار اولوب ، حتی باب‌همایون ایله آرامگاه خاصّه میانی ، دیوان یولی گبی، کثرت آمدشدگان ایله پرازدحام اولدیغی مشهود محرر ارقام اولوردی !..

عظمای قرنا ایسه هربری اقطاع جسیمه وَایرادات عظیمه ایله برر اقلیمه دسترس وَفلك کیسه‌سندن برر سرای معلا وَساحلخانهٔ بهشت آسایه مالك اولملریله کلّ یومٍ بعدالعصر باب عالی رجالی گبی، مسکنلرینه آمدشد وَصبحگاه ینه اندرونه ترددایله‌هر کیجه قوناقلرینه هرجنسدن ملتزم مقطعات وَسائر ارباب حاجات مقوله‌سی اشخاص وَایدیٔ رشوت ومصلحتلری اولان ملل شتّادن مرکّب خلق ایله رتق وفتق امور وَحل وعقد مصالح جمهور ایدرلر ایدی !......

بعض اخصّ آشنا وانیس، وَمضحك ومسخره مقوله‌سی کاسه‌لیس، وَمارالذکر روم قپو کتخداسی اوله‌جق ابلیسلر ایله بزم خاص وَانجمن اختصاص ترتیب وَخواننده وسازنده وبازنده‌لر ایله پراهنك بزم بخش نشاط ، وَگرما گرم جنبش

و انبساط اوله‌رق، مهتاب کیجه‌لرده طاقملریله‌سو بسو زورقران بحر گبود عیش، وَعالم آب صفاسیله دریا کش ذوق بی تشویش وَخلال گرمیٔ انس معاشلرنده برطرفدن دخی دعوای محبت وَخلوص سرخوشانه ایله راز مکنون دولتی آنلر تسبیب ایدرلر ایدی !

بونلرك لاابالیانه بورسمه خارجه ذهاب و ایاب ملازمتلری سائر خدّام حرمسرای همایونه‌ده سرایت ایلمکله، آنلر دخی بی قید وبی پروا صبح ومسا بیرونه خروج وولوج ایدرلر ایدی . حتی غلمان و زنان خاصه‌یه بعض حمام وَبازیچه گاه مقوله‌سی مجمع ناسده مصادفتله ارباب الباب بودرجه‌لرده توسیع میدانه استغراب ایلردی .

اشبو اوضاع مذکوره‌نك مستتبع اولدیغی انواع هجنت ومحذور سمت ساحهٔ بیان وتذکیردن دوردر . عهد قریبده برقائمقام پاشانك معزول اوله‌جغی اون گون مقدم برتقریب ایله برروم قپو اوغلانی لسانندن مسموع محرر حقیر وَموجب انفعال وفیر اولمشیدی .

کذلك برگون طوپ قپوسنده غایتله نهانی شورای خاصّهٔ سلطانی واقع اوله‌رق اول مجلسه قائمقام وقت دخی داخل اولمیوب، سریرهٔ مادّه‌دن غافل ایدی . مدت یسیره مرورنده شورای مذکورك موضوع موضع مبحثی وَاهل

مجلسـك یکان، یکان برآوردهٔ زبان ایلدکاری مقالات، مقدّمه ونتیجه‌سیله باصلمش غزته اوله‌رق، پارسـدن ورود وَبالمطالعه محرر حقیره موجب تعجب نامعدود اولدی .

« وارقیاس ایت وسعت دریای حکمت نیـدوگن ! »

والحاصل برمقتضای طالع وارون اول پادشاه سلیم القلب وصافی درون حضرتاری بدایت سلطنتلرندن بری خیرخواه وصادق وَمتدین وقناعتکار وَولیٔ نعمتی اولان پادشاه امّت پناه حضرتلرینك ناموس ملك وملت وَشایان شان سلطنتلرینی محافظه ونکهدار اولان قرنا ومقربینه موفق اولمیوب، اوائل وقتـده شمس الدین بك ـ وَقمرالدین وَفلان فلان بك ـ نامنده احوال زیر وبالادن بی خبر وغافل، بیمغز وسـبکدل برآلای لایق تیمارخانه ، سرمست ودیوانه‌لر احاطه ایدوب، بعده سرکاتبی وَسائرلری گبی، گرچه رأی وفراستده عدیلی قاضی ایاس، وَدها وکیاستده ابونواس اولان برگروه دهات وموشکافان ، ملازم درگاه فلك عنوان شاهانه‌لری اولوب، لکن هر برینـك « الذین یکنزون الذهب والفضة » آیهٔ کریمه‌سی صفت کاشفهٔ جبلّت ذمیمه‌سی اولمقله لیـل ونهار سعی وغیرتلری جمع وادّخار طرفنه مصروف وَهمتلری همان ذمتلرینـه منحصر وموقـوف اولوب، وَبیروندن سرکاران معهودك هر بری ذکر اولنان مسـتولیان اندرونك برینـه

مرتبط وَميانه‌لرنده مراسم دادوستد منضبط ايدى .....

....

سائر خدمهٔ اندرون وَرجال بيروندن متدين ومتعفف وَصالح ومنصف ، رشد واستقامتله متصف ، كامل وعاقل ، خـير خواه دين ودولت وَغـير تكش ملك وملت اولان ذوات كريمة العفاف ، اصابع زائده وَنفوس ضايعهٔ بى فائده گبى ساقط عن الاعتبار وَپوليتيقه فننده بى خبر وَراه رضا جويى‌يه مراعاتى بيلمز برآلاى سـالوس ريا پرور ، ديه‌رك ، بهايم عد وشمار ، وَكنديلرى اول بازار غنيمتده آرشونلر ايله آلوب ، اندازه‌لر ايله صاته‌رق ، ميدان عزودولتـده دمكذار وَ زعملرنجه دستكانى كش بيرنج وآزار اولورلر ايدى .

(تاريخ مطبوعندن مفرزدر)

حسبحال

معيشت مورخ ناتوان ، روم ايليـده [پراوادى] نام قضـاى مختصره منوط اوله‌رق ، تمتع ايسـه مقدما اعيان مسـتوليان وَ بعده حشرگاه اسـلام واهل طغيان اولمق حسـبيله اولاً وَآخراً جهت مز بوره‌دن باد بدست وتهى هميـان اولوب ، مقدملرى گاه وبيگاه خداوندگار سـابق پادشاه دل آگاه حضرتلرى طرفندن بعض عطايا ظهوريله

سدّرمق اولنور ایکن، تبدّل حالدن طولایی اول قپومسدود وغریب‌الدیار، اعنی بالاهل والعیال جهت معیشت‌زندگانیمز من‌قبیل « لیس فی‌الدار غیره دیار » اولمغله صورت آسابی در ودیوار قالدیغمز بعض احبابك معلومی اولمش‌اولدیغندن، احوالمزه رقتله مالك زمام دولت واقبال، مربع نشین مسندجاه وجلال، متصرف ملك عثمانی، مستولیٔ خزائن خاقانی، فرع خانمان شأمت، نسل مهین دودمان سلطنت، مفتیٔ مخطی، آخذ غیر معطی، مرائی وسالوس، زرّاق بی ناموس، دشمن اهل حیثیت، حاسد اصحاب علم وفضیلت، متکبر متواضع صورت، مستهزیٔ توقیر خصلت، دانندهٔ مکر دقیق، سازندهٔ کیدرقیق، یعنی شیخ الاسلام افندی یه خود بخود احوال پرملالمی افاده برله الحالة هذه منحل اولان یوز اللی غروشلق برقاضی منصبیله معیشت مزبوری مبادله‌یه عنایتلری صدوری افندیٔ مومی الیهك (یعنی عاصمك) باعث حیاتی کبی برمعنی اولدیغی غیر مستوردر. زمیننده نیازکار اولدقده شیخ الاسلام سلمه السلام جنابلری «قانونه مخالف اوضاعه مبادرت، بیگانهٔ دائرهٔ مشرب وخصلتمدر.» جوابیله سدّباب خطاب ایلدکاری بعد برههً من‌الزمان گوشزد عبدبی سامان اولمغله، هزار سوزشله اول احبابه لوم وسرزنش ایلمش ایدم!

اشته فسحت میدان بو وقعه‌دن نمایان اوله ......
گویا که خداوندگار سابق احساندیده‌سی وَ برکشیده‌سی
فروعندن اولدیغمه مبنی حقیری تحقیر ایدوب، وَهمیشه
حقمده رعایتلرینی تقصیر ایدردی !...

(تاریخندن مفرددر)

مزیفانه

[یکیچریلرله رجال دولتدن مرکب برمجلسك تصویر احوالی]

سخن شناسان اوجاق معتاد اوزره دعای بقای دولته فتح زبان اتفاق ایدوب « امر وفرمانلری اوزره جمله‌مز گیدرز؛ (اغور) همایونده بذل نقدینهٔ جان ایدرز » دیه‌رك، مقابله صددنده ایکن پیران نابالغ اوجاقدن برشخص ناساز، دهان هرزه وهذیانی باز ایدوب، « بهی جانم ! جنکده بولنانلر وَاردودن گلان مسلمانلر الحمدلله تعالی عسکر اسلام منصور ومظفر وَدشمن مقهور ومدمر اولدیغنی خبر ویردیلر. یکیچری دلاورلری سل سیف اقتحام وَدشمنك حدّنی بیلدیره‌رك، انتقام ایتمشلردر؛ بو تقریب ایله اعدا استیمان وَوزیر اعظم قریم وَآزاق وَسائر یرلری استرداد ایله تحریر نامهٔ امان ایلدی. اگر امان ویرمسه‌لر، بزم یکیچریلر قزل الما یه‌قدر گیدرلر، وَموسقونامنی صحیفهٔ عالمدن حك ایدرلر ایمش. حتی بزم اوطه باشی جاجی یمان، قره قوللقجی دلی دومان موسقو

جنرالنك بوغازينه مقرمه باغلايوب، وَ « زانچه يولداشلر! »
ديه اظهار تملق و سرفرو ايلديكنى گوزيله گورمشلر. »
ديه‌رك، دهنكشاى هذيان، وَ برى دخى « الحمدلله تعالى
هريرده يكيچرى عسكرى اوريشور ايكن، برآلاى بى‌انصاف
حقى انكار وَدره بگلرينى وَميرى عسكرينى اوجاقلى‌يه
ترجيح واعتبار ايدرلر؛ گورسونلر ايمدى اوجاقلى نه‌هنرلر
گوستردى! » ديه قرين بى‌اذعانانه لاف وگزافده هم
زبان اولوب، بونلردن ماعدا برطاقم ياوه گوى هرزه‌دار،
هربرى برگونه اصل وفرعى نامعلوم خوليا مقوله‌سى برآلاى
وهم معدوم ايله بيهوده گويان وَ اول محفل ادبى مماثل
كارگاه قهوه فروشان ايلدكلرنده سائر معتبران صناديد
اوجاق، سرفرو بردهٔ توثيق ومعاملهٔ سكوت ايله اقوال
كاذبه‌لرينى تصديق ايتملريله عظماى دولت « غالبا وقوع
بولان حالت آغالره سامعه رس درايت اولمامق گرك! »
ديه اردودن كلان محضرى رئيس افندى‌يه تكليف فرماى
قرائت اولدقلرنده محضر مختوم يوقاريده بسط اولنان احوال
ايله مرقوم اولوب، طورله‌دن قطع حدود هرجهتله
مردود اولمغله، اوجاقلى‌يه غيرى فعللر اولميوب، آنجق اردوى
همايونى يغما جمله‌سنه مطلب وَمقابلهٔ دشمن ديننده برايشه
يرامدقلرى كراراً وَمراراً مجرّب اولمغله، دشمن روسياه

حالمزه واقف وآگاه اولمادیغندن، آناپا وصووووجق ایله قلاع سائره‌يي رد وبووجهله ابواب محاصره‌يي سد ایدیجك . برکرّه پریشانلغمزه وقوف وسل سیف غدر وعسوف ایدرسه، حال مشکل وبلاد اسلامیّه عسکرمزك بیوفالغی جهتیله زیر سنابك الخیل اعداده مضمحل اولور .

(تاریخدن مفرزدر)

ماروت

هاروت وزننده اسم اعجمیدر . علی قولٍ مروته لفظندن مأخوذ عربیدر ــ مؤلّف بونی وهاروتی بیاندن سکوت ایلمشدر . بونلر قرآن کریمدن مسموعلردر : کما قال الله تعالی « وما انزل علی الملکین ببابل هاروت وماروت » الایة . بونلر فی‌الاصل ایکی فرشته‌لردر، که عباده فتنهٔ ربانیّه واقع اولدیلر . علی قولٍ ایکی صالح کیمسه‌لردر، که ملکیت خصلتلرینه، مبنی، ملك ایله تعبیر اولندیلر . وعلی قولٍ ایکی شیطان آدیدر . وبونلر گویا، که فرشته اولوب، صورت بشره تمثّل وبرای امتحان کندیلرده شهوت انسانی طبع وترکیب اولندقده، زهره نام برخاتونه تعلق ایدوب آڭا تعلیم سحر واول دخی کندیلری معاصی واشراکه اغرا وایقاع ایلدکدنصکره، زهره تعلّم ایلدیکی سحروافسون

سبيله آسمانه صعود ايدوب، وَحالا زهره تعبير اولنان كوكب اول خاتون اولمق اوزره منقول اولان كلام، يهود طائفه‌سندن محكيدر .

وَ بو رموز اوائلدن اولمق ملحوظدر ؛ يعنى عقل وروح ايكى فرشته‌يه وَنفس زهره‌يه تشبيه اولنه‌رق، وَعقل وروحك نفس امّاريه مغلوب وَداعى اولديغى شهواته مائل ومشغوف اولدقلرى حسبيله مقتضاى ذاتلرندن خروجلرى رجالك نسوانه تعلق وتعشقلرى حالتنه وَ اول سببله ذاتلرينه مترتّب ومتوقع اولان كمال، عدم بلوغ ايله درجهٔ اصليّه‌لرندن انحطاطلرى زندانده حبس وجود حالتنه تشبيه اولنمشدر . گوياكه بر كشى هرنه‌قدر خير وطاعتى كثير اولوب، وَاخلاق ملكيّه ايله متصف ايسه‌ده نفس امّاره‌يه اطاعت وانقياد ايلدكده، سماء سعادتدن حضيض بهيميته نزول ايده‌رك، بوجهتله ذلال انسى متكدر ونار شوق ومحبتى حموده متحول وَ بينه وَ بين المحبوب الحقيقى حجب ظلمات هجر وانقطاعه مائل اوله‌رق ، بحر شهواتده غوطه خوار اولان مرأهٔ ناقصه حقنده نور توفيق الهى پرتوريز اولمغله حبل عنايت الهيه‌يه تمسّك واعتصام ايلدكده، حضيض عالم طبيعتدن اوج سماء صفا وروحانيته ترقّى وَمنازل سنيه‌يه

وَ مقامات ملکیّه‌یه ارتقاع شرفنــه مظهر اوله‌جغنه اشارت
ایلمشلراوله ....

(اوقیانوسدن)

عقل

.... علم و ادراك معناسنه‌در که، ذهنده اولان صورتدن عبـارتدر . علی قول اشـیانك حسن و قبح وَکمال ونقصانه متعلق صفاتی ادراکه اطلاق اولنور ؛ وَ بومعنای اوّلدن اخصدر . وَعندالبعض ایکی خـیر اولان شـیئك خـیرده ازید وابلغ اولانی وَ ایکی شر اولان شـیئك شر ومضرتده اشد و اوفر اولانی ادراکدن عبارتدر . وَ بعضلر عندنده امور عدیده‌یه اطلاق اولنور ؛ یعنی عقل برقوّت معنویهٔ مودوعه‌در، که انسـان آنك وساطتیله قبیح وحسن بینی فرق وتمیـیز ایدر . ایشـته اول قوّتدن کذلك ذهن انسـانده بعض مقدّمات سببیله حاصل ومترتب اولان صورو معانیٔ مجتمعه‌دن عبارتدر ، که آنلرك وساطتیله اغراض ومصالح وامور وجوه لایقه‌سی اوزره مستتب ومسـتقیم ومستکمل اولور . کذلك انسـانك حرکات وکلماتی بابنده کندیسـنه مخصوص هیئت محموده وَ شیوهٔ مطبوعه‌دن عبارتدر . بناءً علیه اشبو امور ثلثه‌ده مشترك اولور . لکن اوّلده حقیقت

وَاخیرینده مجاز اولور ؛ زیرا بونلر قوت مذکوره‌نك اثر وثمره‌سیدر . قالدی، که گرچه اشبو تعریفات ایله تعریف ایلدیلر ؛ لکن حق اولان بودر ، که عقل برنور روحانیدن عبارتدر ، که نفس انسانیه آنك وساطتیله علوم ضروریه ونظریه‌یی ادراك واذعان ایدر . وَآنك ابتدای وجودی ولدك رحمده استکمال خلقتله‌هنوز جنین اولدیغی هنگامدندر ؛ بعده تدریجاله بلوغی وقتنه قدر تزاید ونما اوزره اولور . فارسیده آگاهوش وَخرد وَترکیده اوص تعبیر اولنور ؛ جمعی عقولدر .... مؤلفك بصائرده بیاننه گوره اصل عقل، امساك واستمساك معناسنه موضوعدر . ودیعهٔ مذکوره انسانی امور قبیحه‌دن منع وامساك ایلدیکی ملابسه‌سیله عقل اطلاق اولندی . وَتسمیه بالمصدردر ؛ نته‌کیم حجر ونهی اطلاقی دخی بو ملابسه ایله‌در . وَمصدر اوله‌رق استعمال اولنور ؛ نته‌که معقول دخی مصدردر ؛ عقلی استعمال ایلن هرنسنه‌یی بیلور اولمق معناسنه‌در ، که اوغلان عاقل وبالغ اولمق تعبیر اولنور ....

وَمقدمة الادبده زمخشری ، [*] «عقل خردمند کشتن» یعنی عقللی اولمق و « عقل الغلام خردمند شد » یعنی اوغلان عاقل اولدی . عنوانیله تفسیر ایتمکله وجه مذکور

[*] زمخشر سفرجل وزننده‌در .

اوزره ترجمه اولنـدى . وَمصبـاحده باب ثانيدن متعدى اولەرق ، ادراك وَباب رابعدن لازم معناسيله مرسومدر . حتى عقلا اوزره جعلنمسى آ كَا مبنيدر ....

(كذا اوقيانوسدن)

اصطفلين

سبزه انواعندن هاويج معناسنەدر ....

معاويه ، امير المؤمنين امام على كرّم الله وجهه حضرتلرى صفين ملحمەسـنه مشـغول ايكن ، قيصر روم شام اوزرينه هجوم قصدنده اولمغله معاويه تهديدى حاوى مرسومطرفنه اشبو نامەيى ارسال ايلدى « .... » مفهومى بودركه : « اكر سن ! مسموعم اولديغى اوزره شام اوزرينه عزمكى تميم وتحقيق ايدر ايسەك صاحبمله ـ يعنى حضرت مرتضى ايله ـ مصالحه ايدوب ، بعده مقدمهٔ عسكر مشار اليه اولەرق، اوزريكه وارر ، باللهالكريم پاى تختك اولان قسطنطينيهٔ بحرايى ياقوب،ييقوب سياه كومور ايدرم؛ وَسنى مملكتكدن يردن هاويج چكيلوب ، قوپارلديغى گبى، چكوب، قوپاردقدن صكره ، خنزير چوبانى ايدرم .... »

(اوقيانوسدن)

فصاحت

...... ظهور و بیان معناسنه‌در، که برنسنه بللی وَآشکار اولمقدن عبارتدر. اصل ماده سودك کوپوکی گیدوب. خالص قالمق معناسنه موضوع اوله‌رق، بعده مطلقا برنسنه‌نك شائبه‌دن خالص اولمسنده استعمال اولنمشدر؛ بو مناسبتله متکلم جری وَطلیق اللسان اولوب، کلامی بیّن وَلحن وخطا ولکنتدن سالم اولمقده استعمال اولندی. کلمهٔ مفرده‌یه وَکلامه وَمتکلمه وصف اولور؛ نته که کتب معانیده مشروحدر.

(اوقیانوسدن)

بلاغت

فصاحت وزننده برآدم بلیغ اولمق معناسنه‌در. مؤلفك بصائرده بیاننه گوره بلاغه وصول معناسندندر، که فصاحت سببیله کلام ومتکلم کنه ضمیری تعبیره واصل، کذلك اقصای درجهٔ ارتقاعه منتهی اولور.

وَبین العرب ایکی وجه اوزره‌در؛ بری بذاته بلیغ اولمقدر، که آنده اوصاف ثلثه مجتمع اولمق لازمدر. ـ وصف اوّل موضوع لغتده صواب اولمقدر. ـ ثانی معنای مقصدنده مطابق اولمق، ـ ثالث فی نفسه صادر اولمقدر.

وجه ثانی باعتبار القائل وَالمقول له بلیغ اولمقدر، که قائل اول کلامله برمرامی قصد ایدوب، وَآنی مقول له قبـول ایده‌جك وجه اوزره ایراد ایلمکدن عبارتدر. وَفصاحت ایله بلاغتك تعریف وفرقلری مفصلاً کتب معانیده مشروحدر.

خلاصـه‌سی بودر، که بلاغت متکلمده تألیف کلام بلیغه قدرت وملکه وَکلامده مع شرط الفصاحه مقتضای حاله وجه مخصوص اوزره مطابقتدن عبارتدر.

(اوقیانوس)

کاشمر

کاشغر وزننده ترکستانده برشهردر. اهالیسی غایتله صباحتلی اولور .... نقل ایدرلر، که زردشت طالع سعد ایله ایکی سرور آلەرق برینی اول قریه‌ده وَدیکرینی طوس اعمالندن (فارمد) نام قریه‌ده غرس ایلدی. مجـوس طائفه‌سنك زعملری بودر، که « زردشـت اول سرولری جنتدن کتیردی. » وَدیرلر، که خلفای عباسیه‌دن متوکل خلیفه جعفریهٔ سامرّایی تعمیر ایتـدیردیکی خلالده اول آغاجی ایشتمکله حاکم خراسان طاهر بن عبدالله طرفنـه حکم گوندردی، که اول سروی قطـع ایدوب، بغـداده

گوندره . اول نواحیده بولنان مجوسیلر سرو مزبورك قطع اولنمامسیچون طاهر طرفنه اللی بیك آلتون عرض ایلدیلر؛ قبول اولنمیوب، برموجب فرموده قلع ایلدی .

وقتا كه اول شجر قوپوب، زمینه ییقلدقده برعظیم طرّاقه ظهور ایلدی . شویلهكه : اول حوالیده وافر ابنیه منهدم وَخیلیجه خسارت واقع اولدی . وَغرسی زماننذن قلعنه‌دك بیك درت یوز اللی سنه مدت كذران ایتمشیدی . بونجه زماندر، كه آنده توجه خلق وقوعندن بشقه بدنینك دوره‌سی یكرمی سكز تازیانه [*] مقدارنده اولوب، داللرینك سایه‌سنده مجتمعاً ایكی بیكدن زیاده حیوان آرام واستراحت وَاوززنده حد وحصردن خارج قوشلر آشیانساز اولمغله، حین اقتلاعنده آشیانلری خراب وَكندیلری پریشان وتارمار اولدیلر. خلاصه داللرینی وَبداقلرینی كسدیروب، بدنی نیجه عربه‌لره وَداللرینی بیك اوچ یوز مهار دوه‌یه تحمیل وارسال ایلدی. بغداده واصل اولنجه‌یه‌قدر بشیوز بیك درهم صرف اولندی . وقتا كه مصمم اولان مزبور جعفریه‌یه برقوناق مسافه قالدقده باذنه تعالی خلیفهٔ مشار الیهی غلاملری قتل ایلدیلر....

(برهان قاطع ترجمه‌سندن)

---

[*] برقامچی برقولاج اولمق اوزره معتبردر . للطابع

کاویانی درفش

فریدون شاه علمیدر، که گاوهٔ آهنگره منسوبدر. اصلی بودر، که: ضحّاك سفّاكك هر اموزنده اثر لعاب شیطان اولمق اوزره برعارضه ظهور ایدەرك، کمال وجعندن راحت وحضوری مسلوب وَوجعی ینه تعلیم شیطان ایله آنجق مغز آدمی برله ساکن اولمغله هرگون ایکی نفس قتل ایتدیرر؛ وَمغزلرینی اول عارضەیه طلا ایدردی. اتفاقاً گاوهٔ آهنگرك براوغلنی بوخصوص ایچون قتل ایلدی. برقولده مزبور گاوەنك علم وفق وخواصده مهارتی اولوب، وَبرر وایتده علم مزبورده یدطولاسی اولان برحکیم اصفهانی مرقوم گاوه ایش ایشلرایکن، اوکنه طوتدیغی سختیان اوزره مناسب ساعتده صد اندر صد بر وفق قویوب، وَبر قولده جابجا شرارهٔ آتش اصابتندن اول سختیان اوزره خاصیتلی برشکل پیدا اولوب، خلاصه حرقت اولاد تأثیریله گوزینه دنیا گورنمیەرك، اول سختیانی، که بعضلر قاپلان وَبعضلر ببر درسیدر دیرلر؛ برصیریغه باغلایوب، خروج وَآن واحدده قطره ایکن نیل وَجدول ایکن سیل عظیم اولەرق، همان فریدونی گتیروب، تخته اجلاس وَضحّاکی هلاك ایلدیلر.

فريدون اول علمى فال طوتوب، جـواهر ايله ترصيع وتزيين ايلدى . هربار دشمنـه كتدكده اوكنده چكيلوب، وفقلر بركاتيله منصور ومظفر اولور ايدى . كندندن صكره، هر گلان پادشاه اول علمى تعظيم ايدوب، اضافهٔ جوهر ايله مزين ايدردى . يزد جرد زماننـه كلنجه، كه آخر مـلوك فرسدر . بى حد جواهر ايله مرصّع ايدى. وقعهٔ [قادسيه‌ده] ايدىٔ اهل اسـلامه نصـيب وَامر و معرفت حضرت اميرالمؤمنين عمر بن الخطاب رضى‌الله عنـه ايله بين الغزاة تمزيق وتوزيع اولندى ....

(برهان قاطع ترجمه‌سندن)

شاهدارو

اسم بادهٔ دلجودر؛ جمشيد اختراعيـدر . منقولدر، كه وقتا كه جمشيد زماننده اوزوم ظهور ايتمكله نشر و شيوعنى وَمدام خلقك آندن انتفاعنى مراد ايله امر ايلدى؛ برقاچ ظرفه برر مقـدار اوزوم قويوب، برر محـله وضع ايلديلر . وَهر گون برربنده آلوب ، تنـاول ايلديلر ؛ تا كه الك گيرويه برظرف قاله‌رق، آكا نوبت كلنجه بش اون گون قدر مرور ايتمشيدى . گورديلركه اول ظرفده اولان اوزوم متغيّر اولمش كندى كنديسنه قينـايوب طورر؛ حالى اوزره ترك

ایلدیلر. برقاچ گوندن صکره، آچوب گوردیلر، که ساکن اولمش؛ تجربه ایچون طاتدیلر باقدیلر، که برآجی نسنه‌در؛ زهر قیاسیله بعدالتصفیه برشیشه‌یه آلوب حفظ ایلدیلر. اتفاقی جمشیدك زیاده‌سیله حسنا برجاریهٔ مقبوله‌سی وار ایدی. حیلی مدتدر، که شقیقه [*] علتنه گرفتار اوله‌رق قطعا گوزینی آچدیرمیوب، برلحظه آرام ویرمز ایدی. شول‌رتبه‌یه واردی که جانندن بیزار اولدی. عاقبت موتی حیات اوزره ترجیح ایدرك، زهر نیتنه اول شیشه‌یی آلوب، بلاجرعه نوش ایلدی. برقاچ گوندن بری گوزلرینه اویقو گیرمزدی؛ همان یاتوب، مستوفی اویودی. بیدار اولدقده، گوردی، که باشنده اصلا آغری وآجی قالمامش؛ جهانه یگی گلمشه‌دونوب، کمال‌مسرتندن درساعت بوکیفیتی جمشید حضورینه عرض ایلدی. بومناسبتله [شاهدارو] ایله تسمیه ایدلدی. پس شرابك ابتدا اسمی شاهدارو اولمش اولور.

(برهان قاطع ترجمه‌سندن)

---

[*] ترکجه یارمجه دیدکلری آغریدر که باشك ویوزك برطرفی دردناك اولور. فرانسزجه‌ده Migraine تعبیر اولنان درددر. للطابع

ملاحظه

عاصم مرحومك ادبيات اسلاميه ده کی فضلنه ولغتده امام اطلاقنه شایان اولان کمالنه قاموس وبرهان ترجمه‌لری بر حجت قاطعه‌در .
عربی وفارسی کبی ایکی اساسلی لسانه وقوف تامی حسبیله ترکجه‌ده یازدیغی شیلر ادبای عثمانیه‌نك اکثر آثارینه ترجیح اولنور .

واقعا تاریخندن آلدیغمز پارچه‌لری رکاکتدن واصطلاح پردازلقدن خالی دکلدر؛ فقط اثری ذاتاً مسوده حالنده قالدیغیچون بونقایصی بر درجه‌یه قدر اولسون معذور طوتلق لازم کلیر . شوقدر، که آکلاشیلان تاریخی یازمقدن مرادی عصری ایچون تعرفهٔ اخلاق براقق ایمش . آره صره آتدیغی پارلاق، پارلاق تزییفلرده مهارتنی بیاغی اعجاز مرتبه‌سنه کوتورمشدر .

قاموس وبرهان ترجمه‌لرندن انتخاب ایتدیکمز پارچه‌لرك سلاست بیانجه هرزمان ایچون مقبول ومقلد اولمغه لیاقتنی تسلیم ایله دقتله مطالعه‌سنی توصیه‌دن کری طورەمیز .

عاصم، عن اصل عینتابی اوله‌رق سلیم شهید عصرنده ۱۲۰٤ده استانبوله کلمشدر . ابتدا برهانی ترجمه ایده‌رك، مشارالیهه تقدیم ایلدیکنده، لایق اولدیغی مرتبه‌ده عنایت والتفات ایله اقدار وتلطیف ایدلمش وحتی قاموسی ترجمه ایتمککی دخی امر وتشویق اولنمشدر . کندیسی دخی تاریخنده لسان شکرایله اعتراف ایلدیکی اوزره سلیم ثالثك خلع وعقوبتنه قدر آنك عطیه‌لریله دفع حاجات ایدرمش؛ فقط بالآخره خواجه منیب وشیخ الاسلام عطا افندی کبی ایکی خصم جاحد یوزندن معیشتجه پك چوق مزاجه اوغرامش وحتی یوز اللی غروشلق بر منصب قضا بیله کندیسنه چوق کورلمشدر .

سليم ثالث طرفدارانى محمود ثانى عندنده مقبول اوله كلديكى حالده بداخواهلرينك بلاى تشأميله عاصم مرحوم اودورده دخى قدرينه لايق معامله كورەمديكندن وقعهٔ سليميه ايله ابتدا ايدن نكبتى تاريخ وفاتى اولان ٣٥ سنه سنه قدر دوام ايلمشدر .

عاكف پاشا

منقبهٔ هزل آميز

برتاريخده داغستان خانلرى ايران اوزرينه عسكر چكه‌رك آزربايجانك اكثر محللرينى ضبط ايله تبريزى دخى محاصره ايتدكلرنده، تبريز خانى خداداد خان مراغه وَ موش وَ حكارى طرفلرندن وَ سائر محلدن استمداد ايله مكتوبلر اطاره ايده‌رك، ديوان كاتبنه « امدادمز يتشنجيه‌قدر تبريز اهاليسى محاصره‌دن صقيلوب آلاجه‌لق ايتمامك ايچون اون اون بش گون‌قدر شونلرى آويتمغه برتدبير اولسه » ديديكنده ديوان كاتبى « بن آنى ييارم » ديوب ليلاً مخفيجه بش آلتى تاتار اخراجيله بونلرك بعضيسى صباحلين وَبعضيسى اوگله وَ ايكندى وقتلرى بشقه بشقه تبريز قاپولرندن نعره‌لرله گيروب، سؤال ايدنلره مثلا، « موش پاشاسندن وَ فلان محلدن شوقدر بيك عسكر گله يور ؛ خداداد خانه آنك خبريله گلدم . » ديو سويلمك اوزره هربرينه تنبيه وتعليم ايده‌رك بووجهله هرطرفدن مژده تاتارلرينك ورودنده تبريز اهاليسى جانلانوب طوپ وَ تفنك شنلكلرى

ایتدکدن صکره او اخشام دیوان کاتبی خانه‌سنه گلدیکنده باباسی میرزا زمان «آی اوغل! بومحصوریتله حالمزنه اوله‌جق! داغستانلیلره استیمان ایله تبریزیمی ویره‌جکسکز؛ یوقسه آقچه یله، بوغچه ایله یالوارەرق دفعـلك برچاره‌سنی‌می بوله‌جقسکز؟» دیو حسبحال ایتمکین، دیوان کاتبی: «بابا نیچون اندیشه ایدییورسـك؟ بوگون تاتارلر گلدی؛ فلان یردن بوقدر بیك عسکر گلەیور. داغستانلیلری شویله کسرو بویله بیچرز» دیو شوق وشادمانی ایله جواب ویریجك باباسی: «خانه خراب سك بچه! بوسنك کندی یاپدیغـك یالاندر سوینه سوینه نه سویلیورسك!» دیمش. آنك گبی استغنا کافری [*] نقل حوادث ایلدیکی محـلده «آ کافر! بوسنك اختراع ایلدیکك ارجوفه‌در؛ یانه یانه نیچون سویلیورسك؟» دنیلدیکنـدن بومقوله اکاذیب ایله تحـدیش ذهن همایونه چالشدقچه ...

[تبصره‌دن]

بر مسوده

شو چورچیل قضیه‌سندن طولایی سر همایون شاهانه‌یی تصدیع ایتمامك نیت عاجزانه‌سنده ایدم. لکن علیهمده اولنلر بو ماده‌یی آلت ایدرك حق بندکانه‌مده تغیّر توجهات

[*] علقو پاشانك پدری.

سنيه‌یه چالشمده وَمعناً شان وشوکت شهنشاهی مقتضاسنه مغایر کیتمکده اولدقلرندن حسب العبودیّه عرض حاله مجبور اولدم: معلوم عالی بیورلدیغی اوزره‌ابتدا بونصونبینك[*] برگونه ترضیه تکلیفنده اولمقسزین دفعهً قطع مخابره‌یی اعلان ایتمسی، وَثانیاً ویردیگی تقریرده باب عالیدن جواب آلمقسزین دولتنه[قوریئر] چیقارمسی، وَثالثاً دولتنك متفق اولان فرانسه دولتنك بیوك ایلچیسی آمرال روسن گبی برمعتبر آدم عرض توسّط ایتدکجه قبول ایتمامسی، وَرابعاً جواباً ویریلان تقریر رسمیده یوز باشینك اخراجندن بشقه ترضیهٔ مناسبه‌یه دخی موافقت اولنه‌جغی بیلدیرلمشیکن دولتندن تحریراتنه انتظار شکلنده ترضیه‌دن استنکاف ایلمسی، وخامساً قصر همایون شاهانه‌یه دعوتله سرعسکر پاشا حضرتلری گبی شیخ الوزرا برذات بلند اعتبار طرفندن گندوسنه بوقدر تلطیفات وتنزّلات وقوعندن وَمشار الیهك ملاقات وافاداتیله رعایت کامله وَبلکه ترضیهٔ کافیه حصولندن صکره ینه بری برینه وَفقره‌سی فقره‌سنه اویماز وَقوللاندیغی تعبیرات بی ادبانه‌یه جهت صلاحیتی بیلمز صاچمه سوزلرله ترجمانه ویردیکی تعلیمنامه‌لرنده‌کی هفواتی تلفظ وتکراردن فارغ اولمامسی جملهً آداب سفارته منافی وَمعاملات دولیه‌یه

[*] انکلتره سفیری .

مخالف شیلر اولدیغنه مبنی قول وفعلی جمله سفرا طرفندن
تعییب وتقبیح اولنه‌رق نهایت بو مادّه‌نك لوندره‌ده تسویه‌سی
نوری افندی‌یه وَسفرای اربعه طرفندن دخی دولتلرینه
یازلمش اولمغله مرسومك حالا ادّعای سابقندن نکول
ایتمامك طورنده شمدیکی محرمانه سوزلرینی ایلروده دولتندن
گله‌جك مأموریتله رسماً سویلیه‌جکنه دائر صورت اخافه‌ده
تفوّهات فاسده‌دن غرضی مجرد تکلیفنی قبول ایتدیره‌بیلور
ایسه بالافساد کندوده حاصل اولان زعم واعتقاده گوره
روسیه‌لویه قارشو دولتنه برشان تحصیل ایتمسی وَعکسی
تقدیرنده یعنی بوراجه مرامنی یوریده‌میوب دولتندن دخی
استدیکی گبی مأموریت آله‌مدیغی حالده، چونکه ابتدای
سفارتندن برو پارلمنتوده ممدوح اولمدیغندن بو مادّه وسیله‌سیله
استعفا ایدرك کأنّ ـ بزم برآدممز ایچون شوقدر، بوقدر
چالشوب بالآخره سفارتنی ترك ایتدی . ـ دیو ملتی
عندنده کندیسنه باعث اعتبار اولمق داعیه‌سندن عبارت
وَبو درجه‌لرده طیانمسنه استغنا کینك تحریك وافسادیله
باب عالینك مماشاة وملایمتی سبب وعلت اولوب، بوقسه
پارلمنتوده: « سلطنت سنیه‌نك بقای اقبال واستقلالی انکلتره
دولتنك منفعت مخصوصه‌سندندر . وَدولتمز بو اصولده
بصیرت اوزره اولملیدر . » دیو چاغره باغره سویلنمکده

وَکأنّ روسیه‌نك دولت علیه‌یه تغلب وتحکمندن بحث اولنمقده ایکن شمدی بر مادّهٔ جزئیّه ایچون دول صغیره‌ده وَ بلکه بر دوقه‌لقده قبول اولنمیه‌جق منسترو وَجنرال عزلی تکلیفیله سلطنت سنیه‌نك استقلالنه طوقنه‌جق وَ روسیه‌لو جانبندن « دولت علیه‌یه بزمی تغلب ایده‌یورز؛ یوقسه سزمی ایده‌یورسکز ؟ » دنیله‌جك وَرسمی تکلیفلرینی دولت علیه قبول ایتمدیکی حالده اول وقت کندولرینه دها آغر دوشه‌جك صورتی تجویز واختیار ایتمیه‌رك بهر حال دولتجه وَاوروپاجه مطالعه ایله غایت مافی الباب، مثلا نوری افندی طرفندن انکلتره قرالنه وَیاخود باش وکیلنه بعض [چرامونیالی] اعتذارکبی برترضیهٔ مناسبه‌یه راضی اوله‌جقلرینه شبهه یوغیکن ملکیه ناظریله استغناکی بیننده گویا انکلتره دولت وملتی بونصونبینك اوزرنده بولنان بیوك ایلچیلك اعتبارینی وقایةً وَیاخود چورچیلك ضرب وحبسنه انفعالاً اظهار حدت ایتملری احتمالیله سفر مصر وَبوغاز وَدونمای همایون اوزرینه بعض تفوّهات اعتراضیه تذکر اولندیغی مسموع عاجزانهم اولوب، حال بوکه اوروپا موازنه‌سی کلیاً بوکا مخالف اوله‌رق، ازجمله انکلتره‌لو کچن سنه فرانسه‌لو ایله برابر لهلویی آیاقلندیرمش ایکن روسیه‌لو وارشاویه‌نك آلتنی اوستنه کتورملك اوزره دیلدیکنی یاپوب

هیچ بر وجهله امداد و اعانه‌یه مجاللری اولمدیغی، وَ مؤخراً روسیه ایمپراطوری طرفندن لهلونك امحای حکومت وملیتنه دائر کلمات علنیّه وقوعنده، اشبو حکومت و ملتـه یچ معاهده‌سیله کندولری ضامن اولدیغندن، غزته‌جیلر هر نه‌قدر غیرت ویرمشلر ایسه‌ده، سس چیقارمدقلری، وَکچنلرده [له] قطعه‌سندن روسیه وَنمچه وَ پروسیا دولتلرینك حمایت مشترکه‌لرنده اولان [قراقویه] اختلالنك دفعیچون پروسیالو طرفندن عسکر گوندرلدکده ینه انگلتره وَفرانسه غزته‌لری دعوایه قیام ایتمشیکن بونلر استدکاری گبی اختلالی دفع وتسکین ایدرك، دولتین مشار الیهمایه، فقط لفظی مراد، بر پروتستودن غیری برشی یپامدقلری وَاسپانیا قرالیچه‌سنه لدی الحاجه اللی بیك عسکرله امداد ایتمك اوزره (قرالیچهٔ مشار الیها) ایله رسماً عقد معاهده ایتمشلر ایکن متوفی اسپانیا قرالنك قرنداشی اولان دون قارلوسك قرالیچه‌یه غلبه‌سنده روسیه‌لو جانبندن بونلره « اگر طرفکزدن مداخلهٔ عسکریه واقع اولور ایسه مصلحته بنده قاریشورم ! » دنیلدیگنه مبنی متعهد اولدقلری امدادی آچیقدن ویرمیه‌رك، فقط لوندره‌ده [وولونتر میلیتر] یعنی گوکللو عسکره ارائهٔ رخصتله « جانی استیان قرالیچه‌نك امدادینه کیتسون ! » دیمکدن غیری سوز بوله‌میوب الآن

دون قارلوس جنك وجدال اوزره اولديغى، وَ بلچيقايى فلمنك دولتندن تفريق ايتمشلر ايكن بش سنه‌در فلمنك قرالنه تصديق ايتديره‌مدكلرندن حالا سورينوب، وَ ايرانلو روسيه سفرينى انگلتره‌لونك تحريكيله آچمشيكن حين انهزاملرنده بر وجهله امداد واعانه‌يه مقتدر اوله‌مديغى وَمسبوق بالامثال اولمامق اوزره برقاچ سنه اوّل ايرانلو، مع ضعف حالهم، روسيه‌لوكبى بردولتك ايلچيسنى پارالمش ايكن فقط عبّاس ميرزا طرفندن توقيرلو برترضيهٔ رسميه ايله قپانوب، ايران وكلاسندن هيچ برينك عزلنى موجب اولمديغى، وَگچن سنه حلبده مصرليلرك ضرب ورسواى ايلدكلرى انگلتره قونسلوسيچون اسكندريه‌ده برگونه دعوا ونزاع وقوعى ايشيدلميوب، انگلتره دولتى وسعت حوصله ايله هضم ايدرك قونسلوسك ييديكى طياق يانـه قالديغى، وَ ايكى اوچ سنه‌دنبرو روسيه‌لو عليهنه تهيئه‌سى سويلشيلان انگلتره دونماسنك گورلديسى شويله‌جه ايكى دفعه بوغازه گلوب كيتمكدن عبارت اوله‌رق، روسيه‌لويه موازنه ايچون خليج قسطنطينيه‌يه بگلك سفينه‌لر ادخالنه استحقاق ادعاسنده ايكن لله‌الحمد اومثللو وضع باردى تكليفه متصدى اوله‌مديغى، وَدولت عليه ايله روسيه دولتى بيننده اولان معاهدهٔ اتفاقيه‌نك اوزرينه كاه چناق قلعه‌سى معاهده‌سندن وَكاه

شـوندن بوندن بحث ایدرك ، گرك درسـعادتده وَ گرك پترسبورغده تمام بش کرّه پروتستو ایتمش ایسه‌ده هردفعه ـ سـنده طرفینك آلدیغی جوابلرله عاقبت لسـانی کسـوب صوصدیغی ، وَعلی‌الخصوص روسیه‌لو علیهنه غزته‌لرله جهانی طولدیروب همان جنگه چیقاجق گبی گورینورکن طورانمغه مقتدر اولمدیغندن غیری ، سفارتله روسیه‌یه گوندره‌جکلری معهـود کانینی [*] « امتزاجسزدر » دیو روسـیه‌لو قبـول ایتمدیکندن ضروری مقدما سفارتندن روسیه‌لونك خشـنود اولدیغی لورد [درامی]یی تکرار تعین وارسال ایلدیکی ، [**] وَکچنلرده دیوانخانه‌ده ـ بعض ادبسزلکنه مبنی ـ قپـودان پاشا حضرتلرینـك کندی الیله ضرب وجرح ایدرك بش اون گون کورکه وضع ایلدیگی پروسیالی ، ذاتنده مرسـوم

[*] مؤخراً مدت مدیده درسعادت سفارتنده بولنمش اولان ومملکتمزجه (قانینغ) دیه شهرت بولان لورد اسـترات فورت ـ دو ـ ره‌داقلیف درکه ١٨٨١ ده وفات ایتمشدر .

[**] عاکف پاشا مرحومك فضائل ادبیه‌ده‌کی کمالیله برابر زمانی جهتیله تجارب سیاسیه‌ده صباوت افکارینه سـفیر قبول وارسالی حقنـده دولتلرجه متخذ اولان قاعده‌دن بیخبر بولنمقلغی یعنی روسیه دولتنك قانینغی قبول ایتامسندن انکلتره دولتنه نوعاً ذل وحقارت چیقدیغنه ذهاب ایله دولت مشار الیهانك بو بابده سفیر آخر تعیین واعزامنه موافقتی عجزینه حمل ایتمکلکی دخی دلیلدر .

[للطابع]

چورچيلدن معتبر وَ پروسيا دولتى دخى انگلتره دولتى گبى طبقهٔ اوليـده بولنان دولتلردن معـدود ايكن حسن ادارهٔ حقيرانه‌مله پروسـيا ايلچيسى طرفـدن جزؤى وكلى برگونه ترضيه طلبنه دخى مبادرت اولنه‌مديغى قضاياى معلومه‌دن وَ فرانسه‌لونك اتفاقيله بيـله انگلتره دونماسى بوغازه گلوب گتدكجه فرانسه دونماسنك برابر بولنماسى وَكذلك روسـيه اتفاقندن طولايى انگلتره‌لونك صكره‌كى پروتستولرينه فرانسه‌لونك قارشماسى دخى بشقه‌جه مزاياى دقيقـه‌دن اولمغله بوصورتلرله انگلتره‌لونك شدت خصومت گوستردیگى روسيه‌لو ايله معامله‌سى بيله بويله درلديده قاله‌رق، اليوم روسيه‌لونك هنده تعرّضى قورقوسندن برطرفدن محض مساعدهٔ دولت عليـه ايله نهر فراتده اعمـال ايلديكى واپورلر ايله تسهيل مخابره‌يه چالشمقده وَ برطرفدن دخى پترسـبورغده ايلچيسى وَساطتيله روسيه‌لويه مدارا قلنمقده اولوب، حاصلى مشاغل كليّهٔ داخليه‌سندن بشقه دقايق حاليه وَ (طبيعت پولتيقه) وَمزاج عصر [*] اقتضالرينه نظراً شمديلرده وجهاً من الوجوه دولتعليه ايله بوزوشمق ايشنه الويرميه‌جكندن ماعدا چنلرده زنپاره‌لكده باصقين ويرن باش وكيللرينك قانونلرى اوزره محاكمه‌سى بيـله آيلرجه سورينه‌رك « دولتلره قارشـو عيب

[*] يعنى طور زمان .

اولەيور». ديو كسيلوب بتورلسى تجيل اولنمامشيكن أسافل ناسدن اولان چورچيل گبى برمتهم وَاوتەدنبرو هردولتده هزار بار امثالى سبق ايتمش وَايتمكده اولان برمادهٔ غيراهم ايچون پارلمنتو مجلسنده زير وبالاسى نيجه كرّه سويلشلمكسزين وَخصوصاً طرف دولتعليەدن سابقاً وَ لاحقا گوستريلان بوقدر مراعات ومصافاتك وَالحالة هذه دوستانه عرض اولنان ترضيەنك وَبخصوص الخصوص روسيه اتفاقى دقيقه‌ سنك بالتهّور وَبى تفكّر وتأمّل دولت عليه ايله روابطنك حلّى وَاليوم روح‌الوقت اطلاق اولنان [اعتقاد عامّه] [١] حكمنجه اوروپانك هرطرفنده بقاسى ملتزم اولان آسايش عامّه‌نك اخلالى وَماهيت قوام و زندگانيلرى اولان تجارتك تعطيلى امر عظيمى گوزه آلمق اوزره همان اظهار خصومتله دولت عليه عليهنه قيام ايتلسى محاذيرينه[*] دائر مطالعهٔ واهيه بى مغزو بى معنا شيلر اولەجغى لدى الاقتضا بالاطواف بحث وتدقيق صحيح ايله اثبات اولنەجغندن بشقه، بالفرض والتقدير تخاليط ايّام وَعدم اطّراد احوال عالم جهتيله ذكر اولنان (محاذير) مخيّلەنك برندن برى ظهور ايدەجك اولسه بيله

[١] غالباً او پينيون پوبليق تعبيرينى ترجمه ايتمك ايستمشدركه زمانمزده افكار عامه ديه ترجمه اولنمقده‌در .

[*] محاذير لفظى ياكلشدر . صحيحى محذورات در . للطابع

بهرحال شمدیدن اوله‌میوب نوری افندی‌یه کوندریلان تحریراتك جوابی ورودیله بونصونبینك مرامنجه وَدولتجه تكلیف رسمی وقوعی بیلنه‌رك آنك اوزرینه، ینه دولت علیه طرفندن لوندره‌یه واردقدن وَبلكه برقاچ کرّه دخی مخابره‌لر جریانندن صکره نهایت کارده اولمق اقتضا ایده‌جكی درکار وَ بین‌الدول امور اجنبیه نظارتی پك معتبر ومرجّح بر نازك مأموریت اولوب، سفارت پایه‌سی بروجهله معادل وموازن اولمیه‌جغندن وَملکیه ناظریله استغنا کینك ملاحظه‌سی وجهله انكلتره دولتی بونصونبینك اوزرنده بولنان بیوك ایلچیلك اعتبارینی وقایه ایده‌جك اولدیغی صورتده دولت علیه آنك مافوقنده اولان نظارت خارجیه منصبنك قدر وقیمتنی محافظه اتمامك هیچ جائز اولامق لازم کله‌جكندن غیری ، فلاجرم انكلتره قابیناتوسنك، وَپارلمنتو مجلسنك رأیی سفارتخانه ملاحظهٔ ناقصه‌سی کبی اولمیه‌جغندن،دولتجه عزلمزی نه انكلتره‌لو تكلیف ایده بیلوب وَنه دول سائره تجویز ایده‌جكی ظاهر وباهر ایسه‌ده‌فرضا تكلیف اولنه‌جق وَبلا مدافعه قبول بیوریله‌جق اولور ایسه ، بین الدّول نظارت خارجیه کبی مأموریت معتنانك برایلچی سوزیله تبدیلی شیننی اختیاردن ایسه، باری انكلتره تكلیفیله اولمسی اهون اوله‌جغی بدیدار اولوب ، آنجق شاید خاطر همایونه

برگونه خدشه‌یی موجب اوله‌جغی صورتده سریرهٔ حاله نظراً یالکز بنم عزلمله مطلوب حاصل اوله‌جغندن، مشیر پاشایه طوقنلمامق اوزره استعفای بنده‌کانه‌مله عزلم اوروپا دولتلری اصولنه دخی موافق اولمسیله هم شان وشوکت شاهانه‌یه اوقدر طوقنمیوب وَهم موازنهٔ خارجیه دخی گوزه‌دلمش اوله‌جغی واضحاتدن ایسه‌ده اوّل وآخر ایتدیکم سعی وغیرت عاجزانه وَبو وجهله عرض واشعاره متجاسر اولدیغم مطالعات حقیرانه‌دن مقصود اصلیٔ مستندانه‌م ذات موهوم الوجودمه عائد منفعت مخصوصه غرضنه مبنی اولمیه‌رق مجرد مبلغ عقل وادراکم قدر اجرای وظیفهٔ صدق واستقامت وَادای واجبهٔ حق ولیّ نعمت املنه منحصر اولوب یوقسه جاه وجلال جمله‌سی سلطنت سنیهٔ سرمدی القرارك اولمغله هرحالده امر وفرمان حضرت من له‌الامرکدر . »

[تبصره‌دن]

تصویر افعال

لعنت ونفرین اول امانیٔ کاذبه‌یه وَاول اشتهار ملامت آثاره، که فدای غیرت دین ودولت وَاضاعهٔ واجبهٔ حمیت ملت خسرانه‌سیله حاصل اوله !...... نعوذ بالله من شرور انفسنا وَمن سیأت اعمالنا !

چونكه مقدما پاشاى مذبورى [*] رياستنده سفرده وَحضرده تربيت واستخدام ايله آمدجى اوطه‌سنه چراغ ايدن غالب پاشا مغايرت مشرب جهتيله عمم مرحومى سوميه‌رك اوائل نشأتندن، يعنى مكتوبجى وَآمدجى اوطه‌سنده عمم خلفادن وَغالب پاشا سرخليفه بولنديغى زماندن تا وزارتنه قدر بتون وقتنى سوء معامله وَاظهار غيظ ونفسانيتله كچورمش اولديغندن، بعد وفاتهما اونقدمغشوش عدوان « البغض يتوارث » حكمنجه بوشرالخلف قريمى الاصله وَعمم مرحومك حالى بوحقير ناتوانه انتقال ايتمش؛ وَطبايع امم واقوامى مشتمل كتب اخلاقيه‌ده مبين اولديغى وجهله تاتار طائفه‌سى قسوت قلب، وَغلاظت طبع، وَشدت غدر وخيانتله مجبول وَشيمهٔ مرؤت وموددتدن بى نصيب برقوم مستحق اللوم اوله‌رق، (حافظ الله) بوخصائل ذميمهٔ مادر زاد صاحب ترجمه‌نك عناصر اربعه‌سى وَامهات الخطيئه اطلاق اولنان حرص وحسد وكبر ايسه قواى فعاله‌سى اولديغندن فضله، غايت محيل ومبطن وَمنافق ومتمكن برداهيهٔ دهيا اولمق حسبيله، مدخر ماهيت وَمدفون ارض طبيعتى اولان دستمايهٔ بغض عامه‌يه مال موروثى اولان بضاعهٔ بغضاى خاصه‌يى دخى ضم وعلاوه ايلديكندن، وَتضاد

[*] برتو پاشا .

طبیعتدن بشقه غلبا بیخزده هیچ مناسبت سماویه اولمدیغندن، یلدیزمز بارشمامش اولوب، آنجق صدر اعظم رؤف پاشا حضرتلرینك صدارت اولیسی هنگامنده بونك تعیین و عطیه وَ موقوفاتی کسیله‌رك، اوطه‌دن اخراج برله، بر مدت پاشاسنك دیوان کتابتیله آناطولی طرفنده گشت وگذاردن صکره، درسعادته کلوب، بیلان گبی سورینه‌رك، برتقریب ایله ینه اوطه‌یه گیرمش اولدیغندن، وَسابقاً وَلاحقاً اردوی همایونده وَدرسعادتده کیفیّات حالنی بیلانلر بیننده «غالب پاشانك معهود پرتوی!..» عنوانیله شهرت شایعه‌سنه مبنی اوطه‌ده بولندیغمز اثنالرده وَ بعده آمدجیلك وَ بکلکجیلك گبی، معیت منصبلرنده قسری وضروری ترکیه‌سنی دوزلتمك ایچون دسیسه‌یه مبنی جبر نفس وَ اهتمام عظیم ایله «تحسبها حمقاء وهی باخس» مثلنجه هرکسه کأنّ دراهم منحوسهٔ ردائت و خساستدن کلیّاً بی‌وایه وتهی مایه کوروندیگی (زوراکی) التزامه تحمل ایتمکدن ناشی گرچه بعض بطانهٔ حال و شانه وقوف تامی اولان ارباب دقتی آلداده‌مامش ایسه‌ده بنم گبی، ظاهربین وَ «من لم ینتفع بظنه لم ینتفع بیقینه» مسئله‌سندن غافل نشین اولانلری ایناندیرر گبی، اولمشیدی. تا که عیاذاً بالله تعالی، دولت علیه حقنده عین آفات وَمحض مصائب وَصرف بلیّات اولان زمان ریاستیله کتخدالغنده

آزادۀ تصاریف معیت وَبر طرافساز مقادیر خوف دنیا وآخرت اولهرق، خود بخود حرکت متجدّدۀ کیفیّه ایله واصل امتیاز حل و عقد اولدقده، سنین متقادمه دنبرو نهفتۀ دولاب درونی اولان کمعیار احوال ردیئه وَناصرۀ اوضاع سیئهسنی (گرمیتله)[١] بیمحابا صرف واعماله بأس البادی، وَکارسازیٔ رواج استدراج ایله سرمایۀ کار وَکردارندن نفسنده هرگز ضرر وزیان گورمیوب، وَبلکه صفر زایجۀ عدم اولهجق طالع مضرّت مطالعنك قوۀ قالعهسیله نو بنو بنیان دولت علیهده آچدیغی رخنهلر کندینه فرجۀ اقبال ومدخل استقلال اولدیغنی گوردکجه «بنم فیض و فتوحم بو یوزدن اولیور!» دیو آرتق بالکلیه اطراح صواب وَالتزام خطا ایلهالندن کلسه بتون بتون عالمی بر برینهقاتهجق شرور عظیمهیه بی باکانه ومنهمکانه متصدّی اولدیغی سوء افعال وحرکاتیله عامّۀ انامه معلوم اولدیغندن، وَلهالحمد درت بچق سنهیهقریب، مدت ریاستمده کندینك جملۀ آثار کریهه سندن اولان حدود یونان مادۀ مستهجنهسندن انگلتره وَفرانسه

[١] فارسی بر کلمهیه معلوم ومدرکه عربی کبی تاء مصدریت کتیریلهمز. دینك ایستر که (عاکف پاشا کرمی یرینه کرمیت یازمش بناء علیه بزده یازار) دیه برمنشیٔ بی مدانیتنك مسامحاتنی بلا تأمل تقلید ایتمك بی ادبلکدر. عاکف پاشا ایسه بونی بیلمدیکندن دکل بالعکس بیلدیکی حالده الفت سیئهیه مغلوبیتندن یازمشدر.

وَروسيه سفارت متفقه‌سيله وَ بكرش وَ آقكرمان معاهده‌لريله الدن چيقمش اولان صرپلو ماده‌سنده روسيه‌لولر ايله نيجه آيلر اوغراشه‌رق ، امكان مساعد وَوقت وحال مستعد اوله‌بيلديكي قدر تخفيفي خصوصلرنده وَ بعده انكلتره‌لو ايله فرانسه وَروسيه وَآوستريا وَ پروسيادولتلرينك اتفاق واتحادى وَمع مافيه نيجه‌لونك فرانسه‌لو ايله وَ فرانسه‌لونك روسيه‌لو ايله خيال اندرخيال معاملات دقيقه‌سى، وَينه ناظر مشار اليه يادكارينك يره‌كچه‌جك سوءتدبير مدبرانه‌سيله اوروپا پولتيقه‌سنده مدخل كليسنه سبب اولديغى مصر ماده‌سى، وَروسيه عسكرى وَدونمانسنك درسعادته جلب واعاده‌سى، وَبونلر هنوز درسعادتده ايكن ، اعاده‌لرى حقنده فرانسه ايلچيسيله معاهدهٔ مخصوصه عقدى،وَ بعده دولت عليه‌ايله روسيه بيننده معاهدهٔ اتفاقيه وقوعى، وَ بونك اوزرينه انكلتره وَفرانسه دولتلرى طرفندن پروتستولروضعى، وَاسپانيا قراليچه‌سى ايله معارض اولان دون قارلونك محار باتى اثناسنده (قراليچهٔ مشار اليهانك) طرف اشرف شاهانه‌يه كلان نامه‌سنه جوابنامهٔ همايون يازلمق اوزره برطرفدن وَ يازلمامق اوزره ديكرطرفدن واقع اولان تكليفات متخالفه‌يه وَكذلك فلمنك قرالنك هنوز تصديق ايتمديكى بلچيقا حكومتيله عقد معاهده اولنوب ، اولنمامق اوزره وقوع بولان ازعاجات متباينه مثللو انواع حالات واختلافات

آره‌سنده وینه ناظر مشار الیهك زمان زخل عنوان ریاستنده بعض رؤیالره استناداً (!) آچدیغی سفر ناهنکامك تضمینات کلیهٔ متباقیه‌سنك تنزیل و تسویه‌سیله سلستره‌نك روسیه‌لو طرفندن تخلیه‌سی کبی، خصوصات جسیمه‌ده حمداً لله تعالی برسقط ایشده بولنمیه‌رق، وکندیسنك اعانهٔ (غیرممکنه‌سنه) محتاج اولمقسزین المدن وديلمدن کلدیکی قدر ولیٔ نعمته خدمت ایتمکه چالشدیغم موبمو معلوم عالی بیورلمق حسبیله نزد معالی وفد شهنشاهیده حد ولیاقتمدن زیاده ممدوح ومعتبر اولدیغم جهتله عن اصل بنی و بلکه مقتضای طبع انسانیت ندانی جمله جهانده هیچ بر کیمسه‌یی سومدیکندن بوموفقیت عاجزانه‌می دخی کوردکجه رمد رقابتله بصر بصیرتی ساعت بساعت معتل وغرض غریزیٔ تفر دایله دل پرغلی دقیقه بدقیقه مختل اوله‌رق، حسدندن قات قات بوغلمقده ومقدم ومؤخر عزل وتبدیلمی تحصیله چالشدقجه مسئولنه مساعده بیورلمدیغندن، صورتا رعایت منافقانه اظهاریله ایچ یوزندن یاریلوب، یرتلمقده ایکن، بروجه بالا چور چیل قضیه‌سی ظهورنده « همراه بد زر هزن بیکانه بدتر است » مدلولنجه وادیٔ اسائتده اجنبی‌یه مسابقت وشان وشوکت سنیه وحقوق ملت اسلامیه واجباتی علناً ذمتمدن اسقاطه مبادرت برله ماکوی دستکاه مفسدت اتخاذ ایلدیکی

استغناكى وساطتيله بونصونىيه نسج ايتديرديكى پلاسپارهٔ شكايت وَكرپاس خشين خصومته كيفنجه تقدير قيمت ايدرك، مزاده ويرمكله اغتنام غفلت زمان وَانتهاز فرصت امكان ايله بازار امل وامنيّه‌ده ديله‌ديكى گبى، يوكنى طوتدى. امّا غالبا (گرميت) بيع وشرا آره‌سنده نصل اولديسه قاريشقلق ايله متاع دياتى دخى هيچه صاتمقله اصلندن برو بيلديكمز وجهله صورت گران هيئت قبيحه‌نك مانيسى و «روى اسلام نماند ....» مصراعنك متمم سطر ثانيسى اوله‌جغنى برقات دخى اثبات ايتدى!

§

مقدمه‌ده بيان اولنديغى وجهله فريق پاشانك ترضيه ايچون ارسالى «حوادث وحقارتى موجب اولور.» ديو تجويز ايتميان يادگار، عجبا خارجيه نظارتنك تبدلندن حاصل اولان ذل ونقيصه‌يى نصل تجويز ايتمش؟ وَفرانسه وَنمچه ايلچيلريله ماورو يانىبيله بونصونيينك آياغنه كتمكلكمى لايق گورمامش ايكن، مشار اليه حقارت عزل وتبدللى نه‌وجهله جائز گورمش؟ وَبو صورتلرى دعواى ديانت وصداقته نصل صغشديرمش؟ اولديغى مسئله‌لرينه اجوبهٔ مسكته بوله‌بيلور ايسه «ايشته لوح، ايشته كتب، ايشته قلم، ايشته نحول!» [*]

[*] مصراع شاعر حامينك برقصده‌سندندر كه اولى شودر: «وار ايسه شبهه‌ك اگر اورحك تجربه يه.» للطابع

اعتراض واهی، اشتباه ساهی :

ــ پرتو پاشا فرط فطانت وَشرط صداقتده جملهیه تفوق داعیهسنده وَنمازلی،نیازلی، ذکرلی فکرلی برمتعصّب آدم طورنده گورندیگنه نظراً بو درجه فضاحتی ارتکاب ایتمامك لازم کلوردی .

جواب شافی، دلیل کافی :

واقعا اصحاب عقولدندر؛ لکن مثلا سوفسطائیهنك حقایق اشیایی انکار ایتمری جهل وبلادتدن اولمیوب، عدم توفیقدن ناشی اولدیغی گبی، مشار الیه دخی اعتنای مفرطله آشوری خود بین وخود پسند اولمق حسبیله بو مقولهلر حقنده عادت الهیه اویله جاری اولدیغی وجهله اوتهدنبرو عقلنی خیر وصلاح طرفنده استعماله موفق اولهمدیغی معلوم عالمیان اولدیغندن ماعدا، حسب الجبلّه حب جاه وَحرص دنیاده نفس امّارهسنه غایتله اسیر وَدائما کندی منفعت مخصوصه وَاغراض نفسانیهسنی تحصیلده عمیق التدبیر برتاتار بدکردار اولمغله، نیجه سنهلردنبرو جان ایله جویان اولدیغی بویله برفرصت ناگهظهور النه گیردکده، داعیۀ قویۀ حصول امل مدعای صداقت ودیانتی باصدیرمغله مایۀ اصلیسی برقات دخی میدانه چیقهرق، لسان حال ایله « بنك گوگلم قالیغ وَطبیعتم دشمن اسیغدره

نفسمغه حرص وحسد وحیل کوپ یخشی گیلور؛ اولوس آراوَ ایل قاشیدا پار سالیغ ایلاب، اوز درونیمدین فرزانه‌لیق، یاوزلیق بوشالتیب، تورورمین. هر کیمدین بنکا یخشیلق ییتکار صاقینسون . میندین هیچ یماندین غیری بولماس . تا جانیم چیقمیو بتور اوزکالار ایلیم وَ تیلیم بلا سیندین خلاص بولماغیسوتور . » [١] اوصاف واخلاق مادرزادینی بو قضیه‌ده دخی شرح وتبیین ایلدی !

قالدی‌که عبادت وطاعتی دخی احتمال ثلثه‌دن خالی دکلدر : یا مخلص وَیا مرائی وَیاخود مستدرج اولوب، اوچی دخی امور قلبیه‌دن اولمغله بهرحال تفریق وتمییزده افعال وآثار خارجیه‌سندن استدلال لازم گله‌جگی ظاهر وَریاستندن بر و،که اون سنه‌یه وارایور؛ بالجمله صادرات افعالی بزم خلقمزك معلوم ومضبوطی اولدیغندن فضله،

[١] عاکف پاشا مرحوم بو جمله‌یی پرتو پاشایی تزییف مقصدیله قریم ترکجه‌سنی تقلیداً یازمشدرکه استفهام اولنان معناسی شودر : « بن قسی القلب و بالطبع صاحب عداوتم . بین الناس ونزد اجانبده زهد وتقوی ابراز ایدوب درونمدن حکمت وخیری تبعید ایتمکده‌یم . بکا ایلك ایدن بندن صاقنملی‌در . بندن فناالقدن غیری بوله‌میه‌جق وجانم چیقمینجه بشقه‌لری الم ودیلم بلاسندن قورتلیه‌جقدر . » للطابع

اوروپا خلقنك لسانی اولان غزته‌لرنده دخی اسم ورسمیله متدائر اولمقدن ناشی افعالنده اخلاصه دلالت ایدر هیچ برنسنه ثابت اوله‌میوب ، آشنای اطوار عالم اولان ارباب مزایایه غیر مستور اولدیغی وجهله ریاکار اولمسی دخی موافق اوله‌میه‌جغنه وَاعمال عبودیت دنیاجه دخی مستلزم منفعت اولدیغنه مبنی بیلنلردن دیگلدیگم وجهله کندیسی وَقرنداشی حربیه ناظری حصول اقبال ایچون خواص خفیه‌یه مشغول اولدقلری مثللو بو عبادتلر وَطاعتلر دخی مجرّد صوکی چیقمیه‌جق بر استدراج دنیوی غرضندن عبارت اولدیغی گونش گبی میدانده ایکن، اگر مخلصدر دیه‌بیلان وار ایسه گناهی بوینه !........

§

استطراد

مشار الیه کندیسنی مرحوم راغب پاشایه ثانی وَآوستریا باش وکیلی مترنیقه مدانی اولدیغنه دائر مداهنلر لسانندن ایشتدیگی مدیحهٔ کاذبه‌نك ایکیسندن دخی اظهار انبساط ایدر اولمغله، جمع ضدین مآلی هله بونده درکار اولدیغندن، بشقه منسترولقده بونك مترنیقه اولدیغنی بیلمامّا فی‌المثل، اگر مترنیق مجارستانی حکومت مستقله ایتمك ، وَایتالیایی

فرانسه‌لویه ویرمك، وَ پروسیالویی ویانه‌یه گتورمك گبی، دولتنده ابقای نام ایده‌جك خدمتلرده بولنور ایسه اول وقت آنك بوکا براز یان باشی برابرگله‌جگنی اعتراف ایدرم!

راغب پاشا ایسه [سفینه] سندن کمالات علمیه‌سی مستبان اولدیغی مثللو تدبیر ملك خصوصنده دخی بروجود کامل اولدیغی روایاتنه مبنی بگنیلور ایکن، اگر اول دخی پرتو گرای پاشا گبی، برو زیر وزر آلود اولمق لازم گلور ایسه بوکاده یوف، آکاده یوف !......

§

تبکیت

بنم بیلدیکم مشار الیه اون بش سنه‌در گویا استقامت اوزره درویشلك ادّعاسنده اولوب ، وَسیر سلوکدن مقصود تصفیّهٔ قلب وَتهذیب اخلاق ایله تکمیل نشأهٔانسانیّه دیمك اولمغله، اوقدر سنه‌لردن برو تربیه واصلاحندن صکره، بو حال خسران مآلده اولان نفس امّاره عجبا قبل التّربیه نصل ایدی ؟ دیوکندیسندن صوریلور ایسه نه جواب ویریر بیلمم !...

— شمدی بوآدمده هیچ کمال یوقمیدر ؟

— آنده برکمال واردر، که هیچ کیمسه‌یه تحصیلی میسر اولمامق گرکدر؛ شویله‌که : کندیسی غدّار وبی‌رحم ایکن،

شفيـق ومهربان، وَغايت مرتكب وطمّاع ايكن، عفيف وپرهيزكار گورنمك گبی، نفسنده اولان اخلاق ذميمه‌نك ضـدّينی ارائه شعبه‌سـنده اولان هنر ومهارتنـه ديه‌جك اولميوب، حاصلی شرندن حضرت اللهه صغنيـله‌جق برفتنهٔ بيدار وَ بو بابده رجال عصرمزك جمله‌سی حقير ايله هم زبان اقرار اولمغـله ، بزدن صكره گلانلر مثلا، قاره چلبی زاده عزيز افنديك وَاوقجی زاده‌نك آثارندن خصماسی حقنـه يوريدكلرينـه قيـاس ايتمسونلر، كه علی‌التحقيق رسم نفسی تردد سزجه بيلمسم خوفاً عن‌الله بوتفصيلاته گيرمزدم .....

[تبصره‌دن]

بحث ثانی

چونكه مشار اليهك صفت كاشـفه وَمنقبت مادحه‌سی شعر وانشا قريحه‌سـندن عبارت اولسـه گركدر . ــ اوّلا ادبياتده جهلی سـببيله اشـعاری غلطات وفلتـاتدن خالی اولميوب ، ازجمـله اسـتانبول صوكمرلرينـك تجديديچون سويلديكی تاريخده « ياپلدی بوكمر سيرتده سدآهنين اولدی . » ديو ذوی‌العقولده مستعمل اولان [سـيرت] لفظنی جماداتده استعمال ايلمسی، وَجسر جديد همايون تاريخنده « عالم بديهی سويلدی هذا صراط مستقيم ! » ديه [بديهه] وَ[بالبداهه]

لفظلریله [بدیهی] لفظنك کیفیّت استعمالنی بیلمامسی محکمهٔ مناظرده ده ثبوت مدعایه شاهدین عادلین اوله‌رق بوکا مماثل هفواتیله برابر قوت طبیعت وسلاست منظوماتی انکا اولنماز ایسه‌ده یاپدیغی ابیات ایله ییقدیغی بیوتك وزنی میزان آخرتده معلوم اوله‌جغندن غیری، شاعریت وکلای دولته گوره کمال وحیثیتدن معدود اولامق شویله طورسون کتبه‌ده بیله معارف معدوده‌دن اولمدیغی کندی قولیله اثبات اولنورکه : دیوان همایون قلمنده مرحوم دانش بك السنهٔ ثلثه‌ده اشعار پاکیزه‌سی موجود، ذاتنده دانش ودرایتله نادرالوجود برچلبی ایکن، اثنای ریاستنده بالمناسبه بن زبان گذار ستایش وثنا اولدقچه التفات ایتمیوب، بالاخره « نه بیلم ؟ دولت علیه‌ده ایران دولتی گبی، رئیس الشعرالق مسندی یوق، که توجیه ایده‌لم ! » دیو فقیری تزییف ایله حصر مطالب ایتمش اولدیغی خواجه‌لق املندن مأیوس ایتمکله بیچاره غیرت اقران ایله ورم اوله‌رق، گنج یاشنده تلف اولدی گیتدی (!)

یعنی ادراك معانیٔ دقیقه افعال غریزیه‌دن اولمسیله شعر اطلاق اولنان نظم نفیس « گر سخن جان نبود مرده چرا خاموشست » مزایاسنجه اصحاب مذاقه روح روان قبیلدن ایسه‌ده فی‌الحقیقه منستر ولغه متعلق اوصافدن

اولمامق حسبیله اقرانه باعث تفوق ورجحان اوله‌میه‌جغی محتاج بیان دکلدر . [*]

وَسیرت ماده‌سنده شعرای ایراندن بعضیلرینك ، مثلا عرفینك « سیرت این چمن از خلد بینت مجمل » مصراعی کبی ، اشعار ایله احتجاج عجملیکدر .

کذلك فن انشاده دخی واقعا حیل وخردهٔ کتابتی بیلور؛ وَچوق شی یازمق الندن کلور ایسه‌ده « فی الا کسار عسار » مدلولنجه منشآتی دخی زلّ وزلل وخبط وخللدن سالم اولمیوب، حتی اوطه‌ده بولندیغمز هنکامده رئیس اسبق جانب افندی (مکثردر) دیو تحریراتنی بکنمزکن ، کیدرك ، معیتلرنده بولندیغی ذوات بونك اوزون ، اوزون مسوداتنی کوردکچه قرالتیسندن اورکوب ، تصحیح وتنقیحه دخی بضاعهٔ اقتدارلری اولمدیغندن ، دهن خامهٔ خود.

[*] لطائف تاریخیه‌دندرکه: ـ شاعر مشهور لامارتین فرانسه‌نك ایکنجی جمهوریتنده وکلادن ایکن برغزته‌جینك امور مالیه‌یه متعلق یازدیغی برمقاله‌نك موافق حساب اولمدیغنه تعریضاً « هم غزته‌جیلق هم‌صرافلق اولماز » دیه برتذکره یازمش؛غزته‌جیده تذکره‌يي ایرتسی کونکی نسخه‌سنده درج ایله آلتنه « صرافلق غزته‌جیلق لوازمندندر ؛ فقط هم شاعرلك هم دیپلوماتلق سوکمز » عباره‌سنی جواب اولمق اوزره قید ایتمشدر. للطابع

پسندانه‌سنه هرنه گلور ایسه یازمقده سربست اولمقله، تمام کاتب مایرید اولمشیدی !

اثنای سفرده یعنی زمان نحوست اقتران ریاستنده بنم قلمه آلدیغم بر لایحه‌یی تصحیح ایدرکن، روسیه‌یه دائر بر محلنده « دولت علیه ایچون قازدیغی قیویه کندیسی دوشر . » تعبیرینی درج ایدرك، بو فقره‌نك مشهور اولان اصل عربیسنه گوره [۱] بو مقامده عدم مناسبتی فرق وتمییز ایتامك وینه لایحهٔ مذکورده‌ده « مادام‌که اهل ایمان بویله‌جه اعتقاد ایتملیز . » دیو ایمان واسلامی توقیت ایله قابلیت عدم بقاسنی قائل اولمق مثللو واقع اولان خبط وخطاسی آثارینی مطالعه ایدن ارباب انشایه معلومدر .

مع هذا طوته‌لم، که کتابت وخطابتی هیچ معیوب ومدخول اولمسون ؛ نه‌فائده‌سی وار، که فرط غرور واعتناسی وبالطبع مصدر شر وضرر اولمسی جهتله قال وقلمندن دولت علیه هیچ خیر ومنفعت گورمیوب، بالعکس تدارك وتلافیسی ممکن اولمیه‌جق نه خسارتلره اوغرادیغنك تفصیل اجمالیسی زیرده بیان اولنور ایسه‌ده پشین منفعت ومضرت قلمیه‌سنه مثال موجز اولمق اوزره ایراد اولنور، که: اوائل فطرت رومیانده بطریقك هلاکی ومجرم ایله

[۱] من حفر بئرا لاخیه فقد وقع فیه . للطابع

بی جرملك عدم تمییزی مثللو بعض مدعادن طولانی روسیه ایلچیسی (وسترغومو) نك ویردیگی تقریر رسمی‌یه جواباً ویریلان تقریر مفصّل، وَ بعده (ایلچیء مرسومك) بالانفعال قطع مخابره ایله بیوك دره‌یه عزلتنه مبنی مقام صدارتدن روسیه باش وکیلنه یازیلان مکتوب مطوّل مسوده‌لری صاحب ترجمه‌نك همت ومهارتنه حواله اولندیغندن، واقعا عرض هنر قصدیله اوزون اوزادی سوزلر وَ روسیه‌لونك دعواسنه مقابل کاتبانه جوابلرله طبقه طبقه کاغدلری طولدیرمش ایسه‌ده چونکه مواد اقیسه‌دن معدود اولان جدل ومغالطه هر یرده جائز وجاری اولمدیغندن، غیری فی‌الحقیقه اکثار کلام مضل افهام وَ بلکه ممدّ اوهام اوله‌رق، حد ونصابنی تجاوز ایدن مقالهء مدعیانه هرنه‌قدر صدق و صوابه مقرون اولسه دخی صاحبنه حاجت نافعه اوله‌میه‌جغی درکار، وَ خصوصا آثار خارجیه وَ وقوعات شهودیه‌نك تصدیق ایتمدیکی اقوال مجرده‌نك تأثیری آنجق نفوس سادجه‌یه اولوب، یوقسه دولتلره گوره اولمدیغی بدیدار اولمغین، بومناقشه روسیه‌لونك الزام وافهامنه قیل‌قدر مدار اولمق دکل بلکه تشدید خصومت وَ باش وکیل طرفندن سکز سطر برمختصر جوابنامه ورودیله مطلب و مدعالرنده اصرار وخشونتی مستوجب اولدیغی هرکسك معلومیدر .

وَصیدا والیسی سابق عبدالله پاشانك عصیانی وقوعیله طرف دولت علیه‌دن اوزرینه وارلدیغی اثناده مصر والیسنه اظهار دخالت وَاول دخی حقنده عرض شفاعت ایتمش اولدیغندن، صورت حال بین الوکلاء مطالعه برله عبدالله پاشانك طوغریجه طرف سلطنت سنیه‌دن استیمان واستعطاف ایتامسنه مبنی درجهٔ اولیده ارادهٔ سنیهٔ متعلقه‌نك انفاذی وَدرجهٔ ثانیه‌ده عکّادن اخراجی، وَثالثه‌ده عفو واطلاقی شقلریله جوابنامه تحریر وَاول وجهله اوچ قطعه اوامر علیه تسطیر اولنوب، لکن شق اوّلك اجراسی گندوسنی قاندیروب، وَقاندیره‌جق سوزلر تمهید وتأکید اولنمسی صورتنه قرار ویریله‌رك جوابنامهٔ مذکوری اولوقت مکتوبیٔ صدر عالی بولنان طاهر سلام بك افندی [١] ایکی کرّه قلمه آلمش ایسه‌ده استثیلان مرتبه اطرافلی اولماموق واهمه‌سیله رهین استحسان اولمیوب، اول تاریخده بومنشیٔ مسلم الکل آمدجی بولنمغله، بوکا سپارش اولندیغندن، مضمار سخنوریده سمند سبکسیر قلمنه ارائهٔ رخصت جولان ایله فروسیت وهنرمندیده ید طولا کوسترمش؛ وَتحریرات اطنابیه‌سنی اولیای اموره گرگی گبی بگندیرمش ایسه‌ده

[١] عصام الدینك (میزان الادب) نامنده‌کی کتابنی لسانمزه ترجمه ایدن ذاتدر .

مصر واليسى او تكلفى شقين اوّل وَثانى يى كأنّ لم يكن حكمنه
وضع ايله شق ثالثى اختيـار واعلان ايدرك ، اوقدر ورزش
ويسيانه وَكوشش كاتبانه‌دن قطعا برثمره حاصـل اولميوب ،
فقط طاهر بك افنديك قيرلديغى قالدى ؛ اماصاحب ترجمه
دخى ديله‌ديكى كبى مفتخر اوله‌مدى . وَينه آمدجيلگنده
مادۀ فترتك اشتداد وامتدادندن وَانكلتره وَفرانسه وَروسيه
دولتلرينك مداخلۀ علنيۀ متغلبانه‌لرندن طولايى حالت افنديك
رأى وتدبيريله اركان دولت عليه بيننده عقد وامضا اولنمق
اوزره مفصـل ومشروح براتفاقنامه قلمه الوب ، فى الواقع
هرنه‌قدر مسئلۀ مطلقۀ وفاق كندو مشرب مفارقنه موافق
دكل ايسـه‌ده حالت افـندى يه بگنديرمك ايچون ناچار ،
(محاذير) خلاف وشقاق وَمنافع اتحاد واتفاقه دائر مقدمات
منشيانه وَ بعض تمثيلات خارجيه تمهيديله دولت وملته يكدل
ويكجهت اولمانك ايجاب واقتضاسنى وَعكس قضيه‌ده اولان
خطرات ومهالكى يولياه بسـط وبيان ايدرك ، مسوده‌سى
رهين تحسين وآفرين اولمش؛ وَ برمجلس عموميده اوقونمغه
قرار ويرلمش ايكن، افندئ مشار اليهك نفى واجلاسـيله
اورتالغك رنكى د كشمكين مسـودۀ مذكوره حرف مسروق
كبى، قرائتـدن محروم وَبن‌صندوقۀ اوراقده معطل ومكتوم
قالمشيدى .

ایشته معظمات امورده فوائد وکتابتی دخی بوانموذجه‌یه قیاس اولنمق اوزره داخلی وخارجی اوچ مادهٔ مهمهٔ ملتزمه‌ده حال بویله اولوب ، مضرت انشائیه‌سی بخشنده دخی (الکل اعظم من الجزء) قضیه‌سی گبی ، شك وشبهه‌دن عاری وَشهادت سربسته ایله مقدمی تالیسندن مستغنی بردلیل گواه؛ یعنی قلمندن حاصل ونازل اولان بلای سیاه دخی شویله‌که .... [١]

مکتوب

[عاکف پاشادن برادرینه‌دور]

بن بوراده دقیقه بدقیقه عدالت الهیه‌نك ظهورینه مترقّب وَخصمامزده اوراده فساد وخیانتلرنده دوام اوزره ایکن دولتلو ... پاشا حضرتلرینك اشعارینه کوره اوغلمز

[١] تبصره عنوانیله مشهور اولان اثرینی عاکف پاشا ـ مقدمه‌ده بیان ایتدیکی وجهله ـ برمقدمه ایکی مبحث وبرنتیجه‌یی شامل اولمق اوزره ترتیبه مباشرت ایتمش ایسه‌ده مبحث ثانینك شوقید ایتدیکمز پارچه‌سنه‌قدر یازوب اتمامنه موفق اوله‌مامشدر . چونکه‌رسالهٔ مذکوره‌یی سلطان محمودك امریله تحریره مباشرت ایتمش اولمسندن اوآرالق پادشاه مشارالیهك وفاتی وقوع بولمسیله عاکف پاشا دخی رساله‌نك اتمامندن صرف نظر ایلشدر .

تبصره‌نك اك صحیح نسخه‌سی کمال بکك او بابده یازمش اولدیغی برملاحظه نامه‌سیله برابر مطبعهٔ عاجزانه‌ده طبع اولنمشدر، للطابع

والده‌سی اوله‌جق ملعونه ایله بری داخلاً ودیکری خارجاً گزوب، طولاشـدقلری قوناقلرده اهانت وسیأتمزدن بحث ایدرلر؛ وَدولتك حقمزده اجرا ایلدیکی عقوبتی آزانسه‌یوب، قتلمزی تمنی ایلرلر ایمش! حسبنا الله! المزدن هیچ برشی، وَدیلمزدنده قوری انکساردن غیریسی کلمدیگنی بیلدکلریچون نه یاپسه‌لر یپا بیلورلر. بن آنلری جناب حقّك قهر وغضبنه حواله ایدرم. کنـدی زوجه‌مله اوغـلم حقمده بومرتبـه عداوت اظهـار ایدر ایسه اقبالمزی استرقاب ایله ادبارمزه سبب اولانلره طعن ولعن ایلمك عیب اوله‌جغنـدن، اولاد وعیالمز حقنـده ایجاب ایدن دعایی انصاف ومرحمتـلری سـببیله آنلره وَآنلر حقنـده ایدیله‌جك بدعایی خبـاثت معلومه‌لرندن طولایی بونلره ایتمك ضروری گورینیور.

ادرنه‌یه گوندریله‌جگی اشعار بیوریلان طبیب حذاقتلی برشی ایسه واقعا [سورگون حی]حسن تدبیر اولمغله، انشاء الله آتیده مشاهده ایدرز. بنده بویله زهرناك اولان حیاتدن ذاتاً بیقمشمدر.

هرساعتم بردرلو درد وبلا تولید وَهردرد وبلا اضافهٔ نکبـات دیکرله آلام قلبیه‌می تشدید ایده‌ کلدیکندن، گونده بیك کرّه موتمی تمنی ایتمکدن ایســه برکره اولملك وَمشـاق

مادّیه ومعنویه‌یه بوصورتله خاتمه چکمك البته اهوندر .
باقی رب تعالینك برلكنه امانت اول قرداشم !

کذا برادرینه دیکر مکتوب

جوابنامه‌کزی آلدم؛ وعافیتکزدن دلشاد اولدم . واقعا اشعارکز کبی ، بونجه افك وافترادن قورتاران جناب حق سائر ایشلرکزی دلخواه هکز اوزره یاپمغه قادردر؛ ولطف وکرمندن مستبعد دکلدر .

عطیه خانمك[*] کیفسزلکی بزم کورکلرك ویرلمسنه باعث تأخیر اولمش؛ مانع دکل . عطیه‌مه بر شقه‌جغز یازدم، وسزه دخی بشقه‌جه برشقه تحریر ایلدم؛ یالی‌یه کیدرك، مکتوبمزی کندیسنه ویردیککزده سزه یازدیغمی دخی اعطا بیورکز؛ ویاخود اوقویکز .... آناسی قهر ایله چوجوغی راحتسز ایدوب ، راغب افندینك قزینك کوردیککی رعایت ومحبتی آناسندن کوره مدیکندن، واردی بویله یانه یانه ضعیفلدی .

« ادهم افندینك سوزلرینه پك کوزل دنیلسه مناسب اولوردی . » دیو یازلمش . اشعارکز وجهله نافذ پاشایه

[*] عاکف پاشانك کریمه‌سیدر .

يازدقلری جنحه‌یه گوره بزمکی خفیفجه اولدیغندن، بزم دخی تحویل منفامزه مساعده مأمول اولنورسه‌ده افندیٔ مومی الیهك « کیمه سـویلیم ؟ » سـؤالنه، ذهنمـده برمنصف مسلمان بوله‌مدم، که شوکا سویله دیه جواب ویره‌یم . کیمه سویلرسـه‌ك سویله ! دیمك دخی عبث اوله جغنـدن ، بنم هیچ برندن امیدم یوقدر؛ دیوب، قپاتدم .

صائب پاشـا وقعا ادرنه‌یه کلمك ایسـته‌مامش ایسـه‌ده اورادن یورتمشـلر؛ بوگون ادرنه‌یه واصـل اوله‌جقـدر . بوماده‌دن طولایی جوابك نقصانندن هاشم افندی اوغلمز اعتـذار ایدییور . سزك، بزم ایشمز دکل آ . سهو اولنمش ایسه نه بأس وار ؟ باقی ...

. • .

شیخ مشتاقه جوابنامه [١]

بنم افندم !

کوندریلان مفصـل و مشروح توبیخنـامه‌کز مطـالعه اولنوب، سزجه وارلقـدن، بنجـه تأسـفدن غیری برمعنـا ویریله‌مدی؛ زیرا بن مأمور اوله‌لی دهـا

[١] بوشیخ افنـدی کرامات فروشلقـله مشهور و ـ الان امثالی کثرتله مشاهد اولدیغی اوزره ـ وکلا قوناقلر ینـه مداوم برداهیهٔ برپا ایمش ......

قرق گون اولور اولماز گویا آیلر، سنه‌لر کچمش؛ وَ اولاد وعیال و متعلقاتمزه ایرادلر، زاویه‌لر؛ معاشلر یاپلمشده سزه باقلمامش گبی، بو درجه ستملره، سرزنشلره نه‌دن مستحق اولدیغمز بیلنه‌مدی؟ وَابراهیم افندینك پاره‌سز، پولسز قوری برکاغد ایله مسروریتی نه‌دن بوقدر چوق گورولدی؟ وَسزه مناسب اولان آگاهی یاپلدی، منفهم اوله‌مدی؟

دولت علیه‌یه داخلاً وَخارجاً استیلا ایدن وَ «امر واراده بنم آغزمدن چیقان سوزدر.» دیو علناً سویلك درجه‌سنده اقبال واستقلالی اولان وَاوغللرینك، قزینك، قاین والده‌سنك اوزرلرینه یاپدیغی ایراداتدن ماعدا یالکز خلایقلرینك اسمنه سکسان کیسه آقچه سهم یاپدیران، وخفیسندن وَمجوهراتندن وَاشیا مقوله‌سندن خارج اوله‌رق، قرق‌یدی تاریخندن اللی‌اوچه قدر نقد آقچه اولمق اوزره اون یدی بیك کیسه آقچه آلدیغی میدانه چیقان (!) آدمك حالا نه اولدیغی ونه یاپوب، یاپه‌جغی بیلمیان قرق گونلك آدمه مساوی طوتلسی، وَآنك کتخداالغنك آلتنجی، یدنجی، سکزنجی سنه‌لرنده یاپدیغی شیلری سن برآیده نیچون یاپمدك؟ دینلمسی، عقللر شاشه‌جق عجایب وغرائبدن گورولمکدن غیری برشی بولنمدی!....

اوّلا، آدکندینك وَآقچه خزینه‌نك اوله‌رق، یاپدیغی

تكيه‌لر وَ معاشلر ايله اوقاف همايونى بيتوروب ، اللى غروش نقد موجودى قالمديغندن ، آرتق بو تعميرات و معاشلرك اوكى كسديرلمسى امر وفرمان بيورلمش؛ وَاصحاب استدعانك كوكلى قيرلمسون يوللو اوقاف همايون ناظرى افندى‌يه حواله ايتديكمز عرضحاللرك « صره‌سى اولمامغله بطالده حفظى لازم كلور . » جوابيله باب عاليده طوپلانانى يوز اللى‌يه وارمش ايكن، « شو تكيه‌يى ييقوب ياپك ! » ديه تكليف ايتمك بڭا كوره نصل اولور ؟ وَ اورادن اولمزسه ايكى يوز كيسه آقچه بورجى پك كوزل كوزيه آلايم؛ لكن مأموريتمك قرقنجى كونى وَقاسمه بش كون قاله‌رق ، كراسته‌لر، دولگرلر، ديوارجيلر اوشوروبده تكيه‌يى وَ (قلوس) لك قوناغنى ييقوب، ياپمغه باشلاديغم كبى، خلق بڭا نه‌دير ؟ وَايكى يوز كيسه‌لك بنا بشيوز كيسه آقچه‌لك اولمق حوادثنى خلقك لسانندن كيم آلير ؟ خلقده شويله طورسون ؛ (!) خاكپاى همايونه هيچ مقوله‌سندن اوله‌رق ، تقديم اولنان تقدمهٔ ناچيزانه‌م ايچون « شمدى بورجى واردر ؛ سايه‌مده قزانسونده ويرسون . » ديه عفو واحسان بيورلديغنده مقربلر « افندم محزون اولور ؛ كرم ايدوب، قبول بيورك ! » ديه رجا ايله قبول عالى‌يه مظهر دوشورمشلر ايكن، شمدى

بنم ایکی یوز، اوچ یوز کیسه‌لك تکیه یاپدرمقلغمه شو کتماب افندمز حضرتلری نه بیوررلر؟ وَبن نه جواب ویریرم؟

خوشمدی یا؛ بودیوانه‌لکده جسارت ایده‌یم! نجیب افندی قلوسی تیمارخانه‌یه قویه‌جق قدر دلی دگل، که طرف شرعدن وصی نصب ایتدیروب، اوینی آلایم؛ عقللی دکل، که پازارلق ایده‌یم؛ اوینه یتمش کیسه آقچه‌یه مشتری وار، دلی صاتمیور؛ بن نه یپایم؟ جنوندن بشقه برشی بولامم!..

بو بویله ایکن، اوته دنبری یالکز سماعخانه ایچون ایستدیگکز محلّی باری اویدرمق، یعنی ملك اولمق حسبیله برچاره‌سی بولنمق اوزره حسام افندی‌یه اصمارلدیغم بکا نه‌دن قباحت اولایور؟ وَجناب حقك امرایتدیکی اللی وقت نماز ایچون‌چوقدر؛ دینلمك جائز اولمشیکن، تیز الدن قلوسك قوناغنی بسبتون آلماق چوق اولمزمی، دینلمك نیچون خطا اولایورده گوجه گیدییور؟ حال بوکه «کرا ایله اوه‌چیقه‌یم» دیدیگکز «پکی» دیدم؛ اوبولنوبده طوتمادمی؟ صاتون آلاجق اولدیگکز، تك قیرلمسون دیه موافقت ایتدم؛ سز رجوع ایتمدیگزمی؟ قلوسك قوناغنك انختارینی گتوردوب، ویردم؛ «خان گبی» دیه سز ترك ایتمدیگزمی؟ حتّی «انختاری گیرویه گوندره‌یم» دیدیگز؛ «بقالم ایلروده نه یپارز؛ وارسون انختارده سزده طورسون.» دیمه‌دمی؟ وَنذر

اوله‌رق، افاده واعطا اولنان بيك ايكى يوز غروشدن بشقه، تصدّق ايچون آقچه ايستديكزمى؟ «حاجى افندى نه ايسترسه ياپى وير!» ديه كتخدامه سپارس ايتمه‌دمى؟ وَاوحانس اون‌اوچ بيك غروش بورجكز ايچون سزى صيقشديرديمى؟ يوقسه «لازمدر.» دينيلان اوچ بيكى وَجاريه بهاسنى ايستديكز ويرمدى؟ يوقسه بكا دانشديده «ويرمه» مى ديدم؟ ياخود سزه شوقدر آقچه مقتضى اولديغنى بكا سويلديكزده جوابمى ويردم؟ نه اولدى،كه بودرجه معيوب ومتهم وارلق دعوالرى ميدانه چيقارلمق اقتضا ايتدى؟ وَطاتليلقله، محبتله گوريله‌جك ايش بزى قورقوتمق ايله گورولمك طرفنه صاپلق نه‌دن لازم گلدى؟ سز «بن شاشقين دگلم» بيورديغكز گبى، بنده هيچ برشى بيلمز دگلم! پرتو پاشانك ييقديغى اولر، ياقديغى جانلر وَدولت اسلاميه وَامّت مرحومه‌يه ايتديكى حسارت وخيانتك وَبكا غرض ونفسانيتنى اجرا ايچون شوكت اسلاميه‌نك كسرينى ارتكاب واختيارينك وَطبيعت وجودده مستكن اولان مجازات ومكافاتك وَعدالت الٓهيه وَعادت ربانيّه‌نك وَطبيعت كونيه‌نك وَسائر نيجه اسباب صوريه ومعنويه‌نك هيچ مدخلى يوقميدر؟ ....

وصّاف ايچرودن چيقمه‌دن، پرتوك اقبالى ادباره دونمه‌دن

نه عجب بزم ایله بارشمغـه وَهمته میـل اولنمدی ! سز بزم علیهمزده وَ « اوداٸره سوندی » تعبـیر یله محومزه منتـظر اولدیغـکز زمانلرده ، وَبو خاٸنـلرده اون بش آی پیشمزه دوشـوب ، تلفمزه یوریدکلری وَبونجه توحیـدلر وَاسمـالر سوریلدیگی وَبمده حقلرنده آغزیمه گلانی سویلدیگم اثنالرده جناب حق بوعبد عاجزینی محافظه ایله ولیٔ نعمتمز شوکتمآب افندمز حضرتلرینه سوزلری تأثیر ایتمدیگی عالمك معلومی اولمغله، بودیمك اولور ،که نظر حضرت پادشاهی وَ اثر تجلیٔ الٰهی بندن زاٸل اولمیوب ، ربم حکمت وعدالتنی اظهـار ایده جکمش ایتدی ؛ وَسزك دخی (جان وکوگلدن) همتکز واقع اولدی . مرام اقرار واعتراف ایسه کراراً وَمرارا ایتدك؛ وَ اولاد وعیالمزده بیلدیردك ؛ وَحتی بعض احبابمزه بیله سویله دك . شمدی برقاچ بیك غروش ایچون مأموریتمزدن قرق گون کچر کچمز بو مرتبه باشمزه قاقق ، وَ کأنّ برآدمه برلقمه ویروب ، دهـا بوغازندن معده سـنه ایتمه دن پارمغنی گوزینه صـوقمق گبی، لایقسز معـامله لره وَاوزون ، اوزون شـکایتلره ، دعوالره نه ضرورت مس ایتـدی ؟ بیهوده بنم یولمه می گتدی ؟ نشأتی خیریه یه بدل ویردیگز، نیچـون آلنمدی ؟ ....

حاضر طرفیندن خلوص و محبت وَحسن ظن وحسن

اعتقاد حاصل ايكن ، بوقدر غوائل ومشاغلمك آره‌سنده ذهنمى بولانديروب، بو سوزلرى بكا سويلتديرمكه موجب ومقتضى نه اولدى ؟ هله سز نصل ايسه بويله شيلرى يازمغى ايستمش سكز، يازان چلبيده ـ طور بقالم عزيز ! قونمه‌دن گوچولمز؛ بردن بره بو مناسب اولماز؛ اوسزك الكزى اوپه‌يور؛ وارك كنديه نه سويلرسه‌كز سويليك، لكن، بن آنك اتكنى اوپه‌يورم؛ بنم قلمه ياقشماز؛ وخصوصا « سريعاً جوابنى گوندرك » يعنى مرامز اوزره حركت ايتميه‌جك ايسه‌كز تبديلكزك چاره‌سنه باقه‌لم، گبى، لقردى ادبه موافق دوشمز؛ وكنديسى چكسه‌ده حسب الظاهر اوزرنده بولنان رتبهٔ حضرت پادشاهينك حقيده انكار اولنماز؛ وتجلىٔ اسم معزّ الٓهى حين تجلياتنده ذاتى قبول ايتمز؛ نافله يره وصرف بلا موجب بينكزده صوغوقلق اولمسون ! ـ ديمه‌يوبده سز نه بيورديكزسه آنك يازمه‌سنه ودرايت وعرفانه طوغريسى آفرين !........

حاصلى عزيزم ! سز محبتده دائم؛ بنده خدمتده قائم . لكن، « سنى بن نصب ايتدم بيلورميسك ؟ شويله ايتمدك عزل ايده‌يمى ؟ بويله ايتمدك دگشديره‌يمى ؟ » گبى، آبور جوبور ماده‌لرله ايكى گونده بر باشمزه قاقيلوب، طوريله‌جق، وبو معامله ايش گوج اوله‌جق ايسه تحمّل

ایدر طورورم دیسه‌م یالان سویلمش اولورم؛ نه یپایه‌لم الحکم لله !...

ملاحظه

شبهه یوق، که سلطان محمود ثانی عصری دولت عثمانیه‌ده سیاست و مدنیتجه (کیمی سزاوار تشکر، کیمی شایان نفرین) برطاقم انقلاباتك زمان تولدیدر .

شایان تشکر اولان جهتلرندن بریده ادبیاتدر، که بر عصره اسناد ایتدیکمز بو تغیر، صرف عاکف پاشانك ذاتنه مخصوص برمزیت جلیله‌دن عبارتدر .

مشار الیهك یازدیغی اوراق رسمیه‌یی برطرفه براقدلم؛ چونکه ادبیاته باب عالینك مخابراتندن مثال آرامق مالیه‌نك دفاترینی تتبعله فن حساب تألیفنه قالقشمق قبیلندن اولور .

کلملم مخصوصاتندن اولان آثارینه : واقعا حدت لسان، ترتیب دلائل، ستر سفسطه، تزییف خصم، تحری اقناعیات جهتلریله تبصره بونلرك ایچنده اك معتبردر؛ فقط اولا پاشانك زمانی جهتیله تجارب سیاسیه‌ده صباوات افکاری، ثانیاً موضوع تألیفك شخصیاته تعلقیله برابر ملتك بختمزلغی آثارندن اوله‌رق شیوهٔ عجمانه و بالخصوص اصول قلم دیدکلری بلیه‌دن بتون بتون قورتیله‌مامش اولمسی شهرت رجحاننه رخنه ویریر موادندر .

دیك ایسترز، که بزجه شیخ مشتاقه یازلمش اولان بالاده‌کی مکتوب تبصره‌یه مرجح کورینور؛ ادبیات عثمانیه‌ده عصرمزك طبیعتنه موافق اوله‌بیله‌جك آثارك فاتحه‌سیده بودر .

مكتوبك شيوه‌جه، حتى افكارجه ودها ايوسى آرانيليرسه هيأت عموميه‌جه بتون بتون نقايصدن برائتنى ادعا ايتميز؛ فقط اوتوز قرق سنه اول يازلمش بويله بر اثردن اوتوز قرق قات قصورلى اولمق اوزره كيم بر مكتوب يازه‌بيليرايسه اوستادمزدر ديه النى اوپمكه حاضرز .

آتيده ديه‌يز، كه زمانمزده عاكف پاشايه معادل كاتب يوقدر؛ اوچ بش كشى موجود اوله‌بيلير؛ همده اعتقادمزجه موجوددر؛ فقط انصاف اولنسون ! آرادن اوتوز قرق سنه كچمش؛ قرق مليون بر ملت ادبياتنه حيران اولديغمز اوروپانك معارفندن اقتباس ايچون پاچه‌لرينى صيوامش؛ احتمال، كه قرق بيك كشى لسان اوكرنمش؛ شبهه يوق قرق بيكدن زياده آدم ثروت عموميه خزينه‌لرندن تعيش ايچون كتابت خدمتنه كيرمش؛ برموجده مقلد وياخود مساوى اولدجق دنياده، عقباده اوچ، بش كشى بوله‌بيليورز !.. مرحومك حسن طبيعتنه بوندن بيوك دليلى اولور ؟

صحيحاً وجداندن تولد ايتمش؛ وانسانك بيلديكى لسان ايله سويلنمش برمقاله شفيق نامه‌نك ۱٥,۰۰۰ قافيه، ۱٥۰,۰۰۰ جناس، برقاچ ميليون تعميه‌سندن خيرليدر صانيرم . چونكه يدى، سكز ياشنده برچوجغك دره‌دن، تپه‌دن بحثه قاريشدرق، طاتلى طاتلى، حدتلى حدتلى سويلديكى سوزلرى دكله‌مك، يتمش بش ياشنده برمكتب معلمنك تخميخ ايده‌رك، پاره‌لديكى اصطلاحلردن بيك قات ممنونيتله ديكلنير .

ايشته عاكف پاشاده لسانمزك ادبياتجه خواجه‌سز شاكردى، يعنى موجدى، وياجددى ..... خير معدلى، ياخود مصلحى، وياخود يازديغى كيمسه‌يه بكزه‌مز، ايجاد دينيله‌جك درجه‌ده دكل، بونلرله برابر لذتله اوقونور وهله آكلاشيلير برمنشيسيدر .

الحمدالله منشی تعبیرینی بولا بیلدك . انشادیه بوتذکره کبی، شیلره دیرلر . ینه تکرار ایدرز، که بتون بتون قصوردن بریئته قائل دکلز؛ لکن آلتی یوز سنه‌لك ادبیاتمزك آغلانیلاجق درجه‌ده مشهود اولان نقایصی آره‌سنده بوتذکره‌ییده مؤاخذه‌یه قالقشمق ـ مثلا معارفی استبداده مانع اولدیغیچون تزییف ایتمك کبی ـ برغریب مشکل پسندلك اولور .

§

عاکف پاشا معارف غربیه بورالرده منتشر اولمازدن مقدم یوزغادده ظهور ایتمش وزمانسنده، مکاننده موجود اولان علوم شرقیه‌یی تحصیله و حتی افعالنی مکسوبات علیه‌سنه توفیقه مقتدر اولمش برمنشی‌ٔ بی منداندر .

مشارالیه رشید پاشانك صدارتنی متعاقب خارجیه نظارتندن عزل وادرنه‌و بروسه‌یه نفی اولنه‌رق برایکی سنه دوچار نکال اولمش ومؤخراً اطلاقی‌اوزرینه حجه کیده‌رك ٥٨ تاریخنده عودت ایلدیکی اثناده اسکندریه‌ده وفات ایلمشدر .

رشید پاشا

لایحه

(مابین همایونه تقدیم اولنمشدر)

ذات والای حضرت صدارتپناهی [۱] بوطرفدن حرکت ایتمزدن اوّل کندیلرینه فرانسه سفیرینك بالوسنده تصادف اولندیغندن، اثنای صحبتده خرستیان تبعه‌یه دائر یاپیله‌جق شیلرك برآن اقدم اجراسی تقدیرنده بوخصوصك معاهده‌یه داخل اولمقدن قورتیله‌جغی سفرای ثلثه طرفندن وعد اولندیغی حکایه ایله برابر بوبابده مطالعهٔ چاکرانه‌می استفسار بیوردقلرینه بناء مادامکه شرائط صلحیه‌نك دردنجی مادّه‌سی خرستیانلر اوزرینه اولوب، بونده ایسه شمدی‌یه‌قدر هیچ بر ورقهٔ رسمیه‌ده گورلمیان (حقوق پولیتیقیه) ، که اهل اسلام ایله خرستیان تبعه‌یی هرخصوصده مساوات کامله حالنه قویه‌جق برسوزدر؛ بودخی مندرج ایکن، طرف دولت علیه‌دن رد اولنمدیغندن، بشقه مواد خمسه‌نك اساس

[۱] عالی پاشا .

اتخاذ اولنه‌جغنه دائر ویانه‌ده منعقد اوله‌جق پروتوقولی [١] امضا ایتمکه سلطنت سنیه مصلحتگذارینك مأذون اولمدیغی دخی غزته‌لرده گورولمش اولدیغنـدن، وپروتوقول دخی عهد قوتنـده بولندیغنـدن، بونك ایچون عجبا معاهده‌یه گیرمکدن قورتیله بیلورمی؟ سؤالنه محل اولمیوب، شمدیدن گیرمش نظریله باقلمق لازم گله‌جکی وازجمله پارسی تشریفلرنده بین‌الدول مقرر اولدیغی اوزره مواد اساسیه امضا اولنه‌جق اولدیغی حالده برنجی وایکنجی واوچنجی ماده‌لر ذکراولندقدن صکره، آره‌ده دردنجی‌یی براغـوبده بشنجی‌یه گچلمسـنه دولتـلرك راضی اوله‌جقلرینی عقل کسمدیکی، والحاصل سفرانك وعدلرینه مبنی دولتلرك ایده‌جکی مساعده، اولسه اولسه، چونکه بوامتیازات یابرخـط همایون ویاخود فرمان عالی ایله اعلان اولنه‌جغندن، آنك احکام مندرجه‌سنی معاهدهٔ عمومیه‌یه لفظ بلفظ گچیرمیه‌رك، مثلا ــ مواد اساسـیه‌نك دردنجی ماده‌سـنده مذکور اولدیغی وجهله خرسـتیان تبعه‌نك امتیازات مذهبیه وحقوق (پولتیقیه) سـنی دولت علیـه فلان تاریخده نشر بیوردیغی خط همایون ویافرمان عالی ایله اجرا وتأمین بیورمش اولدیغنـدن آرتق بونلرك

[١] دیپلوماتلرك عقد و تعاطی ایلدکلری سـندات رسمیه‌یه و[قونغره] دنیلان مجلس مکالمه‌نك معاهده‌نك منعقد اولدیغی محلده حفظ اولنمسی اصولدن اولان مضبطه‌سنه دینور . للطابع

موضـوع بحث اولمسـنه حاجت قالميه‌رق ، يالگز ذكريله اكتفا اولنمشدر ــ يوللو برفقره علاوه ايتمك ايستيه‌جكلرى محتمـلات قويه‌دن اولوب ، بونك اجراسى تقديرنده ايسـه امتيـازاتى متضمن اولان خطّ همايون وَياخود فرمان عالى عهد نامه‌نك اجراسـندن معدود اوله‌رق، اشـته بونكله دولتلره برحق نظارت ويرلمش وَبوصورتله سلطنت سنيه‌نك اسـتقلال عاليسى اخلال ايدلمش اوله‌جغى، وَامر وفرمان حضرت پادشاهى متعلق بيورلديغى حالده قونفرانسلره گيتمكه ابتدادن ميل چاكرانه‌م وار ايكن، مصلحتك كسب ايتديكى رنك وروشه‌گوره بومحظوردن قورتارلمسى امكانسز گورينوب، بويله برمادّهٔ مضره‌يه وضع يد ايتمكدن دخى غايتـله مجتنب بولنديغمدن، شوگونكى گونده گيتميه‌جكمدن طولايى ممنونيتم بركمال بولنديغى جوابلرينى ويرمشـيدم . متعاقبـاً منتشر اولان فرمان عالينك صورت مطبوعه‌سنى قرائت ايلديگمده مصلحتك : گرك مبدأ ومنتهاسنده وَگرك صورت اجراسنده دولت عليـه‌نك استقلال وشـانه رخنه وذهنلره خدشـه ويره‌جك شـيلر گورولديگندن بعض ذوات ايله بوگا دائر مصاحبت اثناسـنده حسب الصداقه طيانه‌ميه‌رق ، تأسفمى اظهاردن گيرو طورمامشدم . بيلمم بومثللو سوزلر بعضلرينك پوليتيقه‌سـنه طوقنديغنديميدر ؛ نه‌در ؟ « يابديغمز نظامات

حسنه‌یه بعض معزول وکلا طرفندن اعتراض وقوع بولیور، آرتق بونلری محاکمه‌یه چکمدکجه بز راحت ایده‌میه‌جکز . »
یوللو کلمات تفوه اولندیغنی ایشتمش اولدیغمی طرف والای فتواپناهی‌یه اخبار ایتدیکم جهتله اکر محاکمه‌یه دعوت ایدرلرسه، سلطنت سنیه‌نك استقلال عالیسنه طوقنان وخصوصیله پادشاهمز افندمزه بورجلی اولدیغمز صداقته منافی کورینان شیلری بیان واثبات ایتمکلکده تردد ایتمیه‌جکم درکار اولوب، هر برحالی عتبهٔ علیای حضرت پادشاهی‌یه عرض ایتمکلك دخی وظائف عبودیتك اقدمی اولمغله، وبوعاجز کبی، املسز بربنده‌نك بویله برحرکتنه بشقه درلو معنا ویریله‌میه‌جکی دخی بدیهیاتدن بولنمغله، شو وجهله بیان حاله ابتدار اولنورکه :

بالاده مذکور اولدیغی اوزره ـ ابتدا شرائط صلحیه‌نك دردنجی ماده‌سنده (حقوق پولیتیقیه) لفظی کورلدیکی کبی پروتستو اولنمیه‌رق، قبولی مقرر اولان سکوت معامله‌سی کوسترلمسی ـ وثانیاً تدقیق مصلحت اولنمقسزین ویانه‌ده منعقد اولان پروتو قولی امضا ایچون دولت علیه مصلحتکذارینه مأذونیت ویرلمسی ـ وثالثاً سلطنت سنیه‌نك صرف امور داخلیه‌سندن اولان نظامات ایچون بوراده سفرا ایله قونفرانسلره کیریله‌رك، مضبطه بیله طوتدیرلمسی، دولت

علیه‌نك استقلال عالیسنی وحقوق حکومت سنیه‌یی تهلکه‌یه براقه‌جق صورتده پولیتیقه‌جه پك بیوك خطالر اوله‌رق، اگر شو فرمان عالی هرنصل عباره ایله اولور ایسه اولسون معاهده‌ده مذکور اوله‌جق اولور ایسه آرتق بوراسی معاذالله تعالی مقاسمهٔ حکومت دیمك اوله‌جغی جهتله سلطنت سنیه‌نك شومحاربه‌ده ایتدیکی فداکارلقلر وچکدیکی مشقتلر ودول متفقه‌نك دخی صرف ایتدیکی مساعی وهمتلر بیاغی بی ثمره قاله‌جقدر. ودولتلرك محافظهٔ استقلال حقنده اولان دعوالرینی شوفعل نقض ایده‌جکی ونتیجه مقدمه‌یه موافق دوشمیه‌جکی جهتله بودخی لفظ بی‌معنی گبی، گورینه‌جکدر. وقره دکزده روسیه دونماسنك محوی وبسارابیه‌دن براز اراضینك بغدان امارتنه الحاقی گبی، فی‌نفس الامر فوائد مادّیه‌سی اولان شیلر دخی اشبو مضرت حقوقیه واستقلالیه‌یه مکافات اوله‌میه‌جقدر.

سالف الذکر فرمان عالینك حاوی اولدیغی احکامه وصورت اجراسنه گلنجه: زمان وموقعك حکم وایجابی منکر اوله‌میه‌رق، .... تبعه‌نك یوز سنه اوّلکی دگل، یگرمی سنه مقدمکی حالده بیله قوللانلمسی ممکن اوله‌میه‌جغی وشمدی‌یه قدر گرك جنتمکان افندمز زمانلرنده، وگرك عصر عالیٔ شهنشاهیده خرستیانلر حقلرنده آرالق شایان

بيورلمش اولان مساعدات سنيه‌نك هپ بو ملاحظاتدن نشأت ايتديگی مسلماتدن اولديغنه نظراً بوندن بويله دخی بعض مواد مساعده علاوه اولنمسنك لزومی حقنده بر ديه‌جك يوقسه‌ده بويله شيلر تدريجی وَ خصوصيله دول اجنبيه‌نك مداخلهٔ رسميه‌سی قارشمقسزين ياپيلوب، هم اهل اسلامك آلشديرلمسنه وَهمده ..... طاقمنك حوصلهٔ تحملارينه صيغشميه‌جق صورتده دفعة برچوق امتيازات ويريلوبده كنديلرينك بردنبره شماردلمامسنه دقت اولنمق مقتضای حكمتدن ايكن، وكلای فخام حضراتی طرفندن بو قضيهٔ دقيقه‌نك آرانلامسی جای تعجبدر !

اگرچه بو ماده‌ده بو رتبه ايلری گيدلمسنك اسباب مجبره‌سی اوله‌جغی بالطبع خاطره گله‌جك شی اولوب، وكلای فخام طرفلرندن دخی بو صورتك ميدانه قونلديغنده شبهه يوقسه‌ده گچن سنه‌كی شرائط صلحيه‌ده يالكز امتيازات مذهبيه‌نك بقاسی فقره‌سی مندرج اوله‌رق، بين‌الدول ياپيلان بعض اوراقده دخی آنجق راحت ورفاه [*] معناسنی متضمن اولان اصلاح حال رعايا قضيه‌سنك فتوت سنيهٔ حضرت ملوكانه‌يه حواله‌سی عباره‌سی مسطور اولوب، بودفعه‌كی شرائط صلحيه‌نك دردنجی ماده‌سنده بيله (حقوق

[*] طوغريسی كسرها وفتح يا ايله شده‌سز رفاهيتدر .

پولیتیقیه) لفظنك وجودیله برابر ینه استقلال عالی وَحقوق علیه‌یه رعایت قید قویسنك دخی محرر بولنمسی اسباب مبرمه مطالعه‌سنی سالب اوله‌جغندن بشقه ، ایلچیلرك دخی مكالمات هنگامنده « طوغریسی دولت علیه هروجهله تسهیل مصلحت ایده‌رك آرزو وامیدلرمزك بیله اوته طرفنه گچدیلر . » وادیسنده سوزلر سویلدكلرینه دائر روایتلر، وَشو آرالق بوكلماتی مصدق غزته‌لرده گورولمكده اولان حكایتلر دخی هپ مادّهٔ ابرامیه‌نك فقدانی ملاحظه‌سنه قوت ویره‌جك شیلر اولدیغنه نظراً مجرد اوروپاجه برممدوحیت قزانلمق هوسیله اصل التزام اولنه‌جق طریق احتیاطكارانه وحكمشعارانه‌نك ترك اولنمش اولمسی ظنی پك غالب گورونمكده در .

وَاشبو فرمان عالینك معنای حقیقیسنی ستر ایچون هر نه قدر تأویلات اغفالیه ایله اوغراشلمقده ایسه‌ده اصل صحیحی اوروپایه بیلدیرلدیكی اوزره [امانسپاسیون قومپلت](١) وَ[اغالیته پارفت] (٢) قضایاسی اوله‌رق، بوندن بویله ملت حاكمه ایله ملل محكومه بیننده هیچ برگونه فرق قالمدیغی وَفرمان عالینك بوشیلرده وَگرك تملك املاك ماده‌سنه دائر

[١] آزادیٔ تام .

[٢] مساوات كامله .

محللرنده گوريلان فقرات مبهمه‌دخی آنجق بورایی اغفال ایچون میدانه قونلمش کلمات مصنّعه اولوب، یوقسه بوخصو- صلرك بردائرهٔ محدوده ایچـنده طوتلمسـنه وَ وقتیله دعوا اولندقجه اوروپالویی اسـکات و اقناعه مدار اولور صـورتده اولمدیغنی اثبات ایتمك پك اسان شیدر ٠

هرنه ایسـه بو خصوصـلرده مجبوریت قویه اولمدیغی تقدیرده بودرجه ایلری گیدلمك مناسب گورولمدیگی مثللو، شاید برقوی مجبوریت اولدیغی حالده دخی، چونکه بو ماده دولت علیه‌نك آلتی یوز سـنه‌لك رنکنی تمامیله ضد ومخالفی اولان دیگر بر رنکه قویه‌جـق وَ .... عظیه وقوعنه سبب اوله بیله‌جك برامر جسیم ونازك اولوب، الحالة هذه درسعاتده برقوهٔ اجنبیه بولنمسی جهتله بوراجه باشلیجه وقو- عاتدن قورقولماز وَروم ایلینك دخی بوسنه وَآرناودلقدن ماعدا یرلرندن برگونه اویغـونسزلق مأمـول اولنمازسـه‌ده شـام وَ.......... پك چوق یرلرنده بونك سوء تأثیراتی وَاجرا- سنك صعوباتی ملحوظات قویه‌دن ایکن، بورالری اصلا قید اولنمیه‌رق، بالعکس بوکا بغایت خفیفجه صورتله تشبث اولنمش اولمسی دخی عقله ملایم گورونمز؛ زیرا اسباب مبرمه صحیحاً موجود ایسه آنی اثباتده صعوبت اولمدیغی جهتله سلطنت سنیـه‌نك عادات قدیمه‌سـندن اولدیغی وجهله بومصلحت بر

[مجلس عمومی]یه قونلمش وَحقیقت حال اطرافیله آکلادلمش اولسه‌یدی، هر کس مجنون اولمدیغندن، بیوك بیوك، مخاطراتی دفع ایچون الك متعصب وَ وقوفسز بولنانلرك بیله بهر حال برنوع فداکارلقلری گوزه آلدیره‌جقلرنده شبهه اولمدیغنه نظراً اوحالده بومصلحتك قراری آرای عمومیه‌نك اتحادیله اولور؛ وَدولت علیه دخی هردرلو تعریضاتدن وَامر اجراده دخی مشکلاتدن مصون بولنوردی. وَچونکه بوندن مقدم سوخته‌لر ماده‌سی وقوعنده اول وقت آرای عمومیه‌یی، وَمساغ شرع شریفی، وَآنك اوزرینه متعلق بیویلان ارادهٔ سنیه‌یی جامع اوله‌رق، الده بولنمش اولان سند علنی دفع فساده سلاح قوت اولدیغی جمله‌نك معلومی اولدیغندن، وَبوکرّه اعلان اولنان نظامات ایسه شمدی‌یه دگین هیچ امثالی گورولمامش غایت نتك برماده بولندیغندن، شمانه‌سزجه اجرایه مدار اولمق وَشاید طشره‌لرده بوکا قارشی حرکت ایدنلر اولور ایسه اومقوله‌لری قولایلقله یوله یاتیرمق ایچون الده بر سند قوی بولنمسی قضیه سندن دخی وکلاجه غفلت اولنمامق اقتضا ایدردی. حال بوکه مصلحت بو صورتده طوتلیه‌رق برمجلس مختصرده برقاچ کرّه اجتماع ایله علی‌العجله هرشی یاپیلوب، وکلایه فریضهٔ ذمت وَمقتضای صداقت وعبودیت آنجق ذاتلرینی میدانه قویمق وَحاصل

اولەجق انکسـار قلوبە دخی کنـدیلرینی قارشی طوتمق صورتلری ایکن ، فرمان عالی ده قرار وکلادن بیله بحث اولنمقسزین ارادهٔ سنیهٔ مخصوصه صورتنده اعلان اولنمسی دخی عقل کمترانه‌مجه وکلالق وظائفنه مباین بر بیوك خطادر. وفرمان عالینك اعلانندن هیچ اولمزسه، اون اون بش گون اول ولاة وَمتصرفینه محرمانه‌بر مکتوب یازیلوبده ــ ایجابات عصریه‌دن اولمق اوزره شوماًلده وَ بوصورتده برفرمان عالی گوندریله‌جکدر ! سزلر مقدمات‌مناسبه ایله شمدیدن خلقك اذهـانی حاضرلمغه همت ایدیکز ! ــ یوللو بعض وصـایا یازلمق اهم مهامدن ایکن ، تحقیق اولندیغنــه گوره بونده دخی‌غفلت اولنمشدر ! وَ بزم ایچنده ایکن، حس ایده‌مدیکمز مشکلاتی خارجدن اوروپالونك دهـا اطرافلی گوردیکنــه وَاستخفاف ایتمدیکنــه بودخی دلالت ایدر ، که نظـامات جدیده یرلشنجه‌یه قدر ممالك دولت علیه‌نك بعض مواقعنده دول متفقه عسـکرینك مدت وافیه اقامتلری لزومنـدن اوروپا غزته‌لری شمدیدن بحث ایتمکده‌درلر . بوایســه فعله گله‌جك، یعنی دول متفقه ایله یاپیلان اتفاق معاهده‌سنده مصالحه‌نك انعقـادی عقیبنده وَمدت معینه ظرفنـده حاضرلنوب ، عسـکر وَسفینه‌لرینی اعاده ایتملری مشروط ایکن، بو یله سـببلرله تمدید اقامت صورتی ظهور ایده‌جك

اولورسه بونك دخی مضرت عظیمه‌سی اوله جغی بدیهیدر .
هرنه ایسه شمدی مصلحت بودرجه‌یه گلوب، بوندن درت
سنه‌مقدم قدس مسئله‌سنك صورت تنظیمیه‌سنه‌دائر ویریلان
قرار هر طرفجه مقبول اولمشکن، صکره اجراسنده وقوعه
گلان خطیأت محاربهٔ حاضره‌یی منتج اولدیغی گبی، بومحاربه‌نك
مصالحه‌یه مبدّل اولدیغی هنگامده مشهود اولان حرکات
غافلانه دخی دولت علیه‌نك شرف وحیثیتی وَاستقلال
عالیسنی برحال خاطرناکه ایصال ایلمش اولدیغندن، ولیّ
نعمت بیمنتمز پادشاهمز افندمزك صادق قولی وَکوله‌سی
اولنلره گوره بوشیلردن طولایی محزون ودلخون اولمقلقله
برابر بعض گونه تدابیر تعمیریه دوشنمکلك دخی وجیبهٔ ذمت
اولدیغنه بناءً شوراسی عاجزانه وقاصرانه خاطر کذار
اولمشدرکه: ابتدا بوفرمان عالینك احکامی سلطنت سنیه‌نك
کندیلکندن تأسیس بیورمش اولدیغی سائر نظاماته
بکزه‌میه‌رك، دول ثلثه سفراسیله رسماً قونفرانسلرده
قرارلشدیرلمش اولدیغی جهتله تمامیٔ [*] اجراسنه مجبوریت
قویه درکار اولدیغندن، بونك تعدیل وتغییری امر محال
اولوب، فقط ایالات والویه‌ده اجرا آتنده دخی مأمورین

[*] تمام لفظی حد ذاتنده مصدر اولدیغندن آخرینه برده فارسی یای مصدریت علاوه‌سیله کلمه‌یی مصدراندر مصدر حالنه قویمق خطادر .

طرفلرندن یولسزلق واقع اوله‌جق اولورسه بوندن برطاقم غوائل تکوّن ایده‌جگنده وَ بونکله عساکر اجنبیه‌نك ممالك سلطنت سنیه‌ده تمدید اقامتلرینه دخی سبب ویریله‌جگنده شبهه اولمامغله، باری‌شو (محاذیر) ملحوظه‌نك اوگنی کسدیرمك ایچون مأمورین کرامی حرکت حکیمانه‌یه دعوت یولنده گندیلرینه تنبیهنامه‌لر یازلمسی وَ اشبو فرمان عالیدن طولایی هرطرفده اهل اسلامك مکدّر ومغموم اوله‌جقلری امور طبیعیه‌دن اولوب، اگرچه محاربهٔ حالیه اوانده خرستیان تبعه طرفندن دخی خدمتده قصور اولنمامش ایسه‌ده (اغور) دولت علیه‌ده اصل فدای جان ایدن ینه ملت اسلامیه اولدیغندن، عموم اهل اسلامك بعض مرتبه تطییب وتلطیفی تدبیرینه دخی باقلمسی وَحوالئ حجازیه‌نك صفت جلیلهٔ خلافت کبرایه رابطهٔ قویه‌سی جهتیله اول قطعهٔ مبارکه‌اهالئ کرامنك (افکارلرینی) گوزتمك فریضه‌دن اوله‌رق، دها یقین وقتده براسرا ممنوعیتی سوزینك اورالرده نصل قتال عظیمه سبب اولدیغی دخی بوفرمان عالینك اورالرده شیوعی هرکسی المناك ایده‌جگنك دلیل قویسی اولمغله، وَجده والیسی دولتلو کامل پاشا [*] حضرتلری هرنه قدر اصدقادن برذات ایسه‌ده بروقتدنبری کندیسنك مشهود

[*] بو کامل پاشا یهودیدن دونمه ایدی .

اولان شدت وحدتی وخصوصا حرم شریف درونده سفك دماء بشریه‌یه سببیتی اول حوالیٔ مقدسه‌ده هرکسی دلگیر وتنفیر ایلدیکی دخی ارباب وقوف طرفلرندن روایت اولنمغله، مشار الیه سایهٔ شوکتوایهٔ حضرت خلافتپناهیده آخر ایشده قوللانلمق اوزره شوآر الق حرمین شرفین اهالیٔ کرامنی تأمین وتألیفه وآنلره سوء تأثیری اوله‌جق شیلری حکیمانه تفهیم وتعریفه مقتدر برذاتك دخی جدّه‌یه والی تعیینیله سریعاً محل مأموریتنه اعزام بیورلمسی وبو دفعه شرائط صلحیه‌نك دردنجی مادّه‌سی حقنده بروجه محرر ابتدادن قیدسزلق وقوع بولمش اولدیغندن، شمدی سالف الذّکر فرمان عالینك عهد نامه‌ده مذکور اولمقدن قورتارلمسی پك مشكل کورینوب، حال بوکه هرنه‌قدر صورت خفیفه‌ده اولور ایسه اولسون برکرّه‌ده معاهده‌ده مذکور اولدیغی کبی، سلطنت سنیه‌نك استقلال عالیسنه عظیم رخنه آچیلمش وبوندن بویله دولت علیه‌نك مصالح داخلیه‌سی حقنده دولتلره برمداخلهٔ رسمیه حقی ویرلمش اوله‌جغندن. فرضاً بو بلانك دفعنه چاره وامکان بولنه‌میه‌جق اولدیغی حالده باری دولت علیه دولتلرك الی الابد حمایت مشترکه‌سی تحتنده قالمامق ایچون، مثلا بوندن بش سنه‌یه قدر سلطنت سنیه ممالك محروسه‌سنده لازم گلان اصلاحاتی اجرایه همت

بیوره‌جغی جهتـله اول مدت انقضاسـنده مادهٔ رابعه‌نك
کان لم یکن حکمنـه گیرمسی وَاول مدت ظرفنـده دخی
دولتلر طرفندن امور دولت علیه‌یه برگونه مداخله ایدلمامسی
فقراتنك دخی عهدنامه‌یه درج ایدلمسی گبی، بعض شیلر
یاپلمسی وقت وحالجه فائده‌لی گبی، گورینور ایسـه‌ده بونلر
هب ملاحظات قاصره قبیلندن اوله‌رق، مبارك ذهن پاك
وَخاطر تابناك حضرت ظل اللهی‌یه لایح وسانح اوله‌جق
آرای رزینه محض اصـابت وکرامت اوله‌جغنده اشـتباه
اولمامغله هرحالده امر وفرمان ......

بالاده‌کی لایحه‌نك تقدیمی ناطق مابین همایون باش کتابتنه بر تذکره‌سی

دردست اولان مصالح دقیقه‌دن طولایی بعض کیفیّات
ومطالعاتی حاوی قلمه آلنان لایحه منظور حضرت پادشاهی
بیورلمق ایچون لفـاً تقدیم قلنـدی . لایحهٔ مذکوره‌نك
فقراتی ذوات مستخدمه‌دن بعضیلرینی اتهام صورتیـله گبی
گورینور ایسه‌ده خدا علیمدرکه هیچ کیمسـه حقنده غرضم
وَکینمجه دخی سرمایهٔ حیاتم اولان توجّهات ولیّ نعمتك
بقاسـندن غیری املم یوقدر . فقط جان وجهاندن اقدم

بیلدیگم پادشاهمز افندمزه وَدولت علیه‌لرینه وَ وطن وملته
مضر اوله‌جق شیلری تجویز ایدنلر ولو پدر و برادر وَ اولادم
اولسه‌لر دخی کذلك الحمد صفت ذاتیه‌مده بولنان صداقتم
جهتیله ینه طوغری‌یی سویلمکدن گیرو طورمیه‌جغمه وَ ولیّ
نعمت بیمنتمز پادشاه ملك خصلت افندمزه وَ وطن و ملته
منفعتلی ظن ایتدیگم کیفیّاتی دخی عرض و بیان ایتمکلکی
فریضهٔ ذمت رقیت بیلدیگمه مبنی لایحـهٔ مرقومه‌یه بعض
خصوصات درج اولنمش اولمغـاله ، بوصورت الحـالة هذه
بولندیغم حال وموقع اقتضاسنجـه بر بی ادبانه حرکت رنگنی
آلدیغی جهتله شایان توبیخ اوله‌جغمی معترف ایسه‌مده نیات
صادقه‌م حسـبیله عفو عالی‌یه مظهریت خصوصنده امّیـد
کمترانه‌م دخی پك قوی بولنمغله، حق بندگانه‌مده هرنه‌درلو
معامله بیورلســه بر بیوك نعمت وعنایت بیلنه‌جگی وَ چونکه
لایحهٔ مذکوره مألندن مستفاد اوله‌جغی وجهله ذات والای
وکالتپناهینك بوطرفدن قبل الحرکه واقع اولان سؤاللرینه
لازم گلان جوابی ویره‌رك بعض مسموعاتدن‌طولایی استنیلور
ایســه محاکمه‌یه حاضر وآماده اوله‌جغمی جناب فتواپناهی‌یه
اخبار ایتدیگمدن ، وَبو کرّه لایحـهٔ مذکوره ایله هرحالی
وذهن قاصرمجه بعض مطالعات سخیفه‌یی من غیر حد عتبهٔ
علیای حضرت ولیّ نعمته بیان واشـعاره متجاسر اولدیغمدن

آرتق بندهٔ بيريالرينك بوندن صكره اتخاذ ايده‌جكى اصول ومسلك شـايد محاكمه‌يه دعوت اولنـه‌جق اولديغم حالده گيدوب هرخصوصك طوغريسنى سويلمك وَماعدا وقتلرده سكوت ايتمكدن وَ هيچ برشيلره قارشمامقدن عبارت اوله‌جق ايسه‌ده مجرّد كندو جرم وگناه وَطالع سياهم اقتضاسنجه مفترياته هدف اوله گلديگمه وَ دردست بولنـان شـيلره طرف چاكرانه‌مدن اعـتراض وقوعى شايعه‌سـيله حقّ كمترانه‌مده ايلچيلرك تشـديد افكارينـه چاليشلمقده اولمسى محتمـلات قويه‌دن بولنديغنه نظراً بوبابده ظهور ايده‌جك قيـل وقاللر بالآخره ولىّ نعمتك راحتسزلگنى وَ بلكه عبد مملوكك دخى خدانكرده حسن نظر مرحمت اثر جنـاب شهريارىدن دوشمكلگنى انتاج ايده بيلمسى واهمه‌سى بندهٔ كمترلرينه خاطر خراش اولمقده اولمسيله شمديدن هواسى لطيفجـه برمحلّه گيـدوب اقامت ايتمكلگمه امر و فرمان جناب تاجدارى متعلق بيوريلور ايسـه اجراى مقتضاسى خصوصنه مسـارعت اولنـه‌جغى رهين علم سـاميلرى بيورلدقده اول بابده ....

نطق مرتّب

عالمده علم ومعرفت گبى برشرف ومزيت اوله‌ماز .

وَانسانك مطالب ذاتیه‌سنك اسباب تحصیلیه‌سی صنایع ومعارفدن بشقه برشیله حصول بوله‌ماز . وَهرنه‌یه دائر اولورسه اولسون ، وَهرنرده بولنورسه‌بولنسون هنرومعرفتك قدر وقیمتی انکار اولنه‌ماز . بوگوردیگمز سامان وانتظام احوال انام وَحسن معاشرت خواص وعوام هپ هنر ومعرفتله حصوله گلمش براثر دگلمیدر ؟ وَمشهودمز اولان بونجه محاسن امور وَصورت آسایش وحضورك نظر امعان ایله باقیلوب میزان دقت حقیقت شناسی‌یه اورلدقده دانش ومعارفدن بشقه برسببی وارمیدر ؟ بونك ایچون فتح ابواب علم وحکمت وَترتیب اسباب هنر ومعرفت ایله تربیهٔ عمومیه قضیهٔ خیریه‌سنك اشتهار وانتشارینه صرف همت ایلیان دولتلرك جریدهٔ حاللری شیرازه‌گیر سلك انتظام وَرعایاسنك مسئلهٔ آسایش باللری صورت پذیر بقا ودوام اوله گلدیگی بحث واشتباه قبول ایدر موادّدن دگلدر . وَانسانك ماهیتی حیوان ناطق اولدیغندن ایکی جهتله حیاتنك امر محافظه‌سی وَحس حیاتی حسبیله احتیاجات جسمانیه‌سنك حصوله گلمسی وسائلنك استحصالنده وَمدنی الطبع اولدیغندن امر تمدنجه ضروری الاحتیاج اولان اسباب تسهیلیه‌نك استکمالنده فنون طبیعیه وریاضیه‌یه محتاجدر .

جهت روحانیه‌سی ، یعنی ناطق وَکلیّات اموری مدرك

اولمسی حسبیله دخی استیفای لذاید روحانیه‌یچون بالطبع مسائل حکمت الهیه‌یه مائل ومالك وغدای روحانیسی مثابه‌سنده واقع شعر وانشا ونکت ومزایا استماعنه بك آشوری راغب ومتهالك اوله گلمشدر .

بونك ایچون فن حکمت الهیه‌یه دائر برچوق کتب ومآثر یازلدیغی گبی ادبیاتدن دخی حسابه گلمز بونجه آثار ومجلدات کشیدهٔ رشتهٔ تحریرات قلنمش وتزیین وتهذیب کلام ایچون فوق‌العاده وسائر فنون لازمه‌دن زیاده‌بذل جل اهتمام اولنمشدر .

یا برسوز ایچون بوقدر امك صرف ایلك عبث ایله اشتغال دیمك اولمزمی ؟ دینلسون ! زیرا بوعالم مظاهرده سوز قدر نفس ناطقهٔ انسانیه‌یه مؤثر برشی‌یوقدر . بوسببدن میدان معرکه وپرخاشده جان وباشی تلاشنده ایکن برسوز ایله غیرته گله‌رك نیجه بیك آدم موقع فداکاریده ثابتقدم اولوب عندنده الك عزیز ولذیذ اولان حیاتنی برسوزه دگشدیردیگی وبرسوز ایله روح انسانی فوق مایتصور وبیك جهان دگر شوق وشادمانی کسب ایده گلدیگی پك چوقدر .

سوزك رفعت وقدری نصل انکار اولنه‌بیلیر ؟ انسانك حیوانات سائره‌دن مابه‌الامتیازی اولان صفت مادحه‌سی وترجمان‌القلب ودلال عالم غیب‌اولان زبانك اولانجه‌بضاعه

وسرمایه‌سی سوز دکلیدر ؟ وَسوز گبی عالمده پایدار ومتین براثر وارمیدر ؟ ایام ماضیه‌ده گلوب کچمش وجمیع آثاری مندرس اولوب دار ودیاری اونودلمش نیجه صاحب کمال وفنون آدملرك آدینی یاد ایتدیرن وَ بونجه اصحاب دانش وعرفانك نامنی انجمن عالمده داستان ایدن سوز دکلمی ؟ وَطوفانزدهٔ فنا اولان امم سالفه‌نك اختراع ایتمش اولدقلری بونجه صنایع غریبه وَآثار عجیبه بتون بتون محو اولوب کتمشیکن اول وقتلر برشاعرك سویلدیکی سوز محواولمیه‌رق بوقدر امواج حوادث ایچنده یوارلنوب گلیور ؛ سوزك بیوکلکنه بوندن بیوك دلیل ایسترمی ؟

آنجق سوزك دخی قدر وقیمتی سویلیانك معلومات ومعرفتنه گوره‌در ؛ زیرا سوز کارگاه درونده طوقنمش برقماش بوقلمون رنك اولدیغندن ، آب وتاب طراوتی وَچارسوی قابلیتده قیمتی قوهٔ عاقله‌نك تردستیٔ تربیه‌سنه گوره اولور . بوجهتله سوزك گرك بویله دلدوز وجگرسوز اولمسی وَگرك دامن حشره قدر پایدار اوله‌جق درجه‌ده بولنمسی دخی علم وکماله متوقفدر . وَهرلسانه شرف ویرن شامل اولدیغی فنون ومعارفدر . وَفنون ومعارفی حاوی اولمیان لسان هرنه قدر ذاتاً مکمّل ومنتظم اولسه بیله آثار اعماردن بری اولان اراضیٔ خالیهٔ گبی عد اولنور . نته‌کیم اراضینك حدودی

تعیین اولنوبده کدّ یمین ایله نوع نوع طرحلر آچلمدقجه دلنشین ومعموراولهماز ایسه لسان دخی تحدید اولنوب آنك اوزرینه اعمال فکر مدید ایلهدیوانلر وفنون متنوعهدن کتابلر یازلمدقجه معتبر ومشهور اولهماز . بوسببدن محضا لسانك تربیهسی وسوزك طرز بلاغت اوزره اولمسی ایچون علوم ادبیهدن السنهٔ عدیده اوزره بوقدر کتابلر تألیف اولنمشدر .

والحاصل انسانك گرك (حوایج) جسمانیهسی وگرك مطالب روحانیهسی حسبیله تحصیل علم ومعرفته محتاج ایدوگی وارستهٔ کلفت احتجاجدر .

ایشته بوامر اهمه خدمت ایتمك ایچون محسنات عصریهیه علاوهٔ جمیله اولمق اوزره انجمن دانش نامیله بزم گبی عاجزلردن مرکّب اشبو جمعیتك انعقاد وکشادی خصوصنه مساعدهٔ سنیه بیدریغ بیورلمشدر .

ملاحظه

رشید پاشا هرشیده کیمسهیه بکزهمامك شانندن اولان اعاظم روزکاردن صاییلیر؛ نتهکیم

« بیمحاباره نارفتهیه کیتسهمدهمده نه وار ؟
قهر خصم ایلکه الده عصادر خامهم ! »

بیتیله کندی کندینی تعریف ایلمشدر .

ادبیاتده مظهر اولدیغی طور مخصوصنه سیاسیاته متعلق

اولاں شو اثرینی نمونه طوتوشم، بشقه اثرینی بولامامقدن، یاخود بکنمه‌مکدن دکل، ایکی جهتیده جامع اولدیغی ایچوندر .

مرحوم، واقعا زمانی جهتیله، عاکف پاشادن ایی یازمق لازم کلیردی ؛ فقط عمرینی بردرجه‌یه قدر اداره ملکه حصر ایتمك ایستیان برآدمدن ادبیات خواجه‌لکی بکلەمك، ابن سینا کبی بعض مشاهیر هم طبیب، هم ادیب اولدیغیچون دائما رجتەلرك شعرله یازلمسنی آرزو ایتمك قبیلندن برمناسبتسزلك اولور .

بونکله برابر مرحوم، یازدیغی شیلرله ادبیاتەده خدمت ایتمش؛ خصوصا زماننده لسان عجمیك اداسنی بتون، بتون دکشدیرمشدر . کندیسنه خلف اولانلر اثرینه اقتفا ایتمش اولسەلر ایدی تعریفنه لایق، مکمل برلسان سیاسیمز وجوده کلمش اولوردی .....

بودفعه درج ایتدیکمز نطق مرتبی که انجمن دانشك کشادنده قرائت ایدلمشدر؛ لسان ادبده‌کی اقتدارینه دلیل ناطقدر حتی نطق مذکور «کشیده، رشتهٔ تحریرات »و« برقاش بوقلمون رنك » و « چارسوی قابلیت» کبی بعض خوابیده تعبیراتیله برابر زمانسه کوره ینه لفظندن زیاده معناسنه اعتنا اولنمش آثارك برنجیلرندن صاییلیر .

(مشار الیهك ترجمهٔ حالندن بحث ایتمك عبثدر ؛ زیرا نام معظمی، هرنه زمان یاد ایدیله‌جك اولسه، بیك درلو محاسن افعالیله برابر، کندیسنی احیایه کافیدر ..)

فؤاد پاشا

سوریه مکتوبی

(عالی پاشایه)

هروقت بر صورتله تصدیع ایده‌رك، عرض واشعاره اجتسار ایلدیگم وجهله بو طرفده اولان مأموریت موقتهٔ کمترانه‌مه عائد خصوصات اعادهٔ آسایش ایله تأدیبات، وجبله منحصر اولمق اوزره تنظیمات، ومصاب اولان اهالئ عیسویه ایچون تضمینات ماده‌لرندن عبارت اولوب، مجرد اثر موفقیت سنیه اولمق اوزره سنهٔ سابقه‌ده ظهوره گلان شورش واختلال کاملاً مندفع اوله‌رق، عربستانك هرطرفنده اولکندن زیاده آسایش واستراحت حصوله گلمش؛ وامر تأدیبات دخی ایجابات معدلت ومصلحته توفیقاً یاپلمش اولمغله برنجیسی بتمشدر.

تنظیمات جبل تقرر ایده‌رك، تشکل ایتمش اولان ادارهٔ جدیده نظامات مقرره‌نك پیدرپی موقع اجرایه قونلمسنه تشبث ایلدیگندن، ایکنجیسی دخی رسیدهٔ ختام اولمشدر.

تضميناته گلنجه: جبلك منهوباتی مسئله‌سی استیذان

اولنه‌رق، شرف صدور ایده‌جك ارادهٔ سنیه‌یه انتظاراً آنك ایچون برشی دینلمیوب، فقط بیوت محروقه‌نك تعمیریله اهالینك یرلشدیرلمسی پك باشلی برمادّه اولدیغندن، بونك ایچون صرف اقدام تام اولنه‌رق، عمومیت اعتباریله محروقات جبلیه‌نك ایكی ثاثی یاپدیرلمقده اولدیغی گبی، شام اهالیٔ عیسویّه‌سنك محروقات ومسلوباتی تضمینات حقنده بوراجه اتخاذ اولنمش اولان تدابیرك وَمؤخراً سفرای دول معظمه ایله ویرلمش اولان قرارك نتیجه‌سی اولمق اوزره نصلسه بو ایش دخی برصورت بوله‌رق، حسن ختامه ایره‌جگی مأمول بولنمش؛ وَبو وجهله شام تضميناتنك تأدیهٔ تدریجیه‌سیله جبل تضميناتندن منهوبات دعواسی برطرف ایدلدیگی تقدیرده یالكز محروقاتنك اكمال تضمینات وتعمیراتی ومنهوباته دخی باقیله‌جق اولورسه محروقات ایله برابر منهوبات مسئله‌سنك دخی تسویه‌سی خصوصلری قالمش اولدیغندن، اوچنجیسی دخی بتمك بولنه گیرمشدر.

اشته مصلحتك خلاصه‌سی بوندن عبارت اولوب شام تضميناتی مادّه‌سنه قرار ویرلدیگی آنده مأموریت مخصوصه‌نك ایشی یعنی مأموریت اصلیه‌سی بیتوب، گیرویه قاله‌جق بعض تفرّعات اولور ایسه آنلری دخی ایكنجی درجه‌ده برمأموره احاله ایله بیتورمك قابل اولور. بناءً علیه بوطرفه مأموریت

عبیدانه‌می استلزام ایتمش اولان موادّ اصلیه اساساً ختام بولمش دیمك اوله‌جغندن، منحصراً بونلر ایچون تمدید اقامت عبیدانه‌می ایجاب ایتدیره‌جك حال قالمامشدر؛ دینیله‌بیلور.

احوال عمومیهٔ مملکته گلنجه: عربستان دینیلان یرلرك هپسنك اداره‌سی حقیقةً شیرازهٔ نظامدن چیقوب، مختلّ و پریشان اولدیغی و بر حسن اداره حاصل اولمدیغی حالده کچن سنه اولان شیلر تجدد ایدر دنیلمز ایسه‌ده ینه دولت علیه‌یی مشکلاته دوشوره‌جك بر چوق حالاتك ظهوری خاطره‌سی منکر دگلدر.

بورالرك محتاج اولدیغی اصلاحات بتون ممالك شاهانه‌نك محتاج اولدیغی شیلرك عینی اوله‌رق، حالاً وموقعاً لزومی دها زیاده گورندیگندن، بشقه وقوعات سابقه اهمیتنه ترقی ویرمشدر. امور عسکریه وضبطیه‌سنی ومجالسنی(١) یولنو قویمق ایچون تصور بیورلمش اولان شیلر بو اصلاحاتك مقدمه‌سی اوله‌جغنده شبهه یوق ایسه‌ده هر یرده وهر شیده گورولدیگی گبی، اصلاحات آقچه‌یه وآقچه اصلاحاته متوقف اولدیغندن، (!) بو یولده تشکل ایدن بردائرهٔ فاسده نره‌سندن طوتیلوب، قالدیرلمق لازم گله‌جگنی بولمقده انسان متحیر قالیور! ایشته بونك ایچون هر گون

(١) یعنی محاکمنی.

عقـل كمترانه‌مك ايرديگى مرتبـه احوال آتيـه‌يى تأمين ايده‌جك شـيلرى آرايوب ، حضور حكمت موفور جناب وكالتپنـاهيلرينه عرض ايتمـك اوزره قلمى المـه آله‌رق ، وَدوشونوب، دوشنوب برشى بوله‌ميه‌رق، ينه براقمقده‌يم !

اصلاحات كليه ودائميه‌نك تدريجاً سـائر ممالك شاهانه ايله برابر ياپيـله‌جغى مثللو ، برطـاقى دخى اسـتطلاعات وتحقيقات عاجزانه‌م اوزرينه بالذات وقوع بوله‌جق افادات شفاهيهٔ كمترانه‌م اوزرينه نزد عالى‌ده سنجيدهٔ ميزان تدقيق بيوريله‌رق ، مقبول اولور ايسـه موقع اجرايه قونيـله‌جق شـيلردر . فقط بونلرك هپسـندن اوّل دوشـنه‌جك برشى واردر، كه مصلحتك روحى مثابه‌سنده‌در ؛ بودخى مأمورينك حال وصفتلرى ماده‌سيدر .

مثلا برادارە ايچون نه‌قدر منتظم شيلر ياپلسه وَ بونلرك محركى اولان زنبرك اولمسه وَ بونده دخى غير مشهود اولان قوت ، كه اصل مدار تحريك اودر ؛ بولنمسـه بوچرخلرك دورانى قابل دگلدر . اداره‌جه دخى نه قدر گوزل شـيلر تصوّر اولنسه بونى يوريده‌جك مأمورلر اولماز، وَ بو مأمورلره دخى قوهٔ محرّكه مقامنده اولان مأمور بولنماز ايسه ايشلك يورى‌يه‌ميه‌جگنده شبهه اولنه‌ماز .

مجرد آثار موفقيت سنيه‌دن اولمق اوزره بوراجه ياپلمش

اولان شیلرده بتون بتون محویت ایتمیه‌رك ، اثر صدق وعبودیت اولمق اوزره مساعئ مصروفهٔ بنده گانه‌مك دخلی واردر ؛ دینلور ایسه‌ده بواجرا آتده اصل قوت مأموریت مخصوصه‌نك حال وصفتنده بولنه‌رق ، چوغی اوسایه‌ده یاپلمشدر .

ربم هرشیدن محافظه بیورسون، ممالك شاهانه‌نك وسعتنه نظراً هریرده مطلوب عالی‌یه موافق صفتده مأمورلر بولنه‌مدیغندن، وَچوغی نفوذ حکومتی سوء استعمال ایتدیگندن، چاره‌سز مأمورینك اقتداری قصر وتحدید اولنه‌رق ، مرکزك مرجعیتی اصولی قوتلشدیرلمش وَبو بابده بعض محسنات اولدیغی، یعنی برطاقم (محاذیری)دفع ایلدیگی، منکر دگلسه‌ده بوحال نصاسه بشقه درلو اداره‌یه آلشمش اولان خلقك نظرنده ارباب حکومتی پك کوچولتمش وَبلکه هیچه صایدرمق درجه‌سنه گوتورمشدر .

بوندن بشقه ترهیب وتهدید ماده‌سی بتون بتون قولده قاله‌رق، مثلا بریرده برفتنه وعصیان ظهور ایلسه حرکت عسکریه، محلی مجالسنك مضبطه ویرمسنه معلّق اولوب، اکثر اوقاتده ایسه فتنه‌نك سببی محلی مجلسی دینیلان جمعیتلرك اعضاسی نامنه اولان رؤسا اولدقلرندن، امر تأدیب آنلرك رأی وحکمنه براقلمق مجرمك جزاسنی کندوسنه

حکم ایتدیرمه‌نك عینی اولمغله، خلقك عمومیتجه قورقوسی اولمدیغی مثللو، نادراً اله کچن قاتللرك تأدیبلری مقتوللرك ورثه‌سی الندە اوله‌رق، دیتله جزای اعدامدن قورتلدیغی، وقطع طریق ایدنلر حقلرنده اعتراف جرم ایتمدکلری حالده، معامله اعدامیه اجرا اولنه‌مدیغی جهتله خلقك نظرنده نه یاپلسه وَنه قدر شقاوت ایدلسه اولوم قورقوسی اولمدیغی شویله طورسون کورکه کیدنلر دخی یاقاچه‌رق، وَیاخود برصورتله قورتیله‌رق بیاغی هیچ جزا یوقدر ظنی حاصل اولمش اولدیغی امور معلومه‌دن اولمغله، ایشته اهالیسی اقوام مختلفه وَمذاهب متنوّعه‌دن مرکّب برمملکتده شو ضعف اداره سنهٔ سابقه‌ده وقوعه گلان وَدولت وملتی عظیم برمخاطره‌یه قویمش اولان حالاتی انتاج ایتمشدر.

طرف اشرف سلطنت سنیه‌دن مأموریت مخصوصه‌یه مؤقتاً ویرلمش اولان مأذونیت رسمیّه واقتدار خلقك بویولده اولان افکارینی بتون تغییر ایدوب، اجرا اولنمش اولان تأدیبات چوقدنبرودر گورمامش اولدقلری بریولده اولدیغندن، وَکافّهٔ اجراآتده قوت وسرعت گور- دکلرندن، شمدی هرکس برصورتله سنمشدر، که مباهات دگل تشکرّ (!) معناسنه اوله‌رق، بك چوق زماندن برو گورولمامش

برحالدر؛ دیه بیلیرم . شمدی مأموریت مخصوصه بورادن قالقدقده کاغد اوزرنده بیك درلو نظام اولسون ، بونلر اقتدار رسمیدن محروم برطاقم مأمورلرك النه قالهجق اولور ایسه هیچ برثمرهسی اولمیهجغی وَوقتیله ضعیف اولان حکومت مأمورلری وقوعات مؤلّمهنك آثارینه قارشی وَمأموریّت مخصوصهنك گوستردیگی اقتداردن صکره ، بتون بتون وَاوّلکندن زیاده برحال ضعفده بولنهجغی وَبرده عربستانك امور ضابطهٔ عمومیهسی اردو مشیری بولنان ذاتلرده اولمسیله برابر، هردائرهنك آسایشندن محلیّ مأموری مسؤل اولدیغندن ، مشیرلر ایله والیلر دائما مناسباتده وَبوندن طولایی بعض مرتبه کشاکشده اولوب ، ازجمله شام شهرنده مشیر ایله والی برلکده اولدقلرندن نه قدر ممتزج ذاتلر اولسهلر ینه چارهسز مصالحك اقتضاسی بینلرینی آچقده اولدیغی آرهصره والیلك مشیرلگه التحاقی مجبور یتیله مثبتدر . مأموریت مخصوصه کافّهٔ مأمورین بیننده برنوع واسطه اولهرق ، شمدییه قدر تمادیٔ حسن مناسبات حاصل اولمش ایسهده مأموریت مذکوره چکیلیر چکلمز بوکشاکشك آثاری عودت ایدهرك، بوندنده برطاقم (محاذیر) ظهوره گلهجگی بی اشتباهدر. شومطالعاتی سرد واتیاندن مقصود

مأموریت مخصوصه بورادن قالقدیغی وقت حاصل ایتدیگی حال دفعةً وکاملاً تغیّر ایتمامك ایچون هیچ اولماز ایسه برآز وقته مخصوص اولسون بورالرده شوحالی طوته‌جق ، یعنی مأموریت مخصوصه‌نك حکومت ایچون قزانمش اولدیغی نفوذ و مقدرتی وخلقه ویردیگی امنیتی محافظه ایده‌جك ، وعلی العموم مأمورین حقنده مرجعیّت کامله دگلسه‌ده برنظارت معنویه ورابطهٔ مناسبات اوله‌جق برشیئك یاپیلمسی هرحالده لابد گورندیگنی عرض وبیاندن عبارتدر . بونك ایچون وهلهٔ اولی‌ده ینه بیوك درجه‌ده برمأمور مخصوصك بورالرده اقامت ایتدیرلمسی خاطره گلور ایسه‌ده بودخی شو موقتلك حالنك دوامی دیمك اوله‌جغندن ، وممکن مرتبه آز وقت ایچنده حال طبیعینك اعاده‌سی ایسه آرزو اولنه‌جق برشی اولدیغندن ، آخر برصورت تحرّیسنه قالقشه‌رق ، هرنه قدر قاصر ایسه‌ده برخاطره وارد اولمشدر . . . . .

(بورادن آشاغیسی بعض توجیهات ملکیه وعسکریه‌یه متعلق تصوراتدن عبارت اولدیغندن درجنه لزوم کورمدك .)

شناسی مرحومه برتذکره‌سی

عزیزم افندم حضرتلری

جریدهٔ عسکریه‌نك تصویر افکار غزته‌سنه نقل

ایدیلان مقدمه‌سنه دیباجه مقامنده تحریر و ارسال بیوریلان مقالهٔ علیه‌لرینك صورت مطبوعه‌سنده « تأسیسی شرفی آنلره عائد ایسه ملل اجنبیه‌نك كمال انتظامی وقتنده محافظه‌سی شانی دخی بزه راجع اولمق لازم گلور » عباره‌سنه تالی اولمق اوزره « چونكه اوروپانك مرتبهٔ كماله واصل اولمقده اولان حال مدنیتی اوّلكی گبی اغراضه عائد اولان اسبابدن ایلرو گلان جنكجیلكی براغوب هربردولت وملت حقوق استقلالیه وشاننی محافظه ایچون سلاح دردست اولمق اصولنی میدانه قویمش وَ « حاضر اول جنكه اگر استر ایسه‌ك صلح وصلاح » ماصدقی اوزره شمدی برملت نه‌قدر جنكجی اولور ایسه اول‌قدر صلحجو اولمق لازم گله‌جگی بدیهی بولنمشدر » جمله‌سنك برخاطرهٔ قاصره قبیلندن اوله‌رق علاوه‌سی مناسب گورلدیگی گبی عفو عالیلرینه مغروراً طی ایدیلان شو « وَ بونك اوزرینه كلّی وجزؤی تفرعاتنك امكانه اعتنا اولنمقده بولنمش اولدیغی گبی بودفعه » عباره‌سی یرینه قائم اولمق اوزره دخی « ایسه‌ده اصل تنسیقات وَ بلكه تأسیسات عسكریه پادشاهمز افندمزك همم متوالیهٔ جناب ملوكانه‌لریله ظهوره گلان اثرلر اولوب ایشته بوكرّه دخی » فقره‌سنك درجنه جسارت قلنمشدر . اگرچه فقرهٔ سالف‌الذكرك مسلك متخذ عالیلریله متباین دوشه‌جگی معلوم

عاجزانم ایسه‌ده بنده‌لرینه‌اولان محبت علیه‌لرینی دخی محبت متقابلهٔ قلبیه‌مله جازم اولدیغمدن خاطرم ایچون قبول و ابقا بیوریله‌جغنی امید ایلرم . برده جریدهٔ عسکریه‌نك مواد خارجیه‌سنده الك زیاده عسکرلك فائده‌سنه اولان معلومات وقوعات حربیه‌اوله‌رق، شمدی ایسه هولشتاین وآمریقا گبی محاربات وقوعاتی وار ایکن آنلردن بحث اولنمیوبده سائر حوادثنامه‌لرك یازه‌جقلری شیلرله املاسی اساساً جریدهٔ عسکریه‌نك احداثنده‌کی مقصده توافق ایده‌میه‌جکندن، لطفاً هیئت تحریریه‌سنی بودرلو مباحث نافعهٔ عسکریه‌یی انتخاب وتحریره آلشدیرمق ایچون برایکی نومروسنك حسن تنسیق وانتظامنه همت وعنایت علیه‌لری دریغ بیورلمز ایسه جداً منتدار لطف عالیلری اوله‌جغمی بیان ایله ختم مقال ایلرم . هرحالده لطف وارادہ افندمکدر .

فؤاد

ملاحظه

فؤاد پاشانك سیاسیاتدن، ادبیاتدن برچوق آثارینی کوردك؛ بعضیسنده مخصوصاتندن اوله‌رق، پارلاق فکرلر؛ وترکیبی منتظم تحف عباره‌لر بولنه بیلیر. حتی سیاسیاته دائر اولان براثرینی ادبیاتدن عد ایدیشمز مجرد آنك ایچوندر . ــ فقط اکثریسنده تقلید ایتدیکی مع التأسف کوریلور .

مشار الیه اویله هر یازدیغی سوه سوه اوقنور کاتب دکلمش؛ فقط ظن اولنور؛ که خارجیه ناظری اولمغی مراق ایتدیکی قدر فرضا یازی یازمغی مراق ایتسه ایمش مثلا انسانی ایسترسه اغلادیر؛ واغلاده مزسه مطلق کولدیریر برمنشی اوله بیلیرمش .

کندیسیله مصاحبت ایدنلرك قولنجه مضمون سویله‌مك پك مراقایمش! تشکر اولنورکه تحریرینی تقریرینه تطبیق ایتمك ایسته‌مامش. واقعا حشمت برمجلس الفتده دنیانك برنجی آدمی صاییلیر؛ فقط برمجلس دولتده کوی (کهیاسی) قدرده حیثیت بوله‌مز .

هله مکتوبی ادبیات نقطهٔ نظرندن باقیلیرسه؛ اینجه یاشمق طوتمش؛ کوزل فراجه کیمش؛ حطوزی (قطاس) سوسلی؛ اندامی کوزل؛ کفتاری طاتلی برکتخدا قادین شیوه‌سنه بکزر . بناء علیه ادیب اولان اوقورکن حظ ایده بیلیر؛ یوقسه شایان تقلید دکلدر .

مشار الیهك یازدیغی شیلرده اك بیوك مهارتی مرسل الیهك ــ ولو رتبةً کوچوك اولسون ــ اطوار وتمایلاتنه موافق ادارهٔ لسان ایدیشنده‌در . حتی شناسی مرحومه اولان تذکره‌سنده‌کی رشوت کلامیدسنی اسلوب وزیرانه‌ایله ستر ایتمکده اوقدر مهارت کوسترمشدرکه انسانك سرد ایتدیکی کلماته بیاغی ایناناجغی کلیر .

(مشار الیه کیجه‌جی زاده‌لکله مشهور اولان شاعر عزت ملانك اوغلیدر؛ اللی یدی یاشنده اولدیغی حالده ۱۲۸۵ سنه‌سنده فرانسه‌نك نیس شهرنده وفات ایلمدی .)

جودت پاشا

...

بوعالم که عالم تجدّد وانقلابدر؛ اختلاف لیل ونهاری گبی؛ تحوّل ادوار واکواری دخی هب تقابل سلب وایجابدر. بونك حقایق احوالنی بیلمك، ونظریاتنك عقدۀ اشکالنی حل ایده بیلمك شویله طورسون مشاهده‌یه استناد ایله یقینیاتدن عدّ واعتقاد اولنان بعض قضایا بیله غلط حس احتمال وملاحظه‌سنه مبنی محل بحث وارتیابدر.

ازجمله اوضاع فلکیه‌نك تغیّرینه ولیل ونهارك تکرّرینه باقوب، برحرکت یومیه مشاهده ایدیورز؛ لکن مرأت نظرۀ اولایه منعکس اولدیغی وجهله دور وحرکت ایدن شمس وقمرمیدر؛ یوخسه اوزرنده بولندیغمز کرۀ ارض دونوبده بو گوروشمز غلط حس نظرمیدر؟ بوراسی از قدیم حکما بیننده مختلف فیه برمسئله‌در.

فیثاغورس، که مدت مدیده مصرده وآسیاده طولاشوب، تحصیل علوم حکمیه ایلمش برذات جلیل المآثردر؛ آنك رأینه گوره گنش مرکز عالم اولوب، اطرافنده ارض واجرام سائره سائر ودائردر. عصر افلاطونه قدر آنك

مذهبی مسلوك فلاسفهٔ یونان ایدی . بعده آرسطو ارضك ثابت وَاطرافنده شمس وَکواکب سائره‌نك متحرّك اولمسنه ذاهب اولدی. علم هیئتده حکمای اسلامیه‌نك مأخذی اولان کتاب مجسطی دخی آنك مذهبی اوزره یازلدی . بووجهله هرطرفده آرسطومذهبی اعتبار بولدی؛ وَفیثاغورس مذهبی افکا عتیقهٔ مهجوره‌دن عد واعتبار ایدلدی .

مؤخراً (حکمای اوروپا) شمسك اطرافنده ارضك متحرّك اولدیغنی اثبات ایتملریله فیثاغورس مذهبی ینه میدانه چیقوب، الحالة هذه هر طرفده شایع اولان هیئت جدیده‌یه اساس اولدی؛ وَاوریاده جسیم رصد دوربینلری ایجاد اولنه‌رق، علم هیئت شمدی جالب نظر حیرت اوله‌جق درجه‌یه گلدی؛ وَکتاب مجسطی کوشهٔ نسیانده قالدی .

انسان مشهوداتده بویله اختلافه دوشنجه معقولاتده نقدر اختلاف آراوقوعه کله‌جگی جزئی تأمّل ایله آڭلاشیلور. ایشته بونك ایچوندر،که مباحث حکمیه‌نك چوغنده افکار عقلا یکدیگرینه معارض وَبرآدمك برزمانده‌کی رأیی دیگر زمانده‌کی رأینه مناقض اولور . هرنفده بومثللو، اختلافلر چوقدر؛ فقط وجه مشرح اوزره هیئت جدیده وعتیقه اختلافنك علم زیج وتقویم حسابلرینه تأثیری یوقدر، زیرا دو ،یدن گرك شمس اولسون وَگرك ارض اولسون ایکی

تقدیرجه دخی حرکت یومیه‌نك مقداری بردر . شوقدرکه
شمسك بردورهٔ یومیه‌سی دنیاه‌جك یرده شمسك اطرافنده
ارضك بردورهٔ یومیه‌سی دنیلمك لازم گلوب ، حقیقت حال
معلوم اولدقدن‌صکره ، بویله بعض‌عباراتك تبدیلیله‌اختلاف
اعتباراتك تعدیلی ایسه امر سهل اولدیغندن ، بالاده
مبسوط اولان مسائل زیج وتقویمك هیئت جدیده احکامنه
میاین دوشمیه‌جگی امر ظاهردر .

(لاحقه تقویم‌الادوار .)

مخطرهٔ تاریخ جودت

علم تاریخدن غرض اصلی وقوعاتك صدق وکذبنه
وَاسباب حقیقیه‌سنه وقوف ایله موجب تیقظ وانتباه‌اوله‌جق
معلومات اکتسابندن عبارت اولمغین مورخك وظیفهٔ ذمتی
فائدهٔ تاریخیه خبر ویره‌جك وَمدار عبرت اوله بیله‌جك
وقایعك اسباب صحیحه‌سنی تتبع ایدوبده هرکسك آکلایه
بیله‌جگی وجهله (سلیس) وَمنقح اوله‌رق افاده اتمکدر .
یوقسه تکلفات منشیانه ایله ابراز فضل وهنر ایلمك
وَیاخود ژورنال یوللو روز مره وقوعاتی سویلمك دگلدر .
امّا بعض اسلافك بلیغانه وَمنشیانه‌یازدقلری آثارمرغوبه‌نك
علت غائیه‌سی فائدهٔ تاریخیه اولمیوب بلکه فن انشایه

برخدمتدر . وتاریخلرده تكلّفات منشيانه مطلوب ومرغوب اولمديغى مثللو منشـيانه يازيلان وقايعده دخى واقعـه‌نك واقعه مطابقتى ملتزم دگلدر . بناءً على ذلك وقايع ماضيه‌يه دائر اولان كتابلرك يازلمسـنده، اوقونمسـنده ابتدا غرض نيدوكى بيلمك لازم گلور .

عرب مورخلرى بوايكى يولده دخى سائره فائق اولوب بوغرضلرى بربرينه قارشـدیرمديلر . لكن متأخريندن بعضيلر مقصد نيدوكنى تميز وتعيين ايتميـه‌رك وقتنى فنـه خدمت ايلدكلرينى بيلميه‌رك تكثير سـواد ايتملريله يازدقلرى تاريخلردن برفائدهٔ صحيحه مستفاد اولماز .

ايشته تحرير وتأليفنه مبادرت ايلديگمز كتابدن غرض فائدهٔ تاريخيه اولمغله تكلّفات منشيانه‌دن صرف نظراولنه‌رق فائدهٔ خبر ويره‌جك وقايعك تصحيح وتنقيحنه غيرت اولنوب ديدنهٔ قديمهٔ دولت عليـه‌دن اولان وقوعات عاديه تحريريله تكثير سواددن مجانبت اولنور .

شويله‌كه : هرسنه موسمى حلولنده شتائيه‌دن صيفيه‌يه وصيفيه‌دن شـتائيه‌يه نقل همايون وقوعى ودونماى همايونك بهـار گلدكده آق دكزه خروجى وگوز گلدكده ترسـانهٔ عامره‌يه دخولى وعسـاكرك اوچ آيده برقسـط مواجبى ويرلمك وهرسنه وقوع بولان عادى توجيهات دفترى وطريق علميه سلسله‌سى وهرسنه رمضان شريفك اوائلنـده حضور

همایونده درس تقریری وَاون بشنده (خرقهٔ شریف) زیارتی وَنزول سفینه دعاسی گبی اصول جاریه‌دن اولان وقایع عادیه طی اولنه‌رق اگر بونلره دائر فن تاریخچه فائده ویره‌جك برکیفیت وار ایسه درج وتحریر قانور .

ایشته اول منوال اوزره اشبو تاریخك تحریرینه مبادرت وَانصاف وبیطرفی اصولنه رعایت ایله برشخصی ، یا برطرفی التزامدن مجانبت اولنه‌رق وقوعاتك تصحیحنه وَاسباب صحیحه سنك تحرّیسنه علی قدرالاستطاعه بذل جهد واهتمام قلنمشدر .

[تاریخك برنجی صحیفه‌سی]

فؤاد پاشایه برمکتوبی

وظیفهٔ تفتیشـه عائد اولان وَ تعلیمـات مخصوصهٔ خدیو اکرمیلری اقتضاسـندن بولنان اجراآت داعیـانه‌م پیدرپی معروضات رسمیّه ایله عرض وانهـا اولنمقده‌در . محاط علم حقـایق اکتناه وکالتپناهیلری بیورلدیغی اوزره داعیلری ایشدن ویازیدن اوصانمم، یورلمم . فقط مجلس انسـا انس بیقراپسند ولیّ‌النعملرینه بی تکلف تردّد ایله مألوف اولدیغم فؤاد پاشا ایله مدّت مدیده مخابرهٔ رسمیه‌دن اوصاندم. شمدی آنکله من غیر رسم مخابره ایتمك، یعنی آنکا تکلفات رسمیه‌دن عاری برعریضه‌جق یازمق ایسترم . وَ بونك عنوانی یانده‌کی یازی اوطه‌سنده اوقونمسنی رجا ایلرم .

افندیمز ! بوسنه قطعه‌سی ممالك عثمانیه‌نك برگوزل باغچه‌سیدر . وسرای شهری بو باغچه‌نك الڭ گوز برنشیمنگاه نشاط افزاسیدر . باغ ارمڭ اصلی وار ایسه برمکلفجه مصنوع انسانیدر . بو باغچه ایسه عبرت آله‌جق براثر صنع بدیع صمدانیدر . سرای شهری دخی عثمانلولره مدارافتخار اوله‌جق برشهر نوبنیاد عثمانیدر . جنتمکان فاتح سلطان محمد خان حضرتلری بوراده ابتدا برسرای بنا ایتدیروب صکره خان ودکان وخانه وکاشانه‌لر انشا وعلاوه اولنه‌رق ، بوشهر شیرین وجود گلمشدر. اوسرایك یرنده شمدی قشلهٔ همایون واردر . [۱]

شهر سرایك هواسی اوقدر لطیفدرکه صباحلین اویقو مخمورلغنه بدل برشوق وطرب طبیعی گلوب ، هنوز بیدار اولنلری یاتاقدن قالدیرر . (اوقزیژن) [۲] هوای حیاتی هر نفسده تأثیرات طبیعیه‌سنی برکیفیت غریبه ایله گوستر . بوشهر دلارا صانکه هوای حیاتڭ مقسمیدر . والڭ گوزل زمانی بهار موسمیدر . موسم صیفی دخی بوغاز ایچنك ایام بهارینی آگدیرر . موقعی مرتفعدر . اورته‌سندن برچای آقار . منابع انهاره وصغوق صولره مخصوص اولان آلا بالیقلر چیقار .

[۱] پاشا حضرتلرینڭ بو بابده کی تحقیقلری موافق حقیقت دکلدر .

[۲] مولدالحموضه . للطابع

بوندن بشقه ایچنده آلابالیق بولنور برقصبه وقریه بیلمیورم . بوچایك صویی صاف ولطیفدر . بوکرشك ایچندن آقان دومبوویچه نهری گبی بولانیق دکلدر .

شهرك اوچ ساعت آلت طرفنده دخی برچوق گوزلردن بوسنه نهری نبعان و برگوزل وواسع وادیدن جریان ایله صاوه نهرینه منصب اولور . منابعنده دریچه وکنشجه برگول تشکیل ایدر . صویی اوقدر صاف و برّاقدرکه ایچنده‌کی آلابالیقلر خیلیجه اوزاقدن سچیلور . و بونلر سائر نهرلرده چیقان آلابالیقلردن بیوکدر . واتلری پك لذیذ ونفیسدر . بوغاز ایچنك لوفرینه ترجیح ایدیلور .

بوسنه نهری وادیسنك لطافتی قلم ایله تعریف اولنه‌ماز . پك ماهر بررسّام اولوبده آنی ترسیم ایتسه بیله لطافت جانفزاسنی لوح خیاله تصویر ایده‌مز . نهرك ایکی طرفنده گوزل کویلر ومعمور چفتلکلر وار. برطرفنده خدایی نابت چایرلر ومعمور باغچه‌لر گورینور. دیگرطرفنده افلاکه سرچکمش جبال شاهقه اوزرنده جسیم اورمانلر انظار اولی الابصاره قوهٔ نامیه‌نك علائم قوّت وکمالی گوسترر .

تنسیقات عسکریه فرمان عالیسنك ورودینه‌دك بوش طورمامق اوزره ذی الحجه‌نك اون سکزنده سرایدن حرکت وطاشلیجه طریقیله [سنیچه]یه واروب یکی پازارسنجاغنك احوالی

تفتیش وَ بعض معضلات اموری اصلاح وتسویه اولندقدن صکره عودت ایله [ویشغراد]ه گلندی. وَصوقوللی محمدپاشانك انشا کرده‌سی اولان مشهور کوپریدن عبور وَ [سربرنیچه] و[برچه] [۱] قضالرندن مرور ایله ایزورنیــق سنجــاغنك مرکزی اولان [طوزلهٔ زیر] ه عزیمت اولندی .

جسر مذکــور عثمانلولرك بوحوالیده براقدقلری آثار جسیمه‌نك اڭ بیوگیدر . [دیرین] نهری همدرین وَهمده بوراده سریع الجریان ایکن اوزرنده بویله برجسـیم کوپرو نصل طوتدیرلمش انسان متحیر قالور .

بوسنه اهالیسندن بعضیلرینــك بوغازلرنده [غوشه] تعبیر [۲] اولنور برقاتی شیش بولنور . اڭ بیوك غوشــه‌لر سربرنیچه اهالیسنده‌در. وَاوراده هرکسك غوشه‌سی واردر. غوشه‌سی اولمیان آدم ناقص الاعضا عد اولنور .

حتی سرای بوسنه دلیقانلیـلرندن بری بورایه گلوب عرف وعادت ایالت اوزره قیزلرله عاشقلق ایدرکن برقادین کندی قیزینه «نه یاقشقلو دلیقانلی» دیدکده قیزی « اوت! لکن غوشه‌سی یوق » دیوب، دلیقانلی‌یه اظهار میل ورغبت ایلامش اولدیغی قضایای مشهوره‌دندر .

[۱] برچه بانك ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه‌سیله‌در .

[۲] فرانسزجه Goitre تعبیر اولنان برنوع اور [للطابع]

باق شوانسان نه یاراماز، نه خودپسند وَنه مرتبه عادت
پرست برحیواندر. کندینی بگنور؛ کندی قومنك عادتلرینی
قبیح اولسه‌ده حسن گورر؛ کندوسنك عیوب مشهوده‌سنی
محاسندن عد ایلیوبده دیگرك محاسن مشهوده‌سنی تقبیح
ایتمسی تعجبه شایاندر!

[برچه] قضاسی داخلنده تعریفه گلمز گوزل وَمفرّح
وادیلر گورلدی. برطرفده زمرّد گبی چمنزار وَدیگر طرفده
قویی یشیل یپراقلی اولو اشجار تماشا اولنه‌رق، گیدیلورکن
برطاغ اتکنده وارلدی‌که گوز گوردیگی قدر قب قیرمزی
گوریلیوردی. صانکه عروس زهره دوواغنی بورایه سرمش
یاخود، سهیل یمانی ریزه‌سنك لعل رنك ایله مرصّع گوکسلگنی
بوراده دوشورمش. طبیعتك بونمایشی اهل دانش و بینشی
صحیحاً حال وجده گتورر برحالت ایدی. مگر بوطاغك
اتکلری سراپا یبان چیلکلگی ایمش. معیت عاجزیده
بولنان یوز بوقدر آدم برقاچ ساعت چیلك دوشیروب یدیلر؛
بللی بیله اولمدی. اخشام قوناق یرینه یتشمك اوزره بولطیف
چیلکلگی طیوره ترك ایله ایلرو حرکته مجبور اولدق. بونلر
ساحلخانهٔ دولتلرنده‌کی منکشه‌لك ایچنده یتشدیرلمش یبانی
چیلکلر گبی بوز و جیلیز دگلدر. هپ آبدار وَهردانه‌سی
بریاقوت رمّانی‌یه مماثلدر. گوکلم بومقامده عمر عزیز ایله

عمر لذيذدن بحث ايلك وَ [سيويليز اسيون] عالميله كويليلك حالنى مقايسه ومحاكمه ايتمك ايستر؛ لكن قورقارمكه سوز اوزارده كامل بگك سهام تشنيعنه اوغرارم . فقط آكا تبليغ بيورلمق اوزره شوراسنى عرض وبياندن گير وطورمم: او «تريسته ياغيى آلسم، يوخسه ميلاندن ياغمى گتورتسم» ديو دوشونه‌رك طالغينلقله بيقلرينى يديگى حالده بزلر بورادە هرگون هنوز يايقدن چيقارلمش تره‌ياغيله بيمك پيشورديورز . سوزى اوزاتميه‌لم طوزله‌يه گيدوب برمدت آنده اقامت ايله ايزوزنيق سنجاغنى تفتيش ايتدكدن صكره اورادن حركت وبوسنه نهرينى عبور ايله بنالوقه سنجاغنه تابع اولان [تشنه] قضاسنه گچدك؛ وَ [بروت] (١) جاده‌سيله تراونيك سنجاغى داخلنده واقع [ايزنيچه] قصبه‌سندن مرور ايله ٨١ سنه‌سى صفرينك اواخرنده اكشى صو موقعنه گلدك .

بروت جاده‌سى سراى بوسنه‌دن صاوه‌نهرينك ايسكله‌سى اولان بروت قصبه‌سنه قدر ممتد وممر تجارت اولان برطريق اولوب گوزلجه تسويه اولنمش ايدوگندن اوزرنده ايكى يوز اللى قدر كرا عربه‌لرى ايشلمكده‌در . بوطريقك تسويه‌سى امرنده والى پاشانك اقدام وغيرتى انكار اولنه‌ماز .

(١) طوغريسى دال ايله ورانك ضمهٔ ثقيلهٔ مبسوطه‌سيله برودەر . Brode

بو جادّه چوق یرلرده بوسنه نهرینه موازی گیدر. وَ بعضاً کنارندن کچر. اوزرنده بعضاً بر بوچق وَ بعضاً یارم ساعت فاصله ایله برر گوزل خان بولنور. سائر یرلرده‌کی خانلر گبی خراب دگل. هر بری بر چفتلگك حرم وَ سلاملق دائره‌لریدر. بونلرده هرشی بولنور. اصحابی، چفتلکلرینك محصولاتنی بوراده صرف ایله ایکی یوزدن تمتع ایدرلر. اوطه‌لری تمیز وَ یاتاقلری نفیسدر. آلافرانغه تیمور یاتاقلق، جبنلك بولنماز؛ لکن آکا احتیاجده گورمز. زیرا بوراده موذیات وَموسم حرکت حشرات یوقدر.

عقربك اسمی نامعلوم. ییلانی ایشیدن وار ایسه‌ده گورن یوق گبیدر.

بو خانلرك صاحبلری یازین چفتلکلرینه گلوب بالذات ایشلرینه نظارت وَ یولجیلره دخی گوزل رعایت ایدرلر. وبو وسیله ایله سرایدن قابل خطاب وحاضر جواب نیجه قیزلر دخی بو چفتلکلره گلوب عاشقلق یولنده متواردین ایله طاتلی محاوره ایلر وَ لسانلرنجه گوزل شرقیلر سویلرلر. قیزلرك فراجه‌سز گزوبده ارککلر ایله (لاابالیانه) محاوره ایتدکلرینی گورن اجنبیلر بوراسنی بکرشلك شوسه جاده‌سی گبی عورت پازاری صانورلر؛ لکن آلدانورلر. زیرا بوراده بکرشلیلرك ابا واجدادلرندن ایشتمدکلری

برمانعه وارکه اوده داعیهٔ عرض وناموسدر. بوراده قیزلره هرنه دنیلسه نازکانه جواب ویررلر؛ لکن وصاللری قاضی، یاامام افندینك مذهب حنفی‌یه توفیقا توسطلرینه موقوفدر.

اکشی صو موقعی بروت جاده‌سی اوزرنده وسرای بوسنه‌یه یدی سکز ساعتلك مسافه‌ده واقع برجای فرحفزادر. اطرافنده گوزل خانلر واردر. (؟) والی پاشا ایله دیگر بعض ذوات اولجه بورایه گلمش اولدقلرندن بوراده آنلر ایله گورشلدی. وبرغریب عالم گورلدی. یازك اکشی صو ایچمك اوزره بورایه هرطرفدن وحتی آوستریا جانبندن چوق آدم گلیور. صباحلین باشی صاریقلی واوزون فسلی بوشناق ومختلف قلیقلی پاپاسلر وشاپقه‌لی فرنکلر ودها درلو قیافتده آدملر اللرینه برر طاس آلوب اکشی صو ایچرلر. وکمال وقار وسکوت ایله اطرافنده‌کی چایرلرده گزرلر. بزده ایچلرینه قاریشوب آنلره توفیق حرکت ایله بو صویك خاصه‌سنی تجربه ایتدك. اکشیمترك وغازی چوق برمعدنی صودر. غازك قوتیله یردن فسقیه گبی قینار. بونی طاس طاس ایچرلر بعضیلر دخی شیشه‌لره قویوب آوستریا جانبنه گوتوره‌یورلر. مسهلدر؛ فقط قنغی مسهل اولورسه اولسون معده‌یه ضعف وباغرصاقلره رخاوت گتورمك طبیعی ایکن بو صو بالعکس قوت ویرر واشتها گتورر. صباحلین بوندن

هر کس ایستدیکی قدر ایچر بعده بر سوتلی قهوه ایچدیگی کبی هیچ مسهل ایچمامش کبی اولور . وفوق العاده اشتها ایله یمك یر، بعده اخشام یمکنه دخی گوچ صبر ایدر .

هم مسهل، هم مغذّی اولمق جمع ضدین دیمك اولدیغندن، مراق ایدوب بعض اطبّادن صوردیغمده «بوصو هنوز فناً تحلیل اولنمدیغندن سر وحکمتی کرکی کبی بیلیورز؛ لکن ایچنده هم مغنزیا، همده چلیك اولمق گرکدر .» دیو جواب ویردیلر . هله نفعی مجرب بر صودر . استانبولدن قیشین تبدیل هوا ایچون ایتالیایه گیدیله‌جکنه یازین بورایه کلنسه اولی اولور .

طونه وَصاوه واپورلریله بروته وَاورادن عربه‌لر ایله بورایه کلمکده گوچلك یوقدر .

افندیمز بوقدر هوایلك الویرر؛ برازده ایشیدن بحث ایده‌لم .

خطبهٔ قس بن ساعده

(بعثت حضرت رسول الله حقنده‌در .)

خاتم الانبیا کله‌جکنی اوّلجه خبر ویرنلردن بریسی

دخی (اياد ١) قبائلنك اولوسی اولان مشهور قس بن ساعده‌در، كه پك چوق معمر اولمش وفصاحت ايله پك زياده شهرت بولمش برذاتدر .

حتی پیرفانی ايكن ، (سوق عكاظده ٢) برقيزل دوه اوزرنده اولديغی و بلغای عرب اوراده حاضر بولنديغی حالده ، برخطبۀ بليغانه اوقومشيدی . اول وقت فخر عالم حضرتلری دخی سوق عكاظده بولنوب، آنك بوخطبه‌سنی ديكله‌مشيدی؛ فقط هنوز ناسی دعوته مأمور اولمامش ايدی .

قس بن ساعده‌نك اول خطبه‌سی بلغای عرب بيننده پك زياده شهرت بولمش وديللرده داستان اولمشدر؛ بز دخی خلاصه وجهله ترجمه‌سنی بورايه درج ايله علاوه ايده‌لم :

§

« ای ناس!... گليكز، ديڭله‌يكز بلله‌يكز، عبرت آلڭز! يشايان اولور ؛ اولن فنا بولور ؛ اوله‌جق اولور .

[١] اياد كتاب وزننده معد قبيله‌سندن منشعب بر جماعت آديدر .

[٢] عكاظ غراب وزننده در . نخله ايله طائف آره سنده‌كی صحراده قوريلور بين العرب مشهور بر پانايير ايدی . هرسنه ذی القعده غره‌سندن بدأ ايله يكرمی كون مدت دوام ايدر واقطار وآفاقدن برچوق عرب تجمع ايله بر بريله تعاكظ يعنی مشاعره ومناشده وبوصورتله تفاخر ومباهات ايدرلرايدی . وجه تسميه‌سی دخی بودر . للطابع

« یاغمور یاغار ؛ اوتلر بیتر ؛ چوجوقلر طوغار ؛ آتالرینك بابالرینك یرینی طوتار . صكره هپسی محو اولوب گیدر . وقوعاتك آردی آره‌سی کسلمز ؛ همان بر برینی ولی ایدر . قولاق طوتكز ، دقت ایدیكز ، گوكده خبروار ؛ یرده عبرت آله‌جق شیلر وار ! یریوزی برفرش ایوان ، گوك یوزی بر یوكسك طاوان ، ییلدیزلر یورر ، دكزلر طورر ، گلان قالماز ، گیدن گلمز ! عجبا واردقلری یردن خشنود اولوبده‌می قالیورلر ، یوقسه اوراده براغیلوبده اویقویه‌می طالیوزلر ؟

« یمین ایدرم ، اللهك عندنده بردین واردر ، كه شمدی بولندیغكز دیندن دها سوكیلودر ؛ وَاللهك بر گله‌جك پیغمبری واردر ، كه گلمسی پك یقین اولدی ؛ گولگه‌سی باشكز اوستنه گلدی ؛ نه‌موطلو اول كیمسه‌یه ، كه آكا ایمان ایدوبده اول دخی آكا هدایت ایلیه !.. وای اول بدبخته كیم آكا عصیان ومخالفت ایلیه !..... یازقلر اولسون عمرلری غفلت ایله گچن امتلره .....

« ای جماعت ایاد ! قنی ابا واجداد ؟ قنی مزین كاشانه‌لر ، وَطاشدن خانه‌لر یاپان عاد وثمود ؟ قنی دنیا وارلغنه مغرور اولوبده قومنه « بن‌سزك الك بیوك ربكزم ! » دیین فرعون ایله نمرود ؟ ..... آنلر سزه نسبتله دها زنگین وَقوت وقدرتجه سزدن افزون دكلیدی ؟.. بو یر آنلری

دگرمننده اوگوتدی ؛ طوز ایتــدی؛ طاغتدی ؛ گمیکلری بیله چوریوب ، طاغلدی . اولری ییقیلوب ایصسز قالدی. یرلرینی، یوردلرینی شمدی کوپکلر شنلندیریور !.. صاقین آنلر گبی ، غفلت ایتمیــك ! آنلرك یولنه گیتمیــك ! هرشی فانیدر ؛ باقی آنجق جناب حقدر،که بردر ؛ شریکی، نظیری یوقدر ؛ طایه‌جق آنجق اودر ؛ طوغمامش وَطوغورمامشدر .

« اوّل گلوب، کچنلرده بزه عبرت آله‌جق شی چوقدر ؛ اولوم ایرماغنــك گیره‌جك یرلری وار امّا چیقه‌جق یری یوقدر . بیوك ، کوچوك هپ کچوب ، گیدییور ؛ گیدن گیرو گلمیور! جزم ایتدم،که عامّه‌یه اولان بکاده اوله‌جقدر . »

§

قس بن‌ساعده خاتم الانبیانك قریباً گله‌جگنی کشف واستخراج ایدوب ، سوق عکاظده بویله علی ملاءالنـاس سویلر ایکن، بیچـاره آندن بی خبر ایدی ، که خاتم الانبیـا حضرتلری دخی اوراده حاضر وَآگا ناظر ایدی .

آره‌سی چوق کچمیوب؛ خاتم الانبیا حضرتلرینه نبوّت ورسالت گلدی؛ لکن قس بن ساعده وفات ایتمکله گلوبده گورشمك کندویه نصیب اولمدی . آندن‌صکره ، بنی ایادك اولوسی اولان (جارود) نام ذات دخی آنك گبی، موحّد وَدین عیسوی یه معتقد اولدیغی حالده ، قومنــك اشرافیله

برلكده گلوب ، برگون حضور محمدی‌یه گیردی وَاسلام ایله مشرف اولوب ، آنكله برابر قومنك اشرافی دخی هپ ایمان گتوردی .

خاتم الانبیا حضرتلری آندن ممنون اولدی . وَ « ایچكزده قس بن ساعده‌یی بیلن وارمی ؟ » دیو صوردی .

جارود دخی « یارسول‌الله جمله‌مز بیلورز ؛ علی‌الخصوص بن دائما آنك ایزنده گیدنلردنم . » دیو جواب ویردی .

خاتم الانبیا حضرتلری ـ قس بن ساعده‌نك سوق عكاظده دوه اوزرنده « یشایان اولور ؛ اولن فنا بولور ؛ اوله‌جق اولور . » دیه‌رك ، خطبه اوقودیغی خاطرمدن چیقماز . برخیلی سوزلر دها سویلمشیدی ؛ ظن ایتمم ، كه هپسی خاطرلرده قالمش اولسون . ـ دیو بیوردی .

ابو بكر الصدّیق حضرتلری ـ اول مجلسده حاضر بولنوب ـ یارسول‌الله ! بنده اول كون سوق عكاظده حاضر ایدم؛ قس بن ساعده‌نك سویلدیگی سوزلر هپ خاطرمده‌در؛ دیه‌رك ، مذكور خطبه‌یی اوّلندن آخرینه قدر اوقودی .

آنك اوزرینه جارودك آرقداشلرندن بری آیاغه قالقوب ، قس بن ساعده‌نك بعض اشعارینی اوقودی ،

که حرم شریفده بنی‌هاشمدن محمد (علیه‌الصلات والسلام) ك بعثتنی صراحةً ذکر و بیان ایتمشیدی .

خاتم الانبیا حضرتلری دخی « مأمول ایدرم ،که جناب حق روز قیامتده قس بن ساعده‌یی آیروجه برامّت اوله‌رق، بعث ایلیه » بیوردی .

(قصص انبیادن)

ملاحظه

جودت پاشانك قدرت ادبیه‌سی ثروت علیه‌سی قدر واسع دکلدر؛ بونکله برابر تاریخنده اتخاذ ایلدیکی اسلوب افاده اکر (اولوب بولوب، قیلوب میلوب) کبی انشای قدیم انقاضندن بعض ادواتی حاوی اولمامش اولسه ایدی؛ جداً تقلیده شایان برطرز ادب اوله‌بیلیردی . مع‌مافیه سزاوار تشکر برجهتی وارسه اوده (اولدیغندن، بولندیغندن، اولمغله، بولنمغله، مبنی، طولایی) یولنده « اصول قلم » دنیلان زنجیر اسارتی قیره‌رق، احرارانه برطور انشا اجتهاد واختیار ایند موفق اولیشی وجمله‌لری اوسلسله، فاسده‌دن قورتاروب، آیر یشی‌در .

مشار الیهك اثری یالکز تاریخندن عبارت دکلدر؛ فقط مدونات سائره‌سی ایچنده اك مشهوری وحقیقت حالده‌ده اك نافع اولانی تاریخیدر .

آلتی یوز سنه‌دنبری آلتی یوز قدر مورخمز کلمش؛ نعیمانی حائز اولدیغی مرتبهٔ بالای استثناده ترك ایدر ایسه‌دك، ایچلرنده مشار الیهك کعبنه وارەجق برمؤرخ بوله‌میز .

دیمك ایسترز، که تاریخ ـ قدرت علمیه‌لرینك قلملرینه بخش وافاضه ایلدیکی قوت ومعرفت سایه‌سنده ـ بردرجه‌ده منتظم یازلمشدر، که یکرمی سنه اول نشر اولنان برنجی جلدیله مثلا اون ایکنجی جلدی تطبیق ایدلمك لازم کلسه فکر ومحاکه وروش افاده‌جه یکدیکرندن پکده فرقلی کورنمز .

هله قصص انبیاده آچدقلری مسلك اعتقادمزجه هردرلو اسلوب انشایه مرجحدر . ساده عباره‌لر، قیصه جمله‌لرله پك سویملی بریولده یازلمش کزیده براثردر .

عاکف پاشایه دائر اولان ملاحظه‌مزده مشار الیهك شیخ مشتاقه یازدیغی جوابنامه‌یی محاکه صره‌سنده « اوتوز قرق سنه اول یازلمش بویله براثردن اوتوز قرق قات قصورلی اولمق اوزره هرکیم برمکتوب یازه‌بیلیرسه اوستادمزدر دیدالنی اوپمکه حاضرز » دیمش ایدك . بوقولمزی مبالغه‌یه حمل ایده‌جك ذواته دیرزکه : جودت پاشا حضرتلرینك بودفعه درج ایلدیکمز بوسنه مکتوبی ایله جوابنامهٔ مبحوث عنه مقایسه بیورلسون، اوتوزقرق سنه صکره دخی اوقدر کوزل برمکتوب یازه‌بیلمك هرمنشی‌یه میسر اولمیان سهل ممتنعلردن اولدیغی ظاهر اولور .

عفولرینه استناداً شونیده سویلیه‌لم، ایسته‌دکلری حالده هرطرزده یازی یازمغه مقتدر اولدقلری اثرلریله مستدل ایکن حالا یوقسه یرینه (یوخسه ویوغسه) وهانی وهانکی مقامنده (قنی وقنیا وقنغی) وکیمسه یرینه (کمسنه) کبی کرد قوجه‌لرینه وخرپوت وارضروم خلقنه مخصوص اولان الفاظی زمانمزك شیوهٔ افاده‌سنه ترجیح ایتملری وترکجه املاده طرز عتیقدن آیرلمامه‌لری شایان تأسفدر .

ادهم پرتو پاشا

اطلاق الافکار

بو عالمده انسان ایچون فرض وتقدیر اولنان وظائفك اك اهم واقدمی [*] بقای شخصیسنه وایکنجی درجه‌ده بقای نوعیسنه خدمتدر؛ زیرا بو ایکی وظیفه‌نك ایفاسی قید شهوتله جبر طبیعی تحتنده‌در.

[*] صفات تفضیل ایله برابر (اك) یازیله‌مز؛ زیرا اوده ادات تفضیل در. بوجهتله (اك اهم واقدمی) ترکجه‌یه ترجمه ایده‌جك اولسه‌ق (اك اك بجد اك اك اوکجه‌سی) دیمك لازم کلیرکه جهله عندنده‌بیله مشهور اولان «باب همایون قپوسی» کبی اولور.

فقط شایان تأسفدرکه ملکمزده مؤاخذه چیقمامش واوجهتله لفظلرك قوتی بیلنه‌مامش وحتی بیان مطالعه تعریض مقامنده طوتلش! بو سببدندرکه براثری اوقویانلرك ادراکاتی یازانلرك حدتندن احتراز ایله مستور قالیور. وبناءً علیه آثاری‌نمونه طوتیله‌بیله‌جك ذاتلر بیله خلقك رغبتیله شوقلنه‌مدکلری کبی اعتراضدن قورتلمق قورقوسنده‌ده اوغرامدقلرندن اوروپاده حتی عربستانده چوجوقلرك مصون اولدقلری برطاقم صرف ونحو خطالرینه دوشیورلر ....

مثلا جناب نسقسار . کائنات طبایع حیواناته آتش اشتهایی مسلط ایتمیوبده علت جوع وعطشك دواسنی علل سائره گبی، تجربه وتحرّی‌یه وَاسباب تناسل مطلقا تدبیر وتصوّره محتاج اولسه ایدی، مخلوقاتده بقا ممکن اوله‌مازدی؛ چونکه حیوانات عموماً وَانسانلر بعض احوالده بو احتیاجی بیلوب، وَمقابلنی بوله‌میه‌رق؛ تلف ومضمحل اولمق مقرر ایدی .

اشتها دیدیگمز تمایل، هرجنسه کندی غداسنی بولدیره‌رق، بقای شخصی‌یه مجبوراً خدمت ایتدیردیگی گبی، کمال شور وشغبله اسباب بقای نوعی‌یه دخی توسله مجبور ایتمکده‌در . خالقك مقصدی حوصلهٔ امکان مساعد اولدیغی قدر انواع مخلوقاتك تزایدی اولدیغی بو واسطهٔ اجبارك قوت وعمومیتندن آکلاشیلور . ایمدی طبیعتك بو تنبیهنه قارشو هرقنغی مذهب، خلقی تجرده دعوت ایدر ایسه عدم اصابتی مرتبهٔ وضوحده قالور .

بوراسی جای نظر دگلدر؛ اصل موقع بحث وجدل مدنیتله تعیش ایتمك شانندن اولان جنس بشرك اسباب تناسله صورت توسلنده اولوب، اوده تاریخلرك یتیشه‌بیلدکاری زماندن عصریمزه دگین انظار عالمده اوضاع عدیده ایله اجرا اولنه گلمشدر . شویله که :

ناسك قسم اعظمی اکثر اوقاتده نکاح معروفله تزوّج ایتمکده ایسه‌لرده برخیلی اقوامده بوکیفیتی طرفینجه برنوع مجبوریت آلتنده طوتمیوب ، بلکه ذکور ونسوان میلان طبیعیلرینه بالتبعیه یکدیگریله ایستدکاری قدر آمیزش ایدرك ، بعد قضاء وطر هرکس حال سبیلنه گیدر ؛ وعمومی حاصل اولان ذرّیاتی وطن اولادی تسمیه ایدرلر ایدی . وعصر مزده معروف اولان تعدد زوجات مثللو بعض مللده تعدد زوج جائز ایدی . اشبو انواعك هربریسی کاه طبیعت ساده‌لکیله وکاه مقدمات علمیه سردیله وکاه اعتقاد اوزرینه اتخاذ اولندیغی تتبع اخبار سلاف ایدنلره معلومدر .

عقول وامزجه‌نك تفاوت واختلافی هرکسك قواعد عقلیه ایله برحقیقته وصولنی مانع اولدیغنه ، وزواللی انسانلر علی الاکثر مغلوب اغراض وعادات اوله گلدکلرینه ، بویله ادله‌سی طبیعتده موجود عمل واعتقادده بیله کلمهٔ واحده اوزرینه جمع اوله‌مدقلری دلیل جلیدر .

بز بوعاداتك اوائلنی (نقصانیٔ) مقدمات علمیه واواسطنی مقتضای تعصبات دینیه دیه‌رك ، والحاصل حکم زمان ایله تأویل ایلیه‌رك ، اصحابنی معذور وبوجهتلرجه کندومزی وارستهٔ قید قصور عد ایتمکده ایسه‌کده ، بزدن

صکره ، احوال وافعالمزه امعان نظر ایدنلر عندنده هنوز جملهٔ سابقه‌دن تمیّز ایده‌مدیکمز تبین ایدر ؛ زیرا مناسبات عدیده ایله یکدیکره متناسب ومربوط وَ باکه خالط ومخلوط بولنان اوروپا وَ (آسیای صغرا) وَ (سواحل افریقا) اهالیسی مخالفت ادیان ملابسه‌سیله قواعد عقلیه‌یی دخی یکدیکری تخطئه یولنده تغییر واستعمال وَحتی برنجه مسائل اعتقادیه‌یی چکوب ، چکشدیره‌رك ، هرکس زعمنجه کویا حکمته توفیقله طرف دیکری تزییفه اعتنا ایتمکده‌درلر .

مسائل مذکوره‌دن بریسی [پولیغامی] کثرت نکاح وَ [مونوغامی] وحدت نکاح قضیه‌سی اوله‌رق ، بوبابده قالاً وَقلماً رسیدهٔ کوش تحقیقمز اولان مباحثات ومناظرات اون اوچنجی وَاون دردنجی عصرك زعم وظنونه ملحق برطاقم سفسطهٔ ناحق قبیلندن اولمسیله ، وَ بودرلو عادات واعتقاداتك تدقیق ، قبول واتخاذندن صکره ، بولندیغنه باقیلور ایسه ، جمله‌سی تعلیل بعدالوقوع قبیلندن بولنمسیله ، تمامیله شیمهٔ انصاف واعتداله موافق برقول واثق کوریله‌مدی . یالکز خلقتنده‌کی عدم مساوات جهتیله هیئت اجتماعیهٔ بشرده فعله کتورلمك محال کورندیکندن ، طولایی

(مال خليا ۱) قبيلندن عد اولنان هيئت اجتماعيهٔ افلا ـ طونيه‌ده بومسـئله مهما امكن قاعدهٔ طبيعتـه توفيقاً موقع بحثـه قونلمش وَ اوروپا فيلسوفلرندن بعضـيلری دخی اقوام شرقيه‌نك مذهب ومشربلرنجه تجويز تعدد نكاح ايلدكلرينی،

[۱] ماليخوليـا ـ لسـان يونانی‌ده (مه‌لان خـولی‌در .) مه‌لان سياهه وخولی صفرايه اطلاق‌اولنور كه قاره‌سودا ديديكمز آفت دماغيه‌در . لسانمزده ايسـه تصورات وهميه‌ده اصطلاح اولمشدر. تركجه‌ده آتدن (قورنتی) ايله تعبير اولنوركه‌رسم املاسی دخی (ماليخوليا) در.

بومناسبتله عاكف پاشا مرحومك واقع اولان براستيضاح اوزرينه احباسندن برينه يازديغی پوصله‌نك بورايه درجی فوائد ادبيه‌دن عد اولندی :

« قلمده خوليا لفظنی واوسز اوله‌رق (خليـا) يازارلر . غلط صريحدر . لفظ مذكور فارسی اولوب اصلی ماخوليادركه بعضاً لامنی حذف ايله [ماخوليا] دخی استعمـال ايدرلر . حتی فيضیٔ هندينك برقصيده‌سنده « زين تف ماخوليا » ديو مستعملدر. حاصلی بن قپوده اولدقجه واوسز اوله‌رق يازمق هيچ خوليـامه كيرمدی ايسه‌ده افنديلره‌واوی يازديره‌مديغمدن آنلرك (خلياسی) بشقه‌ بنم خوليام بشقه اوله‌رق بويله‌جه كلوب كتدك عزيزم »

مشـار اليهك ماليخوليايه فارسـيدر ديمسی كلمه‌نك اصلنی بتمامه‌مسـندن دكل بلكه تصرفات فارسـيه‌دن اولديغنی بيلديرمك ايچوندر . فقط ماخوليا صورتنده يازلمسی تجويز اولنه‌ماز. چونكه بوجواز قانون غرابت مشحون شـاعريت احكامنـدن اولان (ضرورت وزن) نامنه‌در . للطابع

رجالده قوت ونسـوانده کثرت ملاحظه‌سیله تأویله قدر جسارت ایلمش ایسه‌لرده اکثریسی حسب‌العاده خواقین قلوب اولان خواتین صنم سیمالره قربان ایچـون حقیقتی قربان ایلکده اولدقلری گبی ، تقلیـده مائل وتحقیقـده متساهل برنیجه ذوات مستجدة الخصائل دخی « اوروپا افکاریدر . » دیو بومسـئله‌ده ترجیح بلا مرجح قیلنـدن اوله‌رق ، وحدت نکاحك (رجحانیتنه) قائل اولمقده‌در .

اوروپا اهالیسـی حال حاضر ترقی وتربیتی، برآیینی قبولدن اوّل قزانمش اولسـه‌لر ایدی ، بی شبهه خرسـتیان اولمیوب ، ارکان واحکامی قواعد عقلیـه‌یه (دها) اقرب وامس برمذهب اختیار ایدرلردی . علمای افرنجـك دین طبیعیدن ماعدا هیچ برمذهبی قبول وتقلیده تنزل ایلمدکلری بومدعایه دلیل قویدر .

گورمزمیسـك ، که فوائد وعـوائق مادّیه ومعنـویه دامنگیر عزیمتلری اولمدیغی حال ومحلده بدرقهٔ علم وعرفانه تبعیتـله طریق مألوف معتقـداتی ترك ایدرلر ؛ وهرکس کندو مذهبنك امامی اولوب ، بالطبع تقلید وتعصبه محـل قالمدیغنـدن ، دهری اولمیانلر بیله توحیـد باریدن ماعدا محللرده ایشلك چیقارینه گیدرلر .

اوروپالولرك هیئت اجتماعیه‌لرنده نسوانك حائز اولدقلری مقام ناز ونفوذ آنلره دائر خصوصاتده افکار رجالی تغییر

وَهیچ اولمزایسه سوز صاحبلرینه التزام سکوت ایتدیره جك درجه‌ده تأثیر ایلمکده در .

مقام محبوبیته ناملایم برقولك قائلی مجالس ومحافلده، بوسلاطین ستم آیین اقلیم جمال طرفلرندن مظهر حقد وحقارت اوله گلدکلری گبی، هرکس محبوبه لرینك جلب قلبنه بالطبع چالشمغه مجبور اولدیغندن، آرتق بویولده ماحصل بضاعه‌سنی بذل وایثاره وسیله جوی اولان گروه عشاق ذوی الاشواقك هجوم وهیجانیله مبتلای انواع شماتت اولمق مقرردر !

مشهور برنجی ناپولیونك طائفهٔ نسوانه تمایلی حد اعتدالده بولندیغی بیله استغراب اولنه‌رق، حتی مشاهیر خواتین افرنجیه‌دن [مادام استائل *] ك برمجلس رسمیده مشار الیهه خطاباً « ایاقادینلردن نه صفتله موصوف بولنانلر نزدشاهانه‌کزده مقبولدر؟ » سؤالنه « (خانم) ولود اولان !» جواب مفید ومختصریله‌اجابت وقادینلرك وظیفهٔ مخصوصه‌سنی اشارت ایلمشدر . اوروپا قادینلرینه بوحقیقتی بلاتخنج سویله‌مك ناپولیون اولمقلغه مخصوصدر . هیهات !.....

(اطلاق الافکار مقدمه‌سی)

---

[*] مادام استائل طلاقت لسان ایله مشهور و مؤلفات عدیده صاحبی برقادیندر. وفاتی ۱۸۱۷ ده‌در. اون آلتنجی لوئینك مالیه ناظری مشهور (نکر) ك قزی ایدی .

براستطراد

دین مبین اسلامیده‌کی فریضهٔ حج وعجلهٔ حکمت جلیهٔ جلیله‌سی بومقامده برنبذه‌جك ذکر اولنمق فائده‌دن خالی دکلدر؛ زیرا بعض عقول‌قاصره اصحابی وادیٔ استدلاله دوشه‌رك، وَاقاصیٔ اقطاردن شدّ رحل وَنفسنی انواع مهالکه عرض ایلیه‌رك، زیارت بیت‌الحرامی دینجه برقاعده وَدنیاجه برفائده‌یه‌مستند بوله‌میوب، نهایت ــ بو فریضه مجرد اهالیٔ حجازی وَ بتخصیص سکنهٔ وادیٔ غیرذی زرعی کچندرمك ایچوندر ــ زعم ابلهانه‌سنه دوشمشلردر. حال‌بوکه زیارت بیت‌الحرامك دینجه فائده‌لری اوّلا، اقطار عالمی احاطه ایتمسی مقرر اولان دین حکمتقرین محمدی‌یی توسیع، وَتشعّب ملابسه‌سیله طبیعی الحدوث اولان تفرقه و تشتتدن وقایه ایچون مرکز خلافته ربط وَ بو تقریب ایله اصول عبادات و اعتقادات وَفروع عادات ومعاملاتی بلا تغییر نسق و احد اوزره ضبط ایتمك والحاصل عروهٔ وثقای شریعت غرّایه متمسك اولان اقوام مختلفه‌یی « دین وملت ایکیسی بردر. » اصل‌الاصولی موجبنجه عمل و اعتقادده ملت واحده صورتنه قویمقدر.

ثانیاً، اکتساب حسن تربیه خصوصنده تأثیر بلیغی مسلّم اولان سیاحت ایله نفوس افراد مسلمینی تزکیه ایدرك، مقصد اقصای دین اولان معرفت اللهه اعداد وایصالدر.

ثالثاً ، گرك انبیای عظام وَاصحاب کرام مراقدینی زیارت ایدرك، وَگرك علمای دین وَمشایخ گزین صحبتلرینه یتیشه‌رك، آنلرك برکتیله کسب رقت وطمانینتدر .

فائدهٔ دنیویه‌سی ایسه پولیتیق وَاقونومی پولیتیق آشنالرینه برتفصیل روشنا اولوب. اجمالی شودرکه :

فریضهٔ حج ایله مکلف اولانلر ملتك اغنیاسی یعنی گزیدگانی اولوب، بوتقدیرجه بهر سنه اطراف ممالکدن متحیزان قوم مرکز خلافته جمع اولیور دیمکدر. فقط ملل سائره‌ده اولدیغی گبی، بونلر اعتراض ایچون موظفاً معبوث اولمیوب، کلمهٔ واحدهٔ (اسلامیتی) استماع وَآنکا اتباع ایچون بذل اموال ایدرك، گلانلردر . بونلرك استماع ایده‌جکی خطب ونصایح دنیا وآخرتده موجب سعادت اولان امور واحواله دائر وَبالواسطه مقام خلافت کبرادن صادر تعلیماتدر .

ایشته بوواسطه ایله بهر سنه مرکزك احوال وافکاری محیطه ایصال اولنه‌بیلور .

برموجب شرع قویم خطابت وقضا حصراً امیرالمؤمنینه عائد اولوب ، آندن خلافت ونیابت اولمدقجه هیچ برعالم اجرای خطابت وَفصل دعوایه مبارت ایده‌مز . ایمدی مقام خلافتده اولان بواحاطه وعظمتی وَافراد مسلمینجه

برمقتضای دین شو وجهله مطاوعته مجبوریتی درپیش مطالعه ایلین بوگا پولیتیقه‌جه نه نتایج وَنه فوائد ترتب ایده‌جکنی دائرهٔ خیالی وسعتنجه وارسون ملاحظه ایلسون !..... حتی بو معنایه مبنی موسیو (مسمر) مسامرهٔ قسطنطینیه نام (فرانسوی العباره) کتابنده فریضهٔ حجی محاکمه و تدقیق صره‌سنده « اگر بوندن حقیله استفاده اولنورسه دنیا برحکومت اولور . » دیمشدر . [*]

اقونومی پولیتیقجه فوائدی : اوّلاً ، ملل وممالکك محصولات ومعمولاتنه کسب وقوف ایله توسیع دائرهٔ دادوستدله براقلیمه مخصوص اولان محصولاتدن اقالیم سائره اهالیسنی دخی حصّه‌مند ایلمکدر .

ثانیاً ، عموماً ثروتك حسن انقسامنه وَخصوصا حوالئ حجازیه‌نك یعنی مرکزك مرکز (رفاه) ورخاده دوامنه سبب مستقلدر. بونك حقیله بیانی آنجق بررسالهٔ مخصوصه ایله اوله‌بیلوب ، مقصد ایسه بو مقامده یالکز رأی سدید اصحابنه خلاصه وجهله براساس ملاحظه عرض وارائه‌سندن عبارتدر .

(اهل صلیب تاریخی ــ برنجی جلد)

[*] پاشا مرحومك بوبحثده مسمردن استشهادی (نقل عن نیقوله) قبیلندندر .

عوعوه

(مذهب کلبیدن برحکیم صاحب بصیرتله برقطمیر باب قناعت میانده لسان حال ایله جریان ایدن مکالمه‌در)

قطمیر — (بر آیاغنی سوری‌یه‌رك) وای، وای، وای !.....

حکیم — (بولندیغی کوشهٔ فراغ وتماشادن بو بیچاره حیوانی کوروب) واه، واه، واه !... بیچاره حیوان ! (کندی نفسنه) شو حیوانك عجز و مسکنتنه و انسانلرك قدرت وغفلتنه باق !.... الٓهی ترتیب مراتب خلایقده باعث ترجیح نه‌در ؟...... اویله ایسه آنك عاتی نه‌ایدی ؟ یوقسه کائنات کیف ماا‌تفقمیدر ؟

قطمیر — (کندی نفسنه) وای، وای، وای !.. شو آدم انسانیتدن قوپوشوب، حیوانیتده قرار ویردی !

حکیم — نه‌سویلرسك ؟

قطمیر — سن نه ایلرسك ؟

حکیم — بن سنك صورت ابتلا واضطرا بکه آغلارم!

قطمیر — بنده سنك نتیجهٔ افکاریکه کولرم؛ امّا یازق،که ضعف وانکسارك مانع اولیور .

حکیم — سبب ؟

قطمیر ــ سبب شودر، که : آثار سوء صنیعه لرینی گاه خلقته وَگاه طبیعته اسنادایله گندولرینی پاکه چیقارمق ابنای جنسکزه طبیعت ثانیه اولمش ؛ سنده وظیفهٔ انسانیتی انکار خالقله چوروتمك ایسترسك . باق بن ایتلك عالمندن ممنونم ؛ حتی تویه خطا کلسه فریاد ایلیشم او عالمه محبت وَوقایه‌سنه مجبوریتمی اثبات ایدر . جمیع مخلوقات مافوقندن محجوب بولندقلرندن ، انسان گبی ، رتبه غوغالری یوقدر ؛ اشتکامز مراتب خلقتدن دگلدر ؛ آنجق صورتده تکریم.... ممتاز وَسیرتده جهل وغفلتله ادراکی بزدن آزاولان آدم قیافتلی جانورلرك دست تعدیلرندندر .

حکیم ــ بوسوزك مسلم دگلدر. ایشته انسان ممتازدر دیورسك ! مادام که بوامتیاز واستثنانك موجدی انسان دگلدر ؛ آرتق طبقات مخلوقاتك عجز وابتلالری آنلرك ظلمی اولمق لازم گلمز ؛ بلکه مقتضای حاللریدر. مثلا سن انسان اولمش اولسه ایدك شمدی سنی خسته خانه‌یه گوتورمگه دلالت وَاوراده معالجه‌که اهتمام ودقت ایتمك بزه وظیفه اولوردی ؛ لکن ، بومعاونته‌سنده قابلیت اولمدیغندن ، یالکز تأسف ایدوب ، کچمکدن غیری الدن نه گلور ؟ بوتقدیرجه منشأ ابتلاکز خلقتده اولان تمیز دگلمی ؟

قطمیر — « هرکس بقدرخویش گرفتار محنت است؛
کس رانده اند برات مسلمی . »

سزده‌ده دست معاونتـك قاصر اوله‌جغی احوال پك چوقدر؛ اوجهتـله همان مدارج اعتـلا مراتب ابتـلایه مقابلدر .

« غافل مباش ارعاقلی ،
دریاب اگر صاحب دلی »

مع مافیـه بزده مسـاوات دعواسـنده دگلز؛ دائرهٔ استعدادك اله ایتدیگی احسانی حسن ایفا بیورك! زیاده‌سی زیاده در ؛ چونکه فیض وجود دست جود جناب فیّـاض مطلقدن صاچلدقده، یعنی بو بازار هستی آچلدقده، هرکس اندازهٔ اسـتعدادنجه کالای مقصودینی آلوب، صاتمشـدر ؛ نته‌کیم برشاعر ترکی بومعنایی طاغی برمقام ایله ادا ایدوب، دیمشدر :

« افق تعیندن طوغدی برگونش،
ذرّات عالمه صالدی برآتش ،
پرتو صالدی؛ کون ومکان اوستنه ،
دیزلدیلر هپ دوران اوستنه؛
هرکس برحال ایله بولدی تسلیّ،
تکلیفمی گوش ایت ای خوب تجلّی!

مقصودینه مظهر دوشدی بسبللی،
بوتقسیمده دوشدی انسان اوستنه . »

ایشــته اوبازارده هرمتـاعك نقشی اوزنده وَآلنوب ، ویریلشی عدل وحقانیت محضرنده ایدی . انتخاب واستدعا بزدن اولدی؛ بناء علیــه حالمز وَمقتضای حالمزدن ممنونز ؛ آنجــق اراده واختیار دینـلان ایکی یوزلی برقلیچ انسـانك یدتصرفنه دوشدیکندن ایســتدیگی گبی ، کسوب بچه‌جگنی تفرس ایلمش ایدك؛ ایشه یاره‌مز اوسلاحك اثریدر؛ آندن شکایته مجبورز .

حکیم ــ آفرین قوجه قطمــیر بی نظـیر ! کلامکدن بوی حقیقت گلیور؛ همان سویله ! وَشمدی بوقضایه نه‌وجهله اوغرادیغکی بیان ایله !

قطمیر ــ اوزرمدن برســیرجی عربه‌سی کچدی ؛ بنی بوحاله قویدی .

حکیم ــ نه سیرجیسی ؟

قطمیر ــ عو ، عو، عو !...

حکیم ــ غالبا عورت دیمك ایسترسك ! بوخصوصده کندی لغات طبیعیه‌کزی استعماله سبب نه اولدی ؟

قطمیر ــ بلاغتــك تعریفی کلامك مقتضـای حاله

مطابقتی دگلمیدر؟ ایشته بوگروه ایله حالاً جهت جامعه مز وار؛ قالاً دخی اولسون .

حکیم — یاعربه‌ده‌سنی کوروب ، وقایه ایده‌جك آدم یوقمیدی ؟

قطمیر — آشفته ومشغوفه ایکی قادین وکار ینه مشغول براسپر اولوب ، آنلرك دماغنـه بخار شهوت آغمش ؛ بونك دیدهٔ طمعنه غبار غفلت یاغمش ایدی .

حکیم — بوتقـدیرجه قباحت سـنده ! اویله ایت ایزی آت ایزینه قارشمش قارغشـه‌لقده نه کزرسك ؟

قطمیر — آه افنـدم ! جمیع زمانده منشـأ ابتلامز کمیك غوغاسی دگلمیدر؟ ایشته اول آره‌ده بر پاره استخوان کوروب ، قاچ کونلردن بر و محروم غدا بولنان حوصلهٔ قناعته آته‌رق آنکله سدّ سدّهٔ حیات ایتمك ایستردم .

حکیم — قاچ کونلر محروم غدا ایدم دیدیگك کندیکزه آجندیرمق ایچون اوللمیدر؛ یوقسه استانبول اسواقنك کمیك وَلاشه‌لری سزه دگل سزك قدر مسافرکزده اولسه کفایت ایدر؛ بواشتکایه محل یوقدر؛ وَیاخود سن بر تنبل کوپکسك!

قطمیر — واقعـا بر زمان اویله ایدی ؛ اما شـکر وَصابون فابریقه‌لری تکثّر ایده‌لی بونوع ارزاقه قات عارض اولدی؛ شمدی صیریق حمّاللری قرداشلریمزك کوتوردکلری

یاغ یدکلریله ، اطفال اللرنده بولنان یمکلردن قاپشدیره بیلدیگمز جزؤیات قوّة جان وَتوشهٔ ابدانمزدر . بوگیدشله جمله‌مز آچلقدن رهروسمت عدم اولمق مقرردر .

حکیم — واه بیچاره! گل سنی کندی خانه‌مه گوتوروب، هم یاره‌که مرهم وَهمده آچلغکه علاج ایده‌یم! بعدما بزم قپوده قرار ایت .

قطمیر — عفو، عفو، عفو ! .....

حکیم — یابو استعفایه سبب نه اولسون ؟

قطمیر — استماعه گوره بونجه دهور واعصاردن برو باب خدمتلرنده ملازم بولندیغمز آدملر، گویا مدنیتجه ترقی ایدرك ، بعدما هیئت اجتماعیه کوشه‌سنده بزم گبی، سفلهٔ مخلوقاته محل قالمدیغندن ، برقارغه بوکن ضیافتیله جمله‌مزی دیار عدمه دفع واجلا ایتمك صددنده بولنیورلر ایمش ؛ بویله ایت دیرلگیله یشایوب ، ابنای جنسنك اویله مصیبت عمومیه‌لرینی گوره‌رك، (قات اندرقات) معذّب ومکدّر اولمقدن ایسه براق شوحال ایله اولوب ، گیده‌یم !...

حکیم — بواراجیف مقوله‌سندن برسور اوملیدر ؛ زیرا بوگا شیمهٔ انسانیت قائل اولمز ؛ سن مستریح اول ! گل، گل ایمدی گیده‌لم !

قطمیر — خیر خیر اراجیف دگل، بوکیفیتك غزته‌لرده

بیله مبحوث عنها برمسئله اولدیغنی تحقیق ایلدم؛ حتّی اشبو ابتلاملك وقوعندن بن داد خواهانه فریاد ایدرکن، مرور ایتمکده اولان ایکی ذات بجای ترّحم یکدیگره ــ شوکوپکلر حقنده اولان افکار برساعت اول صورت بولسه‌ده قولاغمز راحت ایتسه ــ دیه‌رك، کچدکلرندن، بوتصور غدارانه‌نك خیلیجه طرفداری اولدیغنی دخی آکلادم؟

حکیم ــ مملکتمزده غزته‌لرك افعال وافکاری اس الحرکات دکلدر؛ آنلر آلتی آی ایلرو، آلتی آی کیرو سویلرلر؛ سنه باشنده ینه اسکی محللرنده‌درلر.

قطمیر ــ گوزل، وَلکن بوخصوصده قبول عامّه‌یی اشراب ایدن تفوّهاته نه دیه‌لم؟

حکیم ــ معلوم دکلمیدر،که بومقوله تفوّهات اکثریا طوته‌جق یقاسی وَقاپه‌جق پاچه‌سی اولمیانلر؛ والحاصل قولنه احکام ترتب ایتمیانلر طرفندن اولور؛ یوقسه مرکز دائرهٔ تصرّف اولنلر عالمی آثار عاطفت وَحضور استراحتله طولدیرانلردر (!)

قطمیر ــ عالملرینی، عالملرینی .....

حکیم ــ تخصیصدن مرادك نه‌در؟

قطمیر ــ تخصیص!..

حکیم ــ یوق، ابنای جنسکز صداقت ووفا ایله ضرب مثل ایکن، سن بوبابده سود سزلك ایتدك !

قطمیر ــ سنده حکیم تخیل ایله حکمته مغایر کتدك؛ برکرّه سؤال ایله، بعده مقتضی سویله !..

حکیم ــ قنغی قپودن مأیوس چیقدك ؟

قطمیر ــ کیره‌مدم، که چیقه‌یم .

حکیم ــ نیچون ؟

قطمیر ــ «دربانلری وارکوز قپوده الدکنکده» [١]

حکیم ــ بو اعتراض سنك آغزیکه یاقشمز .

قطمیر ــ نیچون !

حکیم ــ سزده محله‌کزدن بیانجی‌کورمزسکز؛ ایشته بوحالکز برقانون طبیعته مستند ایسه برود‌ده حال اویله‌در؛ دکلسه جزای عمله اوغرامش اولیورسکز .

قطمیر ــ بزم ترك خواب وراحتله چالشدیغمز اوزرمزده حق نعمتلری اولان آدملرك مال وجانلرینی برطاقم مجهول الاحوال خرسز وَاوغرسزدن وقایه ایتمك ایچوندر؛ یوقسه مناع للخیر دکلز .

حکیم ــ اویله ایسه سنك احوال عالمدن خبرك یوق

[١] بونظم روحینك‌در مصراع اوّلی شودر
(مطبخلرینه آیچ واران آدم دکنك یر) (کلبك) وزننده .

ایمش ؛ طبیعت ساده لکیله سویلیورسك ؛ شمدی ابنای زمانك طوتدقلری طریق تصدیع وتجیزی بیلیورمیسك ! آنلرك حالنه نظراً دربانلرك دقت وصداقتندن دخی استفاده اولنه‌میه‌جغی درکاردر .

قطمیر — نصل ؟..

حکیم — نصل اوله‌جق ؛ رجال دولت وَعلمای ملت دائره‌لرینه زینده ومحتشم آدملر کلورلر ، که . . . . بعدالطعام بری سترینك قولندن ، دیکری صاریغنك آره‌سندن دائرهٔ رد وقبوله صیغمز ایشلر چیقاریرلر !...... ایشته بومقوله‌لره فرجهٔ تصدیع ویرلمامك ایچون اتخاذ اولنان اصول حقیقةً مصلحتی وَمشروع صورتده حاجتی اولانلره بعض مرتبه موجب عسرت اولسه‌ده حال وَمقتضای حالی کوزه‌درك ، اینجنمیوب ، ینه کندی افاده‌سنه مساعد وقت وَمناسب واسطه آرامق مقتضای عقل ودرایتدر . وَشوراسی دخی معلوم اولسون ، که برکرّه حق وحقیقت کوش اولیای نعمه یتشمك لازمدر ؛ آندن صکره ، سن خانه‌کده یاتسه‌ك مأمولدن زیاده آنلرك احسان ومرحمتی بهر حال سنی بولور . (؟)

قطمیر — شو مقدمات ایله کوکلمه امید واطمئنان

براقدیگز ! وَلکن بزم ایچون وقت مساعد وَواسطهٔ مناسب بولمق احتمالی یوقدر؛ الشمز اللهه قالمشدر .

حکیم ــ اظهار یأس لازم دگل! ایشته جناب باری سببنی خلق ایلدی؛ همان سن مقصوده تشبث ایله !

قطمیر ــ نصل سبب ؟

حکیم ــ بینمزده حاصل اولان حق صحبت بو بابده بکا وساطته مجبوریت ویرر؛ خیلی مقامات عالیه انتسابم وار؛ سن مرامکی سویله، بن تبلیغ ایدەیم .

قطمیر ــ سوز ایله اولمز؛ برعرضحال حکمت اشتمال ایله بلکه مقصود حاصل اوله، آ گاده بزده قابلیت یوق .

حکیم ــ بوراسی پك قولای؛ ایسترسه‌گز بن برشی تسوید ایدەیم ؟

قطمیر ــ بطریق الاملا یازمغه تنزل بیوررسه‌گز تشکر ودعا ایلرم .

حکیم ــ های های ! ایشته قلم، ایشته کاغد بیورك!

قطمیر ــ او، او، او !..

حکیم ــ بونه یا ؟.....

قطمیر ــ لساننمزجه تظلّم حال !

حکیم ــ بو لسان ترجمه‌یه گلمز؛ لسان عمومی ایله عرض مرام ایله !

قطمیر — عفو، عفو، عفو !

حکیم — سن ینه بیلدیگك مقامی چالیورسك! باری براق بن یازه‌یم .

قطمیر — یوق، بو لغات مشترکه‌دندر .

حکیم — پولیتیقه لساننده ارکك تعبیر استعمال اولنماز . اینجه افکار ونازك ادا لازمدر .

قطمیر — ونیق، ونیق، ونیق !..

حکیم — قاه، قاه، قاه ! واقعا صدا واداسی اینجه، لفظنه موافق معناسیده اولسه .....

قطمیر — وای عرضحالده معنا اولورمی ؟

حکیم — اولمسه بونجه عالم بلاموجب عرضحالجیلره پاره ویرمی ؟

قطمیر — تمغالی کاغد سبب تحقیق‌در ؛ عرضحالجیلره ویریلان آقچه تمغا رسمی قبیلندندر . ایش آنلرك افاده‌لرینه قالورسه ..... آرتق اکسك حلال ایله ! .

حکیم — آکلادم، سن اکلنمك ایستیورسك ! فقط جدّه هزل قاتمق عاقل کاری دکلدر ؛ سن اوّلا ایشکی بتور ؛ بعده بروقت مساعدده بودرلو لطائفه‌ده گیریشورز .

قطمیر — در بار معتدلتقراره !

« بو اهل قناعت وارباب صداقت قوللرینك عرضحال

ضراعت مآلریدر، که : ربمز تعالی وتقدس حضرتلری هرطوتدقلرینی آسان وحصول مقاصد خیریه‌لرله جمله‌گزی کامران ایلسون آمین !

« علم وعرفان مقتدای جهل ونسیان اوله‌لی، وازمهٔ امور بوهیئت مستحسنه‌نك دست حکمت پیوستنه کچه‌لی، عالمه بربشقه آب وتاب گلدیگی جمله‌نك معلومی وهر یوزدن آثار ترقی منکرلرك بیله مجزومیدر ؛ چونکه افندیلرمز، یاپمق ویاپدیرمق افکارنده بولندقلرندن، (!) رأیندن استفاده اوله‌جق ذواته دخی رخصت اخطار وفرصت بیان افکار ویرلدیگی جمله‌یه باعث غیرت اوله‌رق، عرض اولنان افکار خیریه آره‌سنه برده تنظیم اسواق مسئله‌سی [*] وآنك اسبابی بز بیچاره‌لرك قطع عرقی قضیه‌سی صوقشدیریله‌رق، بوبابده برطاقم مقدمات غدارانه ایرادینه باشلانلمشدر ؛

« هرچند آفاقگیر اشتهار اولان مرحمت شامله بوبده بزلره موجب تسلیت کامله ایسه‌ده « الحزم سوء الظن » مآل حکمت اشتمالنه مبنی برطرفدن شاید هیئت اجتماعیه‌نك آرتق بز وامثالمز حقلرنده کوچبه‌لکله تعیشه مساغ ومساعده‌سی قالمامش ایسه بونی برحسن‌قالبه افراغ قصدیله

[*] شناسی مرحومك آثاری صره‌سنده مندرج بند مخصوصه تعریضدر .

برکرّه جك بیان مافی الضمیره ابتدار ایلمك لازمه‌دن کورونـدی؛ شو یله که :

« بوافکاره صورت و یرن ذوات اسـتانبول اسواقنك عدم طهـارتنی و جودمزه وَ کیجـه‌لری خلقـك حصول راحتنی عدممزه حمل وتعلیق ایدرك ، نتیجهٔ دعوالری « کل مضر یقتل » دستور ینه استناداً ، ابنای جنسمزه سیف ستم چکمکلکی تجویز ایلمشلر؛ حسبنا الله وَکفی ! ...

« واقعا اسواقك عدم طهارتی مسلم ایسـه‌ده بوعملك صاحبی بزمیز ؟ علی العکس بزسوقاق سپورکه‌لکی ایتمسه‌ك.... چوقلغی وچوقلغـك .... اول وقت آ کلاشیلور ایدی . برکرّه اعمـالاتمزی اسـتدلالاتمزله موازنه ایدوب ، بعـده سـویلسونلر؛ غالبا بوآدملر منکر آخرت اولملیـدرلر؛ زیرا عملار ینی ملاحظـه ایتمیورلر؛ حتی قدمای عقلا بو پیسلکك منشئنی بیله‌رك ، کوشه وَ بوجاقلره « شهیدلر روحنه » علامتی ایله طاشلر وضع ایدوب ، الحق میدان عرفان وظرافتـه طاش دیکمشلردر .

« مذخرفاتیله خلایقی ایذا ایتمـامك افکاری یالکز کدیلرده قالمشدر ؛ باقیلری خانه‌سی قپوسنك خارجنی طانیماز. ایشـته حال بو یله‌در؛ بونده بزم صنعمز نه‌در ؟ کله‌لم کیجـه استراحتنه :

« اوّلا، اسباب استراحتدن قالديرم وَغاز وَعربه وَ پوليس گبی ، حقيقی فائده‌لری مجرّب اولان شيلری بعدالاتمام ايكنجی وَ بلكه يگرمنجی وَايكی يوزنجی درجه‌ده بزم دفعمزه قيام اولنسون . ظاهری وباطنی بونجه اعضا وقوايی اضطراب دائميده براقوبده يالكز قولاغی اختيار والتزام ايليان غريب صورتله اثبات ماهيت ايلمش اولور !....

« ملاحظه ايتمزميكه ، بلاد متمدنه‌دن عد ايلدكلری يرلرده بزم افرادمزدن جابجا استماع اولنان سزلدی مقامنه تابصباح گورولدی كسلمز؛ وَتحفدر، كه بومدّعيلر برآرالقده بوقضيه‌يی مقام مدحده ايراد ايدرك ، (افكارلرنده) اطراد اولمديغنی آغزلريله اثبات ايلرلر؛ وَلوسلم قضيّه ديدكلری گبی، اولمش اولسون، بونك علاجی قولايدر؛ ديگر مشكلاته باقسونلر . شويله‌كه :

«بزم اليمز قولاغمزده ايسه آنلرگده قولاقلری اللرنده‌در ؛ پاموق طيقا سونلرده راحت ايتسونلر .

« ايا بو افكار صاحبلرينك امين دار وَمتين ديوارلری يوقسه بزدن غيری موّظف دربان وَمعين پاسبانلريمی وار؟ ظنمه قالورسه اكثريسی آغاجه چيقسه پابوجی يرده قالماز برطاقم بزمله همحال ، عبيدالنفس آدملردر . غالبا قادينلری

چیقارمقدن مأیوس اولەرق ، شمدی آرەدن بزی چیقاروب ، کندولری سهولتـله گیرمك ایسترلر . هیهات ، هیهات !... ایشته آنلرك فساد افکارینی اثباته بوقدر بیان کافیدر .

« قالدیکه هیئت اجتماعیەنك حصول کمال انتظامیـله بزجەدە برصورت لایقه تصوّرینه نوبت گلمش ؛ وَیاخود گلەجك اولور ایسه اول حالدە ،

« موی که پیچیده زبی شانگیست ،
ور بزنی اوستره دیو انگیست »

مآل حکمت اشتمالنجه معاملەاولنمق وظائف انسانیّەدن اولوب ، یوقسـه جناب خالقـك قواعد حکمتـله ترتیب واجراسـنی بربرینه احتیـاجله تأسیس بیوردیغی عالمـدن بررکنی ییقوبدە صـکره ، قبهٔ فلاکتی باشـنه کچورمـك سرسملکدر .

« بزم شوعالمه و (دها) اخص اولەرق ، هیئت اجتماعیهٔ بنی آدمه وجوه لزوم وفوائدمزی خالق وتقدیر ایدن اللهه اعتقادلری وار ایسه الله ایچون ، یوقایسه طبیعت دیدکلری قواعد کلیّـەنك بویله براثر بدیعی وقایه ایچـون معقول حرکت آرانیلورسه اصـلاح وبقادر ؛ یوقسه افسـاد وافنا دگلدر . شویلەکه :

« درسعادت محلاتنك هر برنده بزدن اولسه اولسه اون نفس اولوب ، اصناف خیر واحسانی سور مقتدر خاندانلر موجود بولنديغندن ، هر بریمز بومقوله خانه‌لردن برینه قبول بیورلمش اولسه‌ق بوتقریبله مستعد اولدیغمز کمال طبیعی هرنه ایسه سایهٔ تربیتده میدانه چیقه‌رق ، بلکه سبب وفائدهٔ خلقتمز لایقیله آ کلاشیلورده بزه محبت بیله اولنوردی . دوام خدمتمزی مراد ایلیان ذوات وقت تناسلده معلوم وَصیادلر بیننده معتاد اولان داغ ایله دفع اسباب ایتدیرسه‌لر هم بزجه موجب سعادت حال وَهمده مدعیلرمزه من وجهٍ مستلزم حصول آمال اولوردی. ایشته بو افادات عاجزانه‌یی معیار عدل وحقانیته عرض ایله منتظر عفو واحسان اولیورز ، باقی ملجاء مظلومین اولان افندیلرمز باقی اولسونلر !.. »

برمکتوب شرحی

[متن مکتوب کوچوك حروف ایله ترتیب اولنمشدر .]

هرچند بو منشیٔ نادره پرداز وَموجد طرز نوین آغازك سواد مدادی عقل وادراکی قطعیاً برمدلوله دال

وَبر مآله واسطهٔ ایصال دگلسه‌ده تا عالم ارواحدن برو بو طرفه تماشانك اثرینه دوشوب گلدیگم [*] وَبو جهتله عجایب افکار وَغرائب کفتارینی قرائن حال وَقیاس امثال ایله مهما امکن بیلمك مقامنده بولندیغم وعلى الخصوص بو کرّه ورطهٔ وساطته‌ده طوتلدیغم ایچون همرنك اضغات احلام اولان اشبو مکتوب بی نظامنك امر عسیر تأویل وترجمه‌سنه مأمور بیورلدیغم حسبیله حسب مایساعده الامکان شرح وایضاحنه صرف نقدینهٔ عقل وادغان ایلدم . والعلم عند الله !

« کافهٔ حال و محلده ادای شکر نعمت جلیله‌ٔ ولیّ نعمتدن عاجز وقاصر »

حالدن مراد عسر ویسر وَمحلدن مستفاد اولان مدللو وَآیدین وَسینوب اولوب، نعمت جلیله دخی صاحب رساله‌نك اورالره سوقیله سمع عالمه حاصل اولان راحت وسلامتدر . چونکه مؤلف تحریر حالت عسرنده سویلکه وَیسرنده سویلتمامکه مبتلا اولوب، بوحاللرده شکر وثنا شویله‌طورسون صلاة ودعادن بیله عاجز وقاصر اولدیغی گوریلوب مشاغل

[*] متن یعنی مکتوب، مرحومك برادری‌نك‌در . اثرینه دوشوب گلدیگم تعبیرندن مقصدی کندیسنك سناً بیوکی اولدیغی ایما ایدر .

کلیه وجزؤیه‌دن برشیله اشتغالی کندی وَعامّهٔ عباداللّه ایچون محض خیر ومنفعت اوله‌جغی رأی مشفقانه‌سی اوزرینه اوّلا قطعات عالمدن منقطع اولان مدللو جزیره‌سنه، وَثانیاً آغزی مباح صورتله اشغال ایده‌جك انواع نعم وفواکهی جامع آیدین سنجاغنه، وَثالثاً منتهای تربیت سیاحین اولان سید بلال جوارینه سوق بیورلمش ایسه‌ده مدللوده اجنبیلر ایله تپشمك وَآیدینده یرلیلر ایله قاپشمق وَسینوبده منتسب بولندیغی محال عالیه‌یی تصدیعه قالقشمق کبی مشاغل مهمهٔ طبیعیه‌سندن ناشی بالضروره ادای وظیفهٔ شکر ومحمدته وقت بوله‌مدیغی رسیدهٔ مرتبهٔ ثبوتدر .

« وصورت حال وحاجت ضروریه‌سی جمله‌یه ظاهر اولان ... »

صورت حالی کثرت کلام وَحاجت ضروریه‌سی سکوتی التزام اولوب واقعا بو حال واحتیاج منشیٔ مومی الیهك دام الفت وصحبتنه طوتیلانلرك رهین شهودی وَحصول حاجتی جمله‌سنك صمیمی مقصودی اولدیغنه نظراً یالکز توجه ودعا ایله دکل، عاقبت بالفعل اسکاتنه اعتنا اولنه‌جغی محققدر .

« عبد کمینهٔ صداقت مآثرلرینك مراحم واشفاق عظیمهٔ سلطنت سنیه‌یه التجادن غیری هیچ برجهت لیاقت واستحقاقی اولمدیغی مثللو ... »

« عبد کمینه » صفت کاشفهٔ حال وَ « صداقت مأثر » بطریق الاستعاره ایراد اولنمش بر مقالدر . « مراحم واشفاق سلطنت سنیه‌نك » عظمتله توصیفی وَ بعده آ کا التجایه لیاقت واستحقاقنك بیان وتردیفی نکته‌دن خالی اولمیوب، از جمله شو آرالق اول حوالی‌یه سوق بیوریلان کندوسی گبی برطاقم حال وقالی پریشان عجزهٔ مهاجرینك مظهر اولدقلری نعمت صحابت آنجق سلطنت سنیه‌نك شفقت ومرحمتنه التجالرینك ثمره‌سی اولدیغنی وَ بو یوزدن سعهٔ حوصلهٔ قبول فوق المأمول ایدوگنی گوره‌رك الفاظ وعباراتده معلوم اولان تصرّف خامی اوزره فراره التجا معناسی ویروبده مأموریتنی ترك ایله دارالسلطنته کلمك کبی معانیٔ مدهشه استشراب اولندیغنه وَ بو دخی اولیای امور افندیلرمزجه جای مطالعه بولندیغنه مبنی اخطار واشارت اولنمق مناسب گورندی .

« سنت الهیه اتباعاً توسل اسباب عادیه ایله برابر ..»

سنت الهیه مظاهر اسماء وصفاتیله عوالمده تصرفاتنه ترتیب اسباب ایلمك اولوب، مؤلف طرفه افکارك آ کا اتباعدن مرادی دخی بی‌شك مقتضای اسما وصفاتیله حرکتی انتاج مقصدینه اسباب اتخاذ ایتمك دیمك اولدیغندن، بو بابده‌کی تصور وتصمیمی بالاطراف بیلنمك اوزره اسماء وصفاتك

سرد واتیانی لازم گلمشدر: اوّلا، اسملری درویش وَصفاتی اوصـانمز، قوّال، مـدعی، مصر لا ابالی اولوب، شمدیلك اسم اوّلنك احكامی كلیاً منجلی اولدیغنه وَبو دخی صفات مذكوره‌نك تماماً ترتیجنه علّت موجبه بولندیغنه نظراً سالف الذكر اسم اوّلك فسخ احـكامی صورت امكان بوله‌مازده بوداهیهٔ دهیا شوتصورینـك اجرای فعلیاتنه قیام ایلرسـه آرتق یالكز افنـدیلرمز دگل بلكه ذرّات عـوالمدن برنده استراجت قالمیه‌جغی مجزوم اولی النهادر .

« خارجاً وداخلا رجای استخـدام وخدمت واسـتدعای وجوه افاضه وتربیت خصوصلرنده دخی اصلا ترجیح واختیاره جسارتی بولنمدیغندن ...»

بوعدم ترجیح واختیار غالبا خارج وداخلده كندوسنی قبوله قابل برمحل وَخدمت و استخدامده عهده‌سـندن گله بیله‌جگی برعمل قالمدیغی مثللو مسلكمزده مرشدمز اولان اولیـای امور افنـدیلرمزك هر بری طرف افاضه وتربیتك جمله‌سـنی پیش اسـتعدادینه آتمش اولدقلری حالده هیچ بر وادیده اثبـات اقدام ایده‌مدیگی كندوسـنك معلوم ومجزومی اولدیغندندر .

« مقام عالیٔ صـدارتعظمایه بو بابده برعرضحـال مبهم المآل تقدیم قلندیغی مثللو . . . »

« لله در القـائل ! » اشبو عرضحـالی « مبهم المآل »

جمله‌سیله توصیف ایلیشنده منشیٔ مومی الیه شرّاح ومحشیلرینه صفت مذکوره‌یی جمیع مؤلفاتنه تعمیم ایتملك لزومنی بیاندن ماعدا برسوز براقامشدر؛ همان جناب حق مرجع ووسطه‌لرینه قوت وسلامت ویرسون آمین !

« حقیقةً امید وار لطف واحسان بی‌امتنانلری اولدیغم طرف اشرف جناب ریاستپناهیلرینه دخی عرض حاجتله تکمیل لوازم شرع وحکمت قلندی . اولبابده ... »

افراد مؤمنین ایچون لازمهٔ شرع مبین الندن وَدیلندن هرکسك سالم قالمسی وَلازمهٔ حکمت دخی فوائد ذاتیه‌سنك استحصالی ایچون اعمال لطائف الحیل درجه‌سندن ایلرو کچلمامسی اولوب، صاحب عریضه ایسه سنت الهیه‌یه اتباع فقره‌سنده تعبیه وتضمین ایلدیگی معنایی صورتده چیقارمغه مجبور اولدیغی صورتده عالمه آلت تصدیع وتجیز اوله‌جغندن بوحاله حاجت براغلمامق اوزره اوّلا اخطار وظیفه‌سنی ایفا ایله لازمهٔ شرع شریفی التزام وَ برده اولیای نعم افندیلرمزك حقوق مشروعه‌لری اولان وقت حضور واستراحتلرینی بالفعل تضییع وتشویش ایتمکسزین ایلروده بوکا مجبوریتنی ایهام ایله تخدیش اذهان ایده‌رك حصول مقصدینه تهیئهٔ اسباب اقدام ایدوب بوجهتله مقتضای حکمتی دخی اتمام ایلدیکنی افهام ایلر .

ادهم پرتو

ملاحظه

پرتو پاشا یازدیغی لذتله اوقوتغه مستعد برمنشی اولمقله برابر اکثر محرراتنده اتخاذ ایلدیکی مسلك افاده کندیسنك سجع پردازان قدمایی تقلید وفکر ومعنایی بیهوده برقافیه‌یه فدا ایدن طرز عتیق مفتونلرندن، دها طوغریسی کورەنك مغلوبلرندن اولدیغنی اثباته کافیدر. هله اطلاق الافکار مقدمه‌سنده‌کی «فوائد وعوائق مادیه ومعنویه دامنکیر عزیمتلری اولمدیغی حال ومحلده» عباره‌سی ترکجه دکلدر. و «خواقین قلوب اولان خواتین صنم سیماره قربان ایچون حقیقی قربان ایتمکده» عباره‌سنده اولان (خواقین) و (خواتین) کبی، ثقیل وغریب کلمه‌لرله قافیه‌لر، وهله بویله جدی یازلمش اولان وهیچ اولمزسه، جدی یازلمق لازم کلان بر رساله‌ده (قربان) و (قربان) یولنده مناسبتسز جناسلر یاپمق بوعصرك ارباب قلمنه یاقشمز.

شناسی مرحوم حیاتنده لفظ پردازلق بلیه‌سنی اولدیرمش ایدی، شمدی اسکی یولده یازلمش شیلر انسانه جادو کورمش قدر نفرت ویرییور.

مرحومك لیاقت ادیبانه‌سی مصدقدر. اکرایسته‌مش اولسه ایدی بوزمانده‌ده مقبول اوله‌بیله‌جك صورتده شیلر یازه‌بیلیردی. حتی عوعوه‌سی آثارینك اك پارلاقلرندندر. آنده اتخاذ ایلدیکی اصول محاوره ایسه ـ زمانی جهتیله ـ آثار مقبوله‌دن معدود اوله‌بیلیر.

برده مشار الیه طرز قدمایی کندینه مخصوص دینه‌جك، یعنی زمانه کوره سوه‌سوه اوقونه‌بیله‌جك اسلوبه تحویل ایلمش واکثر محرراتنده شوخئ افکار وکفتارده اولان اقتدارینی کوسترمشدر.

بو دفعه درج ایتدیکمز مکتوب شرحی ایسه اویولده‌کی آثارینك کزیده‌لرندندر .

(مشار الیه ارضروملی اوله‌رق داماد خلیل پاشا دائره‌سنده پرورش بولمشدر . فرانسزجه‌یه آشنا وترجمه‌ده صاحب ید طولا ایدی. وفاتی ۱۲۹۰ده قسطمونی‌ده والیلکی هنکامنده‌در .)

شناسی

سئله

« مبنای تمدّن مادهٔ تعاون اولمسیله افرادك كفاف نفس تداركندن عاجز قالمامسنه همت ایتمك هیئت اجتماعیه‌نك برنجی وظائفندندر .

بناءً علیه اساس مدنیتی حكمت اوزرینه مبتنی اولان مملكتلرده سئله‌نك مستحقلری اسباب متنوعه ایله اقدار اولنور ؛ وَجبلت وَیاخود تربیت ردیئه‌سی اقتضاسنجه استحصال تعیشده طبیعی اولان مشاق و محندن قاچنه‌رق، بو یوله سلوك ایدنلر دخی منع ایله كار وكسبه اجبار قلنور، كه بو صورت هم عمومك شانی نقیصه‌دن حمایه وَهمده افرادی ذلتدن وقایه ایلدیكندن ، جهتینه دخی برنوع مرحمتدر .

اشته بوسببدن طولایی بو یله یرلرده سائل ندرت اوزره اولوب ، اصل بونلرك كثرتی اداره‌سی استقلال اوزره اولان مملكتلرده بولندیغی مجرباتدندر !

ممالك عثمانیه‌ده ایسه اساساً احتیاج حقیقی اصحابنه تصدّق و احسان، شرعی ومرعی بولندیغندن، وقتیله عجزه ایچون بو نجه تابخانه وعمارت ودارالشفالر یاپلمشدر، که یکی باغچه‌ده‌کی غربا خسته‌خانه‌سی بومثللو ابنیۀ خیریه‌نك اك مؤخّریدر .

نه‌چاره، که خیلی زماندنبرو خیرات قدیمۀ مذکوره‌نك برطاقی وضع طبیعیسندن چیقمسی مسئله‌نك میدانده‌قالملرینی وخلقمزك سخاوتی دخی بونلرك چوغالملرینی موجب اولوب، حتی مقناطیس دل انسانی اولان آقچه‌نك قوۀ جاذبه‌سیله شرق وغربدن برطاقم مجهول الاحوال اجنبی خانه بردوشلر لاینقطع گروه گروه بورایه گلمكده‌درلر، که صاغلم اولانلری حیثیتلی ارباب مصالحك قولایلقله دخوله ظفر بوله‌مدقلری یرلره دیلنجیلك بهانه‌سیله بی پروا گیرمكده اولدقلرندن، یالگز جر دگل، استراق حوادثه‌قدر فرصتیاب اولورلر! علیللری ایسه بتون زقاقلره دوكوله‌رك، اك زیاده ممراولان یرلری علل واسقام سرگیسی وذلت ومسكنت مسیره‌سی دنیله‌جك برحاله گتورمشلردر .

خلاصۀ کلام احوال مشروحه‌نك اصلاحی فوق‌الغایه آرزو اولنور .

چاره‌سی بحثنه گلنجه : بو بابده بعض مطالعات عاجزا.
نه‌نك صورت مختصره‌ده بیاننه جرأت ایدرز؛ شویله‌که :

سـئله‌نك مستحقلریله غیرمستحقلری بر برندن بالتفریق ضرورتسز بوكاره سـلوك ایدنلر حقنده ممنوعیت شرعیـه‌نك اجراسی برتدبیر كافی اولدیغی كبی ، مستحقین ایچون دخی ایالاته نمونه اولمق‌اوزره اوّل باوّل استانبولدن باشلانیله‌رق، خیرات قدیمه‌نك وضع اصلیسـنه ارجاع اولنمسـی وَطرف حضرت پادشاهیـدن وَكرك دوائر رسمیه‌دن مقنن وَغیرمقنن بو یولده و یرلمكده اولان بونجه احسان وصدقاتك برصورت منتظمه‌یه قونلمسـی وَ بوندن بویله ارباب خـیر طرفلرندن تخصیص واعطا اولنمق مأمول قوی بولنان وقف وَاعانه‌لرك قبول قلنمسی حصول مقصده كافل اوله‌بیلور .

هله دیلنجیلرك شمدیكی بولندقلری حالده ابقاسنی تجویز ایدنلر وار ایسه بوكا عظمت نفسدن نشأت ایدن احسـان وعنایتی ملاء ناسـده اجرا ایدرك ، بهره‌دار افتخـار اولمق ایچون برطـاقم هم جنسنك مذلتنی استمكدن بشـقه برمعنا و یریله‌مز . (تصویر افكار)

انفاق محتاجین

ماهیتی اثبات ایدن آثار عملدر .
مقدار ینه نسبتله کشی خیر وشر ایلر . (لمحرره)

قاعده‌سی امور شخصیه‌یه عائد اولدیغی گبی ، کلیّت جهتنه نه‌دن شامل اولمسون ؟ یا برملتك حالی دولتنك ماهیت اداره‌سنی اثباته دلیل علی دگلمیدر ؟ حتی بونده شویله برمعیار اتخاذ اولنور ، که برحکومت رأینده نه قدر مستقل ایسه ماحصل افعالنی اوقدر متحمل اولمق لازم گلور.

ممالك عثمانیه‌ده ایسه خلقك سعی اختیاریسیله تمشیت بوله‌بیله‌جك کلیّ وجزؤی امورك اکثری اصول اداره اقتضاسنجه بالفعل دولتك تشبثاتنه ویاخود تشویقاتنه وابسته اولدیغی گبی ، مدنیتمزك حال حاضری احتیاجاتی تکثیر ایتدکجه اسباب معیشتك تحصیلیچون انسان اوّلکندن زیاده ذهناً وبدناً چالشمغه مجبور اولمق حسبیله گرك اضطراری وگرك اختیاری بو صورته سلوك ایدەمیان سنالەنك تنظیم احوالی منحصراً حکومتك همتنه قالمشیدی .

. . . .

. . . .

بوتشبث خیر مأمول وجهله حصول بولدقده، عصرمزك محسنات حقیقیه‌سی جمله‌سندن معدود اولسه گرکدر، که عمرینی ذلّ سؤال وَعاقبتنی مجهول برحالده کچیرن عجزه گروهی حضور قلب ایله دعای سلطنت سنیه‌یه وقف اوقات ایلدکجه هربری بو بابده علوّ مرحمت پادشاهی‌یه بر برهان ذی حیات اولمش اولور.

جسم متنفس واحدده متألم اولان برجزؤك تسکین اضطرابندن سائر اعضا مستریح اولدیغی گبی، سئله گروهنك ممکن مرتبه کسب (رفاه) ایلمسندن عموم اهالی ایچون نه‌درجه انشراح ومحمدت حاصل اوله‌جغنی تعریفه قادر دگلز.

مادامکه انفاق محتاجین هربر دین احکامنجه اداسی واجب بر دین وَمادامکه بونجه اجنبی ملت ودولتلرك افراد عوامندن تا ملوك بنامنه قدر ملکمزه مهاجر وملتجی اولان فلاکتزدکانی [۱] حمایه‌یه دولتمزی سوق ایدن سخاوت عثمانیه صفتی نجه انقلابات شدیده‌دن صکره، الیوم وارسته شیندر؛ کندی مملکتمزده کندی اهالیمزدن خلقك

[۱] فلکزده تعبیری لسان عثمانیه‌ده مادی ومعنوی حالی متغیر ومثلا صاحب ثروت ایکن بعض وقوعات وعوارض سببیله پریشان ومفتقراولان کیمسه‌لره وصف اولور. فقط (فلاکتزده) ترکیبی غلطدر. چونکه (فلاکت) کلمه‌سی الفاظ مولدّه‌دندر.
للطابع

مرحمتنه قالمش اولان برطاقم فقرايى مذلّت وفلاكتدن تخليص حكومتك مقتضاى شانندن اولديغنى كيم تصديق ايلمز ؟!... قالديكه بقاسيله پايدار اولديغى صنوف تبعه‌سنك فقراسنى اقداره صرف همت بردولتك صدقهٔ فروشكوهيدر.

بو يله برمادهٔ خيريه‌نك فعله چيقارلمسيچون خلق مشتركاً اعانه‌يه تشويق اولنمق لازم كلور ايسه بونده دخى فضائل محسنه سنك يكيدن براثرينى دها كوستره‌جكى امثال عديده‌سى دلالتيله ثابتدر.

تصوير افكار

استانبول سوقاقلرينك تنوير وتطهيرى

ماسوا شائبه‌سندن دلى تطهيره چالش
پرتو حكمت وعرفان ايله تنويره آلش (لمحرره)

بيتنك معناسنى قابدن بدن وَ بدندن تامسكن ومدن جهتلرينه قدر تأويل ايتمك ، خير ايچونسه نه‌دن جائز اولمسون ؟

. . . .

. . . .

فى‌الحقيقه بو اصول تعميم اولنديغى حالده ، كيجه‌يه

مخصوص برطاقم محذورات زائل وَ برخیلی محسّنات حاصل اولور ، که بحثه شایان اولانلری تعداد اولنور :

اوّلا ، مراملرینك اجراسنی قرا كلغه آلیقو یمقدن بشقه فرصت بولمیان اشخاص مضره‌دن قوهٔ ضابطه‌یه تقرّب وَیا تصادفلرنده خیال گبی ، گوزدن نهان اولانلری اله کچیرلمك ایچون حكومتجه سهولت پیدا اولمسیدر .

ثانیاً ، اهالی بر برینه كتمك وَ اصناف دكان كشاد ایتمك گبی ، هم زیارت، هم تجارت مادّه‌لرینك تزاید بولمسیدر .

ثالثاً ، فنار طاشیمق زحمت ومصارفندن هركسك خلاص اولمسیدر .

رابعاً ، سوقاقلرده فوق‌العاده برحال ظهورنده ضابطه واهالیجه بردنبره ایشغلك وجودینه لزوم ترتب ایدر ایسه تدارکیچون برطاقم تكلفات وَوقت ضایع ایتمك گبی ، محذورات اندفاع بولمسیدر .

خامساً ، سوقاقلرده گزینانلر حقلرنده اهالیجه برشبهه واقع اولسه قولایلقله برطرف اولمسیدر .

سادساً ، شهرده سوقاقلرك شهر آیین کیجه لرینك شناکنه یقین برلطافت بولمسیدر .

سوقاقلرده آیدینلق اولدیغنی کیم ایسته‌مز ؟ مگر کیجه قرا كلقدن استفاده ایلیان اهل فساد اوله !...

خلقك روشنیٔ اذهاننه‌کیم قائل اولماز ؟ وارسه عقول مظلمه‌در ، که آنجق آخرك جهلی قرالتیسنده پرتویاب اقبال اولور ؛ نته‌کیم یلدیز بوجکنك لمعانی ظلمت لیله منحصردر .

شهرمز برپای تختدر ، که یالکز باشنه بردولت دگر . وآنکا ممالك اولانلر ایسه ـ برصاحب خروجك قولنجه ـ جهانه حکم ایتمکه مقتدر اوله بیلور .

اویله بردارالملك که، زمانزده آسیانك عقل پیرانه‌سیٔ اوروپانك بکر فکریله ازدواج ایتمك ایچون برحجله گاه اولمشدر .

لطافت طبیعیه‌سنی برطبع شاعرانه وصف ایتمك ایسته‌سه شویله خیال ایتمزمی :

(استانبول بلده‌سی اوروپانك کنار ساحلنده آسیایه قرشو قورلمش برمالکهٔ دریادر ، که ماننده ی زیر افلاکده مرئی اولماز ؛ الّا که آیینهٔ آبداری اولان صفحهٔ خلیجنده منعکس صورت بیقراریدر . آوازهٔ جهانگیری اوزاقدن ایشیدنلره برمرتبه خوش گلور، که منظرهٔ دلکشاسنی یقیندن تماشا ایتمکه قولاقدن عاشق اولمامق محال مطاقدر ؛ حسرت الملل عنواننه مظهریتی نا بجامیدر ؟)

بویله برشهر شهیر نه قدر تحصین وتطهیر ونه‌قدر تزیین وتنویر اولنسه شایسته‌در .

تنویرینه شمدی رأی حکومتله مباشرت اولندی ؛ بو بر بشارتدر ، که سوقاقلرینك تطهیری دخی اوّلکندن زیاده اطّراد اوزره اجرا اولنمق زماننك تقرّبنه اشارتدر .

استطراد

حکمت عملیهٔ اسلامیه‌نك تدبیر منزل بحثنده یوللرك هوایی جلب ایدر صورتده اولمسی لزومی اثبات اولنمشدر ؛ حتی فاتح وَسلیمانیه جامعلرینك اطرافنده‌کی سوقاقلرك وسعت واستقامتی بوندن نشأت ایتمش اولمق گرکدر .

گیدرك هرکس ابنیه‌جه معاملاتنده مختار براقلمغله ، طریقلرجه برمضایقه پیدا اولمشیدی . حال بومنوال اوزره ایکن ١٢٥٥ سنه‌سی وقوع بولان بك اوغلی حریقندن صکره ، سوقاقلرك توسیعی حقنده برنظام اتخاذیله اورادن اجرا آته باشلانیله‌رق هرطرفه تعمیم اولنمش ؛ وَالیوم دستور العمل بولنمشدر .

بوجهتله سوقاقلر اوّلکی حالنه نسبتله کسب انتظام ایتمکده‌در ؛ اقتضا ایدرکه تنظیفی ماده‌سی دخی صورتیات دوام اولسون . بوکا الك زیاده مانع ایسه کوپکلرك وجودیدر ، که آزالمسی ممنونیتله تمنی اولندقجه چوغالمسی کراهتله گورولمکده‌در .

اسلام اعتقادنده کلب جنسی مردار اولديغندن ، منازلك خارجنده براقلمشدر .

نصل سوقاقلرده انسانك ، يعنی رجال ونسوانك گوزی اوكنده پيدا اولورلر ايسه او يله‌جه تعيش وتناسل ايده‌رك ، هلاك اولورلر؛ وَ بوصورتله محقّراً خانه بردوش قالدقلر يچون بعض ملل عندنده معتبر وخانگی وَملم اولان سائرهمجنسلرينك حاللرينه نسبتله معاشرتجه كلبيوندن عد اولنورلر .

كله‌لم بونلرك شمديكی حالده اولان منفعت ومضرتلرينك موازنه‌سنه : فائده‌لری اولسه اولسه سوقاقلره آتيلان بعض مزخرفاتی اورته‌دن قالديرمق ، وَ كيجه وقتی گزينانلرك گويا فاسدلرينه حاولايوب ، صالديرمقدن عبارتدر .

مزخرفاتی سوقاقلره آتمق ذاتاً امور ضروريه‌دن اولميوب ، بلكه براقلمش اولانلرينی قالديرمق لازمه‌دن ايكن ، طوتالمكه بوخصوصجه ظاهرده برفائده‌سی كورلمش اولسون؛ يا بونلرك اولوسندن ، ديريسندن حاصل اولان، اورته‌دن قالديردقلرينه مقابل وَ بلكه دها زياده دكلميدر ؟ وَدفع ايدلمك لازم گلمزمی ؟ گلور ايسه بوخدمته طرفدارلرندن بشقه كيم لايق گوريلور ؟

حاولايوب صالديرمق بحثنه گلنجه : كيجه‌لين گزنلرك ايچنده بيگده بر آنجق فاسد اوله‌بيله‌جگندن ، برفاسد

ایچون نیجه بیك اهل عرض انسان اومقوله حیوان غیر عاقلك شرّی مخاطره‌سنده قالمق روامیدر ؟

حال بوکه فاسدلرك اکثری حق سکوت اوله‌رق، بونلره براتمك پارچه‌سی آتمغله، آغزلرینی قپادقلری مثبت ومتواتردر .

حاصل کلام دائمی صورتله ضابطهٔ بلدیّه وسعی مرتبه حکمنی اجرا ایتمکده ایکن، کوپکلرك کیجه نگهبانلغنده بولنملرینه اهمیت ویرنلر وار ایسه وای آنلرك حالنه، که اویقو وقتنده خارجاً امنیتی محافظه ایچون کوپکلردن استمداده مجبور اولمق اعتقادنده بولنه !...

مضرتلری بحثنه کلنجه؛ باشلیجه‌لرینی تعداد ایله اکتفا ایده‌رز: عادتلری‌در،که محله‌لرده گوندوزلری حیوانجه برسببدن طولایی ایکی کوپك دوواللویه چیقارلر؛ وَ بعض کرّه مثلا برگمیك پارچه‌سنی پایلاشه‌مامقدن چیقان منازعه برایکی فرقه بیننده سنور غوغاسنه نتیجه ویره‌رك، نهایت هانگیلری دیشنده قوّته مالك ایسه قهر خصم ایله صواش میدانی اولان سوقاقلرده طفره کنان دنباله جنبان اولورلر . اثنای منازعه‌لرنده گلوب کچن خلقك کیمیسی یولندن قالوب، وَ کیمیسی توسّط ایشنه طالوب، وقت ضایع ایتدکلری هربار مشهوددر .

بونلرك صالدیرمغه آلشمش آزغینلری واردر، که شهرلرندن اطفال یوللرندن صاپه‌رق، اوزاق یرلردن طولاشمغه مجبور اولورلر.

سوقاق اوزرلرنده یاتمغه مألوف اولدقلرندن، قضاء اوزرلرینه باصلنجه، ایصردقلری واردر. بناء علیه یولده گیدرکن بونلره طوقنامغه، انسانه چارپمقدن زیاده دقت اولنمق مجبوریتنده بولنیلور؛ زیرا انسانه اعتذار قبول ایتدیرمك احتمال وَ بونلره ایسه محالدر.

آچ قالانلری مداهنلری گبی، تبصبص ایله برشی قوپاره‌میجه، غاصبلر گبی، بیاغی انسانك الندن یه‌جك قاپدقلری واقعدر. که بکجیلکدن زیاده خرسزلقده مهارتلرینه دلالت ایدر.

کیجه‌لری ایسه طرف طرف حاولایوب، اولودقجه، خانه‌لرده خسته‌لری دگل صاغلم اولانلری بیله کیفسز گبی، مضطرب ایدرلر.

مضرتلرینك الك مخاطره‌لیسی قودورمقدر، که هر نه‌قدر سائر بعض ممالکه نسبتله بوراده نادرالوقوع ایسه‌ده برقودوز کوپکك یوزندن برمرد کاملك گوز گوره بیك محنتله تلف اولدیغی مسبوق الامثالدر.

حفظ صحت عمومیّه ملاحظه‌سیله دبّاغ وَامثالی اصنافدن بولنان برطاقم انسان صنعتلرینی شهرك کنار وَیاخود خارجنده

اجرایه مجبور طوتلمش ایکن ، داخلنـده کوپکلرك قالمسی نه‌دن تجویز اولنسون؟

اوائلده یعنی نصوح پاشانك صدارتی ــ که ١٠٢٠دن ١٠٢٣ سنه‌ســنه قدر در ــ زماننده استانبولدن کوپکلرك قالدیرلمسنه قالقشلمش ایکن ، غیرت کشلرینك تشأمیله ایش حالی اوزره قالمشدر .

شمدی ایســه افکار عمومیه کوپکلرك وجودنده میمنت آرامیه‌جق قدر ترقی ایتمشدر .

. . . .

. . . .

الحاصل بزه گوره بدیهیدر ، که شهرمزك خارجاً لایق اولدیغی مرتبه بقای تنظیفی کوپکلرك ابعادینه وابسته‌در . بناءً علیــه غیر تکشــلرندن قالمش وار ایســه آنلره شویله برسؤال ایراد ایدرز ، که بونلرك میداندن قالدیرلمسیله بر بلدهٔ معظّمهٔ اســلامیه‌نك سوقاقلری کسب نظافت ایدنجه ، « النظـافة من الایمان » احکامنه‌می مغایر اولور ؟ یوقســه « الظاهر عنوان الباطن » معنـاسی شمدیمی ، یاخود اول وقتمی ظاهر اولور ؟

(تصویر افکار)

جریدهٔ عسکریه [*]

برملت، که انسانیتك تنویر وتهذیبنه مأمور اولمق اعتقادنده بولنور؛ افرادی دنیایه عسکرلك ایچون گلور؛ وَعسکرلك یولنده فدای جان ایدر .

ایشته بودعوایی صورت تواترده اثباته کافی اوله جق ملت عثمانیه‌در، که عوامندن هر بری جنگاور وَ ذاتاً عسکر اوغلی عسکر اولوب، فضائل قهرمانی ایله مسلّح وَعقائد راسخه ایله موشّح اولدقلری ایچون، مظفّریتك اسباب ظاهریه‌سی اولان لوازم ومعارف حربیه‌لری مکمل اولدقچه، کندیلرینه عالمك باشدن باش عسکری دینیله بیلور. که بوقضیه‌یی دوست وَدشمن اعترافه مجبوردر .

بومجاهد ملته عسکرلك صفتی اجدادی اولان قهرمانلردن موروثدر، که دست عدالتله سل ایتدکلری سیف سایه‌سنده توسیع ملك ایلدکاری مثللو، لمعهٔ شمشیرلری براقلیمه پرتوبخش اولمه‌دن اوّل آوازهٔ شهرت غالبیتلری منتشر اولدقچه، سمعنا

[*] ۱۷۹ نجی صحیفه‌ده مندرج فؤاد پاشا تذکره‌سندن آکلاشیله‌جغی اوزره بومقاله تصویر افکارده نشر اولنان مقالەنك عینی دکلدر . فؤاد پاشا طرفندن تصحیح ایدلمدن اوّل یازیلان نسخه‌سیدر که صرف شناسینك اثر قلمی اولدیغی ایچون ایکنجی‌یه ترجیحاً انتخاب ودرج اولندی . للطابع

واطعنا جوابیله تلقّی اولنوردی . بونلره ایسه مزیّت عسکریه‌نك میدان امتحانی دینیلان معرکه‌لرده آل عثمان پادشاهلری بیننده [عشرهٔ مبشّره] اطلاقنه شایسته اولان عثمان غازیدن سلیمان قانونی‌یه‌قدر کچن ملوك ایله مراد رابع گبی ، جهانگیرلر رفیق جهاد اولورلردی ، که سفرلرده عسکرلگك بالجمله متاعبنه اشتراك ایتدکلری جهتله عنوان سلطنتلری نسبتنده شان مظفریت اغتنام ایتمشلردر .

اجدادمزك مآثر همتلرندن بزه باقی قالان ملك اوروپا وَآسیا وَآفریقا قطعه‌لرینك ملتقای حدودنده وَربع مسکونك اڭ گوزل برجهتنده بردولت واسعه تشکیل ایدر ، که تأسیسی شرفی آنلره عائد ایسه ملل اجنبیه‌نك کمال انتظامی وقتنده محافظه‌سی شانی دخی بزه راجع اولمق لازم گلور .

بویله بروظیفهٔ مقدسه‌یی جمله‌دن اوّل ایفایه مأمور اولان هیأت مسلحه حقنده هرنه‌قدر اهتمام اولنسه شایاندر . بناءً علیه دولتجه نظام عسکرینك تأسیسندن برو اصوللر ینك باشلیجه تعدیلاتنه موفق اولنه‌رق ، تنسیقات عسکریه نامنی آلمش ؛ وَبونك اوزرینه کلّی وجزؤی تفرّعاتنك اکمالنه اعتنا اولنمقده بولنمش اولدیغی گبی ، بودفعه دخی خیلی زمانلردر احداثی متصوّر اولان [جریدهٔ عسکریه]

میدانه چیقه‌رق، عصر همایون پادشاهیده ظهور ایدن آثاره برلاحقۀ جدیده اولمشدر .

بوغزته عسکرك معارفی جهتنه عائد اولدیغندن ، ما هوالمقصوده ظفریاب اولدیغی حالده اهل سیفی تبریکه سزا براثر عد اولنور ؛ وَمآثر مظفریتلر ینه برتاریخ جدید اولمسی قلباً تمنی قلنور .

والده‌سنه برمکتوبی [*]

افندم !

بنم جانمدن عزیز اولان والده‌جکم

کچنکی آلدیغم مکتوبکزده بریلدن بری خسته اولد . یغکزی بیلدیرمش ایدیکز ؛ لکن بوندن آکلا دیغمه گوره جانکزله اوغراشور مرتبه‌یه گلمش سکز ! اویله ایسه افندم نیچون بوزمانه قدر بیلدیرمدیکز ؟ اگر بیلدیرمش اولیدیکز چارچابوق تحصیلاك آرقه‌سنی آلوب ، شمدی‌یه‌دك آستانه‌یه گلیردم ؛ چونکه بوندن مقدم دها قولایاقلر وار ایدی ؛ هرنه ایسه شوکونلرده ایشمی بتیرمك اوزره‌یمدر .

[*] مشار الیهك کندی خطیله محرر ومهرینی حاوی‌اولان بومکتوبی که اون یدی یاشنده بولندیغی زمان یازلمشدر . یادکار اوله‌رق نزد عاجزیده محفوظدر . للطابع

اگر خسته‌لغکز بك آغرلشیور ایسه تیز بزه یازك ! تا که عودت ایتمه‌نك چاره‌سنه باقه‌یم ؛ امّا ینه سز اهمال بیورمیوب ، شوخسته‌لقدن قورتلمیه چالشك ! وجود صاغ اولمدقدن صکره ، مال وملکی نه یاپه‌لیدر ؟ صاقنوب ، بوخصوصده پاره‌یی اسرکه‌میه‌سکز ! برقاچ طبیبه باقدیرك ! اکر بورج بیله ایدیلیرسه اداسنه الله کریمدر ؛ همان سز وار اولك !

افندم ! شمدی ایجاب ایدییور، که شو آنه قدر کوکلمده صاقلادیغم سرلری سزه سویلیه‌یم ؛ تا که نه سکا، نه بکا داغ درون اولسون . چونکه بنی‌آدم بالطبع حرصلی اولدیغی آشکاردر ؛ امّا بوحرص برقاچ درلودر؛ بنم حرصم شمدیکی عقل وادراکمه باقیلورسه براز کچنه‌جك ایله ، چوق هنردن عبارتدر . الحمدلله تعالی شو کنج یاشمده بونلردن برمقدار حصه‌دار اولدم ؛ لکن حقیقتده هپ سنك سایه‌کده‌در ؛ زیرا بنی اوقوتدیروب ، یازدیرتدك ! سنك حقکی بیك ییل یشاسه‌م اوده‌یه‌مم ؛ سندن بشقه کیمسه‌م یوقدر .

ایشته افندم معاذالله سزه برحال اوله‌جق اولسه سندن بشقه‌سنه والده دیمکه آغزم وارەمز . وَدیه‌مم علیم‌الله ! وَسنی بن اولنجه‌یه قدر اونوتامم . . . .

. . . .

فلك مساعده ایدرسه مرحوم پدرمك كمكلرینی استانبوله كتیرتدیره جكمدر ؛ انشاالله تعالی مخصوص برتربه یاپدیره جغمدر ؛ جملهمزك برمكانده اولمسنی آرزو ایدییورمّ

سنك عندكده الك ادنی اولان شیئكی ضایع ایتمم ؛ وَسنك خانه كی سوندرمم ؛ وَرحمته وسیله اولور آثاره سعی ایدرم.

دین ودولت وَوطن وملتم یولنه كندیمی قدا ایتمكی استرم.

. . . .

. . . .

امان جانمدن عزیز اولان والده جكم ! كنجلك وَجاهللك مناسبتیله سزه هرنه قباحت ایتدم ایسه جملهسنی عفو ایله وَحقكی حلال ایله ! ابراهیم شناسی

فی ۳۰ كانون ثانی سنه ٦٦ (عن پارس)

ملاحظه

شناسی كبی ' علامهٔ ارب ومحیٔ ادب اولان برذات حقنده ولو صرف تحسین یولنده اولسون سوز سویلهمك حدمك فوقندهدر ؛ شوقدر دیه بیلیرم ' كه مشار الیه غلطات بی ادبانهنك عزرائیلی ولسان حقیقت اولان ادبیات جدیدهده كوردیكمز استعداد كاملك پدریدر .

آنك سایه‌سنده‌در، كه بوكونكی كونده وطمزده افادهٔ مرامه مقتدر اولان اصحاب قابلیت دوشندیكنی یازه‌بیلیور؛ یازدیغنی اوقو یانلره بكندیرییور . بناء علیه هپمز شناسینك معنوی اولادی‌یز .

مشهور وولتره فرانسه شعراسندن (قورنی) ك اشعارینی مؤاخذه ایتدیكی زمان ــ راسینك اشعارینی‌ده مؤاخذه ایتسه‌كز ــ دنیلمش؛ اوده « پك اعلا ! هرسویلدیكی مصراعك آلتنه بنم طرفدن محیر عقولدر دیه یازی ویرك اولسون، بیتسون ! » دیمش . بن وولتر دكلم؛ فقط وولتر ترك اولیدی راسینك اشعاری حقنده سویلدیكنی بوراده شبهه ایتم كه شناسینك انشاسی حقنده سویلردی .

« وفاتی ٥ رجب ١٢٨٨ ــ ١٣ ایلول ١٨٧١ »

ملاحظهٔ مخصوصه

شناسی مرحومك پارسدن والده‌سنه اولان مكتوبنی زمان شبابنده‌كی فكر وافاده‌سنه مثال اولمق اوزره درج ایلمش ایدك؛ حتی مجله‌مزك بودفعه‌كی تمثیلنده دخی ینه او فكره بناءً ابقا ایلدك .

شناسی او مكتوبی تحریر وارسال ایتدیكی تاریخده اون آلتی اون یدی یاشنده بر چوجق ایمش . بوندن اوتوز بش سنه اوّل اون آلتی اون‌یدی یاشنده دكل یكرمی آلتی یكرمی یدی، حتی اوتوز آلتی اوتوز یدی یاشلرنده‌كی

[کاتب افنـدیلر] طرفنـدن یازلمش او یولده بر مکتوب ابرازینه کیمسه مقتدر اولهماز اعتقادنده هرزمان ثابتز.

حال بویله ایکن «شرح بلاغت» عنوانی وَ «الحاج ابراهیم» امضاسی‌ایله نشر ایدیلان بر درس دفترنده ادبیات جدیده ایله طرفدارانی علیهنده برطاقم توهمات کمشعورانه‌ده بولوندیغی صره‌ده مکتوب مبحوث عنه ایله صاحب مکتوب حقنده دخی تزییف آمیز بعض مؤخذاته قالقشلمشدر.

شمدیکی طرز مؤاخذه میدانه چیقه‌لی غزته‌لرده حقلی حقسز برچوق مباحثه‌لرگورلدی. فقط هیچ برندن مباحثلردن برینك غرض وتجاوزده‌کی مهارتندن وَیا دها طوغریسی فرط غلیظ گورنمکده‌کی غیرتنـدن بشقه مقصـده خدمت ایده‌جك بر نتیجه چیقدیغی تخطر ایده‌میورز.

باخصوص مباحثـه ایدنلرك اکثریسی ترویج مقصـد ایچون ارتکاب خلاف وَیا ایجاد مقالدن بیله چکنمدکلرندن اخلاق نقطهٔ نظرنده دخی کندیلرینـك ماهیتنی اثباتدن بشقه برمعرفتلری گورولمامشدر.

ازجمله نمونهٔادبیاتك ایلك طبعندده، شمدیکی تمثیلنده ذکـر اولنان شناسی مکتوبی «والده‌سـنه برمکتوبی» عنوانیله مندرج بولندیغی حالده شرح بلاغت صاحبی آنی «شناسی افندینك والده‌سنه گوندردیگی تسلیتنامه» دیه یاد

ایدەرك بوعنوان مخترعی براز صکره گوسترەجگی معرفتلره مقدمه اتخاذ ایلشدر .

فی‌الحقیقه شناسینك گرك نمونەده وَ گرك نشریات سائرەده بشقه آثاری موجود اولمیوبده بومکتوبی یکانه نمونهٔ انشاسی اولمق اوزره درج ایدلمش اولسه ایدی، مؤاخذه ایدن ذات ولو [شارح بلاغت] اولسون ینه حقلی گوریلوردی . حال بوکه شمدیه قدر یازی یازانلرمز ایچنده فکراً وَ افادهٔ شائبهٔ تقلیددن بری وَ باخصوص صرف محصول اجتهادی اولەرق یازی یازمقده مرحومه معادل برمنشیٔمز نه گورولمش وَ نەده ایشیدلمشدر . گورولمش وَ ایشیدلمش ایسه لطفاً خبر ویرمەلرینی رجا ایدرز . چونکه بو اخبارلریله بزه دگل ملتمزك تاریخ ادبیاتنه بربیوك خدمتده بولنمش اولورلر . بزده اوزمان حقّ تقدّم اعتباریله فضل ریاستك اوذاته مستحق اولدیغنی بلا تردد تسلیم ایدرز .

چرکین عد ایلدیگمز شیٔ بوراده اختیار ایتمك گبی برنقیضەده بولنمغی بیلەرك التزام ایدنلردن دگلز . آنك ایچون شارح بلاغتك افادات مزیّفانه وَتفوهات غرضکارانەلرینه مقابله المزدن گلمز . باخصوص بومجلەده اتخاذ اولنان مسلکده اوته کینك بریکنك شخصیله اوغراشمق

دگل، آثار قلمیه‌سنك مقصد معرفت وحقیقه مطابق اولوب اولمدیغی گوسترمکدن عبارتدر .

شناسینك طرز قدمایی تقلیداً یازدیغی آثارده واردر . حتی والده‌سنه گوندردیگی مکتوب ایله برتاریخده (اوزمان ترسانه ناظری بولنان متوفی ز یور افندی‌یه) یازلمش رمضان تبریکی بومدعامزك اك جلی برهانلرندندر . بناءً علیه طرز جدید ادبیاتی ــ طرز عتیقی بجره مدکلرندن طولایی التزام ایدییورلر ــ قولیله اتهام ایدیلان نورسیده‌لرك (ینه شارح بلاغتك تعبیرنجه شیخ الادبا وَ رئیس الرؤسالری اولان) شناسینك اون یدی یاشنده‌ایکن تجربهٔ قلم قبیلندن اوله‌رق یازدیغی براثر اگر اقتضا ایدرسه اوطرزده‌ده، فقط قدمادن دها معنالی، یازی یازه‌بیلمکه قادر اولدقلرینی اثباته کفایت ایدر صانیرز .

لکن بویله برمجله‌ده اوگبی « پرطمطراق وخوش ادا » شیلری ولو شناسینك اولسون نمونه عد ایتملك مقصدمزه توافق ایتمز . حتی کمال بك افندینك ویسیلره، اوقچی زاده‌لره فردای قیامتـه قدر غبطه رسا اولان بارقهٔ ظفرلرینی بیله، تقلیده یرار شیلردن اولمدیغی ایچون درج ایتمامش ایدك .

شناسینك بالاده خبر ویردیکمز رمضان تبریکنامه‌سی
ایشته شودر :

تبریکنامه

[۱]

« اولواوغك دکزنده‌کوره‌مز کیمسه قرا »
« شرطهٔ فیض رسد کشتیٔ اشکوه ترا »
« ماجرت جاریة الشمس بحر الخضرا »

« قطعهٔ ملمعه‌سنی ناخدای خامهٔ تر زبان چار رنکلی
« شقهٔ اشارت مشابه‌سنده بالای ستون سفینهٔ عبودیتنامه‌یه
« کشیده ایدرك ، بو صورتله لنکرانداز مرسای بیان اولور
« که ، زیور دستوانهٔ دیوانخانهٔ اقبال اولان سعادتلو افندم
« حضرتلری بو بندهٔ حق شناسی ساحل دریای ژرف
« عاطفتده دریا بیٔ شچراغ آمال ایله قریر العین بیورمش
« اوله‌لیدنبرو لاٌلیٔ دعوات بالخیر عالیهٔ کریمانه‌لرینی هربار
« تنسیق سلك ناطقهٔ تذکار ایتمکده اولدیغمی عرض واشعار
« ضمننده برسبب ظهورینه خیلی مدتدر مترقبین استهلال
« غرهٔ صیام گبی دیده‌کشای انتظار ایکن ،

[۱] بو قطعه‌ده مصرع اول محذوفدر . عباره‌سی فرانسزجه ووزنی ترکجه ایدی .

[لکاتبه]

« کلدی مژده یله شهر رمضان »
« الـذی انزل فیـه القرآن »
« بیلدرك قدرینی عید ایلدیلر »
« حسنله صومك اولانلر شعبان »

« بنابرین قوللری دخی پارسده پارسا صفت نعمت شکریله
« تلذیذ دماغ وَ روزهٔ مریمدن فراغ خصوصنه مجبور اولمش
« اولمغین همان من غیر حدٍ ایفای راسمهٔ تسعیده مبادرت
« وَ بونی تمام بر ذریعهٔ بدیعه اتخاذیله

« خاشاك نیز بردل دریا کذر کند »

« رشحه‌سنجه عبد غریق الاحسانلری فیض توجّهات سامیهٔ
« رحیمانه‌لرندن دور بیورلمامق نیاز مخصوصنه مجاسرت قلندیغی
« محاط علم عالم آرای بنده پروریلری بیورلدقده اولبابده. »

فی رمضان ١٢٦٦

شمدی شارح بلاغتدن شوراسنی سؤال ایدرزکه ١٧ یاشنده‌کی بر ابراهیم شناسی طرفندن ١٢٦٦ده یازیلان شو مکتوبه بوکون آلتمش یاشنده بولنان برالحاج ابراهیم نظیره یاپمغه مقتدرمیدر ؟ باخصوص درت لسانده، همده وزن و معناسی اولمق شرطیله شعر سویلکه قدرتلری وارمیدر ؟

حال بوکه کندیلری شاعر اولمدقلری حالده شعر مؤاخذه‌سنه‌ده قالقشمشلر ایدی . شاعر اولمق شویله طورسون قدرت فاطره طبیعتلرندن ناظم اولمق اقتداری بیله نزع ایلمش که عمرلری ایچنده برتاریخ تصادف ایتدیره‌جك اولمشلر ؛ آنیده هیچ اولمازسه باجاقلرینی چار. پمقسزین چوجوق طوغرتمغه مقتدر اوله‌میان (قابلهٔ غیر قابله) گبی آهنك سلاستدن محروم اتمه‌دن مشیئهٔ طبیعتدن ایلاده مقتدر اوله‌مامشلر . طبیعتنده آز بچق نظم اقتداری اولانلر (بیت نابی یی ایلدم تعمیر) افاده‌سی میدانده طورر کن « ایلدم بیت نابی یی تعمیر » گبی نابیده اولان بانك یاریسی بلع اولنمقسزین اوقونه‌میه‌جق سوزمی سویلرلر .

انشالری ایسه هیچ بر شیئه بگزه‌مز « پلاوزردهٔ اهلا وسهلا » یولنده‌کی تعبیرات گرسنه چشمانه‌لری میدانده طوریور .

مقتدر بر مؤاخذ اولدقلری‌ده تسلیم ایدیله‌مز . عباره‌لرده‌کی ثقلت وکراهت شویله طورسون یازدقلری شیلرك کلمه یا کلمشلری مؤاخذه ایتدکلری الفاظدن قات قات زیاده‌در. حاصلی منشیلکلرینه، مؤاخذلکلرینه اثرلری دلیلدر. شاعرلکلری و ار ایسه درت بیتلرینی میدانه قویسونلرده رتبهٔ قدرلرینك نه درجه‌لرده اعلا اولدیغنی اوکرنه‌لم .

شارح بلاغتك اك زیاده گوجه گیدن طورلری «ایشته ادبیات جدیده‌نك شانی بویله یالان یا گلش شیلر یازمقدن عبارتدر» یوللو ترقی شکن بر مغالطه ایله نوهوسان عرفانی کندی دائرهٔ ادراکلری ایچنده حبس ایتمك ایستمه‌لریدر .

ادبیات جدیده طرفدارلری هر یازدقلری شیئك خطادن بری بولندیغی ادعاسنده دگلدرلر . فقط کندیلری گبی او طبیعت قباحت‌پسندانه ایله اللرینه قلم آلمه‌لری خطا اولان بر ذاتك دگل، پرستش ایدرجه‌سنه قدرینی اعلایه چالشدقلری قدمانك خطالری ادبیات جدیده پیروانك خطالرندن فاحشدر .

بیت تعبیرنده (مایدوس) قالفه‌لرینه رحمت اوقودان ذات نابینك شو : « هیکل بازوی اقبال حسین پاشا کیم » مصراعنی بر وزنه افراغ ایتمکه مقتدرمیدر؟ قاموس مترجمی اولان تحریر بیمدانی عاصمك اکثر آثارنده قوللاندیغی (تطمین) کلمه‌سنی نه ایله تأویل بیوررلر .

واقعا بر شیخ الادبا عنوانی طاقمق و بونی برقاچ صبیّ متشیّخ لساندن اشاعه ایتدیرمك قولایدر . اختیارلق چوجوقلغه‌ده تحول ایده‌بیلیر . فقط دنیاده کیمسه‌نك سریر معصومیته قعود ایدوبده پاپای ادب اولدیغنی بیله‌میورز.

شو افاداتده بولنمقلغمزه حشره قدر کندیسنی مدافعه‌دن عاجزاولان برمیتك، اون یدی یاشنده ایکن ـ آکلایه‌جغی برلسان ایله ـ والده‌سنه یازمش اولدیغی مکتوب سالف الذکری هر درلو نزاهت ادب خارجنده مؤاخذه‌یه قالقشمه‌لری سبب اولمشدر . واقعا شناسی بوگون برمیتدر ؛ لکن آثاری عصرلرجه نیجه ارباب حیاته بدرقهٔ ادب وعرفان اولمق مزیتنی حائزدر .

ضیا پاشا

خاطره

برمقتضای حکمت بالغهٔ صمدانیه کرهٔ ارضك اوزری اجناس مختلفهٔ حیوانیه ایچون برمأوای مشترك اولمشدر. جمله‌ذوی‌الارواح بوراده کسوه پذیر تعیین‌اولور؛ مقدّراولان مدت عمرینی بوراده کچورر؛ عاقبت ینه بوراده ترك جامهٔ حیات ایدر. بو اجناسك هربری ایچون کندینه مخصوص وجه معیشت اولدیغی گبی، هرجنسك حاوی اولدیغی انواع عدیده ایچون دخی بشقه بشقه مشرب وطبیعت اولمغله، هرهانکی جنس ونوعك دوامنه مخصوص اولان اسباب حیاتیه‌یه برعارضهٔ مفسده تطرّق ایتسه‌حیاتنه خلل ویرر. نته‌کیم جنس دواب وَخصوصیله آنلردن طوار نوعی بعض زمانده خسته‌لکه اوغرایوب، قیریلورلر؛ ایپك بوجکی، قناریه قوشی نوعلری دخی بویله‌در.

انسان دخی اجناس حیوانیه‌دن برنوع اولدیغندن، احوال عمومیهٔ طبیعیه‌ده اصلا آنلردن فرقی اولمیوب،

بالکز انسانك قوهٔ حسیه‌سی سائر نوع حیوانلردن زیاده وَنطق قوتی کندنده برخاصهٔ فوق‌العاده اولمغله ، بو امتیازلره مقابل آنك اسباب طبیعیهٔ حیاتیه‌سی سائر نوعلردن زیاده عوارض مفسده قبولنه مستعد ومائل اولمشدر .

مثلا سائر جنس حیوانلر تیموردن آلات جارحه‌یاپه‌رق ، وَ نیجه یوز بیك مخلوق برصحراده طوپلانه‌رق ، ایکی فرقهٔ مخاصمه‌یه منقسم اولمق وَهر بری فرقهٔ مقابله‌دن گوجی یتدیگنی هیچ برسابقه‌یه وَسببه مستند اولمیه‌رق ، گویا نیجه سنه‌لردن بری عدوی جانی ایمش گبی ، کمال غیظ وحرارتله اتلاف ایتمك مثللو ، نوع بنی‌آدمه‌مخصوص شعار وحشیانه‌دن معصومدرلر .

فی‌الحقیقه بوعالم فانیده بهرگون ، وَبهر آن گوز اوگنده طوران قواعد طبیعیهٔ ممتنع التخلف قارشوسنده نوع بنی آدمك سائقهٔ خاصهٔ عقل وادراك ایله اختیار وانهماك ایتدیگی برچوق افعال وحرکاته نظر انصاف ودقتله باقلسه حیوانات سائره‌یه قارشو اوتانمق لازم گلور .

انسان برطاقم حیوانلرك دریلرینی وَتویلرینی نسج ودباغتله اکتسا وَفضله اوله‌رق ، آنلردن تجملات گونا گون اعمال ایدرك ، بنی نوعنه قارشو افتخار گوسترر ! حقیقتده آلتون وَگموش وَ مجوهرات،ندرتلرندن وَ انجلای طبیعیلرندن

بشقه بر خاصّهٔ نافعه‌یه مالك اولمیوب، تیمور وَ نحاس ایسه هردرلو احتیاجات مدنیه‌جه بیك درجه آنلردن الزم و انفع ایکن، ینه او برلرینك جمع وتدارکنه عمرینی حصر و افنا وَبالآخره جمله‌سنی براقوب، چرچپلاق عزم عقبا ایدر. درت آغاجی بر برینه چاتوب، وَبر بیچاره حیوانی آکا باغلایوب، چاله قامچی کتمکی کندینه شرف صانور!... درت اوطه‌لی برخانه کندینی وَعائله‌سنی یاغموردن وَصغوقدن وقایه ایچون کافی ایکن، کارگیر جسیم قوناقلر، کاشانه‌لر یاپار؛ وَآنلری تزیین وتفریش ایچون مدت عمرنجه اوغراشور؛ وَبالاخره جملـه‌سنی براغوب گیدر. ذروهٔ اقبالده بختیار صانیلان برآدمك عمر وزمانی نصل گچدیگی دوشونلسه عقله حیرت گلور . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

ایشته نوع بنی آدم امتیازیله مفتخر اولدیغی عقل وادراکك قدرت وآثاری بوشیلردن عبارت اولدیغنه باقیلنجه مجنونلرگبی اتخاذنده اصرار اولنان منزلهٔ جبروتدن تنزل ایله خلقتك تخصیص ایتدیگی صره‌یه قاتلمق مقتضای انصاف اولور؛ زیرا برآدم کرهٔ زمینك حکومتنه مستقلاً مالك اولسه

انسانلغه خاص اولان عجزلردن قورتیله‌میوب ، مقتضیات طبیعیه‌ده بردرویش بینوا ایله مساویدر .

برانسان نه قدر عالم وفاضل اولسه بیلدیگی شیلر بیلدکلرندن میلیون میلیون زیاده بولنور . برکیمسه نه درجه فطین ودرایتکار اولسه ابنای جنسنک شبکهٔ حیل وتدابیرینک هربرعقدهٔ مبهمه‌سنه واقف اولوبده آلدانمامسی قابل امکان اوله‌ماز . حتیّ برقوم نه مرتبه‌ده حلیهٔ علوم وکمالات ایله متحلی اولورسه اولسون افکار عمومیه‌یه تبعیتله حرکتده مضطردر؛ قیون سوریسنک اوکنده‌کی کوسم عن غفلة بریاردن اوچدقده بتون سوری آردی صره دوشدیگی گبی، نوع انسان دخی صواب وخطا دوران ایدن افکار ملیه وعصریه‌یه متابعت ایدر . وَ بوحال وصفتدر ، که سوق عقل ایله نوع بشری قید مدنیته قویمش ؛ وَمدنیتدرکه ، ملتلر وَدولتلر وَحکومتلر تشکیلاتی مستلزم اولمشدر .

§

یر یوزنده الک ابتدا تشکیل قومیت وحکومت ایدن جمعیتک صورت تحدّثی نظر تفکره گتورلسه، عقل حکم ایدر ، که برطاقم عائله‌لر چریل چپلاق طاغلرده گزه‌رك ، یازین یایلالر وَقیشین انگین یرلرده وَمغاره‌لر درونده خدایی نابت میوه‌لرله تعیش ایدوب طوررلرایکن ، عائله‌لر بیننده

انس واختلاط ايله برلكده گزمكه باشلانلمش ؛ وَايكى اوچ عائله‌يى بر يرده گورن يالكز عائله‌لر دخى آنلره التحاق ايله بالتدريج شكل جماعت حصوله گله‌رك، آنجق حرص وطمع وَغالب اولان زبونى تحت حكمنه آلمق انسانله برابر يراديلان خصائل جبليه‌دن اولمغله، اجتماع ايدن عائله‌لرك افرادى بيننده وسائل گونا گون ايله نزاع ومخاصمت باشلاديغندن، بونلرك نزاعنى فصل ايتمك ضمننده برحكمك وجودى اقتضا ايلمشدر . وَبوايش ايچون عائله‌لرك اعقل واسنى اختيار ايله «سنك شوخصائل ممتازه‌ك حسبيله مقام حكومته نصبكى افراد جماعت تنسيب ايلدى . آنلرك شوايشلرينى گوريويرمك ايچون خدمتكار اوله‌جسك ! وَبو سببله مادامكه سائر آزاده‌لر گبى، تحصيل ارزاقه وقتك مساعد اوليه‌جقدر؛ بو خدمتى گوردكجه هر كس وَياخود هر عائله، گونده سكا شو قدر ارزاق ويره‌جكلردر؛ . . . .

. . . .

والحاصل سن جماعتك اجرتلى خدمتكارى اولاجقسك » دينله‌رك، بوموقعه نصب اولنمشدر .

مرور زمان ايله جماعت بيويه‌رك، خانه‌لر وَكويلر يابلمغه وَسائرطرفلرده‌كى متفرق عائله‌لر دخى بووجهله طوپلانه‌رق، جمعيت شكلنه گيرمگه وَجمعيتلر بيننده نزاع ومخاصمتلر ظهوره

گلمگه باشلادقده، فصل نزاع ایچون اختیار اولنان حاکم کفایت ایتمیوب، جماعتی تجاوز اعدادن محافظه ایده‌جك وَحاکم نزاعك حکمنی اجرایه گتوره‌جك بر بیوك آمرك تعیننه احتیاج مس ایتمگله عائله‌لر ارکاننده‌ن اك زیاده شجاعت وفتوت ایله معروف اولان بر ذات، ینه اجرت ایله مقام حکومت اجرائیه‌یه گتورلمشدر.

بووجهله امرا وحکام، جماعتك حاجت وخدمتنی گورمك ایچون گتورلمش اجرتلی خدمتکار ایکن، صکره، جماعتلر دها تکثر ایدرك، قوم وملت صورتنی کسب ایله امرانك مکلف اولدیغی خدمته اهمیت گلمش، وَ اهمیت آرتدقجه رغبت وحرمت بالطبع زیاده‌لشمش اولدیغندن، امیر تعبیری، پادشاه وَملك عنوانلرینه تحوّل ایلمشدر.

اعصار قدیمه حکومتلرنده علوم ومعارف یالکز مأمورین روحانیه‌یه مخصوص ومنحصر اولوب، عوام ناس دائما عمای جهل ایچنده بی‌خبر وَاحجار واشجار وَآفتاب ونار گبی، شیلر نیجه عصر سجدگاه اکثر جماعات نوع بشر اولدی؛ وَبوده طبیعی ایدی؛ زیرا میاه منتنه‌ده تکوّن ایدن خنفسالر، بولندقلری حالدن بشقه‌سنی بیلمدکلرندن، حاللرینه قانع اولدقلری گبی، انسانلرده‌خی برادارهٔ ظالمانه عصرلرنده طوغوب، بیودکلرنده

ظلمی عادت واساراتی مقتضای طبیعت ظن ایدوب، گیدرلر؛ وبرمدت صکره محو ومنقرض اولورلر.

شمدی یه‌قدر بووجهله طوغوب، ویشایوب، وفات ایدن ملل واقوامك عددی معلوم دگلدر.

§

.... چونکه هر جمعیت بشریه برقانونه محتاجدر، تاکه هر فرد حرکتنی آکا تطبیق ایله امن وسلامت اوزره یشا‌سون؛ وغالبك ظلمی عاجزه تجاوز ایتمسون.

هر قانون، که اجراسنده تکاسل اولنماز؛ ذاتاً مکمل یاپلمامش اولسه بیله برجمعیتك حسن اداره‌سنه متکافلدر. وهرقانون، که اجراسنده قصور وتهاون اولنور؛ نه قدر مکمل اولورسه اولسون جمعیت بشریه ایچون اصلا فائده ویرمز. حتی انکلتره‌نك حالا برمکمل ومدون قانونی اولمدیغندن، محاکم حقوقیه‌ده اکثریا امثال وعادات واستدلال اوزرینه دعوالر فصل اولنور گیدر. بوحال ایله برابر انکلیزلر ثروت وسامان وقوت وصنعتجه اوروپادولتلرینك برنجیسی دینلمگه شایاندر. مثلا، انکلتره وکلا ومأمورینی آخر بردولتك هدیه ونشانی قبول ایتمامك معتاد اولدیغندن، بوآنه قدر شواصولده ثبات ایتدیلر. هیچ برانگلیز مأموری آخر دولت نشانی قبول ایتمدی. ایشته بوثبات واجرا

سایه‌سنده دائما ترقی بوله‌رق، تا هندستانه قدر کتدیلر؛ وَاو اقلیمك اکثرینی ضبط ایتدیلر.

§

اسبق مصر والیسی متوفی محمد علی پاشا پرورده‌لرندن غایت سودیگی برگنج میرآلای حسب البشریه برتهمتده بولنه‌رق، مؤسس اولان قانون موجبنجه محاکمه‌سی اجرا وقورشونه دیزلمسنه حکم اولنمش؛ کندیسی حاضر اولدیغی حالده مجرم برموجب قانون اعدام اولنورکن، مشارالیه هونکور هونکور آغلایوب، مندیلیله گوزینك یاشنی سیلرمش. یاننده بولنان رجال دولتدن بریسی هم مجرمك گنجلگنه آچیوب، وَهمده مشار الیهك رقت ومحبتیله برابر بو درجه طاش یورکلی اولدیغنه تعجب ایدوب، اول اثناده یاننه تقربله «افندم! شو بیچاره‌نك شبابنه نصل مرحمت بیورمدیکز؟ بو آدمی سز یتشدیردیکز! شمدی برجنحه ایله اتلافنه نصل قائل اولدیکز؟ اگرچه قانون آنك اعدامنه حکم‌ایتدی ایسه، بوقانونی یپان‌سزسکز! برفرمانکز آنی جزادن قورتارردی!» دیدکده، مشار الیه ینه آغلایه‌رق، «ایشته اوقانونی بن یاپدیغم ایچون بن بوزامم؛ زیرا برکرّه بوزولمغه آلشان قانون، قانونلقدن چیقار. واقعا بو آدم بکا اولادمدن زیاده سوکیلی ایدی. وَبن گنجلك

حالنی بیلمز وعفو لذتنی طویماز دکلم . لکن قانون عموم خلقك سلامت و سعادتنی تأمین ایچون یاپلمش اولدیغندن ، آکا الکه گتورمك نیجه ملیون انسانی تهلکه‌یه قویمق دیمکدر. بن ایسه برشخصه محبتم خاطری ایچون آنی اختیار وارتکاب ایده‌مم . » جوابنی ویرمشدر .

ایشته قانونه رعایت بویله اولور ؛ وَاقلیم مصرك احوال تاریخیه‌سنه نظر اولندقده ، امرای (چرا کسه) النه دوشنجه‌یه قدر غایت معمور وعلوم ومعارف منبعی اولمقله مشهور اولدیغی ، وَآندن صکره ۱۲۲۰ تاریخلرینه قدر دخی متغلبین اللرینه دوشه‌رك ، وَدولت وزراسنه مقطوعیت وجهله ویریله‌رك ، برخرابه‌زار حالنده ایکن ، مشار الیه محمد علی پاشانك النه گیروب ، اوتوز قرق سنه ظرفنده اول درجه کسب معموریت ایتدی ، که مصر خزینه‌سنك سنوی وارداتی برمیلیون کیسه‌یه بالغ اولدی .

[خاطرهٔ تاریخیه]

...

اختلاف امتی رحمة

[حدیث بندی]

حدیث شریفنده‌کی اختلاف ، اعلان حق وصواب ایچون بحث ومناظره معناسنه‌در ؛ زیرا هربحثك صدق

وصوابی اختلاف ومناظره ایله ثابت اولور . هرقنغی رأی وتدبیر، که حادثهٔ تدقیق ومنـاظره‌دن کچمیـه، یعنی تعلق ایتدیکی خصوصده محسنات ومضراتی اوزرینه آرای مختلفه دوراننددن صکره، اقرب صواب اولان جهت التزام اولنمیه، اکثریا برخطایی انتاج ایدر. چونکه « وَفوق کل ذی علمٍ علیم» مصداقنجه هربیلیجینك اوستنده بربیلیجی دها بولنور . که اوّلکنك علمی آنك علمنی شامل اوله‌ماز . مثلا : حکیم افلاطون علوم فلسـفیه‌ده‌کی مهارتیـله برابر فن باغبانیـده براسـتاد باغچوانه نسبتله جاهل قالور . وَاکـر افلاطون ـ باغچه علمنده بن باغچواندن زیاده بیلورم ـ دیرسـه خطا ایدر ؛ وَکندینـك اوفنـده‌کی نقصاننی معترف اولمیـه‌رق، باغچه‌یی کندی بیلیشی کبی ، تیمار ایدرسـه شبهه یوقدر ، که آز وقتده باغچه خراب اولور .

« عین انصاف کبی، عارفه میزان اولماز ؛

کشی نقصاننی بیلمك کبی ، عرفان اولماز . » [*]

مستشار مؤتمنله استشاره‌ده ماده‌نك هرکونه محذوراتی منخلهٔ تدقیقدن کچوریلوب، اشتباهه محل قالماز ؛ وَ بعدالاجرا برفنالق دخی ترتب ایتسـه مسئولیتی منفرداً صاحب رأیه عائد اولماز .

[*] بو بیت شاعر طالبك‌در .

« اقرن برأيك رأى الغير واستشر،
فالرأى لايخفى على اثنين .
المرء مرآة ترا وجهه،
ويرى قفاه بجمع مرآتين . »

بوحكمته وَاختــلاف امتــه تعليم قصدينه مبنىدر، كه ذات جناب پيغمبرى، مدينة العلم ايكن، « وشاورهم » امر جليليــله استشارهيه مأمور اولدى . وَاستشارهلرده اصحاب كرام رايه مأذون اولدقلرندن، هركس ذهننــه لايح اولان تدبيرى عرض ايدردى. وَنيجه كرّه اصحابك رأينه حضرت پيغمبر متــابعت بيوردى . بعده خلفــاى راشدين وَآنلرك اثرينه تابع اولان بالجمله ملوك وسلاطين اصول مشــورتى قبول ايتديلر .

وَبو اصول حكمت شمدى يالكز دين اسلامه مخصوص اوليــوب، آندن اوّل دخى جارى ايدى . حــتىٰ رومادە دولت جمهوريه دوام ايتــديكى عصرلرده هرنه زمان برقاچ مسئلهده [سناتو] اعضاسنك بلا اختلاف اتفاق آراسى وقوع بولورسه، اهالينك امنيتنه خلل كلور؛ وَتبديل اعضا دغدغهلرى ميدانه چيقاردى . وَنه وقت، كه اعضاى مجلس فرق مخالفهيه انقسام ايله بحث ومناظره ايدرلرسه ويريلان قرارلرك اصــابتنده كيمســهنك شبههسى قالمازدى . اليــوم

اوروپا دول متمدنه‌سنده دخی اصول مشورتله برابر اختلاف ومناظره قاعده‌سی معتبردر. بناءً علیه مبعوثان ملت مجلسنه آلنه‌جق اعضانك برطاقنی حکومت، کندی افکار ومسلکنه مساعد بولنانلردن انتخاب ایدرکن، برطاقنك دخی کندینه مخالف افکارده اولدقلرینی بیلدیکی ذواتدن اوله‌رق، انتخاب اولنمسنده اهالی‌یه مساعده کوسترر. آنکچون پارلمنتولره قونیلان هر مادّه ایکی فرقهٔ متناقض الافکار آره‌سنده موضوع بحث ایدیله‌رك، وَمعترضلر استدکاری قدر اعتراض وَمروجلر کوجلری یتدیکی قدر جواب واسکات ایله اوغراشه‌رق، نهایت ایکی طرفدن هانکیسنك رأیی مظهر اکثریت اولورسه اوترویج اولنور. وَمعارضلر ایتدکاری اعتراض واختلافدن طولایی اصلا معاتب اولمازلر.

بر حکومت معدلت پرور، که افعال وحرکتنی برگون مسئول اوله‌جغنی ملاحظه‌سنه تطبیقاً اجرا ایده، اعتراضدن نیچون قورقسون؟ وَمعترضلرك حقایق اموره عدم وقوفلرندن طولایی ایده‌جکلری تعریضلرك ایسه جوابلری حاضر اوله‌جغندن، وَاجراآت واقعه ایله ملك وملت ایچون ایدیلان خدمات خیریه‌نك جهات لدنیه‌سنی وَاو وسیله ایله حکومتك صداقت ولیاقتنی انظار عمومه قویمق ایچون بوندن دها کوزل برسبب اولمیه‌جغندن، اومثللو

حکومتلر تعریضدن قورقمق شویله طورسون بلکه متشکر اولملری لازم گلور . . . .

. . . .

حقوق وَ محاکم

هر انسانك بولندیغی حال نسبتنده مستحق اولدیغی بعض عائداتی اولور ، که لسانمزده حقوق تسمیه قلنور . هر کسك حقوقی کندیجه بالطبع وَاقوام متمدنه بیننده بالالتزام مقدسدر . برانسان ، که حقوق مقدسه‌سنی استفاده‌دن عاجز ومحرومدر ؛ اسیر ومظلومدر . عالمده نه قدر هیئات مدنیه ظهوره گلمش ؛ وَنه‌قدر حکومت تشکل ایتمش ایسه جمله‌سی بوحقوقك محافظه‌سی داعیه‌سیله باشلایوب ، صکره‌دن سوء استعمالات ایله محو ومنقرض اولمشلردر . چونکه ، برشخص نه قدر جری و بهادر اولسه حقوقنی ابنای جنسنك اغراضندن وقایه‌یه کفایت ایده‌میه‌جگندن ، وَایکی شخص متعارضك هربریسی قوّهٔ ادراکیه‌سی نسبتنجه ادعاسنده کندینی حقلی گوره‌رك حقوقنی محافظه‌یه چبالیه‌جغندن ، هرقوّت منفرده‌یه غالب اوله‌جق وَامر وحکمی طرفین منازعینه جبراً قناعت ویره‌جك برقوّت غالبه‌وحاکمه،

ایقاعنـه لزوم گورینـه‌رك ، وَ جمعیتك هرفردی اجزای تعیشـندن بر مقـدارینی ترك و فدا ایدرك شـو حکومتلر میدانه کلمشدر .

. . . .

. . . .

دولتلر دخی بومقصد اساسی‌ی بیلدکلرندن محافظهٔ حقوق رعایایه کافل اوله‌جق قوانین ونظامات تنظیم وَقوانین ونظاماتی کماینبغی اجرا ایده‌جك محکمه‌لر تشکیل ایتمشلردر .

شمدی‌یه قدر یر یوزینه گلوب ، کتمش اولان اقوامدن تاریخلری مضبوط اولانلرك بومقصد اوزرینه حصوله گتوردکلری آثار برر ، برر معرض امعان وتحقیقه چکلدکده گوریلورکه ، هرقومك وقایهٔ حقوقی ایچون تنظیم اولنـان قوانین ونظـامات ایکی صنفه منقسمدر : برطاقمی یالکز معـاملات دنیویه وَمخـالطت ومعاشرت بشریه‌یه متعلق اوله‌رق ، قطعا روحانیتـه طوقنمازلر . حکمای یونانیه‌نك وَروما جمهورینك یاپدقلری قانونلر گبی ، که بونلرك واضع ومؤسسلری انسـان ، وانسان مألوف نقصان اولمق حیثیتیله هرقانون نهایت برقاچ یوز سـنه دوام ایده‌بیله‌رك ، عاقبت احتیـاجات عصریه‌یه تطبیق واکمال داعیـه‌لریله بوزلمش وَآنلرك بوزلمسی قومك فساداخلاقنی ، وَقومك فساد اخلاقی دخی هیأت مدنیه‌نك تشتت واضمحلالنی مؤدی اولمشدر .

دیگر صنفی دخی قوانین شرعیه‌در ؛ بوده ایکی درلو اوله‌رق ، برقسمی صرف اموررو حانیه‌یه تعلق ایدر ؛ معاملات دنیویه‌جه بیان حدود ایتمز . وَقسم آخری اول درجه محصور ومقصوردر ، که یالگز یاپلدیغی عصر وقومك حاجاتنه کفایت ایده‌بیلوب ، الجاأت وَتجددات زمانیه اوزرینه توسیع واستعمالی خارج امکاندر . بوجهتله انبیای سلفك امتندن گلان عقلا وَارکان ملت ، معاملات دنیویه ایچون مجدداً قانونلر یاپمغه محتاج ومجبور اولمشلر ؛ وَبوقانونلر دخی تبدلاتدن مصون اولمامغله درلو نوع وشکله گیره‌رك حال مقدسیتده قالمشلردر .

بونلرك آره‌سنده برده شریعت احمدیه گوریلور ، که ، امور دنیویه واخرویه‌یی بردائرهٔ مقدسیتده جمع وتألیف ایتمکله ، حین تأسیسندن بوآنه قدر بیك ایکی یوز بوقدر سنه مرور ایتدیکی حالده شائبهٔ تغیّردن مصون اولمشدر .

بز ، فرقهٔ ناجیهٔ اسلامیه‌دن اولدیغمز حالده ، شو بحثده حقیقت حالی اظهار ایچون بیطرف اوله‌رق سویلرز ، که شوعصره گلنجه‌یه دگین مضبوط تواریخ اولان قوانین ونظاماتك جمله‌سی عرصهٔ امتحان وتدقیقه قونلسون ! وَانسانیت وحقانیت خاطریچون بیطرفانه وَمنصفانه هربری حادّهٔ امعاندن کچورلسون ! هرهانکی اقلیمده وَنصل عادات

واخلاقده بولنورسه بولنسون، انسانك عقلاً وَطبعاً وَحکمةً
مدار امنیت حقوقی اولمق ایچون شریعت اسلامیه‌دن (دها)
اوسع وَاعدل واحکم برقانون بولنمق قابلیدر ، دکلیدر !
ظاهر اولور .

ایشته قرآن کریمك جلدی میداندەدر ! حاوی
اولدیغی آیات کریمه‌یه نظر اولنسون ! احکام سیاسیه‌یه
تعلق ایدر آیات محکمات ربع قرآنه مساوی برراده‌ده
اولدیغی وَمعاملاته متعلق مسائلده مأخذ اجتهاد اولان
احادیث صحیحهٔ نبویه دخی بوآیات قرآنیه احکامی دائره
سندن ذرة ما خارج اولمدیغی حالده ائمهٔ عظام وَفقهای
کرامك استنباط واجتهاد ایتدکلری مسائلی حامل اولان
کتب موجودهٔ اسلامیه اوروپانك دائرهٔ مدنیتـه دخولندن
بری اعانهٔ مطبوعات ایله عرصهٔ حصوله گتوردیگی آثار
علمیه‌یه مقابله ایده‌جك درجه کثرت ووسعتده اولدیغی تبین
ایدر . وَهر نه قدر باب اجتهاد مسدود ایسه‌ده مسائل
معاملاتده تغیرّ ازمان ایله تبدّل احکام، یعنی شرع اسلامك
مبنی علیهی اولان عدل وحقانیت اوزره توسیع فتاوی
قضیه‌سی اصول فقهدن اولدیغی وَجهان طوردقچه وَنوع
بشرك مستعد اولدیغی ترقیات ایلرولدکجه مسائل معاملاتك
توسیع وتزییدی یولی آچیق طوردیغی جهتله، بیك ایکی یوز

بوقدر سنه‌دن برو احکام اساسیه‌سندن هیچ برینه برتغیر عارض اولمقسزین هردیار و اقلیمده مرغوب ومعتبر وآنك احکامیله عامل اولان هرقوم محافظهٔ حقوق مقدسه‌سنه مظهر اولمشدر . بوده محل استغراب دکلدر ؛ چونکه شریعت اسلامیه قوانین سالفه‌دن ایکی صنف ناقصك دخی نقصانلرینی جامع ومکمل اولدقدن فضله هر برمسئلهٔ بشریه‌نك مأخذی قرآن کریم وقرآن کریم عقیدهٔ اسلامیه اوزره کلام رب رحیم اولمغله ، بالواسطه هر بر امر شرعی ، امر مخصوص الهی حکمنده رنك مقدسیت آلمش ؛ وفقه دینیلان فن جلیل عصر نبویدن بش آلتی یوز سنه‌لر مرورینه قدر عرب وعجم واندلسده سرنمای ظهور اولان علمای اسلامك تلاحق افکار وتتابع آثاریله تدقیق وتوسیع وتدوین اولنمشدر .

عجبا علوم سیاسیه ایچون بوقدر دقت ، بوقدر اهتمام هانکی عصرده هانکی قومده کورولدی؟ شو عصر اخیرده حقوقه دائر فنونی اك زیاده توسیع ایدن فرانسزلر ایکن ، فرانسه‌نك وجوده کتوره بیلدیکی قوانین موقع تحقیقه قونلسون ! ظاهر اولور ، که مسائل سیاسیه‌ده‌ده شریعت اسلامیه‌نك مقلد ومشروحیدر . [قود ناپولیون] [قود سیویل] دینیلان نظامات سیاسیه‌نك اکثری

ناپولیونك مصری استیلاسنده النه کچیردیکی کتب فقهیه ایله اندلسدن آلنان کتابلرك ترجمه وخلاصه‌لرندن بشقه برشی دکللردر . . . .
. . . .
. . . .

اندلس تاریخندن برقاچ سطر :

« معلوم ارباب رشد ونها اولدیغی اوزره وقتاکه اشعهٔ عالمتاب آفتاب اسلام ، مشرق بطحادن پرتوافکن بروز اولدی ؛ نیجه اعصاردن بروغنودهٔ بستر سکون وآرام اولان قبائل عرب (آلفته) [۱] اولدقلری شعار وحشیانهٔ خشونت وخلاف دین و(عقیدتی) ترك ایله زیر لوای نجات احتوای شرع قویمه دخالت وَباجمله تصدیق وحدانیت اوزره جمع کلمه وشهادت وَرفع معادات وخصومت ایلدکله ، جوهر فطریلرنده مرکوز اولان پرتو حمیت وبسالت خیره انداز چشم کائنات اولمغه باشلدی . وَپك آزوقت ایچنده اسباب وقوع واستحصالی خیطهٔ عقول واوهامدن بیرون فتوحاته نائل اولوب ، ربع مسکونك همان نصفی مقدارینی

[۱] مألوف یرینه قوللانلشدرکه خطای فاحشدر . چونکه آلفته فارسیدر الفتدن ایسه آلفته کلمه‌جکی معلومدر .

خواب گران جهل وضلالدن بیدار وَاقتباس کرده‌لری اولان مشاغل علم وعرفان ایله آیاق باصدقلری یرلری پرانوار ایلدیلر . »

❀

« چونکه حکومت امویه‌نك اواسط مدتنده وَصکره‌لری اوغرادیغی صدمات اختلالات محللرنده گوسترلدیگی اوزره همان باسرهم تغیر اخلاق ملیه‌دن نشأت ایلمش حالات اوله‌رق ، یعنی عربلرك اقلیم اندلسی فتح وتسخیر ایلملرینه باعث کلی اولان کلمهٔ واحدهٔ اسلامیه وَغیرت دینیه وجهادیه گبی ، خصائل ممدوحه صکره‌لری وقایهٔ آسایش وَتنپروری وَدوام حضور حضری افکاریله نائب مناب ایدیله‌رك ، کمین عدر وانتقامده فرصت بین اولان اعدای دینه رخصت فرصت گوسترلمش وَبوحالك اوزرینه علت طرفداری وفوائد پروری وَمرض غرضکاری وَحب جاه واقبال دخی انضمام وَعلتك عروق واعصابه سرایت ایله مدبّر اقلیم بدن اولان دمی‌افساد واخلال ایلدیگی مثللو گیدرك ، اولیای دولتك وَبتون خلق وملتك طبیعتلرینی مبتلای اسقام ایدرك ، امر اولی الامره اطاعت وَقوانین دولت وملته رعایت وَحکامده انصاف وعدالت وَعهد ومیثاقده ایفا ومتانت شمائل برگزیده‌سی مفقود اولمشیدی .

دفتر اعمالندن

انسان چوجوقدن اولور . چوجوقده تربیه ایله انسان اولور . انسانلرده شعار انسانیت اولان صدق ووفا قالمدی . دولت ییقلدی؛ ملت بتدی دیو هر بار تأسف ایدییورز . لکن سبب آرادیغمزده مثلا سرقت وجهالت گبی برچوق اسباب اضافیه گوروب حالك صلاحنی آنلرك ازاله‌سنده صانیورز . دائما بونقطهٔ نظردن بدأ ایله چالیشیورز . ینه اومدیغمز تأثیرات حسنه‌یی گورمیورز . بلکه آنك عکسنی گوروب شاشییورز . ومأیوس ومتحیر قالییورز . عجبا نیچون برکرّه‌ده بو اسبابك مبادیسنه وَ آنلردن اَسّ اساس اولان تربیهٔ عمومیه جهتنه عطف نظر امعان ایتمیورز . اگرچه اولان اولمش وَمیداندهکی اشخاصك اصلاحی دگل فقط منع مساوی وَتقلیل زیانی آنجق قوهٔ قاهرهٔ نظام وقانونه قالمشدر . فقط یتیشه‌جك اولادمزی اولسون بزم دوشد‌یگمز ورطهٔ هولناکدن تخلیصك چاره‌سنی نه‌دن دوشنمیورز . بزم یریمزه آنلر گله‌جك دگللرمی؟ آنلرده بزم گبی اولورلرسه بوشکایت ایدیلان حاللر دوام ایتمیه‌جکمی ؟ یا بوحاللر دوام ایدرلرسه .....

روی آضده بولنان اقوام مدنیـه‌نك جمله‌سی برسـیل ترقی اوکنه دوشه‌رك ایستر ایسته‌مز آقوب گیدرکن بز بوسیلك قارشوسـنده گریلوب طیانه بیله جکمیز . بوقسـه چگننه جکمیز . ایشـته بپامیورز . همده بپامیه جغمزی درك ایدییورز . باری ایلروده یاپمغـه قابل اخلاف یتشـدیرمکه چباله‌ملی، یعنی اولاد واخفادمزه آجیه‌لی دکلمی‌یز .

آناسی باباسی صلحادن بولنان برچوجغی حال صباوتنده کلخن بکلرینـك ایچنـه براقلك، آنلرله دوشوب قالقسون؛ بیودیکنده البته برمرد عفیف و پرهیزکار اوله‌ماز .

برچنگانه چوجغنی بشیکده‌ایکن آلوب برصالح خاندانك تربیه‌سنه ویرك، بیوسون . مألوف صلاح اولور . چنگانه‌یی دنی وبد اخلاق ایدن چنـگانه اولمسی دکل بلکه چنگانه تربیه‌سنده بیومسیدر .

صباوتکه عمر انسانینك اك صفوتلی زمانیدر . نه‌مقوله صور واشکاله مقابل اولورسه آیینه‌گبی جذب ایدر . شوقدر فرق وارکه آیینه‌ده صورت پذیر انطباع اولان شکل، اصلی عکسك زوالیله زائل اولور . لکن مرأت استعدادده برکرّه جلوه‌گر اولان صورت‌مثالیه، کالنقش فی‌الحجر، یرلشور قالور.

آنجق بوسوزدن هرتربیه گورن چوجوق مطلقا انسان کامل اولور دیه‌ك چیقماز؛ زیرا ترتیب خلقتده نیجه اختلاف

اسباب واردرکه عقول بشریه آنلری احاطه وادراکدن
هنوز عاجز وقاصردر . وَ استعداد وقابلیتك تفاوت درجاتی
دخی بوندن در . ایمدی اگر تربیه وضع طبیعی یی محافظه
یولنده اولورسه اکثریت حفظ اخلاق جهتنده بولنور .
شواذ ونوادر ایسه قاعدهٔ محکمه تأسیس ایده‌مز .

مدنیت، که سعادت بشریه‌یی مستلزم اوله‌جق صورتده
اولان حالت جمعیت معناسنه‌در . حسن اخلاق ملیه‌دن
متولد بر ولددر . اخلاق ملیه‌سی اولمیان اقوامده مدنیت
اولماز . وَقتنی قوم مدنی‌که اخلاقی بوزولمغه باشلار . مدنیت
آنده طورماز .

بتون بیوك آدملر مدنیت واخلاق ملیه ایله متصف
اولان ملتلردن ظهور ایتمشدر . اعصار سالفه‌ده گلان
وَحالا اثرلری وَفعللری عبرتبخش انام اولان بیوك فیلسوفلر
وَارباب بلاغت ومعرفت وَبیوك پهلوانلر وَجهانگیرلر هپ
یونانیلردن، رومالیلردن مصرلیلردن کلدیلر . صکره‌دن آفتاب
مدنیت اسلامیه پرتوساز افق عالم اولمغله بو یلدیزلرك رونق
وفروغی قالمدی . وَ اسلامك یدی سکز یوز ییلده یتشدیر.
دیگی ارباب فضل وکمالات اعصار سالفه‌نك ۲ بیك سنه‌ده
وجوده گتیره بیلدیگی اصحاب امتیازی هم علماً وَهم عدداً

سبقت ايلديلر . غريبدركه شمديكى يونانستان وَروما حكما وفضلا يرينه حيدود يتشديره‌يورلر . !

شعر وانشا

چونكه محصول تحصيل بزم ممالكه گوره يالكز شعر وانشا جهتنده‌در ؛ بونلردن برنبذه بحث ايدلمك فائده‌دن خالى دگلدر .

شعرك تعريف عموميسى كلام موزوندر ؛ يعنى ايكى سطر سوزك هربرنده‌كى سكون وحركاتك مساوى اولمسندن عبارتدر . حتى قافيه اصولى ملل متأخره بيننده عادت اولمشدر . اسكى يونانيلر يالكز وزنه رعايتله قافيه التزام ايتمزلر ايدى .

شعر هرقومده طبيعى‌در . روى ارضده نه‌قدر ملل واقوام گلمش ايسه، جمله‌سنك كنديلرينه مخصوص شعرلرى وار ايدى . عثمانليلرك شعرى عجبا نه‌در ؟ نجاتى ، وَباقى ، وَنفعى ديوانلرنده كورديگمز بحر رمل وهزجدن مخبون ومخبث قصايد وغزليات وَقطعات ومثنوياتميدر ؟ يوقسه خواجه، وَعطرى گبى، موسيقى شناسانك ربط مقامات ايلدكلرى نديم وواصف شرقيلريمى‌در ؟

خیر ! بونلرك هیچ برسی عثمانلی شعری دگلدر؛ زیرا گوریلیر، که بو نظملرده عثمانلی شاعرلری شعرای ایرانه وَایرانلیلردخی عربلره تقلیدایله ملمز برشی یاپمشدر. وَ بوتقلید یالکز اسلوب نظمده دگل بلکه افکار ومعانی‌یه بیله‌سرایت ایده‌رك، بزم شعرای اسلاف ادای نظم وافادده وَخیالات ومعانیده عرب وعجمه ممکن مرتبه تقلیده سعی ایتمگی معارفدن عد ایتمشلر؛ وعجبا بزم منسوب اولدیغمز ملتك برلسانی وَشعری وارمیدر ؟ وَبونی اصلاح قابلمیدر ؟ اصلا بوراسنی ملاحظه ایتمامشلردر !

انشا یولنده‌ده حال تمامیله بویله اولمشدر؛ منشآت فریدون وَآثار ویسی ونرکسی وَسائر منشآت معتبره اله آلنسه ایچلرنده اوچده بر ترکچه کلمه بولنماز ! وَبر مصلحت افاده ایدرکن، بدیع وبیان فنلری قارشدیریله‌رق، ابراز بلاغت ایچون اویله مشوش وَمتتابع الاضافات عباره‌لر یازمشلر، که قاموس، وفرهنك برابر اولمدقجه وَبر آدم فن معانی وآداب عربده کمال مهارتی اولدقدن صکره، عادتا بردرس مطالعه ایدر کبی، برچوق زمانلر صرف ذهن ایتمدکجه معناسنی استخراجه مقتدر اوله‌ماز !

حالا باب عالی وَدوائردن یازیلان محررات رسمیه اگرچه اسکی زمانلرده گلان ارباب معارف اقتدارنده کاتبلر

اولمدیغندن، اوّلکی منشآت درجه‌سنده معقد دگلسه‌ده، بونلرده اول بابانك ولدزناسی اولدقلرندن ینه سجع وربط، وَمعناسی موهوم ومشکوك عبارات ایله مملودر .

اسکی انشالرده لغات عربیه وَعبارات مخیله وار ایسه‌ده، باری ضمننده ایی کوتو برمعنی دخی چیقاردی . شمدی ایسه، عصر نازکلشمش، وَ افکار وَ پولیتیقه اینجلمش اولدیغندن، بعض فرمانلر وَمکتوب سامیلر وَتقریرلرده اویله عباره‌لر گوریلیور، که لغتلر هرکسك بیلدیکی شیلر ایکن، معنای صحیحی نه اولدیغی آکلاشلمق قابل اولمیور !

غریبی شوراسی، که بویله آکلاشیله‌میه‌جق عباره یازه‌بیلمك حسن کتابتدن عد اولنیور ! مثلا :

. . . .

دائر مفصل برمکتوب صدارت پناهی،که ایکی‌اوچ یوز سطر سوزدر؛ بویولده ملکه‌سی اولان اك معروف برذاتك النه ویرلسون، اوقودلسون، ختامنده ــ شو اوقودیغکز مادّه‌یی لساناً تقریر ایدیکز ! ــ دینلسون، او وقت کتابتمز نه کتابت وَکاتبمز نه کاتبدر میدانه چیقار .

واقعا شعر وانشانك بو حاله گیرمسی بو عصرك یاپمسی دگلدر . عجملر قبول اسلامیتدن صکره، علوم شرعیه‌یی تحصیل ایچون لسان عربك تحصیلنه دوشدکلری صره‌ده

کندی لسانلرینك شعر وانشاسنی دخی آنکا تقلید ایتدکلری کبی، بزده بدایت تأسس دولت عثمانیه‌ده ایران علماسنی جلبه محتاج اولدیغمزدن، آنلرك تربیه‌سی اوزره کندی لسانمزی براقوب، عجم شیوه‌سنه تقلید خطاسنه دوشمشزدر، که علمای رومك بو خصوصده ایتدکلری اهمال وقصور عفو اولنماز برخطادر. زیرا بنی آدم آره‌سنده مدار تعاطیٔ افکار لساندر. بر ملتك لسانی قواعد مضبوطه آلتنده اولمیوب‌ده هر النه قلم آلان کیسه‌نك کیفنه متابعت ایدر؛ وحال طبیعیسندن چیقارسه اول ملت بیننده واسطهٔ معاملات بوزولمش دیمك اولور.

. . . .

. . . .

تعجبه شایان دکلمیدر، که بزده یازی بیلمك بشقه، کاتب اولمق ینه بشقه‌در! حال بوکه سائر لسانلرده یازی وَاملا بیلن کاتب اولور. واقعا هر لسانده ادیب اولمق خیلی معلوماته توقف ایدرسه‌ده عادتا مرادینی کاغد اوزرنده افاده ایتمك ایچون یازی یازمق کفایت ایلر. بزده ایسه یازی اوکرندکدن ماعدا برچوق شیلر دها بیلمك لازم کلیر:

اوّلا ترکجه املا بیلنمیلیدر؛ حال بوکه الڭ کوچ شی بودر؛ زیرا وقتیله ترکجه‌یه مخصوص لغت کتابی یاپلمامش،

وَ عثمانلیلر ملل سائره‌یی دائرهٔ حکومتلرینــه آلدقجه هر برنده گوردکلری یکی شیلرك اسملرینی اول ملتك لساننده آلوب، آز چــوق بوزه‌رق، قوللانمش؛ وَ هرکاتب برلغتی ســکون و حرکاتنــك ذهنجه اویان برشکلی ایله یازوب، سائرلری دخی دیگر صورتده ضبط ایتمش اولدقلرندن، املا اوگرە‌نه‌جك کیمسه اوّل امرده بونلرك هانکیسنه تابع اوله‌جغنده متحیر اولور .

هله یگرمی سنه‌دن بری باب عالیده تفرّدایدن مأمورلرك هر بری برجانلی لغت اولمق، هوسنه دوشه‌رك کیمیسی یا ایله (بیــلدیریر) وَ کیمیسی یاسز (بلدرر) یازمغه باشــلایه‌لی کوچوك کاتبلر نه یپاجقلرینی شاشیردیلر .

ثانیاً ، عربی وفارسی امــلا بیلمك لازم در . بو ایکی لسانك املاسنی بیلمك قواعدینی تحصیله موقوف اولدیغندن ، الك آز صرف ونحوی گورمینجــه ، طوغری ترکیب یازمــق قابل اوله‌ماز .

ثالثاً ، بونلردن صکره اقلام دولتدن برنده برقاچ ســنه‌لر استخدام اولنمق ایستر . بو اولمدقجه (ایدوگنه) یی (اولدیغنه) یه ربط ایتمه‌نك یولی بیلنه‌مز ؛ وَ بونکته کمانکش سرّی گبی، کاتبــلرك درس اخیری اولدیغنــدن ، هرنه‌زمان بوملکه یی

حاصل ایدرسه ، باب عالینـك قوللاندیغی کاتبلر صره‌سنه
کچر ؛ وگویا بر یازی ماکنه‌سی اولو .

لکن بوقدر زحمتلرله شو ملکه‌یی اله گتورمش اولان
ذات اصحاب قریحـه وقابلیتدن ایسـه بوتحصیلندن متلذذ
اوله‌جـق یرده متأسف اوللی در ؛ چونکه مألوف اولدیغی
روابط ترکیبات کندینی بردائرهٔ محدوده ایچنه صوقمشدر، که
ذهننه تبادر ایدن معانیدن یالکز ملکه‌سـنه اویه بیلنلری
یازوب ، سـائری ، که غایت نازك وغیر مأنوس دقایقـدر ؛
ترك وفدایه مجبور ، و مادام‌که بوزنجیر ایچنده باغـلی‌در؛
امثالی رادەسندن ایلری گتمکدن محروم ومعذور اولور .

بوسـببله گرك شعرمز وگرك کتـابتمز نه درجه گیرو
قالمشدر. اویره لچه‌جك اصول قلم‌سئیاتندن‌در، که تألیفلرده،
مطبوعاتده آثار معرفتلرینی ابراز ایله ادبیاتده بر انقـلاب
عظیم حصولنـه سبب اولان ذواتك اکثری « اولمغـله ،
بولنمغـله ، اجلدن ، حسـبیله ، مبنی ، طولایی ، درکار ،
آشکار . » دائرهٔ فاسده‌سنده انحصاره تنزل ایدمدکلریچون
قلملرنده لایقیله مستخدم دگللردی . عالی‌گبی، مشفق‌گبی [*]

[*] بونلرك ایکیسی‌ده جریدهٔ حـوادثك اوائل ظهـورنده
محرر ایدی .

برچوق گران قیمت جواهر فطانت قدرلرینه لایق اولان رعایتی گورمیه رك ، کیمی جنون گتوردی ، کیمی عشرتله تلف نفس ایلدی .

واه نزه ! یازق بزه ! بوحاله گوره بزم ملتـده طبیعی حال اوزره نه شعر وَنه ده انشا وار دیمك اولور ؟

خیر ! بزم طبیعی اولان شعر و انشامز طشره خلقی ایله استانبول اهالیسنك عوامی بیننده حالا طورمقده در . بزم شعرمز ، هانی شاعرلرك ناموزون دیه بگنمدکاری عوام شرقیلری [*] وَطشره لرده وَچوگور شاعرلری آره سنده [دییش] وَ [اوچلمه] وَ [قیا باشی] تعبیر اولنان نظملردر .

وَ بزم طبیعی انشامز مترجم قاموسك اتخاذ ایتـدیگی شیوهٔ کتابتدر . واقعـا بونظم وَ بوکتابت مطـلوب اولان درجه ده بلیغ وَطمطراقلی گورونمز ایسـه ده امّت عثمانیـه ایلرولدیگی صردده بونلره رغبت ایدلمدیگندن ، اولدقلری حالده قالمشلر ، بیومامشلردر . هله برکرّه رغبت اوجهـته دونسـون ؛ آز وقت ایچنده نه شاعرلر ، نه کاتبلر یتیشورکه عقللره خیرت ویرر .

والحاصل شعرطبیعی اودرکه شاعر جزئی برملاحظه

[*] صاری زیبکك «الله دیدم یتاغانه طایادم ــ بن سنکچون آل قانلره بو یاندم » شرقیسی کبی .

اوزرينه قلمی النه آلوب، ارتجالاً قرق اللی بيت نظم ايده بيلدی . كتابت مليه اودر، كه الی قلم طوتان، ذهننده‌كی مراديني ايی كوتو كاغد اوستنه قويه‌لی .

شمديكی شعر وانشامزده ايسه ترتيب معانی ايله برابر، برده تشكيل وَتركيب الفاظ دردی ذهنی اشغال ايتمكله نه‌شعرده وَنه‌ده نثرده اصول ارتجال ممكن‌در .

هرملتك شاعرلری وَحتی بزم چوگور شاعرلرمز بداهةً برچوق شعر سويلرلر . بز ايسه بش بيت برغزلی طقوز آيده طوغرر گبی، سويلرز ! سائر ملتلرده كبرا وَحتی مصنفلر بالذات النه قلم آلوب، مكتوب وَتأليفات يازمازلر . بلكه يانلرنده‌كی كاتبلرينه آغزدن سويلرلر، آنلر دخی يازارلر . نته‌كيم بزده دخی كوی آغالری امامله‌ره سويليوب، يازديررلر . بو سببدن گرك مخابرات وَگرك تأليفات آنلرده سرعتلی وَسهولتلی اولور . امّا بز برمكتوب يازديغمزده برايكی كرّه تسويد وتبييض ايتمدكجه استديگمز گبی، اوله‌مديغندن، هم مخابره‌لرمزده تأنی وبطائت، وَهم‌ده افاده‌لرمزده نقصان وركاكت بولنور .

بو فنالغی دفع ايچون طبيعته اتباع ايتمه‌لی .

ملاحظه

ضیا پاشا شعر وانشاده‌کی مهارتی جهتیله زمانمزده اقرانی اولان برایکی ذات کبی، لسانمزه جداً خدمت ایدن یعنی ادبیات جدیده‌مزك مؤسسلری بولنان اجلهٔ ادبادندر .

مشار الیهك مزیات منشیانه‌سنی مقدمه‌ده دخی سویلش ایدك. بالاده ـ خاطره وحقوق محاکم ودفتر اعمال ـ عنوانلی مقاله‌لرینی یازدقدن صکره، اندلس تاریخندن بالاده‌کی ایکی پارچه‌یی نقل ایدیشمز مشار الیهك قدرینی حائز اولدیغی مرتبه‌دن تنزیل ایچون دکل بلکه ـ نزجه مکتب معرفت صانیلان ـ اقلام دولتده‌کی لسان رسمینك ضیا پاشا کبی، نوادردن بر استعداد ادیبانه صاحبنك سلیقه‌سنجه حاصل ایتدیکی تأثیرات سیئه‌یه بر نمونه کوسترمك ایچوندر .

مع مافیه مرحومك یازدیغی کوردیکنه تقلیدایلدیکی زمانلرده میدانه قویدیغی اثرلرده دخی ـ تتابع اضافات وکثرت حشویاتدن صرف نظر اولندیغی حالده ـ ینه خطالی بر کلمه‌سی ومعناسز بر لفظی کوریلورسه نادر کوریلور .

اشتکا اولنان اصولك مذمتنی وکندیسنك ادبیات عثمانیه حقنده‌کی افکار مخصوصه‌سنی و باخصوص مؤخراً اتخاذ ایتمش اولدیغی طور افاده ایله مذیات ادبیه‌سنی (شعر وانشا) عنوانلی مقاله‌سی ارائه ایده‌جکندن امینز .

سعدالله پاشا

شارلوتنبورغ سرایی [*]

کچن گون هوانك مساعده‌سندن استفاده ایله شهرك جوارنده بولنان [شارلوتنبورغ] سراینك باغچه‌سنه کیتمشیدم. باغچه یك گوزل اولدیغی گبی ایچنده‌کی (فره‌دریق ثالثك) تربه‌سی دخی شایان تماشا اولمغله رمضان اکلنجه‌سی اولمق اوزره اوصافی تحریر قلنور شویله‌که :

سرایه جبهه‌سندن نظر اولندقده ایکی طرفده برر دائره ، اورته‌سنده عظمتلی برقله‌دن عبارت فرسوده رنك بربنا گورینور . منظرهٔ بنا شاعرانه تشبیه اولنورسه ایکی جناحنی آچمش برعقاب عظیم الهیکل پروازه مهیادر دینیله‌بیلور . اوکنده‌کی ساحه برروضهٔ بدیع المنظردرکه فسحت

[*] شارلوتنبورغ (Charlottenbourg) برلینه ٦ کیلومتره مسافه‌ده برقصبه‌درکه ١٧٠٦ سنه‌سنده برنجی فره‌دریقك زوجه‌سی ، یعنی بیوك فره‌دریقك والده‌سی صوفی شارلوت طرفندن تأسیس اولنان صیفیه مناسبتیله نامنه نسبت ایدلمشدر . [للطابع]

عرض وطوانی احاطه‌ده مدّ نظر قاصر، لطافت انتظامنی تعریف وافاده‌ده قوّهٔ متخیّلهٔ ادبا عجزینی اعترافه هرزمان حاضردر .

هله طرح زمرّد فامی استاد صنعتك نفایس طبیعتی تقلیدده کمالنه برر نشانه ، هرسطح شکوفه زاری آرایش بهاردن برنمونهٔ بی بهانه‌در . یوللرینك حوالی واطرافی اشجار ملتفّة‌الساق ایله مزیّن درکه هرشاخ نضارت وایه‌سی تار شعاع آفتابه برگوزل شانه ، سایه‌سی ایسه آلتنده گزنلرك حیاتنه سرمایه‌در .

رخام خامدن جابجا رکز اولنمش اولان صنملر گویا که بو عالمك نفوس ملکیه‌سی وَ (خاندان ایمپراطوریدن) ارتحال ایدنلرك شهراه روضه‌ده مشهود اولان تصاویر مجسمه‌سی ، گویا که بو باغ سکوت آبادك سکنهٔ متحسره‌سی‌در .

بواجمالك تفصیلنی ادیب مرحوم کامل پاشانك قاپسو جزیره‌سنه دائر تعریفات بلیغانه‌سی مفیددر .

بو باغده وار غریب حالت
شایسته آکا دنیلسه جنت

نصل جنت دنیلمسون . ساحه‌سندن احوال عقبایی آندیرر بر عالمه گیریلور . بوتماشادن صکره صفای جنّت سوزیلور . شویله‌که : بوروضهٔ وسیع‌الانحانك برکوشه‌سنده

شمدیکی ایمپراطورك پدری فره‌دریقلك وَ زوجه‌سنك تربه‌سی موجوددر . باغچه‌نك صاپه برجهتندن اوزون بر یول ایله اورایه گیدیلور . بو یولك اطرافنده سرو گبی حزن آرتد . یره‌جق آغاجلر دیکیلیدر . مبتداسندن منتهاسنه طوغری باقیلنجه برصراط مستقیم که ظلام ظلال اشجار ایله منظره‌سی غایت مهیب وموحش وَتأثیر ریاح ایله آغاجلرك تصادمندن حاصل اولان ایکلتی زیاده حزین ومدهشدر .

زوّار بو یولك اورته‌سنده سنوحات اخرویه ایله اویله متأثر الجنان اولورکه دوردن برمغاره دلیکی گبی مشهود اولان تربه قپوسنی مدخل عالم آخرت ظن ایتمکه باشلار . تقرّب ایتدکجه توحّش ایدر. قپودن ایچری گیردیکنده بش اون باصامقلی چفته نردبان ایله برحجره‌یه داخل اولورکه قبّه‌سنك پنجره‌لری مائی جاملرله یاپلمش اولدیغندن، عکس ایدن ضیا ظلمتی آگدیرر . وَ بوشبه ظلمت ایچنده صاغده فره‌دریقلك ، صولده زوجه‌سنك مزاری گوریتور .

بوتماشا « کل نفس ذائقة الموت » تنبیهیله رعشهٔ قلبی اویله تزیید ایدرکه زائر ، حال وجده مستغرق اوله‌رق، یارب ! دلالت عزرائیله حاجت قالمقسزین کندی آیاغمله بارکاهکه کلدم . دیه‌رك :

محتاج عفو وصفحم الهی عنایت ایت
بو مجرمی عذاب الیمدن صیانت ایت

مناجاتیله مشغول دغدغهٔ بودنبود ایکن پرده دگشور ؛ یعنی حجرهٔ ظلمانیدن یاننده کی حجرهٔ نورانی یه گیریلوب قورقولی رؤیانك اوراده تعبیری آڭلاشیلور ، ایکنجی حجره ده صاحب مزارلرك مرمر فراش اوزرینده یاتمش وَمرمردن یاپلمش مجسّم صورتلری موجوددرکه حالت ارتحاللرینی مشعردر . سنکتراشلك مهارت صنعتی طوغریسی جالب تصوردر .

بوایکی هیکل میّت نما ، یان یانه اوله‌رق متوجه‌اولدقلری جهتده تجلیّات الهیه‌دن کنایةً رسم عیسی تحت عرشده قاعداً متجلیّ وَفیوضاتیله جنازه‌لر گویاکه متسلیّدر . بیچاره فره‌دریق البسهٔ حکمداریسیله ملبّس اولدیغی حالده بالنه قدر کفنه صارلمشدر ؛ سیماسندن زمان حکومتنده بیوك ناپولیونك پروسیایی استیلاسی وَزوجهٔ حورلقاسنك کنج یاشنده ارتحالی تأثراتی وَحیاتنده جملهٔ هوساتندن اولان عالی سرایلر وَگوزل باغچه‌لر ایچنده مألوف ناز ونعیم ایکن قره طوپراغی مسکن اتخاذی تأسفاتی محسوسدر .

عالی سرایه صیغماز ایکن جسم حشمتی
تابوت قبر شمدی سریر اقامتی
سیرایله قبر ورسم (فره‌دریقی) عبرت آل
نولسه‌گك بو درجهانده حیاتك نهایتی

زوجه‌سی ایسه اوموزلرینه قدر برکفنه صارلمش یاتییور؛ سیماسی اویله گوزل‌که فی‌المثل برحور هوشربا وَ بویله بر وجوده فلکك قیمسی طوغریسی پك ناسزادر .

وجودی زیر کفنده فلکك بو انصافسزلغنه دترر گبی گورینور؛ ساعد سیمیننك وضع دلرباسی شو وفاسز عالمدن ال چکدیگنی گوسترر . گردن بللوری بوکلمش؛ غدر فلکدن اشتکا ایدر ! سینهٔ صافی آه تحسرله ایچری چکلمش؛ گویاکه غدر اجلدن تظلم ایما ایلر ! براندامه مالك‌که تناسبی نظّارنی هالك ، برمیت‌که نیجه‌جی گرشمهٔ حالت نزعنه فدای جانه متهالك‌در !

بو قالب بیجان دگل روح رواندر
امعان ایله باقسه‌گ قدم روحه نشاندر.

احوال آخرتی تصوّره نمونه‌گاه اولان بو تربه‌دن چیقدیغی گبی یوقاریده وصفنی ایتدیکم باغده گزیلور؛ صانکه قبردن چیقلمشده جنته کیریلور . آرتق سوزی بوراده کسه‌یم؛ زیرا مشاهده‌ده‌کی تأثر تعریفده تجسّم ایتمکه باشلادی؛ سنوحات انشائیه تأثرات قلبیه‌یه منقلب اولدی .

• ◆ •

۱۸۷۸ پارس اکسپوزیسیونی

...

.... اوروپا برفسحتسرای عمرانکه شهرلری دگل قریه‌لری ، بلکه قرلرده‌کی مزرعه‌لری بدیعة من بدایع الانساندر . وتراکیب انتظامنك هرجزؤ فردی بو عالمی تماشایه گلان اهل شرقك تدرس واعتبارینه بحق شایاندر. ایشته (شهر شهیر پارس) بو اقلیم کمالك دار الملك احتشامی وسلطنت مدنیتك سلطان عالی مقامی دیمکه لایق وتأسیسات وتعظیماتجه گوردیکم بلاد عظیمه‌نك جمله‌سنه فائقدر ؛ والحاصل سائر شهرلریله قیاس، قیاس مع الفارقدر .

بشقه یرلرده نه گورلسه شبهه یوقکه پارسدن مقتبس وظرائف مصنوعاتدن هرنه بگنلسه صانعی معترفکه اورانك حسن طبیعت وایجادندن مختلسدر .

سرگی‌یه گلنجه، بو تشهیرگاه امتحان فرانسه‌نك علوّ کعبنه بر برهاندر . یالکز پارس شهرینه مخصوص اولان قسمنده‌کی بدایع آثار غبطه فرمای اقطار شهرتشعاردر .

سرگی اویله واسعکه یالکز حولنی دور ایچون ساعتلر ایستر . محتویاتنی تماشایه ایسه برهفته دگل برآی گوچ کفایت ایدر . زوّار برخطهٔ وسیع الانحاده سیاحت ایدرگبی

خریطه ایله سیر ودور ایدرلر؛ خریطه‌سز گیدنلر شبهه‌سز دائرهٔ دور وتسلسله دوشرلر .

سرگینك [شان‌دومارس] ده‌کی موقعنی [سن] نهری ایکی‌یه تقسیم ایدر؛ ایکی قسمك واسطهٔ اتّصالی [ایانه] کوپریسی‌در . نهرك جانب یمیننده [تروآ قاده‌رو] سرایی وقارشیسنده سرگی ابنیه‌سی واقعدر . آره‌لرنده‌کی مسافه واسع اولوب ، منتظم باغچه‌لر وهرمملکتك اصول معماریه‌سنه نمونه قصر وکاشانه‌لر و بعض صنایع مهمه‌یه مخصوص مفرز دائره‌لرله مزیّندر .

سرگینك الك بیوك قپوسی [تروآ قاده‌رو] سرایی جهتنده‌در . بوسرای قوس شکلنده سرگی‌یه ناظر بربنای عالیدر . جانبیننده‌کی جناحلر گوزل دیرکلرله مزیّن اوله‌رق آثار عتیقهٔ صناعیه‌یه ووسطنده بولنان دائرهٔ وسیعه مکمل ومنتظم تیاترو رسمنده اوله‌رق عملیات موسیقی‌یه مخصوصدر؛ یعنی برنجیسی [موزه] ایکنجیسی [قونسر] در .

تروآ قاده‌رونك اوکنده بر بیوك سلسبیل واردرکه کناری فیل ، آرسلان ، گرگدان ، قپلان گبی وحوشك یالدزلی هیکللریله مزیندر . باغچه‌دن بوبنای عالی‌یه باقیلنجه ظن اولنورکه پرواز ایچون ایکی قنادینی آچمش برقاره قوش کنار حوضدن حول تشهیرگاهه نگاه ایدییور. وسطده‌کی دائره‌نك

یانلرنده بلند قامت بر قله واردر . ایچندن ماکنه ایله [*] متحرك نردبان ایله ذروه‌سنه چیقیلوب اطراف سیر اولنور . بیوك قاپودن گیرلدکدن وسرایك ایچنـدن کچلدکدن صکره باغچه‌دن وآره یرده‌کی کوپریدن گذار ایدیله‌رك اصل سرگی‌یه مواصلت اولنور .

باغچه‌نك قالیچـهٔ اطلس گبی یاپلمش طرح چمنـلرندن وهرطرحه تعبیه اولنان شـکوفه ویاسمنلرندن وجابجا یاپلمش دلنشین نشیمنلرندن وطبیعته تقلید ایدیلان سنکسار وکهسار-ندن وبحیره وچشمه‌سـارندن بحث ایده‌جـك وبو سـاحهٔ جنت مثالك نقاط مختلفه‌سـنده‌کی کاشـانه‌لره چین وچاپون وعرب وعجم سازندگاننك آهنك طرفه ادالرینی تعریف ایلیه‌جك اولسه‌م مکتوب دگل برکتاب اولور .

کوپری ایسه [پارکه‌ت] ایله دوشنمش وتنتـه‌لی باغچه قناپه‌لریله تفریش اولنمش برسالوندر . اورادن مرمر اولو-قدن آقارگبی مطنطن طاش ریختملردن جریان ایدن [سن] نهری اوزرنده‌کی هنگامهٔ آمدشد سیر اولنور .

اصل سرگی ابنیه‌سی آره‌لری سوقاقلرله بولنمش طولانی

[★] Ascenseur آسانسور دنیلان آلتدر که متعدد طبقاتی شامل اولان بعض مرتفع بنالرده انسان واشیایی یوقاری‌قاتلره چیقاروب ایندیرمکده قوللانیلیر . (للطابع)

اقسام متعدّده‌دن مرکب وَهر قسمی برصنف اشیایه مخصوص
صدر . برقاچ قدمه‌دن عبارت نردبان چیقلدیغی گبی اورته
قپوسی اوگنده موضوع هیکل معرفته تصادف اولنور :
دستنده عصا برکرسی‌یه قاعددر . طرز وطوری نظاره
بومعنایی مخطردر : ای زوّار هوشیار ! نظر ربای حیرتك
اولان بونمونه‌گاه ترقیات بشری تماشا ایدرکن غافل اولمه‌که
بوکمالات بتون معرفت‌اثر یدر . اقوام وممالك بوسایه‌ده قرین
سعادتدر . . . .
. . . .
. . . .

ای سیّاح صاحب اعتبار ! آگاه اول که بوراسی نظر
اهل حقیقته‌گوره تشهیرگاه مصنوعات دگل بلکه‌دارالامتحان
موضوعاتدر . . . .
. . . .
. . . .

برلین مکتوبی

برآی قدر اوروپانی سیاحته چیقمش ایدم ؛ شمدی برلینه
عودت ایلدی . اثنای سیاحتمده اوروپانك برخیلی بلاد

مشهورهٔ معمورهسی گورولدی . غربك معموریت حالی گورولدکجه شرقك مغموریت احوالنه تأسف اولنمامق قابل دکلدر . بوسیاحت صحته پك چوق خدمت ایلدیکی گبی ادارهٔ ملکیهجه مشهودات ومکسوباتمی دخی تزیید ایلدی .

کتب سیاسیه‌یی مطالعه فن تدبیر مدنده توسیع نظری موجب ایسه‌ده قواعد فنك تطبیقاتنی گورملده فوائد عظیمه مسلمدر . « لیس الخبر کالعیان »

اوروپا گورولدکجه السنهٔ رواتده وصحائف مطبوعاتده مروی اولان مدنیت غربیه نه‌دیمکدر بیلنمز . افکارك بدایع آثار حیرت فزاسی گوزدن گچورلدکجه خواص انسانیه‌نك مرتبهٔ مزیتی آکلاشیلهمز ؟ حکمة ثابتدرکه تصورات عیان ثابته‌یه نظراً علی طریق القیاسدر . بناء علیه مدنیتجه مرتبه‌سی دون اولان برمملکتده ترقی‌یه خدمت داعیه‌سنده بولنانلر کمالات مدنیه‌سی مسلم برملکك احوال واسباب انتظامنی مشاهده ومطالعه ایتمامش اولورلر ایسه اصلاحاتجه ایده‌جکلری تصور وتدبیر، بولندقلری دائره‌نك درجه‌سنه قیاساً اولور . ترقیء صحیح ایسه عالم انسانیتك ترقیات مکتسبه‌سنه وقوف ایله حصول بولور .

بوگونکی گون پارس سرکیسی معارف عصریه‌نك

تشهیر گاهی اولدیغنـدن ممالك متمدنه‌نك هر جهتندن، هر صنف خلق صنعـهً وَ علماً منسوب اولدیغی قسمـه متعلق تحقیقاتی اجرا ایچون فوج فوج سرگی‌یی تماشایه گلمكده وَ معلومات سابقه‌لرینه منضم اولان تحقیقات اوزرینـه یرلی وَ اجنبی ارباب خبره سرگی دائره‌سنده عقد مجلس مباحثه ایتمكده اولدقلری حالده، بزم دنیـادن خبرمز یوقمش گبی معامله‌لرمزه حیرت الویرر !

صدر اسلامده مدنیت عربك ترّقیسنه باشلیجه سبب ارباب همتـك اقطار عالمی سـیر وسـیاحت ایله تحقیقات علمیه‌لرینی نشر ایتمه‌لری ایدی . آرتق جهل وتعصب بزده بردرجه‌یه گلمشدركه تخطری بیله موجب نفرتدر .

قادینلرمز اولرینـه قپاندقلری گبی ارككلرمز دخی مملكتلرینه قپاندقلرندن جمعیّات بشریه‌نك احوال ترّقیاتندن اودرجه غفلت اوزره‌یزكه اطرافمزی محیـط اولان اقوام گوندن گونه ایلرولمكده وَ بو سایه‌ده معنیً ومادةً بزه غلبه ایتمكده اولدقلری حالده بزینه درت ال ایله جهل وتعصبه صاریلوب آندن امید نجات ایدییورز . فسبحان‌الله المتعال !

خلاصـهٔ كلام انسـانیت ومدنیتـك نه بیوك بردور ترقیسـنده بولندیغمزك دلائل ملتزمه‌سنی گورملك ایستیانلر پارس سرگیسنی سیر ایتملیدرلر . وَ اقطار شرقیه‌ده ترّقیات

غربیه‌یی اجرا آرزوسنده بولنانلر کمالات بشریه‌نك محل تجلّیسی اولان اوروپا بلاد غربیه‌سنده حقایق عمرانی تدقیق ایچون گزملیدرلر .

آرتق سوز بر بحث مهمه انتقال ایتدیکه بویله بر ورقپاره‌نك دگل، بر بیوك رساله‌نك حوصله‌سی متحمل دکلدر . آنك ایچون بوراده ختم کلام ایده‌لم . سعدالله

....

تعزیتنامه [*]

....

آلدیغم قاره خبر صاعقهٔ بلا گبی نازل اولدی . گوڭلم ویران، گوزلرمدن سرشك حسرت رواندر . جمله‌مز محبت اولاد اسیری‌یز . خصوصا پدر و والده‌نك بویله وقوعات جگرسوزده حاصل ایده‌جکلری تأثرات قلبیه‌یی ملاحظه ایتدکجه حزن والمم برقات دها مشتد اولمقده‌در . فلکك بویله ستملری چکیلیر دردلردن دگلدر . لکن احکام قضایه رضادن بشقه چاره وارمیدر ؟ گیدنلری تعزیه ایله اوغراشانلر دخی بوعالمدن کیتمیه‌جکلرمی ؟ کیم حیاته مغرور اوله‌بیلیر ؟

[*] برادرلرینه

بومسافر خانه‌یه مهمان اولانلرك کیمی ارکن ، کیمی گیج گیدر؛ هرگیدن نوبتنی صاوار . مدت مسافرتك قصر ومدّتنده اهمیت یوقدر . مسئله عالم بقاده اوغرانیله‌جق طور وحالتدر .

معصوم گیدنلر آرقه‌ده براقدقلرینی محزون ایدرلر امّا عائلهٔ حساب وکتابدن مصون وَنعم اخرویّه ایله ابدی‌السرور اولورلر . بوجهت دوشونیلور ایسه قلب متسلیّ اولمغه باشلار . وَجناب محقك ادرا کندن عاجز اولدیغمز حکم خفیه‌سنه عرض تسلیمیت ایدر . خدای متعال جمله‌مزه صبر جمیل احسان ایلسون . تطویل مقاله مجالم اولمدیغندن بوقدر یازه‌بیلدم .

برادرم ! رجا ایدرم ؛ حکمت الهیه‌یی تأمل ایله آتشِ قلبي تسکین ایدیکز . سعدالله

ملاحظه

سعدالله پاشا . شناسی وضیا پاشا وکمال بك کبی ادبیات جدیده‌مزك مؤسسلرندن معدوددر .

بو درت ذات آره‌سنده مسلك ادبیاتجه هیچ برفرق کوریله‌مز . یعنی طرز جدید ادبیاتمزده کی اجتهادلری بر وجنس خارق العاده‌لری شخصلرینه منحصردر .

شوراسی مسلدرکه مشار الیهمدن هر بری زمان ومکان ومسلك ایجاباتندن اولەرق نشریاتجه یا پك ایلری کتمش ویاخود پك چوق شی یازدیغی حالده نشریاتجه پك چوق امساك مجبوریتنده بولنمشدر .

دیمك ایسترزکه کثرت آثاری معیار اقتدار عد ایتمکه واستدلالاتمزی اونقطهٔ نظردن یوروتمکه قالقیشیر ایسه‌ك اصابت ایلمش اولمایز . چونکه برآدمك ماهیت افکار وکفتارینی تعیین ایچون ایکی کلمه‌دن عبارت برجمله‌سی کفایت ایدر : خیرالکلام ماقل ودل .

مشارالیه حضرتلرینك آثارندن نمونه اولەرق درج ایتدیکمز محررات‌ده‌کی شیوهٔ مخصوصلری همان ناقابل تقلید سهل ممتنعلردن ومنقح وموجز یازمقده‌کی اقتدارلری ایسه هرکسه میسر اولەمیان خصائص ادبیه‌دندر .

کمال

سعی

«احرث لدنیاك کانك تعیش ابدا واحرث لآخرتك کانك تموت غدا»

هم یارین ایچون موته حاضرلنمق ، هم‌ده هیچ اولمیه‌جك گبی ، تحصیله چالیشمق بربیوك قاعدهٔ حکمتدر ، که سعادت حالك اساسی آنك حکمنه اتباعدن عبارتدر .

البته انسان دقیقه بدقیقه موته منتظر اولنجه ذخر آخرتنی تدارکده قصور ایتمز . لکن حیاتنه برحد تصوّر ایتدیگی حالده‌ده برگون آچ قالمق مخاطره‌سنه دوشمش اولور ؛ چونکه آدمه برآن اولومدن امان اولمدیغی گبی ، حیات ایچون عمر طبیعی دخی برحدّ معین دگلدر . باخصوص ، که انسان فنا بولور ؛ امّا انسانیت دنیا طوردقچه باقیدر .

برکرّه دوشونه‌لم ! دنیاده یکی طوغمش چوجوقدن عاجز برشی وارمیدر ؟ بیچاره بومحنتخانه‌یه بیك درلو احتیاج ، بیك درلو استعداد ایله گلمش ؛ حالبو ، که ایکی ضعیف قولندن بشقه لوازمنی تدارکه آلتی یوق ! هوا مرحمتسز ؛

برودت ورطوبتیله جانه قصد ایدر . طوپراق خسیس ؛ لازم اولان جواهر اثماری سینهٔ حرصنده صاقلار . ینه بو یله ایکن، هراحاجتی استیفایه ، هر استعدادینی اظهاره موفق اولیور .

بوڭا مداراولان اسباب، هپ بزدن اوّل گلانلرك ثمرهٔ غیرتی دکلمیدر ؟ اویله ایسه اسلافه اولان دین تشکرمزی اخلافه ایفا ایتمك لازم کلمزمی ؟

حقیقت ! انسان فانی اولدیغی حالده ینه حیات ابدیه‌یه مظهر اوله‌جق گبی ، چالشمليدر . یوقسه هرکس سعینی مدت حیاتی نسبتیله تحدید ایدرسه عمری دائمی اولان انسانیت فنا بولور .

دنیانك هرنره‌سنه گیدلسه مشقتسزجه ناز ونعیمه مستغرق اولمش نیجه بك زاده‌لر گوریلیور ؛ وآنلرك حالنه باقیلنجه ، بختیار اولمق بختیار طوغمغه توقف ایدرمش یوللو حسرتلر چکیلیور !

باقه‌لم ؛ عجبا بوتحسرلر روامیدر ؟ عجبا اوناز ونعیم‌ده گوردیگمز آدملر حالجه غبطه کشلردن اعلامیدر ؟

البته دگل ؛ چونکه انسان ایچون بخت دنیالان شئیك حقیقی قدرتك ذهننه، قولنه احسان ایتدیگی خاصّه‌لردن، بختیارلق ایسه اوخاصّه‌لرك حسن استعمالندن عبارتدر .

هیچ بر ثروتی متصرف اوّلی کتم عدمــدن برابر گتیر. مامشدر . دنیــاده مال اطلاق اولنور نه وار ایســه اقدام ایله طوپلانیر ، ســعی ایله وجوده گلیر . بوحالدن طولایی مضایقه‌یه ثمرهٔ عطالت، ضرورته محصول سفاهت دیمك روادر.

یاباری ســفاهت و عطالتك بومشقتلریله برابر آرزویه دگر برذوقی اولسه !

عطــالت ایچنده سفاهت مزارستانه قورولمش برمجلس عشرت گبیــدر . آ گا ملازمت ایدنلر جسمــانی هردرلو مضرته اوغرارلر ؛ فقط نشاطه بدل حزندن بشقه روحانی برتأثیرینی بوله‌مازلر .

اوت ! عطــالت موتك کوچوك قرداشی ، ســفاهت حیاتك بیوك دشمنی‌در .

عطــالت انسانك وجودینه صــارلمش برییلانه بگزر ؛ سفاهت ایســه اوییلانك الوانده اولان زینت قبیلندندر. بویله برقید ایچنــده طورمقده وَبویله بر زینتــله اکلنمکده نه صفا تصوّر اولنه بیلسون ؟

برعاطل دها شبابنده اختیــارلر ، چونکه ایشسز کچن زمانك دقیقه‌سی ساعتدن اوزوندر .

برسفیه نه‌قدر یشارسه دها عمرینه طویمه‌دن دنیادن گیدر ؛ چونکه لهویات ایچنده کچن وقتك ساعتی دقیقه‌دن قیصه‌در .

بزنجه میراث یدی بیلیرز ، که اوزاقدن حالنه باقلسه ، حظوظاته مستغرق ظن اولنور . حال بوکه اوبچاره بتون عمرینی بر اکلنجه بولمغه حصر ایدرده ، ینه لذائذ عالمك بریله خشنود اولهماز ! هرنه ذوق ایله مألوف اولمق ایستسه ، قدحی النه آلیر آلمز یوزینی بورشدیرمغه باشلایان عیّاشلرکبی ، دها مبدأ تلذذده گوکلی استکراهدن خالی دکلدر .

امکسز اکلنجه طوسسز طعامه بکزر .

انسان کندی سعییله یشاملیدر ، که زمانینك قیمتنی بیلسون ، حیاتینك لذتنی طویسون .

بز اوآدمه نصل بختیار دیرز ، که هم هرگون عمر گذشته‌سنه تأسف ایدر طورور ؛ هم ینه ایّام حیات بیتمز ، توکنمز برمدّت مجازات ایتمش کبی ، وقتی کچیرمگه چالیشیر ! سعینك پرورده‌سی اولان برآدم ایسه ، هیچ اکلنجه آرامغه محتاج اولماز ؛ چونکه اکلنجه‌ده ایش بولنماز ، امّا ایشده اکلنجه موجوددر . هله وقت کچیرمکی اصلا دوشنمز ؛ زیرا دریغ ، که وقت کندی کندینه کچر گیدر . یوقسه آنك گذرانی تسریعه چالشمق برعاقللك کاری دکلدر .

« الله کاسبلری سور ، » شوسببله ، که مخلوق ممتازی اولان انسانك حیاتی ، راحتی کسب ایله‌در .

شبهه یوق ! آدم برگون البته فوت اولور ؛ لکن دنیایه اولمك ایچون کلمامشدر . اگر اولمك ایچون گلمش اولسه ایدی قضا، هرکسی رحم مادردن مزارعدمه دوشوریردی.

شبهه یوق ! انسان هرمذلته تحمّل ایدر؛ لکن مذلّت ایچون یرادلمامشدر؛ اگر مذلّت ایچون یرادلمش اولسه‌یدی، قوهٔ فاطره عبث یره همزه‌چالشمق استعدادینی ویرمزدی .

دیرلر، که « بوقیصه‌جق عمر ایچنده نه یاپیله‌بیلیر ؟ » زمانی ابدیته نسبت ایدرسه‌ك ، نه قدر اوزون اولسه ، لمحهٔ بصر گبی قالیر . آنجق بزم حالمزه قیاس اولنجه ، وقتمز — حسن استعمال اولنورسه — یشامق ایچون کافیدر . بوقدرجق برمدت حیات ایچنده‌درکه ابنای جنسمزدن برطاقم اصحاب سعی، عالم انسانیته — تاقیامت باقی اوله‌جق — نیجه اثرلر یادگار ایتمشلردر .

« عیش ونوش ایله بوگون آ کمه غم فردایی!
سکا اعمار لدیلرمی بویالان دنیایی ؟ »

قولنه اعتبار ایدرمیسك ؟ یا سن یارینی دوشنمزسه‌ك ، یارین سنی کیم دوشونه‌جك ؟ طوته‌لم ، دنیایی سکا اعمار لمدیلر؛ سن کندیکی کیمه اعمارلدك ، که عمریکی عیش ونوش ایله کچیره‌جکسك ؟

اطرافمزه باقه‌لم ! ذهنمزه مراجعت ایده‌لم ! مشهوداتمزده، محفوظاتمزده هرنه بولورسه‌ق ، جمله‌سی یارینی دوشـونلرك آثاریدر . یالکز حال ایله مشـغول اولان عمرلر، هپ زمانمزك عمّان غیر متناهیسی ایچنده محو اولوب، کتمشـدر ؛ ینه‌ده محو اولور ، گیدر .

اگر ایسترسه‌ك، که برگونك برگونکدن اعلا اولسون ! بوگونك محصولنـدن یارینه برسرمایه نقل ایتمکه چالش ! ــ بوگونکی واریمی بولان بن دگلمیم ؟ یارین نیچـون بوله‌میـه‌یم ؟ ! ــ دیه‌جك قدر آفات عالمدن امین اولانلر ــ اشرفیت انسانیه نزده‌ده قالیر ــ حس مشترك آثارندن اولان احتیاطده بیله قارنجه‌دن دون برصافدل حیوان اولدقلرینی اعتراف ایتمك لازم گلیر .

مستقبلده‌کی حالی امنیت آلتنـه آلمق ، ایگی قزانوب ، بریکله اولور .

« زمان آلتوندر » دیرلر؛ فقط اوده وقتك قیمتنی لایقیله تقدیر ایتمك دیمك دگلدر . بردقیقه‌ده یوز بیك آلتون قزانیله بیلیر؛ لکن، ۱۰۰ میلیون آلتون انسانه بردقیقه‌یی قزاندیرهماز. حال بویله ایکن ، نه اغربدر، که ینـه وقتی غائب ایتمـك ایچون یوزلرجه، بیکلرجه آلتون صرف ایدنلرده بولنور !...

زمان سرمایهٔ معیشت ، سعی منبع حیاتدر ؛ آدم زمان

سایه‌سنده کچنیر ، سعی ایله یشار . بوحالده زمانی سعیه صرف ایتمیوب ده معطّل طورانلر ایچون طوپراغك آلتیله اوستنده نه فرق اوله‌بیلیر؟ راحت دوشگی یریوزینه چیقمش مزار دکلده نه‌در؟

ابدال مساعی‌ده قصور ایتمه، که اولمش .
وابسته بو عالمده سکونك حرکاته !
موتا یاقیشیر وارایسه راحت دوشکنده .
اقدام وتحمل کرك ارباب حیاته .

بزده قلندرانه براعتقاد واردر ، که هرنه یاپارسه الله یاپار . امکلر ، سعیلر ، هپ بیهوده‌در دیرلر .

آمنّا ! هرحال ایچون فاعل حقیقی جناب حقدر ؛ لکن بونکله سعیدن ال چکمك، رزّاق کریمی کندیسنه خدمتکار ظن ایتمك قبیلندن اولور .

« لیس للانسان الاماسعی . »

گوکدن مائده ایتمك برمعجزه ایدی کچدی . بزاسبابنه تشبّث ایتمه‌لی‌یز ، که اللهده تأثیرینی خلق ایلسون .

اگر هرکس چالشمقدن ال چکسه ایدی، دنیاده موتدن بشقه کیم قالیردی ؟

اگر هر کس النه‌کچنی تلف ایتسه‌یدی، عالمك عدمدن نه فرقی بولنوردی ؟

بزده بیلیرز؛ انسان برغائله‌سز کچن زمانلرینی دوشنور، برده نتیجه‌سی معلوم اولان استقباله نظر ایدرسه بو « یالان دنیا » یی خواب وخیال نوعندن گوریر. لکن بر کرّه‌ده اوز رینه ضرورت چوکمش بر (فلاکت) زده‌یه صورلسون، که حیات دیدیگمز نه‌دهشتلی برحقیت ایمش !

« خسیس میراجینك حزینه داریدر. » دیمشلر. اویله‌در ! شوقدر وار، که تنبللرده عالمك دیلنجیسی، سفیهلرده شونك بونك ارغادیدر؛ دینلسه یالان اولماز.

قدرتك وار ایسه، حالگی دائما صفا ایله کچیر! فقط چالش، که استقبالده او (نشئه) نك خمارینی چکمیه‌سك! بوگون یاری آچ طورمق، یارین نامرده محتاج اولمه‌دن خیرلیدر.

ممکن اولورسه، بتون عمرگده ذوقگی ترك ایتمه ! آنجق دوشون، که اولادگه براقه‌جغك میراث کچمشه تأسفدن عبارت اولمسون. موجودینی اتلاف ایدوب ده عائله‌سنی آچ براقانلر، یاور یارینی بیان کدیدن پك‌ده اهون شیلرد گلدر. واقعا بو یولده اولان سوزلر تنبله تکلیف خدمت، وسفیهه حسن نصیحت گبی تجیر نوعندن گلیر. فقط عقلی اولان

شوندن احتراز ایتمیه‌لیدر ، كه قول یرینه فعلیات انسانی تنصیحه مجبور ایتمسون ! آجی‌سوز فلكك سله‌سندن اهوندر.

طبیب یداوی والطبیب مریض

كمال

وطن

حكمت تجربیه، كه جهانك شو گوردیگمز كمالات وترقیاتنه هرشیدن زیاده خدمت ایتمشدر ؛ بوقدر فوائدیله برابر، برایکی عصردن بری هردرلو حدودی زیروزبر ایده‌رك، فكرلرده نه‌قدر معتقدات، گوگللرده نه‌قدر حسیّات وارایسه، جمله‌سنی برر برر نظر شك وتدقیق اوگنه چكمك شائبه‌سندن مصون اولمامشدر .

تجربه نامنه تحرّیٔ حقیقتله مألوف اولانلرده ایسه، آرادقلرینی مادّیات ایچنده بولمغه حصر نظر ایتمش برطاقم اصحاب مؤاخذه گوریلوركه دنیاده لمس و مشاهده‌سی ناقابل هرنه وارسه، موهوم وَیا معدوم حكمنده طوتمق ایسترلر ! عمومك منفعتندن بشقه حق، افرادك احتیاطندن بشقه اخلاق طانیمازلر ! تصرفّه سرقت ، وراثته غصب، نكاحه اسارت نامی ویررلر .

ایشته انسانیتی بونقطهٔ نظردن تماشا ایدنلردر، که وطن فکر مقدسندن بحث اولندقچه بولندقلری یرك یاحدود ویاخریطه‌سنی تصوّر ایده‌رك ، « وطنی تعیین ایدن مادّه برقاچ بیك مظلومك قانی وَیا برقاچ رجال دولتك قلمیله چیزلمش برخط موهومدن عبارت دکلیدر ؟ بویله عقل وطبیعتله هیچ مناسبتی اولمقسزین صرف موضوعات بشردن اولان وَانسانلرك اخوت وائتلافنه سد چکمکدن بشقه دنیاده برتأثیری گورولمیان برواهمه‌نك انسانیت نظرنده نه حکمی اوله بیلیر ؟ » دیرلر .

اوت ! صانع حکیم انسانك فکرینی کرّات جد ولی، وجدانی هندسه مقیاسی ماهیتنده خلق ایتمش اولسه‌یدی، دنیاده عائله، ملت ، مسکن، وطن تصوّرلرینك وجودینه امکان قالمزدی. صرف مادّی اولان فوائددن بشقه برشی دوشونیله‌مز ایدی . شو قدر وار ، که آدم بشقه صفتده، بشقه خاصیتده یرادلمش . عقل «ایکی ایله ایکی درت ایدر» دعواسنی نه‌قدر بداهتله قبول ایدییورسه وجدانده برقادین ایله بر ارکك میل طبیعی وَقول شرعی ایله ارتباط حاصل ایدنجه، برعائله میانه گلیر. حکمنی اوقدر بداهتله تصدیق ایلیور.

عقل، مربع بشقه‌در ؛ مثلث بشقه . قضیه‌سنك

حقيقتنه نه‌قوتده حكم ايليورسه، وجدانده وطن بشقه‌در، خارج وطن بشقه، سوزينك صحتنه اوقوتده اعتماد ايدييور.

§

شير خوارلر بشيكني، چوجقلر اكلنديكي يري، كنجلر معيشتكاهني، اختيارلر كوشهٔ فراغني، اولاد والده‌سني، پدر عائله‌سني نه درلو حسيات ايله سورسه انسانده وطني اودرلو حسيات ايله سور.

بوحسيات ايسه، صرف سببسز برميل طبيعيدن عبارت دكلدر. انسان وطني سور؛ چونكه مواهب قدرتك الك عزيزي اولان حيات، هواى وطني تنفسله باشلار. انسان وطني سور؛ چونكه عطاياى طبيعتك الك رونقليسى اولان نظر لمحهٔ افتتاحنده خاك وطنه تعلق ايدر. انسان وطني سور؛ چونكه مادهٔ وجودى وطنك بر جزئيدر. انسان وطني سور؛ چونكه اطرافنه باقدقجه، هر كوشه سنده عمر كذشته‌سنك برياد حزيني تحجر ايتمش كبي، كورور. انسان وطني سور؛ چونكه حريتي، راحتي، حقي، منفعتي وطن سايه‌سنده قائمدر. انسان وطني سور؛ چونكه سبب وجودى اولان اجدادينك مقبرهٔ سكوني ونتيجهٔ حياتي اوله‌جق اولادينك جلوه‌كاه ظهورى وطندر. انسان وطني سور؛ چونكه ابناى وطن آره‌سنده اشتراك لسان،

وَاتحاد منفعت، وَكثرت موانست جهتیله برقرابت قلب وَاخوت افكار حاصل اولمشدر. اوسایه‌ده برآدمه دنیایه نسبت وطن، اوطوردیغی شهره نسبت كندی خانه‌سی حكمنده گورینور. انسان وطننی سور؛ چونكه وطننده موجوداولان حاكمیتك برجزؤینه تصرّف حقیقی ایله متصرفدر. انسان وطننی سور؛ چونكه وطن اویله برغالبك شمشیری، وَیا بركاتبك قلمیله چیزیلان موهوم خطلردن عبارت دكل، ملت، حرّیّت، منفعت، اخوّت، تصرّف، حاكمیت، اجداده حرمت، عائله‌یه محبت، یاد شبابت گبی، برچوق حسیات علویه‌نك اجتماعندن حاصل اولمش برفكر مقدسدر.

بوندن طولاییدر، كه تاریخ انسانیتك هانگی صحیفه‌سنه عطف نكاه اولنسه، هرزمانده، هرملتده ظهور ایدن افكار علیه واخلاق فاضله اصحابنك جمله‌سی وطن محبتنی امور دنیویه‌نك كافه‌سنه مرجح طوتمش وَبك چوغی وطن یولنه فدای جان ایتمش گورینور.

بوندن طولاییدر، كه هر دین ده، هر ملتده، هر تربیه‌ده، هرمدنیتده، حب وطن الك بیوك فضیلتلردن، الك مقدس وظیفه‌لردندر.

. . . .

نفوس

انسان شوكرهٔ زمين ديدیكمز وجودمتحرّكك روحيدر؛ دنيله‌بيلير . زيرا ، كه قشرك خارجنده هرنه حركت گور. يليورسه ، هپ آنك سايه‌سنده ظهور ايدييور . طبيعتك فوقنده ، نه اثر مشاهده اولنيورسه ، هپ آنك همتيله حاصل اوليور !

قدرتك كمالنه ايمان ايله سجده برحيرت وعبوديت اولان اودر . مشيّتك عدل واحسانى ادراك ايله ، بوقانون‌ازلى‌يى خارجده اظهار ايتمكه چاليشان اودر . نفسنك مادّيات وسفلياتدن اعتلاسنى كشف ايله، افعالنده دنيّات علايقدن تبرّى ايده‌رك ، ظواهرينه قياس قبول ايتميه‌جك صورتده ، روحانى ، تجريدى برعظمت گوسترمكه ـ ولونادراً اولسون ـ موفقيت حاصل ايدن اودر . درت بيك سنه اوّل جارى اولمش برطاقم اسبابه اوقوديغى ، ويا گورديگى نتايجدن ، ودرت يوز سنه صكره ، ظهور ايده‌بيله‌جك برچوق نتايجه ايشتديگى اسبابدن استدلال ايله نوعنك وفات ايتمش ، وياهنوز وجوده گلمامش، نه قدر افرادى وار ايسه ، همان جمله‌سيله ، هم مجلس لحنه‌بيله‌جك صورتده ـ و بناءً عليه اگر تعبيره اعتراض اولنمزسه ـ (لايموتانه برحالده) يشايان اودر .

روی زمینی بوقدر مصنوعات نظر ربا ایله تزیین ایلیور.
طبیعت کلیه‌یی ارادهٔ جزئیه‌سنه خادم ایده‌رك ، بونجه بدایع کمالاتی اومیدانه چیقاریور . ایامی ظلم آتشندن ، لیالی ظلمت دومانندن قورتارمغه اوچالیشیور . دریایی صحرا گبی ، هرطرفنده گیزیلیر ، هوایی دریا گبی ، ایچنده یوز یابیر برحاله ، اوگتیرییور ! طبیعتله پنجه‌لشه‌رك ، بوقدر جواهر ثروتی سینهٔ حرصندن اوقوپاروب ، میدانه دوگیور ! اجالله گولشه‌رك ، بونجه امراض ودواهینك وجودینی او دفع ایدییور ! بخار گبی ، الك ثقیل اجسامی ، الك قوتلی معادنی برکشته وپریشان ایتمك شانندن اولان برداهیه‌یی خدمتکارلقده ، وبرق گبی ، دنیایی یاقوب ، ییقمق لوازمندن بولنان بربلیه‌یی تاتارلقده اواستخدام ایلیور . وحوش آکا مونس اولیور ؛ طیور اطاعتنده طورییور . اواسترسه شجرلرك ثمراتی بربشقه شکله ، بربشقه حاله گیرییور ؛ اومراد ایدرسه ، حجرك حاصیتنی دگشدیرییور ! حاصلی ایکی آیاق اوزرنده ، ایکی آرشون بوینده اویله برمخلوق غریب برقوجه عالمده حاکم ازله خلافت ایلیور ! برقوجه کره‌یی طوپ گبی ، پنجهٔ تصرفنده اویناديیور !

واقعا بومخلوق ، بتون بتون عالم وجوددن زائل اولمق لازم گلسه ، حس وتعلقدن نصیبی اولمیان وتصور وتصدیق

قوتنــدن محروم اولان ، سائر کره نشــینلر ذرّه قدر متأثر اولماز؛ فقط انسانك همان کافۀ آثاری تلاحق افکار وَتعاون سعی ایله حاصل اولدیغیچون ، افرادی آزالدقجه نوعنــك فائده‌سی دخی آزاله‌جغنده هیچ شبهه یوقدر .

شوقدر وارکه قضیه‌یی عکسنه چویروب‌ده علی‌الاطلاق قبول ایتمکه قالقیشرسه‌ق ، نتیجه طوغری چیقماز ؛ چونکه حاجات بشری ایفا ایده‌جك اسبابك اصول تزایدی ابنای بشرك صورت تکثریله برنسبتده دکلدر .

. . . .

. . . .

(عبرت)

لوندره

قابل اولســه‌ده اجرام علویه‌دن برمخلوق مدرك کرهٔ زمین اوزرینه اینه‌رك ، انسانك حالنی تفتیشه قیام ایلسه ؛ مثلا چینده حکما گورر ، که مصنوعاتدن استدلالاً برصانع حکیمك واجب‌الوجود اولدیغنه اعتقاد ایدرلر؛ وَاو دعوایی اثبات ایچون بیکلرله دلیل قوی ایراد ایلرلر . صــکره ، مصنوعات بشردن اولان برتخته وَیاطاش پارچه‌سنی صانع مکوّنات عد ایده‌جك قدر بلاهت گوستررلر !...

وَ اوروپاده علمایه تصادف ایلر ، که قعرده اولان انهارك عمقنی تعیین ایدرلر ؛ وَادّعالرینی فناً اثبـاته مقتدر اولورلر . فقط ینه اوروپا ایچنده بولنان [مریچ] نهرینك حالنی تمامیله بیلیه جك قدر غفلتده بولنورلر ! البته بوحاللره باقه‌رق فکر بشر، ادراك حقایقـده اولان عجز تامنـدن بشـقه ملکات تجربیه‌سنده دخی عمومیتی اعتباریله افراط وتفریط عقبه‌لرندن وَ برجهتده اولان قدرتی نسـبتنده ، دیگر جهتـده نقصان شائبه‌سـندن هیچ بر وقت قورتیله میه‌جق درجه‌ده اعتـدالدن بری بر خاصـهٔ غریبه اولدیغنـه حکم ایدر . فقط برده مسـاعئ بشرك آثارینـه عطف نظر ایلر ؛ وَ باخصـوص ممالك متمـدنه‌یی امعان ایله تماشـا ایدرسـه، انسـانك نه بیوك برمعجزهٔ قدرت اولدیغنی اوزمان ادراك ایلرده، صانع حکیمك ـ طبیعتدن عالی ـ برصانعه احتیاج گوسـتره جك قدر آثار ابداعنه مقتدر مصنوعاتی بولندیغنه حیران اولور ؛ قالیر .

بتون ممالك متمدنه‌یی طولاشمغه نه حاجت ؟ انسـان یالکز لوندره‌یی امعان نظرله تماشا ایلسه ، گوره‌جگی بدایع عقله وله گتیریر .

لوندره‌یه انموذج عالم دنیلسـه، مبالغه دگلدر . روی ارضده موجود اولان آثار ترقینك فوطوغراف ایله رسمی

آلنمش اولسـه مدنیت حاضره‌یی آنجق لوندره قدر گوستره بیلیر. بناء علیه بزده مثال اوله‌رق، آنی اختیار ایلدك:

بوممالکت ریب وگمان بلوطلری ایچنده مستور اولان اقبال بشر گبی، اکثریت اوزره برقاره دومان ایله محاط، وحتی گویا، که عادات مدنیت احجار واشجارینـه وارنجه‌یه قدر سرایت ایتمش گبی. خانه‌لری بیله سـیاهلره مسـتغرق گورینور! فقط برده اونقاب ظلمانیتـك ماوراسـنه تعلیق نظر اولنورسـه، نازنین دلربای تمـدن، نظر فریب افکار اوله‌جق بر زینت وسلطنت ایله عرض دیدار ایتمکه باشلار، که بدایع پسند اولان گوکللر ایچون حسن اندامنه مفتون اولمامق احتمالك خارجنده‌در.

لوندره‌ده بولنان برآدم، احکام عدالتك جریانی گورمك ایسترسه، اوکنه هرشیدن اوّل مرکز تشریع اولان، ودنیاده گوردیگمز قواعد سیاسـتدن همان برچوغنك مهد ظهوری بولنان اوقوجه پارلمنتو چیقار، که یالگز بناسنه باقلسه افکار عمومیه‌نك دهشت ومقاومتی نظر اداره‌یه قارشی برجسمانیت کسب ایتمش وگویا، که اوجسم هائل دگمه برصدمه ایله، زوالدن مصـون‌اولدیغنی گوسـترمك ایچـون تحجر ایلمش قیاس اولنور!

ایچنه گیریلیرسه، یوزسکسان میلیون اعضادن مرکب

اولان، وَکالات مدنیه‌ده برنجی‌دگلسه برنجیلرندن صاییلان، برملتك اڭ ممتازلرندن اوچ درت یوز مبعوث گوریلور، که هربری آمال قومه، وَمطالب استقباله برفصاحت فوق‌العاده ایله ترجمان اولمش؛ زور بازوی عرفان ایله احکام عدالت وَاسباب ترقی‌یی سرائر خانهٔ طبیعتدن استخراجه چالشمقده حدّ امکانه تقرب ایده‌جك‌قدر مهارت گوسترلر.

بوهیئت ممتازه‌نك قوّهٔ استنادی ایسه، هربری وسعتده بر بشقه مملکت دینلمکه شایان اولان عمومی برمقصد اوزرینه افکارجه اتفاق ایتمش قرق اللی، وَ بعض کرّه یوز، یوز اللی بیك کشیدن مرکب انجمن سیاسیلردر، که اجتماعلرندن برتجاوز وَیادغدغه ظهور ایتمك دگل، آره لرنده جریان ایدن مباحثات ادیبانه‌دن بشقه صقیجه بر اوکسوروك سسی بیله ایشیدلمز! اوقدر آدم بریره طوپلانیر؛ ایچلرندن برقاچی‌سوز سویلر؛ قصوری سکونتله استماع ایلر؛ جمله‌سی بردن خلوص نیت وَآداب مطاوعتله حکومتلرینه کیدرلر؛ عرض حاجت ایدرلر؛ استدعالرینك یوزده طقسانی حقه موافق وَ برقوهٔ غالبه ایله مؤیّد اولدیغیچون مقبول اولور.

هله پارلمنتونك ویردیگی احکامی تطبیقه مأمور اولان محکمه‌لرده حاکملر گوریلور، که طرفینه صورلسه انصاف وعدالتلرینه پدرلرینك شفقت ابوتندن زیاده استناد ایدرلر.

اوحاکملره تعیین حقیقتده حکم وجدانیسنی کتم ایتمامکه یمین ایتمش «ژوری» هیئتی معاونت ایدر، که جملهسی ایکی خصمك دخی جانی، جکری، قومشوسی، اقرباسیدر. بونلرك حضورنده طرفینك مدعاسنی ترویج ایچون ـ فقیرلره باد هوا خدمت ایدر ـ وکیل ومعینلر بولنور، که اکثرینك عندنده مسائل حقوقك کافهسی ملکات راسخهلری سایهسنده علوم متعاوفه حکمنه کیرمش؛ برحقلی دعوایی قزانمق اتك طولوسی آلتون قزانمغه ترجیح اولنهگلمشدر.

محکمهده هیچ کیمسه ادانینك اخسلرندن معدود اولان برقاتله بیله [افندی!] سوزندن آشاغی برتعبیر ایله خطاب، وَیا اشارت ایدهمز. هیچ کیمسه جبر و شدتی مأموریت وظائفندن وَیا اظهار حق وسائطندن عد ایلمز.

ایشته عدالت بوحالده، وَهله معرفت آندن زیاده کمالدهدر. هانکی مکتبه گیدیلیرسه، گیدیلسون؛ ایچنده بولنان اون ایکی یاشنده اطفالی گویا، که بیورمشده صکره ینه کوچولمش گبی، عادتا یگرمی، اوتوز یاشنه گیرمش آدملر قدر هردرلو انتظام وتربیهیه مألوف بولور.

رشدیهلر واردر، که شاگردانی اوچ درت لسان اوقور؛ وَعلوم آلیه وعالیهدن آلتی، یدی اساسلی فن بیلیر.

صبیان مکتبلرینه تصادف اولنور، که اکثر مداوملری

سناً همان علی‌العموم یدی سکز یاشندن زیاده دگل ایکن، تعلیم جدوللرنده بزم مکاتب صبیانیه‌یه مخصوص اولان ــ الف با، یازی، اعمال اربعه، مبادیٔ اعتقاد گبی ــ درسلرك هیچ بری بولنماز. وسبنی خواجه‌لردن سؤال ایدیلیرسه، «اون بش ویا اون سکز سنه‌دن بری‌در مکتبه بو درلو مقدماتی بیلماز چوجوق کلمدیگی ایچون جدولده درسلرك وجودی عبث گوریله‌رك، لغو اولندی.» جوابی آلنیر!

اون، اون ایکیشر یاشنده یگرمی، بش چوجوق بر باغچه‌یه گیدرلر؛ کاه اللرنده برغزته بولنور؛ اوواسطه ایله دنیانك حالندن خبردار اولمغه چالیشیرلر. وکاه بر کوشه‌ده اوتوره‌رق، هوانك لطافتی، واشجارك طراوتنی مدرکانه برنظرله تماشا ایده‌رك، بدایع طبیعتدن وجدانی تلذذ ایدرلر.

گمیلرنده طائفه گوریلور، که بوش وقت بولدقجه، مثلا ریاضیاتك قوهٔ جاذبه قانونلری گبی، الك عمیق مسائلنی مطالعه‌یه اوغراشیر!

دکانلرنده یازیجی گوریلور، که فرضا آلمانیا حکماسنك حکمت حقوق حقنده اولان فکرلرینی محاکمه‌یه قالقیشیر!

بر نمونه خانه‌سی وار؛ درونه گیریلسه، استاد قدرت ذوی الارواح وجماداتی خلق وتزیینه نه قدر صنعت بذل

ایتمش وَخیال بشر ایجاد بدایعده نه‌درلو کمالات گوسترمشسه، جمله‌سی بریره اجتماع ایلمش گبی، گورینور.

برحیوانات باغچه‌سی وار؛ قفسلرنده بولنان مخلوقات برر برر نظردن کچیریلسه، سفینهٔ نوح هنوز طوفاندن قورتیله‌رق، اوراجقده قرایه واصل اولمش‌ده درونده هرنه موجود ایسه کناره اوغرامش تصورنده بولنیلر.

رصد خانه‌سنده‌کی دور بینلرله، سمایه باقلسه انسان کندیسنی طبیعتك فوقنده برسائقه ایله عوالم علویه‌نك سیرینه چیقمش قیاس ایده‌بیلیر.

کتابخانه‌لرینه گیرلسه، هرلساندن برایکی میلیون کتاب وَآنلری بولمق ایچون همان «علامهٔ هرفن» وصفنه لایق یوزلرجه حافظ کتب موجوددر. اصحاب مطالعه ایسه، الك خالی وقتده سکز یوز کشیدن اکسك اولماز؛ وَایچلرنده طقسان یاشنده خواجه‌لر، وَاون سکز یاشنده قیزلر بولنور!

هله نمونه خانه درونده اولان دار الکتبه هرکیم گیدرسه، نه‌قدر نا معروف برلساندن اولورسه اولسون، مطبوع برکتاب ایسترسه، ویرمکه وَموجود دکلسه سرعت ممکنه ایله کتیرتمکه مجبوردر.

پارلمنتوده برخزانة‌الکتب وار؛ یالکز برلورد آکا اوتوز بوقدر بیك جلد کتاب وقف ایتمش!

نه حاجت ! بر تربیه‌لی اکلنجه محلنه گیدلدیگی حالده، کیمیا وَحکمت طبیعیه‌یه دائر برطاقم مسائل عمیقه‌نك براهین علنیه‌سنی گورور، که چین‌ده مشهود اولسه معجزه‌یه حمل ایدرلر. وَیاخود آداب والٓهیاتدن خطب واشعار ایشیده‌بلیر، که ایرانده مسموع اولسه، کرامت عد ایدنلر بولنور.

مثلا : اون بش یکرمی غروش صرفیله گیریلان بر تیاتروده لطافتیله برابر تشکل ایتمش‌ده، نورلره غرق اولمش، برروح مجرّد گبی، الکتریق ضیالری، مجسم خیاللر کزینیر. براو یونجینك اوضاعنه باقیلیرسه، بیان ایتدیگی سوزلرده‌کی معانی وخیالات انسانك کوزی اوگنده تجسم ایدر.

یاهله بو آثار ایله قناعت اولنمیوب ده مشهود اولان کمالاتك اسبابی اوگره‌نیلمك ایسته‌نیلیر؛ وَاو تحرّی ایله دارالفنونلره، انجمن دانشلره، اصحاب معرفتك مجالس مخصوصه‌سنه گیریلیرسه، اوزمان حجاب وحیرتدن مرکب برحال ایله مشاهده اولنور، که برآغزدن چیقان سوزی برآز زمان ایچنده دنیانك هرطرفنه یایه‌بیلمك خاصه‌سنه مالك اولدیغیچون، جهانی برمجلس معرفت حالنه کتیرمگه وَفکر انسانه جهان قدر وسعت ویرمگه استعداد گوسترمکده اولان طباعت، کندی عالمنده برگدایی دخی پادشاه ایدن

حرّیت ، کیسه‌نی‌مادوننك‌مغدوریتنه حصه‌دار ایتمکسزین، هرکسی مافوقنك سعادتنه نائل ایتمکه قابل گورینان مساوات، اعزّ مثال عد اولنان آلتونك فیئاتنی دائما تزیید ایتمکله برابر، یرتیق پچاوردلره ، قریق کمیکلره اوجوهر صاف گبی ، قیمت ویرمکده اولان اصول ثروت ، انسانه قراده یوزمکه ، وَعمانده گزمگه اقتدار ویرن وَقطع مسافه‌ده کال سرعتی وَخدمت شاقه‌ده ذوی العقوله بر درجه‌یه قدر وکالتی جهتیله ابنای بشرك مدت حیات وَمقدار قوتنی قات قات تزیید ایدن بخار قوتی ، دیللره (دائما اطاله اولنه گلمکله مألوف اولان بی‌ادبلر لسانی قدر دخی اوزامقسزین) شرقدن غربه‌قدر ابلاغ بیام ، وَقولاقلره (مادی وَیا معنوی برطول طبیعی‌یی حائز اولان مرکبلر صماخنه [۱] نسبت جرماً برصغر عادی حالنده ایکن) شماله جنوبدن اسماع مرام ایتدیرن سیالهٔ برقیه خاصیتی ، کیجه‌لری ایتدیگی

[۱] صماخ کتاب وزننده قولاغك دلیکنه اطلاق اولنور . شارح قاموس‌درکه (کل أذون ولود وکل صموخ بیوض) دیرلر . یعنی یاوریسی قارننده حاصل اولان حیوانده (اذن) تعبیر اولنور . و یمورطه‌سنده پیدا اولانده (صماخ) دینور. بناءً علیه صماخ مرکب یرینه اذن مرکب تعبیری موافق فصاحتدر عکسی ایسه مخل فصاحت اولمق لازم کلیر . للطابع

خدمته نظراً نیرّ افکارك مهتابی دینلمگه شایان اولان غازك ماهیتی گبی ، شومقاله‌ده اجمالاً گوستره‌بیلدیگمز ، وَ بلکه بیگده برینی ایما ایده‌مدیگمز نیجه یوز بیك فوائد مدنیتك وجودینه سبب اولان قواعد وَوسائطدن هر برینی ایجاد ایتمك وَترقیجه بولندیغی مرتبه‌یه گتیرمك نه درجه‌لرده تعمیق نظر ، وَنه مرتبه‌لرده اتعاب افکار سایه‌سنده وجوده گلمشدر؛ وَ بودرلو ایجاد واصلاح اوغورنده دنیایه برگلانلردن صایلمغه لایق قاچ بیك صاحب کمال قاچ سنه‌لر ، گیجه‌لرده اویقوسنی گوندوزلرده راحتنی ترك ایتمشدر !

هله مملکتك ثروت ومعموریتنی نظرلر احاطه‌دن وَتصورلر تصوردن عاجزدر . یالکز شهر ایچنده موجود اولان ، وَهر بری میلیونلرله آلتون قیمتنده بولنان ابنیهٔ عالیه یان یانه گتیرلسه ، استانبول قدر برشاهانه سرای تشکل ایدر .

بازارلرنده اولان جواهر ونفایسه باقلسه دنیانك دفاین طبیعت وخزائن ثروتی سراپا یغما ایدلمشده اورایه گوتورولمش ظن اولنور !

بانقه‌لرنده اولان وداثما قنطارلرله طارتیله‌رق ، دور اولنمقده بولنان آلتونك کثرتی گورولسه ، خاطرلره شاید ثقلتندن جزیره منخسف اولمسون گبی ، واهمه‌لر گلیر .

معاملات تجارتنك احوالی تدقیق اولنسه ، برامنیت

گوریلور ، که انسان بردرلو اینانمق ایسته‌مز . شرکتلرك ، تجارت اولرینك میلیون میلیون آلتون وَیا اوراق نقدیه‌سی اوچر ، بشریوز غروش آیلقلی کاتبلرك امانتنه مودوع‌در ! برحالده ، که آنلرك طوتدیغی دفتردن ماعدا هیچ کیمسه‌نك النده بانقه‌لرده محفوظ اولان ثروتی مبین اوفاجق برکاغد پارچه‌سی بیله بولنماز .

برسرعت مشاهده اولنور ، که وسائط ثروت بوراده ساعت اتّاملك عقربنه ، واوراده یلقوانه باغلیدر دنیلسه ، مبالغه ایدلمامش اوله‌جغنه بالبداهه حکم ایدیلیر . بلکه بوافاده تداولك آسیا وَاوروپاده اولان فرقنی بیان‌ایچون کافی عد اولنه‌ماز . چونکه منبع ثروتمز زراعت اولدیغیچون بورالرجه بیلده بر ایکی کرّه آنجق یرندن اوینایه‌بیلان نقود اورالرده تجارت سائقه‌سیله ، بلکه برگون ، بریرده طورماز . حتی لوندره‌ده اوراق نقدیه‌یی برینه اعطا ایدرکن ، صاحبی امضالمق معتاد اولدیغندن ، گونده سکز اون کرّه برتاجرك صندوقنه کیرمش ، چیقمش کاغدلر پك چوق گوریلور .

وَدور وحرکتك کثرتی اودرجه‌ده‌در ، که سوقاقلرك هر بری دوری دائمی ، وَجریانی سریع برگرداب عظیمه دونمش ، لاینقطع برطرفندن ، برطرفنه انسان آقار طورر .

شهر ایچنـده قرق بیکی متجاوز اولان اوعربه‌لرندن بشقه اوتوز بش بیکدن زیاده کراعربه‌سی، واون بشبیکدن زیاده اومنیبوس وشرکت عربه‌لریله، شهرده اولان تیمور یوللرینک بیوك مرکزنده یومی اون درت ساعت هرایکی دقیقه‌ده آلتمش عربه‌لی برواپور حرکت ایدر؛ بوحال ایله دخی ینه شمندوفره ویا اومنیبوسه بنمك ایچون نوبت بکله‌مك، وشهرك بك غلبه‌لك یرنده عربه بوله‌مامق آره صره هرکسك باشنه کلیر حاللردندر.

شهرك ایچنده یرواردر،که اوچ قاره واپوری کوپریلرله بربرینك اوزندن کچر. باغچه واردر،که سیر زمانلری ایچنده اللی آلتمش بیك عربه دور ایدر.

تایمس نهرینك کنارنده اولان مخزنلره گیدلسه‌ده هرگون وقوع بولان ادخالات واخراجاته باقلسه، آدم دیر، که نهرك گونده برکرّه یوکسلوب، برکرّه آلچالمسنی موجب اولان جزرومد ایله دنیانك نه‌قدر محصولاتی وار ایسه، بورایه دوکیلوب، گلیور؛ انسانك نه‌قدر معمولاتی وارسه، بورادن طاغیلوب، گیدییور.

فابریقه‌لرینه گیرلسه، دهشتدن وجودده تویلر اوربرر. ایشلیانلر ماکنه دکل، گویا طاغ پارچه‌سی‌قدر بردیو آهنین بدندر،که آغزندن آتشلر پوسکوره‌رك، وهرعضوی حرکت

ایتدکجه بشقه برصدای مدهش پیدا ایدەرك، کندینی زنجیر حکمنه اسیر ایدن ملك العقلك کیجه گوندوز بلا آرام انفاذ فرماننه چالیشـیر . ایچلرنده الات طبعیه گوریلور، که اوچ درت مترو بیوکلگنده برغزتەدن برسـاعتده ایکی یوز بیك نسخه باصار . وسائط تحریك مشاهده اولنور، که ادارەسنه مأمور اولان آدم اوقوتله اوچ درت اوطەلی خانه قـدر بر پولاد چکیجی استعمـال ایدرك، ایسـتەدیگی چلیکدن قلعه طوپلری، تیموردن گمی زرهلری دوکر .

برمطبعەده اللی بیك عمله استخدام اولندیغی بر (بیرا) فابریقەسـنك اون اون بشـبیك عربه بارگیری بولندیغی گورولمشدر .

سرایا یالدیزلره مستغرق و سرایلره غبطه رسـا اولەجق صورتده مزین اوتللری واردر ، که ایچنـده ۳ بیك آدم یاتار، سفرەلرنده ٤ بیك کشی یمك ییەبیلیر .

دکانلری موجوددر ، که مثـلا : ترزی النـده اولان برمغازەده بزم اسکدار خلقنك ۷ یاشـندن یتمشنه قدر کافهٔ افرادینی، گیدیروب، قوشاتمغه کافی البسه گویلور؛ و ایچنده اشیا گوسترمك ایچون یدی سکز یوز ارکك، وبش آلتی یوز قادین خدمتکار بولنور .

معدنلرندن بحث اولنمق استنیلیرسه عقل قبول ایتمیەجك

برطاقم خیالاته صاپمغله اتهام اولنمقدن احتراز اولنسه روادر.

کوامت معرفت اورالرده تیموری آلتون، کموری گوموشه تحویل ایلمش؛ اوایکی جوهری بولمق ایچون اعماق زمینه اینیورلر؛ بحر محیطك آلتنده براوفاق قضا قدر یرلر آچیور؛ ایچنه درت بشبیك کشینك اسکانه کافی کوشه‌لری غازلی، سوقاقلری منتظم قصبه‌لر یاپیورلر. اطرافنده قرا واپورلری ایشلدییورلر.

آلتون چیقارمق ایچون ابراز ایتدکاری غیرت، پاره قزانمق ایچون اولان همتلرینك هیچ برندن دون دکلدر. آوسترالیانك بربیوك پارچه‌سنده همان نه قدر طوپراق وارسه الهمشلر؛ یالکز اورادن حاصل ایتدکاری آلتون بریره جمع اولنجه ــ حساب ایدلمش ــ قیز قله‌سی بیوکلکنه یقین برشکل اهرامی وجوده گلیور؟

نهر آلتنده منتظم چارشیلری، هوا یوزنده مکمل کوپریلری وار!

آیینه سرای نامنده برمسیره‌لری موجوددر. اوزاقدن باقیلیرسه، انعطاف شعله‌دن حاصل اولان هوایی مائی برزمین اوزرنده جوّال اولان علائم سما پارچه‌لری، نظر خیال اوکنه برمجف کوه الماس گتیریر. گوندوزلری فسقیه‌لردن فوران ایدن صولر نوردن یاپلمش برمناره شکلنی باغلار.

کیجه‌لری غازلره، مهتابلره مستغرق اولان ستونلری عمود صبحی آندیریر. نور نظر باغچه‌سنك برباشندن اوبرباشنه بیتاب اوله‌رق یتیشیر. اویله برباغچه، که ریاض خلدی تماشایه مقتدر اولان برآدم بودار محنت ایچنده آندن مکمل برتقلیدینی یاپمغه مقتدر اوله بیلسی مشکوکدر.

حکومتلرینك سطوتنی گورمك ایچون برکرّه نهرکنارینه ایتملك ویاخود شهرك اسکی قلعه‌سنه گیرلمك کافیدر. زرهلی سفینه‌لر گوریلور، که تیموردن دوکلمش برمملکت حکمنده‌در. یالکز یکی چیقمش وفقط دها منتظمنك ظهوری جهتیله ترك اولنمش اوقدر سلاح مشاهده اولنور، که بریره طوپلا- مشلر. طوانیله، دیواریله، بولمه‌لریله، نردبانلریله طوپخانه- قدر بردائره ترتیبنه کفایت ایلمش.

خلقك مکنتی آڭلاشلمق استنیلیرسه، یالکز غزته‌لرك اعلان ایتدیگی اعانه دفترلرینی گورمکله، بوڭا برعلم اجمالی حاصل ایتمك قابلدر. برطول قادین ایتام مکتبنه اوچ یوز بیك آلتون اهدا ایدییور. قوندره بویاسی بیار برآدم وصیتنامه‌سنده فقرایه یگرمی بیك لیرا براقیور. بوسعادت یالکز لوندره‌یه ویاخود مجرد انکلتره‌یه مخصوص دگل، فرانسه‌نك، آلمانیانك، اسویچره‌نك، آمریقانك درجات متفاوته‌ایله هرطرفنه شاملدر.

ممالك متمدنه دیدیکمز یرلرده طبیعت بشر بیاغی طبیعت عالمه تحکم ایتمش ؛ چوجوق بیودییورلر ، که بر یاشنده اولانلرینی گورن وجودینك قوّتنه ، وَقانینك صفوتنه نظراً بشقه برنوعدن طوغمش ؛ وَیاخود بشقه برعالمده پروردہ اولمش اولمسنه ذاهب اولور .

حیوان تربیه ایدییورلر ، که مثلا : بر اوکوز ۱۲۰۰ اوقه و برقوچ ۵۰۰ قیه کلیور .

آغاجلرك قوهٔ نابته‌سنی تزیید ایدییورلر ؛ قارپوز قدر آرمودحاصل اولیور . طوپراغك قوهٔانباتنه فیض‌ویرییورلر ؛ صاچدقلری تخم بره اللی درجه‌سنده ثمره گوسترییور .

صحرالرنده زرّاع تربیه‌سی گورمامش برقارش یر ، وَطاغلرنده استاد الی طوقونمامش برکوچوك آغاج بولنماز .

هیچ برملکك هیچ برطرفنده آییقلانمغه محتاج برگول ، کوپریسز برنهر ، انتظامسز بر یول ، شوِمندوفرسز بر شهر ، لیمانسز برساحل ، ریختمسز برلیمان گوریله‌مز . لیمانلرك اکثریده تیمورلره غرق اولمش درجه‌ده مستحکم بولنور .

او اصحاب همت ترقی نامنده برطریق فلاحه گیرمشلر ؛ بوسایه ده گوندوزلری برعید سعادت ، کیجه‌لری بر شهر آیین مسرت اولمش ؛ لذت عمردن صحیحاً استفاده ایدییورلر .

غریبی شوراسیدر ، که اوقدر سطوتلی بر حکومتك

یالکز آسایش خلقی محافظـه‌یه مأمور اولان ضبطیه‌لرندن بشقه اورته‌ده براثری گورولمز ! وکلا یاری عمرینی محراالرده کچیریر ، بیك‌ده بر ایش دوائر حکومته دوشمز . ضبطیه‌لرك کاری‌ایسه، گوندزلری عربه‌لرك چارپماسنه نظارت ایده‌رك، مثلا احاد ناسدن برینك بندیگی کرا عربه‌سنی نوبتنـدن گیرو براقماق ایچون اك بیوك اصحاب حیثیتك بر اشـارتله فیطونلرینی طوردیرمق وَ کیجه‌لری برقاچ سرخوش مجادله‌سی باصدیردقدن‌صکره، صباحلره قدر خانه‌لرك، دکانلرك قپوسی قپالی وَ پنجره‌لری محفوظ اولوب ، اولمدیغنی گوزتمـك گبی ؛ عدالت وآسایش خدمتلرندن عبارتدر .

خلقك‌ایسه اوقدر مکنتله برابر خزینه‌لره مالك اولان اك بیوك اصحاب ثروتی، سکسان یاشنده اولدیغی حالده ینه مغازه‌سنه گیدر ، آقشاملره‌قدر آیلقلی خدمتکار گبی، ایشیله اشتغال ایدر .

دائما سعی وعلم جهتلرینه مصروف اولان فکر حقیقت قوتیله اویله برجها ن رفاهیت پیدا ایتمشـلر ، که بیك درلو مبالغـا ت ایله محاط اولان ایران خیالات شـاعرانه‌سنك هنـد وچین‌ده تصوّر ایتـدیگی جوهرین قلعـه‌لر ، زرّین سرایلر ، رنگین گلستانلر یاننده هیچ حکمنده قالیر .

واقعا مدنیت اوراردە دخی بتون بتون نقایصدن بری دگلدر؛ هله برقچ یرلردە اصالتك حائز اولدیغی امتیازات مادیه وَ بعض طرفلردە قونسولیدە اویونلری گبی، خباثتك ایجاب ایتدیگی تفاوت استفادە وَخصوصیله قواعد تشریعدە برطاقم عادات عتیقەنك احکام عقله ترجیح اولنیشندن حصوله گلان سیئات کلیه جهتلریله برچوق مظالم وقوعه گلمکدە وَ برچوق آدم آچ قالمقدەدر . وَ آلهیاتدە طبیعت فکرینك وَ سیاستدە او فکر نتایجندن اولان منفعت اکثریت وَ مقتضیات حکومت گبی، موهوماتك تأثیریله اخلاق سیاسیه وَتربیهٔ عمومیەجه گوریلان تمایلات سیئه بیاغی ایلرودە عقلایی برفترت عظمی وقوعندن اندیشەیه دوشورمکدەدر . مع مافیه ینه یالکز معرفت وَ وسائط ثروتدە دم بدم مشهود اولان کمالات وترقی عدالت وَاخلاقجه بالادە بحث اولنان نقصانلرك پك چوق تأثیراتنی ستر ایدییور .

. . . .

. . . .

[عبرت]

کلیبولی

[تصویر غروب]

تختگاه سلطنتك آق دگزه قارشی اغیاره سد اولمش بر باب آهنینی دینلمگه شایان اولان قلعهٔ سلطانیه بوغازندن گیریلیر، وبرساعت قدر دها بری گلنیرسه، قدرتدن نمونهٔ لطافت اولمق ایچون یاپلمش برحوض بهشتی گوریلور .

انسان برقاچ گون او دریای صفانك کنارنده تماشای طبیعت ایتملیدر،که خزینهٔ بدایعنك ابذالنده فیاض قدرتك نه کریم اولدیغنه ذهننده برمطالعه حاصل ایده بیلسون .

اکثر گونلرده ـ وقتاکه اقشام تقرب ایدر ؛ باد شمال ایله هوای جنوبی بربرینك آغوش وفاسندن قوپارق، هربری دنیانك برگوشه‌سنه غروب ایله مملکتك الك عاشقانه برسیرانگاهی اولان او زمین بی مثالی موعد وصال ایتمش ایکی نازنین گبی، معانقه‌یه باشلارلر . اوقدر آهسته حرکت ایدرلر،که تنفسلری بربرینك گل‌جمالنی صولدیرر؛ وصدای پالری اغیاره افشای راز ایدر اندیشه‌سنده‌درلر؛ ظن اولنور.

باد شماله جلوه‌گاه‌اولان صولرك امواجی‌اوقدر کوچیلیر؛ وشمسك ضیاسی اوقدر پاره، پاره طاغیلیر، که زمینه بربرّاق آیینه فرش ایدلمش دینیله‌بیلیر . پویراز گذرگاهی اولان یرلرك بعض کرّه اوته‌سنه ، بریسنه لدوس طوقنور؛

یوللر آچار، که سرو سیمیندن فرق اولنماز. لدوس اوغراغی اولان طرفلرك بعض وقت اوته‌سندن، بریسندن پویراز کچر؛ شکللو حاصل ایدر، که هواده برابر نوبهاری پارەلنه‌رك، دکزه دوکولمش قیاس ایدیلیر.

خورشید منوّر عظمت و سلطنتیله آفاقه جواهر فشان اوله‌رق، افقك منتهاسنه کلنجه، آتلمش یاموق شکلنده اطراف مغربی طولاشان، اوفاق اوفاق بلوطلرك حاصل ایتدیکی نوره غرق اولمش رنکلر، نه قوس قزحده، نه نکین الماسده، نه ازهار ربیعیده نه‌مرغان هندیده کورولمك احتمالی واردر.

برطرفی غایت آچیق بنفشه، وَ برطرفی غایت قویو علو رنکنه غرق اولمش؛ وَیاخود برجهتی آتشین آلدن باشلایه‌رق، وَطبقه طبقه پنبه وَترنجی وَقاون ایچی رنکلرینك قرتی اللی درجه قویولغندن آچیقلغنه، وَآچیقلغندن قویولغنه انتقال ایده‌رك، نهایت قناریا صاریسنده قرار ویرمش؛ وَیاخود دنیاده نه قدر پارلاق رنك وارسه — آچیقلقده، قویولقده قابل اولندقلری درجاتك هیچ بری خارجده قالمامق اوزره — عمومنی جمع ایتمش؛ بیك درلو ملوّن بلوطلر، دقیقه دقیقه رنکلرینی برلطافتدن بر بدیعه‌یه تحویل ایده‌رك، آهسته، آهسته آفاقی سیر ایتمکه باشلارلر.

بر صورتده ، که یالکز دگزده دگل طاغلرده بیله شکلیله، لونیله عکسلری مشاهده اولنور . بوعکسلر ایسه ، دائما بربرینه انعطاف ایدەرك ، - غالبا - باد شمال ایله باد جنوبك خفت وغلظتجه اولان تفاوتی دخی هواده طبقات وطبقاتده بالطبع آینه‌لکه استعداد حاصل ایدیگندن، سطح مادن اوج هوایه‌قدر دائماتغیرده، دائما تلوّنده‌برنورعالمی حاصل‌اولور،که تصویرینه دگل تصوّرینه بیله‌امکان یوقدر.

زمان اولور ، که دریایه بر بلوطك لونی عکس ایدر ؛ برماهر رسام طاتلی صاری اوزرینه موج موج پارلاق پنبه چهره‌لی برگوزلك یناقلرینی تصویر ایتمك ایسته‌سه‌ده برآینهٔ بلوّر اوزرینه، شبابك طراوتی وحسنك نورانیتیله ممتزج برطاقم آتشین الوان ازمش اولسه، ینه بو انعطافك لطافتنه یا مشابه اوله‌بیلیر، یا اوله‌ماز .

غروبدن صکره، یا اولور هوا ینه او حالده راکد قالیر؛ مهتابه‌ده تصادف اولنماز . نظرلر خواب سحری گبی، لطیف وروح آور بر ظلمت سکوته طالار . وجودلر جامه خواب نوبهاری گبی، خفیف، وجان پرور بر سترهٔ آرام ایچنه دوشر .

گاه اولور ، هوا راکد قالمغله برابر، آیك بدر اولدیغی زمانلره تصادف اولنور ؛ سرو سیمینه باقلسه ، صانیلیر، که

شعله‌دن مخلوق بر پری دریایه گیرمش ، نازان نازان شناورلق ایدییور ؛ او شناورلق ایتدکجه وجودندن کلدیگی یرلره طوغری نور آقوب، گیدییور !

گاه اولور، روزگارلردن بری غلبه ایتمکله برابر، مهتابه‌ده تصادف اولنماز . عمان ظلام ایچنده نظردن نهان اوله‌رق، سیر وسفر ایدن گمیلرك صاغنده‌کی، صولنده‌کی قندیللردن، اوته‌یه بری‌یه آللی، یشیللی مهتاب آقارمش گبی حاصل اولان تماشالر داماد ابراهیم پاشا چراغانلرینه خنده زنان اولور .

۞

آقشاملرینك بو لطافتی صباحلرینك روحانیتنه نسبت اولنسه آره‌لرنده ــ او یقوسزلقدن جمالی رنك ملال بورینمش، وجامه خواب رینه‌سیه گیسولرینه بورونمش‌ده، هنوز اویقویه وارمش، براسمر گوزلیله صرمه صاچلرینی بوینینك اوستنه طاغتمش، آچلمش وَ غایت خفیف برسحاب ایله مستور اولان نور سحر گبی ، گوگسنی براینجه تل گوملکله ستر ایتمش‌ده، هنوز مائی گوزلرینی اویقودن آچمش صاف چهره‌لی بردلبر قدر ــ فرق بولنور .

اویله صباح ، که استیلا ایتدیگی یرلرك نره‌سنه برنظر حکیم ایله باقلسه، طاغلری، طاشلری، قطره‌لری ، دره‌لری

برلسان حال اولمش، صانع قدر تك الطاف عظمت وَاعجاز کمالنه حمد وثناده گورینور .

برّاق هوالی کیجه‌لری واردر، که آیك اون دردنجی کیجه‌سنی آندیریر؛ عادتا گونشك عکسی دگزده سروسیمین حاصل ایدر .

موقعك بدایعی یالگز مشهوداتنه منحصر دگل! برکرّه‌ده تاریخی تصوّر اولنورسه برایکی صال ایله آناطولیدن قارشی‌یه کچن وَاوروپا اوزرنده‌کی بونجه موفقیتلرمزك فاتحهٔ ظهوری اولان اوقرق اللی عثمانلی قهرمانی خاطره گلیر؛ اقبال ملتك یاد عظمتی طاغده، صحراده، بحر وَهواده، دریاده تمثل ایتمش گبی، گورینور .

گویا، که اوشفقلر شمشیر همتلرینك آفاقگیر اولان شعشهٔ نظر رباسندن یادگار اولمشدر . گویا، که اوسروسیمینلر نائل اولدقلری مظفریتده مسلك اهتدالری اولان نورانی منهاج توفیقدن نشان قالمشدر .

حیف! بودریای لطافتك اطرافنده بولنان اوچ قصبه ایله برقاچ کویك شمدیکی حالی، قدرت خالقله عجز بشرك نسبتنی گوسترمك ایچون یاپلمش گبیدر .

فقر وضرورت وَاضطراب ومذلت هرکوینك، وَبلکه هراوینك طوپراق دیوارلرنده وَچوروك تخته‌لرنده یکی

مزارلره وَ اسکی تابوتلره یاقیشه‌جق قدر هائل وَسیاهه مائل برکیرلی رنك ایله تصویر اولنمش گبیدر .

گویا، که آثار مدنیت اسکی رونق و اقبالنك فناسنه تحسرله ماتم اثوابنه بورونمشدر . . . .

. . . .

(روم ایلی شومندوفرینه دائر مقاله‌دن مفرزدر ــ حدیقه)

عائله

نعیب زماننا و العیب فینا
و مالز ماننا عیب سوانا .
لقد نهجوا الزمان بغیر جرم
ولو نطق الزمان به هجانا .

بزده هرکسك عائله معاملاتندن آز، چوق فکر حاصل ایتمك ایچون اورته حاللی بر افندینك خانه‌سنه گیریلسه، جاری اولان احوا له نظر عبرتله باقلسه، نه گوریلور ؟ طبیعتیله پیش نظره اڭ اوّل عائله‌نك پدری تصادف ایدر؛ آنك معاملاتنه لایقیله دقت اولنورسه گوریلور، که وقتیله چوجق ایمش . هردرلو حاجات و لذائذینی حاضرلیه‌جق بردادی، وَیا بسلمه‌سی وار ایمش ؛ هربلاسنی اوچکرمش . براز سنی آلمش، اولندیرمشلر . دادی کتمش؛ یرینه باجی

کلمش . افندینك مناسبتسز نه‌قدر مراقی، نه‌قدر آرزوسی وار ایسه ولو، که هربری برقاچ کیجه اویقوسزلغی ، برقاچ گون خسته‌لگی، بیك درلو مشاق جسمانی‌یی، یوز بیك درلو عذاب روحانی‌یی موجب اولسون ؛ خانم آنلرك جمله‌سنی یرینه گتیرمدکجه بوغازندن راحتجه برلقمه‌کچمك احتمالی یوقدر.

افندی چوجوقلغنده مثلا برده کدی بسله‌مش؛ آنکله اگلنیرمش . تأهلدن‌صکره، کدی گتمش؛ یرینه برایکی چوجق کلمش . اوّللری کدیسنه یاپدیغی گبی، شمدی‌ده تربیه نامیله کندینك نه‌قدر هوساتی وارایسه چوجوقلرینك فکر ووجدانه انطباع ایتدیرمگه چالیشیور !

خانم ایسه آلتی یدی یاشنده ایکن، کندینی وصیسی بسلر، گیدیررمش . اون بش ، اون آلتی یاشنه گیرنجه وصی برطرف اولمش؛ یرینه برزوج کلمش .ـ وقتی اولسون، اولمسون .ـ خانمك اگر برگون سکز درلو اوت وخمیر ایله معده‌سنی افساد ایتمز ، وایکی دوگنده برقات اثواب گیدیرو بده اقران وامثالی آره‌سنده محجوب براقیر ، وزینت نامیله اوگوزل باشنه بار اولمق ایچون برقاچ اوقه طاش، وقلای پارچه‌سی تدارك ایلمز ایسه زوجیت ویا . انسانیتدن چیقمش حکمنی آلیر !

خانمك‌ده چوجوقلغنده برسوکیلی ببگی وارمش؛

تأهلدن صکره، ببك کتمش، یرینه برقیز گلمش . اوده بیومش . ببك نصل خانم افندینك امر ایتدیگی یرده یاتمغه مجبور ایسه قیزده اویلهجه خانم افندینك آرزو ایتد. یگی بگك قوینه گیرمکده مضطر اولمش ! نهایت تورّم ایتمش . بیچاره کاه ایتدیگنی، وَکاه جناب حقك مجازاتنی دوشنه‌رك، ایکی النی بوگرینه قویمش؛ راحت دوشگنك اطرافنی حزین حزین طولاشیر طورر .

یاخود قیز اوقدر ایچلی بولنماز؛ قوجه‌سنك قهرینی برچکر، ایکی چکر نهایت ایش محکمه‌یه طیانیر . اگر آره‌ده برده چوجوق بولنور ایسه نکاح، نفقه غوغالری ایکی خاندانك عمرینه سورر !

❀

مخدوم بکلر ایسه بودار محنته هردرلو حفظ حیات اسبابندن محروم اولدقلری حالده کلمشلر؛ قپوسی اچیق، یمکی حاضر برمهمانخانهٔ احسانه قونمشلر . یرلر، ایچرلر، گزرلر، اگلنیرلر . او اسباب معیشت وسعادتی حاصل ایدن پدره وکیل خرج، وَاداره وتربیتنه چالیشان والده‌یه کتخدا قادین نظریله بقارلر !

عاقبت برگون اوك بیوکلری ترك حیات ایدر؛ توارث ایدن برقاچ پارچه مال وملکی بردرلو پایلاشه‌مازلر . آنلر

برطرفدن یاقه یاقه‌یه محکمه محکمه طولاشـیر ؟ عاقبت ایکی آدمك فناسیله برقوجه خاندان پریشان اولور گیدر .

بویله برعائله‌نك حالنـه حکیمانه نگاه ایدنلر ایچـون بیوکلری حالا چوجـوق، وفقط اریلشمش؛ کوچوکلری حالا جنین، وفقط رحم مادردن ساقط اولمش گبی گورینور.

❁

ای زوج بی خبر ! مسکنکده بر رفیقه‌در پیدا اولمش؛ نیچون عائله‌نك باربنی بتون کندی اوزریکه یوکلنیرده یالکز کندی مشقتکی او بیچاره‌یه تحمیل ایدرسك ؟

ای بی‌نوا پدر ! سبب نه‌در، که کندك انسان ایکن، دنیایه یادگار عمرك ونتیجهٔ حیاتك اولان، اولادیکك یالکز معلّم حیوان گبی، قاشیکك گوزیکك اوینایشندن تصوّرات فکریه واردات قلبیـه‌کی اوگرنمـسی اوغرینـه بتون زمان تحصیلنی اضاعه ایدرسك ؟

ای ام‌الهوس صاحبـة‌البیت ! سـکا خانه‌کده اهلکله اولادکله، صحتکله، راحتکله کچنمك نعمتی، کنجلککده حسن جمال، ویاشکی آلدقدن صکره، اولاد وعیال زینتی یتشمزمی، که ایکی لقمه یملك ویا درت آرشـون بز پارچه ـ سیچون دائما بر اضطراب وکشا کشی التزام ایدرسکده گرك کندیکه وگرك یانکده‌اولانلره نعمتی زهر وراحتی حرام ایدرسك؟

ای بختسز والده ! دردك نه، که دها وجودکدن آیرلدیغکه تأسف ایده‌جك قدر مبتلا اولدیغك جگرپاره‌کی کندی ایسته‌دیککك وآنك ایسته‌مدیککی براجنبینك یتاغنه ویرمك ایچون خوابگاه آرامنی یاموق شلته‌لردن قاره طوپراقلره تحویل ایتمکه سبب اولورسك ؟ ویاخود پدرینك یاننده حالندن بحث ایتمکه حجاب ایدن برمخدّره‌یی محضرلره، وقایع کاتبلرینه گوکسنك اك عزیز اولان سرائرینی فاش ایلمکه مجبور ایدرسك ؟

ای انصافسز اولاد ! سن وجودیکك مساعده‌سی، کنجلگکك قوتی وقتنده حجاب ایتمزمیسك، که بتون زمانکی گوکلکی اگلندیرمکه صرف ایدرسکده خاندانکك بتون مشاق معیشتنی اختیار پدریکك آغرمش باشنه وبوکلمش بوینینه براقیرسك ؟

ای مروتسز برادر! دنیایه کلدیککك زمان والده‌کك رحمنی، سودینی کمال قناعتله تقسیمه راضی اولدیغك قرداشکله خانه‌کك طاشنی، دیوارینی، دکانك ملکنی، ایرادینی نه‌دن پایلاشه‌مدك، که بیچاردیی جانی کبی، حکومتگاهلرده سوروکلیه‌رك، هم آنی، هم کندیکی، هم‌ده انسانیتی تزییل ایدرسك !

❀

بشقه یرلرده زوجلر گوریبورز ، که زوجه‌سنی روحنك نصفی عد ایدر . کندینك هردرلو لذاید ومشاقنه آنی تشریك ایدرسه ، کندی‌ده آنك هردرلو لذایذ ومشاقنه اشتراك ایلر .

پدرلر گوریبورز ، که اولادینی کندی فکری دائره‌سنده حصر ایتمك دگل، کندی فکرینك ایریشه‌مدیگی معالی‌یه ایصال ایتمدکجه بردرلو راحت ایده‌مز . اوینك الك بیوك مصرفی اوغلنك تربیه‌سی اغورینه بذل ایلدیگی پاره‌در . کندینه فائق برخلف گورمه‌دن وفات ایدرسه دنیادن گوزی آچیق گیدر . کندینك برفکری، یتشمش اوغلنك برفکرندن مستقیم چیقارسه ، حجابندن قان ترلره باتار . اولادینی غلبهٔ شیخوختله گوزلرینه عما گلدیگی زمان الندن طوتوبده یدملك ایچون بسله‌مز . سن تحصیل ختامه ایریشوب، ده ذهنی سکون وانحصاره مجبور اولدیغی زمان طریق ترقیده کندینه رهبر اولمق ایچون بیودر؛ استقبالك اقبالنی بیلیر؛ خلفنك هرصورتله کمالنه چالیشیر .

زوجه‌لر گوریبورز، که زوجنی ازعاج‌ایدرسه، اولادینك بعض قصورلرینی عفو ایتدیرمك ایچون ایدر . البسه‌سنی ، تزییناتی زوجی کندینك استغنا وقناعتندن حجاب ایده‌رك ، تدارك ایلر . کندیسی زوجنك محبت ومروتندن حجاب

ایده‌رك، قبول ایدر . زوجنه حیات ثانیه، خانه‌سنه ملك الصیانه گوریـنور .

والده‌لر گوریـورز، که اولادی بر دقیقـه گولمزسـه کندی برساعت آغلار . اولادی برساعت آغلارسه کندی برآی خسته‌لنیر . اولادی برآی خسته‌لنیرسه کندی بر ییللق عمر غائب ایدر . کندی گوکلنی اولادینـه اسـیر ایدر ؛ اولادینك گوکلنی، ارتباط ایده‌جك بر آرامقده پادشاهلردن زیاده حرّ مطلق براقـیر . اولادینی انسان ایتمك ایچـون کندی بیـك درلو مجاهدات ایله ملك خصلتنده بولنمغـه چالیشـیر . اولادینی جانندن آیرمز ، که او بشـقه برشی ایسته‌سین ، کندی بشقه برشی ایسته‌سین .

اولاد گوریـورز ، که پدرینك، والده‌سـنك گومش دلکلی صاچلرندن برتانی خزینهٔ عالمه وَ بلکه جوهر جاننه دکشمز . والدینینك گوکللرینه فنای عالمدن تسـلا بخش اولور . فکرلرینـه بیك درلو تجارب ومدرکات ایله رونق ویریر . وجودلرینه شـباب قدر قدرت ، وَبر متکای ذی حیات کبی معاونت عرض ایلر . عائله‌نك نه‌قدر مشـاقی وارسـه غیرت وافتخار ایله درعهده ایدر. اقرباسـنك گورر گوزی، طوتار الی اولور .

برادرلر واردر ، که نسلاً بعد نسلٍ ، ملاصق طوغان

توآملرگبی، کندیلرینك وَاولاد واخفادینك دنیاده اشتراکه صالح هرنەلری وار ایسه مشترکدر . یارم خانەیه تملك ایچون دگل، برقوجه ملکه تصرف ایچون بیله بر برینەبرکرّه اگری باقمازلر .

سعادت، بختیارلق بودرلو عائلەلر ایچوندر ، حیات بویله یشامغه دیرلر ؛ انسانیت بوانسانلرك حالیدر.

کوره نك

عجبا بوعالمی ابنای بشره گرچکدن دار محنت ایتمکه کورەنك دیدیگمز عقاید باطله خلاصەسندن بیوك خدمت ایتمش برشی وارمیدر ؟

موت مدهشدر ؛ فقط برآنده کچر . کورەنك ایسه ابدی الحیاتدر . یأس الیمدر؛ فقط عمره سورمز. کورەنك ایسه دائمی الاذادر .

انسان کورەنکدن چکدیکی مشقتی نه علتدن کورر ، نەقلتدن . نەضرورتدن چکر، نه اسارتدن .

برکرّه گذران حیاتی دوشنەلم؛ انسان دنیایه گلیر ؛ زمان رشده قدر عمرینی هردرلو آلامدن مصون کچیریر . جهانی برصبح صفای آسایشك انوار لطافتنه غرق اولمش،

وَ برهردم بهار سعادتك ازهار طراوتیله طولمش بولور . گللر گبی، هردم خنده ریز اولور . بلبللر گبی، هروقت برآغاجك یاپراقلری آره‌سنده وَیابردیو ارك سایه‌سنده اگلنیر . حاصلی یشار .

(آه !.... بومعیشت احرارانه عاقل اولان انسانه لایق ایدی . نه‌چاره، که بولندیغمز دار امتحانده نصاب عقله مالك اولمیان صبیانه نصیب اولمش !)

برده زمان رشده بلوغ میسر اولنجه ـ گویا که انسان رشید اولورسه جنون گتیرمش گبی ـ حرّیت افعالی درلو درلوناملرله اوقدر زنجیرلر تقیید ایدر، که هپسی برر برر پیش نظره گتیرلسه صحیحاً ذهنلره طوقنور .

گوره‌نك‌ایسه اوقیودبلانك اڭ قویسی، اڭ آغریدر.

گوره‌نك انسانك یه‌جكنه قاریشیر؛ مثلا برآدم‌کندی اونده، کندی سفره‌سنده علمادن برذات ایله بولنسه چتال ایله وَفقط اوروپالی برآدم ایله بولنسه ال ایله یمك یه‌مز ! یمك لازم گلسه بیك درلو تعریضلره اوغرار ! حال بوکه نه عقلاً وَنه‌ده نقلاً چتال ایله یمك یبان برآدمله برسفره‌ده بولنمق علمایه ممنوع‌در ؛ نه ال‌ایله یمك یمك انسانی اگرندیره‌جك قدر مستکره‌در .

گوره‌نك انسانك گیه‌جكنه قاریشیر ؛ مثلا علمادن برذات

كندی‌فوقنده بولنان دیگرینك حضورینه ـ ولو تموز اثنالری یمن‌ده اولسون، ـ بینشسز ویاخود کتابدن برآدم آمرینك مجلسنه، ولوقیش اورته‌سی ارضرومده بولنسون، پالتولی گیره‌مز! گیررسه قیامتلر قوپار. بیچاره مافوقنده‌کیلری تحقیر ایله اتهام اولنور!

حال بوکه بینشله تعظیم وپالتو ایله تحقیر آره‌سنده هردرلو التباسك فقدانی انسانلرك دگل، صولیجانلرك بیله ادراك ایده‌جگی بدیهیاتدندر.

گوره‌نك انسانك اوطوریشنه قاریشیر؛ مثلا برآدم رسمی برمجلسده آیاغنك دیز قپاقلرندن آشاغیسنی آلتنه آلمیوب، ده اوکنه طوغری قویویرسه، اصحاب مجلسه بیاغی شتم ایتمش صاییلیر! بیلەمم، که برآدم باغداش قورارکن آیاقلرینك بوکولیشیله بالطبع هواده حاصل اولان اهتزازدن شتم صداسی ایشیدلدیگی وارمیدر؟ [*]

[*] محاضرات ادبیه‌دندرکه جناب محی‌الدین عربی عصرینك عظماسندن عبارت برمجلسده بولنه‌رق دیز چوکوب اوطورمشلر ایدی. نهایت بووضعدن بیزار اولمدلریله حضاره خطاباً «بی‌ادبلك حقنده بررساله تألیف ایتدم؛ آرزو ایدرسه‌کز فصل اولنی کوسترەیم!» بیوردقلرنده اصحاب مجلس ـ لطف ایدرسکز ـ دیمدلریله ـ ایشته: دیوب بوکمش اولدیغی دیزلرینی اوزاته‌رق مصطجعاً یاصلانمشلردر.
[للطابع]

گوره‌نك انسانك گزیشنه قاریشیر؛ مثلا برآدم بربیوك مسنده گلدكدنصكره، اسكی احبابندن برفقیری قولتغنه آلسه‌ده برابرجه یوریسه حیثیتی اخلال ایتمش اولور! آكلایه‌مم،كه عقلاً وَانسانیةً صاحب مسند اولمق وفادارلقدن بیوك برحیثیتمیدر؟

عقله گوره نصل توافق ایدر،كه برانسان اتدن اوّل پلاو یمك، وَیاخود فسنه پوسكول طاقامق، وَیاخود برمجلسه كانجه یان اوتورمق، گبی هیچ حكمسز برفعل اختیار ایتمكله جنونه حكم اولنسون؟ اوت؛ هیچ برصورتله توافق ایتمز. مع مافیه بویله برفعلده بولنان اولورسه «جف القلم» مجنوندر دییورلر!

گوره‌نك وجدانه غلبه ایتمش؛ الك متمدن مملكتلرده برآدم اعدام اولنوركن، سیرینه بش اون بیك كشی طوپلانور! ظن ایدرم،كه برظالم بربیچاره‌نك بورنی، قولاغنی، گسه‌رك، براشكه ترس بندیرسه، وَباشنه برچنغراقلی كلاه گیدیرسه، فلاكتنه آجیانلردن قیافتنه گولنلر چوق بولنور.

. . . .

. . . .

تاریخ بشر نظر عبرتله مطالعه اولنسون! صحایفنده فكر ابداع وَیاحب معالی ایله متحلی نه‌قدر اعاظم گوریلور ایسه

یوزده طقسانی گورەنك بلاسنك یازنجیر اسارتی آلتنده ازیلەرك، وَیاشمشیر قهرینه باش ویرەرك، دنیادن گتمشدر.

انسان نەغریب مخلوقدر، که شوضعیف وجودیله برابر قوجه برکرەیی قبضهٔ تصرفنده تدویره اقتدار حاصل ایتمش ایکن، اشرف خواص اولان عقلك هیچ برمدخلی اولمقسزین وجوده گلمش بعض افعالندن گورەنك نامنده بر واهمه حاصل اولیور؛ اوده انسانی حکمنه اسیر ایدییور!...

برجمعیت افرادینك بری وَیا برقاچی، هیچ برسبب، هیچ برفائده دوشنمکسزین، باشنه قرمزی برشی گیر. ابتداء اقلیت، صکره اکثریت ینه سبب وفائده ملاحظاتندن بری اولەرق، اویوله تقلید ایدیورلر. باشنه قرمزی برشی گیمك گورەنك اولور. آندن صکره، بری مراق ایتسەده باشندەکی شیئ سیاهه بویاتسه کفاره تقلید گبی، شعائر ملیەیی تحقیر گبی، خیال وخاطره کلمدك سیأت ایله اتهام اولنور؛ وَبلکه اراذل اجلافدن عد اولنمقدن قورتیلەماز! حال بوکه ابتدا باشه گییلەجك شی ایچون قیرمزیی اختیار ایدنلر، سیاهی اختیارایتمش اولسەلر ایدی؛ اوسیاتك هپسی قیرمزی گیمك ایستیانلره اسناداولنەجغنده شبهەیوق ایدی!...

کندی وهمنك حاصل ایتدیگی خیالاتدن احتراز ایدن خستەلر گبی، بالتصادف ظهور ایدن بعض افعالنك

وجوده گتیردیگی گوره‌نك بلاسنك اوگنده تتردمك ، طبیعت بشرده عجز ونقصانك اك بیوك آثارندن بریدر .

شوقدر وار ، كه ترتیب عرفان ایله نفس ناطقه‌سی بیومگه باشلایان اقوام ایچنده ترقی نه‌قدر زیاده‌لشیرسه گوره‌نك اوقدر آز الغه باشلار ؛ چونكه آلشمدیغی شی‌دن ــ ولو نه‌قدر ضررسز اولورسه اولسون ــ قورقمق ، وآلشدیغی شیئك نه قدر فائده‌سز اولورسه اولسون ؛ فقداننده متأثر اولمق چوجوقلق خواصندندر .

برملكك ترقیسنه صحیح برمقیاس آرانیلیرسه افرادینك گوره‌نگه درجهٔ رعایتنه باقلسین؛ آره‌لرنده‌كی نسبت دائما مساویدر.

شوراسنی‌ده مع التأسف اعترافه مجبورز ، كه بز اگر ترقیمزك مقدارینی بومقیاس ایله تعیین ایتمك ایسترسه‌ك حاصل نسبتی آغلانه‌جق برحالده بولورز .

مدنیت

كلمه‌سی اوروپا ایله اختلاطمزدن صكره لسان عوامه دوشن تعبیراتدن اوله‌رق ، وطنمزده بك چوق آدملرجه مقاصد عالیه‌دن اولدیغی گبی ، برطاقم فرقه‌جیلرده دخی یكی چیقمه فحشیاتی تعیینده قوللانیلیر تعبیرات تهكمیه‌دن معدود اولمشدر!

براز دوشنه‌لم ! عجبا مدنیت صحیحاً لوازم انسانیه‌دنمی ؟ یوقسه سوء اخلاقك تولیدایتدیکی زوائد مضرّه‌دنمی‌معدود اولمق لازم گلیر ؟ شبهه یوقدر ، که مدنیت بعضیلرك وخصوصیله بزم اسکی حکمانك تعریفی گبی انسانك اجتماع اوزره یشامسی معناسنه آلنیرسه حیات بشر ایچون لوازم طبیعیه‌دندر . برچوجوق سوددن کسیلیر ، کسیلمز طازی ویا بوزاغی گبی ، باشی‌بوش صالیویرلمش اولسه‌اوغرایه‌جغی بیك درلو مخاطره‌دن قطع نظر، کندینی اعاشه ایده‌جك رزق تدارکندن عاجز قالیر ؛ آچلغندن اولور .

قدرتك طبیعت بشره احسان ایتدیکی استعداد ترقی دخی انفراد اوزره تعیش‌حالنده میدانه چیقامامق ضروری اولمسنه باقیلیرسه انسانك تمدنه احتیاجی برقاتدهاثابت‌اولور .

اگر دیوژن انفراد اوزره یشار برقوم ایچنده ظهور ایتسه‌یدی البته ایچنده یتاجق برکوپه مالك اولدیغیچون ملتنك اك بختیاری عد اولنمق لازم گلیردی .

فن سیاست نظرنده ایسه مدنیت اجتماع دگل ، آسایشده کمال معناسنی افاده ایتدیکیچون بومفهومه گوره ابنای بشره ضروری لازمیدر ؛ دگلمیدر ؟ اورالرینی تدقیق ایتمك ایسترز .

انسان کندینی عادات وخیالاتدن تجرید ایلرده‌احوال

عالمی اعتدال دم وَحضور فکر ایله دوشنورسه آسایش لفظنی لایقیله تحدید ایده‌جك تعریف بولاماز ؛ وَبووجهله بی پروا دیه‌بیلیر، که چاودار اتمگی یمگه وَ طوپراق اوزرنده یاتمغه آلشمش برآدمك قارنی طویورمق وَاویقوسنی‌او یومق‌ده گوردیگی آسایش ، نفیس طعاملر یمگه وَیالدیزلی قار یوله‌ده یاتمغـه مألوف اولانلرك راحتندن آزمیـدر ؟ وَبوایکی درلو معیشت آره‌سنده فقیرك برلقمه سـیاه اتمکله برقاچ آرشـین قاره طوپراغی بوله‌بیلمکدن دائما امین اولدیغنـدن ، غنینك ایسـه هردقیقه الندەکی نعمتـدن محرومیت مخاطره‌سـنده بولندیغنـدن ، بشقه برفرق وارمیـدر ؟ وجودی ایصتمقده فرانسز چوقه‌سنك عادی عبایه نه‌رجحانی اوله‌بیلیر ؟ مدنیت انسـانی میلیونلرله آلتونه مالك ایدرمش ؛ آلتـون اشتهایمی زیاده‌لشـدیریر ؛ حیـاتیمی چوغالدیر ؟ مدنیت مرمردن مصنوع سرایلر پیدا ایدرمش ؛ اوقدر متـین بنالر اجله‌می مدخل براقماز ؟ خسـته‌لغیمی منع ایدر ؟ مدنیت کیجه‌لری سوقاقده غاز پیدا ایدرمش ؛ اللهك گونشی زائل اولدقدن صکره ، انسانه گوره اقرباسنك آره‌سنه گیروب، ده ائتلاف عائله‌دن مستفید اولمق گبی ، برلذتی ترك ایده‌رك ، قهوه ، قهوه طولاشمق‌ده نه لطـافت تصوّر اولنـه‌بیلیر ؟ مدنیت واپورلر، شـومندوفرلر حصوله گتیرمش؛ اقامتنه برگلبه ،

وَمعيشتنه ايكى دونم طوپراق كافى اولان برآدمك اوچ بوز ساعتلك يرلره كتمكه ، وَبش ، اون گون دگزلر ايچنده قالمغه نه احتياجى اوله‌بيلير ؟ مدنيت تلغرافى ايجاد ايلمش ؛ يانى باشنده‌كى اوطه‌ده كچن احوالى بيلميان ، بيچاره‌يه گوره آمريقانك وقوعاتنى اوگرنمكه چاليشمقده نه معنا واردر ؟ كذا ، وكذا .

بودرلو مطالعه‌لر انسانك طبيعت و استعدادندن بتون ، بتون غفلت اثريدر . گورييورز ، كه انسان توليد قوتنده همان كافهٔ حيواناتك دوننده ايكن ، دنياده مشهور ومعروف اولان حيواناتك كافه‌سندن برقاچ بيك قات زياده بولنيور . وَ بوكثرت صحراى وحشتده دگل ، سعادت سراى مدنيتده گوريليور . بوندن بالبداهه ثابت اولور ، كه مدنيت حيات بشرك كافليدر . بوثبوتدن دخى بالضروره آكلاشيلير ، كه مدنيت عليهنه قيام ايتمك اجل قضايه قاتلمردن ، حيدودلردن زياده معين اولمقدر .

بوندن بشقه انسانك سعى وفكر ايله دنياده اظهار ايتديگى بونجه بدايع اويله برپارچه اتمك يمك ، وَطوپراقلرده يوارلنوب ، اويومق ايچون يرادلمش برمخلوق اولمديغنه برهان كافيدر .

بناءً عليه مدنيتى زائد گورمك ، انسانك خلقتنده

قدرت فاطره‌یه التزام عبث گبی ، برنقیصه اسناد ایتمك قبیلندن عد اولنور .

اوت ! چوقه عبادن زیاده ایصتماز . فقط طبیعت بشر حسن انتظامه مائلدر . کیمسه‌یه ضرری طوقنمیان بر لذتدن مستفید اولمق نه‌دن شایان تعییب اولا بیلسین؛

اوت ! آلتون حسیاتی چوغالتماز . فقط لوازم حیاتی اکمال ایدر . ستمه‌یه اوغرامش برآدم طبیبه مراجعت ایتمك ، اقتضا ایدن معالجاتی آلمق ایچون پاره‌یه محتاج دکلمیدر ؟ علتنك دفعی ایچون نه یاپسین ؟ قولنه یاموق ایپلکی باغلایه‌رق می اعادهٔ صحت ایتسین ؟

اوت ! کارگیر بنالر اجله، خسته‌لغه مقاومت ایتمز . فقط یانغنه، ییقلمغه قارشی طورر . لطافت ومعموریتیله برقاچ قرن اولاده قالیر .

اوت ! کیجه‌لری ایشسز برآدم ایچون متصل عائله‌سنی ترك ایدوبده سوقاقلرده آکانجه تحرّی ایتمکده برلطافت یوقدر . فقط غاز اولان یرلرده اصحاب سعی وتجارت کیجه‌لری‌ده آلتی، یدی ساعت ایشیله وَیا آلش ویریشیله مشغول اولور، وَ بوصورتله عمری اوزرینه برعمر دها قاتار .

شومندوفر وَیاواپور ایله برقاچ یوز ساعتلك یرلره گیدن، وَیا برقاچ گون دکز اوزرنده چالقانانلرایسه معرفتك برکرامت

غربیه‌سیله طی مکان ایتمش، وَیاپوشیله صولردن کچمش گبی، جهانك تا او برطرفه گیدرلر. حوایج حیاتی گتیریرلر. وطنداشلرینك آیاغنه ایثار ایدرلر.

تلغراف قوللانان اقوام اگر اسکی دنیاده ایسه، یکی دنیاده بولنان برطبیبك حذاقتندن، وَیا ظهور ایدن بروقعه‌نك تأثیراتندن حیاتلرنجه بیوك بیوك فائده‌لر گوررلر.

برده انسانك حق و مقصدی یالگز یشامق دگل، حریتله یشامقدر. بوقدر ملل متمدنه‌یه قارشی قابلمیدر، که اقوام غیر متمدنه حریتلرینی محافظه ایده بیلسینلر؟

« بزه شولازم؛ آنکله قناعت ایتملی‌یز. وَپدرلریمزدن بونی گوردك. آنك خارجنده نه وار ایسه بدعتدر. درسلر، تعلیملر، کتابلر، ماکنه‌لر، ترقیلر، ایجادلر نه ایشه یارار؟ » دیه‌دیه هندلیلر، جزایرلیلر گبی، اجانبك قهر وغلبه‌سی آلتنده اضاعهٔ حریت شان انسانیته هیچ برصورتله یاقیشمز شیلردن دگلمدر.

آسایش حقیقینك کثرتی دائما مشاق سعیك کثرتیله متناسب اوله گلمشدر. مدنیتك هرصقندیسی برراحت تولید ایدر؛ وحشتك هرراحتی بیك اذیتی موجب اولور.

انسانك حوایجی یالگز ارضك قوه نابته سنه صیغشمق احتمالی یوقدر؛ آنی اولسه مدنیتك خزائن ادّخاری

استيعاب ايده بيلير . خلاصه مدنيتسز يشامق اجاسز اولمك قبيلندندر .

اگر مدنيتك اوروپاجه فحشياته وَ برگروهك ضرورتنه ويرديگى رواج جهتلرينه حصر اعتراض اولنور ايسه بو يولده اولان تعريضاتى هيچ برعاقل يوقدر ، كه تسليم ايتمسين . شوقدر وار ،كه فحشياتك عوارضِ ذاتيه سندن دگل، نقايص اجرا آتندندر . چونكه آسايش ده كمال ، تعريفنده منع فحشيات دخى داخلدر .

برمملكتده، كه مسكرات ، اتلاف نفس وَ تكثير جدال ايده جك درجه لرده شايع اولور؛ برمملكتده، كه عالِ افرنجيه وَصبيان مادر بخطا باش آغريسى، حيوان ياوريسى قدر كثرتده بولنور . بر مملكتده ، كه مداهنه طرافتدن ، وَ يالانجيلق كار گذارلقدن معدود اولور؛ حاصلى برمملكتده ،كه آداب واخلاق فساد حالنده بولنور . آسايش ده دخى طبيعتيله كمال اولاماز .

هله ، آسايش ده كمال ، هركسك آسايشنده ممكن مرتبه كمال ديمك اولديغندن ، آچلقدن تلفات وقوع بولمق گبى ، مدنيتك صرف خلافنده اولديغى، تعريف مدنيتله ظاهر اولان حاللرى نتايج مدنيه دن عد ايتمك، نقيضنى بر برينه علت ومعلول طوتمق قدر بديهى البطلاندر .

برده فرض ايده‌لم، كه مدنيتك اوروپاده‌كى حالى بيك درلو نقايص وسيئات ايله مالامال ايمش؛ اكتساب مدنيته چاليشان اقوام ايچون تمامى تمامنه اوروپايه تقليد ايتمك نه‌دن لازم گلسين؟

برطاقم حقايق علميه واردر، كه دنيانك هيچ برطرفنده دگشمز؛ هيچ بريرده سوء تأثيرى گورولمز. مثلا تجارتده‌ده اولسه خاصهٔ انبساطه مالكدر؛ خاصهٔ انبساط نرده‌ده اولسه واسطهٔ تحريكدر؛ واسطهٔ تحريك نره‌ده اولسه سعى بشره بيوك بيوك معاونتلر ايدر؛ سعى بشرك معاونتلرندن نره‌ده اولسه، استفاده اولنور.

شمدى بز ترويج مدنيتى آرزو ايدرسه‌ك، بوقبيلدن اولان حقايق نافعه‌يى نره‌ده بولورسه‌ق اقتباس ايدرز. تمدّن ايچون چينليلردن سلوك كتابى اكل ايتمگى آلمغه محتاج اولمديغمز گبى، اوروپاليلرك دانسنه، اصول منا كحاتنه تقليد ايتمگه‌ده هيچ مجبور دگلز.

كندى اخلاقمزك الجاآتى، كندى عقلمزك تصويباتى آثار مدنيتك فروعاتنه مع زيادة كافيدر.

حتى، اويله مأمول ايدرز، كه شريعت اسلاميه‌نك قواعد منجيه و موقع و خلقمزك قابليات فوق‌العاده‌سى الده ايكن، قبط وكلدان و يهود و ايران و عرب و يونان زمانلرنده

آتی یدی کرّه معرفتك دار المعلمینی وَ ترقیاتك مرکز انتشاری اولان ممالك عثمانیه‌ده ایش لایقیله طوتیلور ایسه مآثر بدیعه‌سنه دنیایی حیران ایده‌جك یولده بر مدنیت وجوده گتیریله بیلیر.

حقوق

اسلافك تاریخی باشدن باشه مطالعه اولنسون؛ عموماً معاصرلرك حالنه باقلسون؛ هرزمانده، هرمکانده گوره‌جگمز شودر، که انسان دینیلان معمای ابدی‌الاشکال شو قطعهٔ خاکك هرطرفنه یاییلمش؛ برکوشه‌سنده برفرد بیك آدم اولدیرسه معاف ومعذور طوتیلیور. بردیگر کوشه‌سنده بیك آدم بر اینکك حیاتنه قصد ایتسه جمله‌سی بردن مظهرلعنت اولیور! یوز آرشون یوکسکلگنده برطاغك بوطرفنده اوطورانلر شخص واحدك حکومتنی ایسترلرسه وَ اوته طرفنده اقامت ایدنلر ایستمزلرسه اعدام جزاسنه اوغرایورلر! سکز آرشون گنشلگنده بر نهرك صاغ طرفنده اك مجاز اولان معاملات صول طرفنده اك شدید مجازاته لایق گوریلیور. هیچ برملتك قواعد اداره‌سی مجموعیتیله اخلافنه قالمامش؛ هیچ بر خلق اسلافنك قواعد اداره‌سنی مجموعیت

اعتبار يله قبول ايتمك ايستميور . . . .

. . . .

. . . شرقده‌كی جنايت غربده فضيلت عد اولنيور ؛ غربده‌كی معروفات شرقده منكراتدن كورينيور . دون حق بيلديگمز شيئه بوكون باطل دينيليور ؛ بوكون خطا ديديگمز حال يارين صواب اوليور .

عجبا حقوقده مشهود اولان بو اختلاف بر ضياى حقيقتك بونجه قابليات متنوعه‌يه انعكاسندن طولايى مظاهرى اعتباريله بر رنك ديگرده كورينمشندن‌ميدر ؟ يوقسه دنياده بر نفس‌الامر موجود دگلدرده حقوق وَ آنك اختلافاتى صرف مصنوعات بشرد نميدر ؟

بز قطعياً شق اوّله قائل اولانلردنز ؛ چونكه دنياده ايجاده اقتدار يا واردر ؛ يا يوقدر . اگر وار ايسه انسانده ايجاد اولنمشدر . اگر يوقسه گرك حقوقى وَ گرك قواعدنده اولان اختلافيده انسان ايجاد ايده‌مز .

هله طبيعتده برمبداء اوّلك وجودى تسليم اولنمازسه انسانه هيچ برشى ايچون مبداء اوّلدر دينيله‌مز ؛ چونكه طبيعت انسانه نسبتله بالبداهه كلى وَ انسان طبيعته نسبتله بالبداهه جزؤى اولديغيچون مبدئيتى طبيعتدن نفى ايله برابر انسانده اثباته چالشمق بركلك عموميتنده بولنميان برخاصيتى بر جزؤنده آرامق قبيلندندر ، كه هرعقله كوره باهرالبطلاندر .

ایشته سرد ایتدیگمز مقدماتدن شو نتیجه‌لر حاصل اولیور، که کائناتك سلسلهٔ ترتیبنده برمبداء اوّل یوق ایسه انسانده اختیار وَاختیارینی اجرایه اقتدارده یوقدر . بناءً علیه کافهٔ آثارده اولدیغی گبی، حقوق معاملاتنده گوردیگمز انتظام وَیا اختلاف گبی ، حاللر دخی علی‌العمیا وَمتسلسلاً ظهور ایدر؛ وَبر برینك ارتباطندن قورتلماز برطاقم علتلرك نتایج ضروریه‌سندن عبارتدر .

حال بو ، که انسانك هرفعلی اضطرار آلتنده بولنورسه هیچ برفعلندن مسئولیتی لازم گلمز. بوحالده ایسه پدرینی اولدیرن ، اولادینی ییان ، وطننی تخریب ایله خانه‌سنی معمور ایدن ، قانلر ایچن ، خزینه‌لر صویان ، هرکسك عرضنه مسلط اولان ، گندی عرضنی کیمسه‌دن دریغ ایتمیان آدملر جملةً مضطر صاییلق وَبناءًعلیه معذور طوتلق لازم گلیر .

فن حقوق اصحابی، بواعتقادده بولنانلرك فکری فعلیاته چیقمدقجه حقلرنده برشی دیمگه تنزل ایتمزلر؛ لکن فعلیاتك ظهوری آنده کندی اعتقادلرنجه محق اولان معامله نه ایسه آنی اجرا ایله برابر طرفلرندن وارد اوله‌بیله‌جك هردرلو اعتراضه شویله برقیاس مقسم ایله مقابله ایلرلر :

« افعال یا مضطردر ؛ یا دگلدر . اگر مضطر ایسه

بزده حقکزده اجرا ایتدیکمز معامله‌ده مضطر وَ بناءً علیه معذورز . دکلسه سزده فعلکزده مضطر دکلدیکز . بناءً علیه ینه حقکزده بوجزایی اجرا ایتمکده معذورز . »

مبداء اوّل قبول اولنجه ـ بالاده اثبات اولنمشیدی، که او مبدأ انسان دکلدر . ـ

اختیار وجودی اقتضا ایدر ؛ یا عجبا انسان دخی مختارمیدر ؛ دکلمیدر ؟ شبهه یوق ، که مختاردر ؛ حتی بز مبدئیت تصور ینی بیله نفسمزده اولان اختیار ایله حس ایدییورز .

بکا استدلیکی قدر (سنده فی نفس الامر اختیار یوقدر. اختیار ظن ایتدیکك احوال بر برینی تعقیب ایده‌رك، کلمکده اولان برطاقم اسبابك نتائجندن عبارتدر!) دنیلسون، طورسون . بن مادام که قلمی الـه آلدیغم زمان شو سطری یازمقده وَیا یازمامقده مختار اولدیغمی علم الیقین، عین الیقین بیلورم ؛ وَبکا یازمغی استمکده وَیا استمامکده خارجدن هیچ برسببك تأثیر ایلدیکنی کورەمیورم؛ البته کندیمی مختار بیلیرم .

وَبن مادام که انسانم ؛ وَانسانك صفت کاشفه‌سی اولان عقل ایچون طریق بردر ؛ البته هرکس کندی اختیارینه لساناً اولمازسه وجداناً مقردر؛ اعتقادنده بولنورم. شمدی مسئله عوارضدن تجرید اولنه ، اولنه شودرجه‌یه

ایندی، که عجبا حقوقك منبعی کائناتده وجودینی آرادیغمز مبدأ اوّلده میدر؛ یوقسه اختیار بشرده میدر؟

شق ثانی برصورتله تسلیم اولنه‌ماز؛ چونکه اختیار بشر یا حرّ مطلقدر؛ یا برقید ایله مقیدر. اگر حرّ مطلق ایسه هیچ برفرد دیگرینك خود بخود تعیین ایتدیگی حکمه سر فروایتمك ایسته‌مز. وَ بوکا بحق اجبارده اولنه‌ماز. برقید ایله مقید ایسه اوقید نه‌در؟

بزم اعتقادمزجه حکیم قدرتك طبیعت کلیه‌ده خلق ایلدیگی حسن وقبحدن عبارتدر. بناء علیه حقوق «طبایع بشردن محاسن مجرده‌یه مطابق اوله‌رق، منبعث اولان روابط ضروریه‌یه» دینیلیر. . . . .

. . . .

(حقوقه دائر مقاله‌دن)

حقوق عمومیه

معلومدر، که انسان شو مهمانسرای وجودده منفرد بولنمق لازم گلسه قدرتدن نائل اولدیغی حق حریتی هر درلو قیددن بری اوله‌رق، آزاده سرانه احراز ایدر. اورته‌ده دائما حق کورینور؛ بروقت وظیفه مشهود اولماز. فقط دنیا بر وَانسان متعدد اولدقجه وَ بو انسان متعدده جمعیت

ایچنده وَ بر بریله رابطه حالنده بولندقجه هرکسك حرّیتی سائرلرینك حرّیتیله محدود اولمق طبیعیدر .

ایشته دنیاده قانونلرك وَ آنلرك احکامنه رعایت ایتمکله مکلف بولنان حکومتلرك ظهورینه حق ویرن سبب افرادك اوحد حرّیتدن تجاوزه گوستردیگی انهماکدر .

بوده معلومدر ، که ابنای بشر بو معیشت خانهٔ تمدنده بالکز برجمعیت تشکیل ایتمش اولسه اومجموعك شامل اولدیغی افراد آره‌سنده حقوق دائما یك طور انفراد قالیر .

لکن انسانلر بویله قوم ودولت گبی، مجموعلره منقسم بولندقجه اومجموعلرك حقوق مشترکه سی‌ده بر بریله محدود اولمق ضروری‌در .

ایشته عالمده معاهده‌لرك وَآنلرك احکامنه‌رعایت ایتدیرمکه مکلف اولان اسباب سطوتك وجودینی ایجاب ایدن ماده دخی انسانده منفرداً حکمنی اجرا ایلیان میلان تجاوزك بومجموعلرده مجتمعاً گوستردیگی استعدادیدر .

ایاکه انسانك افرادنده بوتعدی الی‌الابد باقی‌قاله‌جقیدر؟ ایاکه برغالبك قلیجی وَیا برکاتبك قلمیله تعیین اولنان حدود جمعیت افکار عالم ده دم بدم فورانی تزاید ایتمکده اولان شوطوفان ترقینك صدمات شدیده‌سنه دنیاطوردقجه مقاومت ایده‌بیله‌جکمدر ؟

تصوّرده اتساعی بو رادەلره واران معضلاتی اولسه اولسه افکار حکمت حل ایده بیلیر .

افکار حکمت بعد مطلق دینیلان محیط کلینك برمثال ذی حیاتیدر ؛ زمان ایله ، مکان ایله محدود اولماز . موجودات نه‌ایمش ؟ نه‌در ؟ نه‌اوله‌جق؟ نه‌اولمق لازم گلیر .؟ بولار تحریاتك عمومنه شمول گوسترر . فقط قواعد سیاست شوکرۂ زمین دیدیگمز جزؤ محدودك برخریطهٔ معنویاتیدر؛ دائما زمان و مکان ایله اوغراشیر ؛ هرکسك حد حقوق ووسعت وظائفنی گوسترمکه چالیشیر . استدلالاتنه، بر اصل مجرده ارجاع ایتمکله برابر انسانیتك ماضی وحالده مشهود اولان اطواری اوزرینه حاصل اولان تجاربدن استنباط ایلر .

. . . .

« حقوق سیاسیه » نك موضوعنی همان هرکتاب بشقه درلو تقسیمات ایله بیان ایدر . مع مافیه مؤلفلر بیننده اك زیاده اتفاق حاصل اوله بیلان مادەلر : امتك حاکمیتی ، قوای حکومتك تفریقی ، مأمورلرك مسئولیتی ، حرّیت شخصیه ، مساوات ، حرّیت افکار ، حرّیت مطابع ، حرّیت اجتماع ، حق تصرف ، حرم بیوت گبی ، قواعد کلیه‌دن عبارتدر .

حاکمیت اهالی ، که قوای حکومتك خلقدن منبعث اولمسندن عبارت ، وَلسان شرعده نامی حق بیعتدر . عموم

وَيا اهالی کلمه‌سنك افاده ایتدیگی معنای مجرّد اوزرینه عارض اولمش بر صلاحیت دگل ، هر فردك خلقةً مالك اولدیغی استقلال ذاتی لوازمندن برحقدر :

«هر کیمسه کندی عالمنك پادشاهی‌در . » [*]

بو سلطنت خاصه هیچ بر وقت ، هیچ بر کیمسه‌نك طبیعتندن انفکاك ایده‌مز ؛ هیچ بر وقت هیچ بر کیمسه‌یه ترك اولنه‌ماز ؛ هیچ بر وقت هیچ بر کیمسه اواستقلالدن بیعت گبی ، انتخاب گبی ، توکیل گبی ، موجود اولان وسائطك برینه تطبیقاً بر صلاحیت مخصوصه اکتساب ایلمه‌دن وَیا اوصلاحیته نائل اولانلرطرفندن ایکنجی درجه‌ده برمأذونیت آلمه‌دن برفرد وَیا برعائله وَیا برشرکت وَیا برهیئت نامنه اجرای احکام ایتمکده حقلی اولابیلمك احتمالك خارجنده‌در.

(حقوق عمومیه مقاله‌سندن)

معارف

الناس اما عالم اومتعلم والباقی همج

دنیاده شرف انسانیت فیض معرفتدن عبارتدر؛ بوقسه نصاب علمه مالك وَیا تحصیلنه سالك اولمیان عوامك هوامدن هیچ فرقی اولاماز . برکرّه مزیات انسانیه‌یی دوشنه‌لم :

[*] مصراع محمود ندیم پاشا نکدر .

هر کسی خالقیله وظیفهٔ خالقیتندن خبردار ایدن معارف دگلمیدر ؟

فطرتمزده کی استعداد کمالی بالفعل اظهار ایدن معارف دگلمیدر ؟

موجودات زمینی اکثر خواصیله برابر بنی نوعمزه خدمتکار ایدن معارف دگلمیدر ؟

دنیانك بر کوشه‌سنده‌کی نعم فوائدی دیگر کوشه‌سنده بولنانلرك پاینه ایثار ایدن معارف دگلمیدر ؟

طوفان زدهٔ فنا اولان بونجه اقوام سالفه‌نك مآثر عرفانی جهان مدنیتده دائمی الاستقرار ایدن معارف دگلمیدر ؟

حقیقت دنیاده معرفتدن بیوك نه مزیت تصور اولنسون ؟

معرفت حقك اجل لطف سبحانیسیدر
عزتك حامیسی معموریتك بانیسیدر
دائم ایلر ظاهر و باطنده تقلیب امور
صانکه احکام شئونك صانع ثانیسیدر

معارف سایه‌سنده‌در، که اوروپاده هر کس مبعوثان اهالینك تعیین ایتدیکی منافعی وقایه‌یه کافل اولور؛ حال بوکه آسیاده هیچ کیمسه مبعوثان الهینك تبیین ایتدیکی شرایعی حمایت ایده‌مز .

معارف سایه‌سنده‌در، که انگلیزلر برکوچك اردو ایله اوچ یوز ملیوندن زیاده نفوسه مالك اولان چین حکومتنك پای تختنه داخل اولور؛ حال بوکه اوقوجه چین حکومتی برکوچك فرقهٔ عاصیه‌نك اوزرینه وارمغه جسارت ایده‌مز!

معارف سایه‌سنده‌در، که برقاچ اوروپالی برقاچ گونده بحر محیطی کچه‌رك، دنیانك او بر کوشه‌سنه واصل اولور؛ حال بوکه برقاچ ملیون تاتار، برقاچ یوز سنه‌ده بر دیواری آشمغه کسب قدرت ایده‌مز!.

معارف سایه‌سنده‌در، که دائرهٔ مدنیت ایچنده حقیقتی چشم ادراکه نهان اولان بونجه علل مهلکه‌نك تداویسی قابل اولور؛ حال بوکه بدویت صحرالرنده هیچ کیمسه وجودی میدانده اولان سباعه قارشی دفع مضرت ایده‌مز!.

معارف سایه‌سنده‌در، که پارسده بر ادیب کامل اوچ بش آی چالیشه‌رق، برحکایه ترتیب ایتسه مدت عمرنده ضرورت گورمیه‌جك قدر ثروته نائل اولور؛ حال بوکه استانبولده برعلامهٔ بیمعادل مدت عمرنده تألیف ایده‌جکی کتابلرك محصولیله اوچ بش آی استیفای حاجت ایده‌مز!

برکرّه نظر امعان ایله باقلسین، که معارف، بیلدیگمز اقوام ایچنده انتشار ایده‌لی نه‌قدر آثار بدیعه میدانه گتیرمشدر! طبیعیاتك برقاچ شعبه‌سی تدوین اولندی؛ کندی قوّتیله

یوجك بر كلهٔیی تحریكدن عاجز اولان برحكیمی « اگر خارجده برنقطهٔ استناد بولسه‌یدم زمینی یرندن اویناديردم! » فرض امكانیسیله مفتخر ایلدی .

فن سیاستك بعض قواعدی تعیین اولنـدی ؛ ملكی ایكی اوچ ایالته منحصر اولان برحاكمی آز مدتده فتح ایچـون جهان ایچنده جهان تحریسنه مقتدر ایلدی .

ظهور اسلام مكارم اخلاقی تمام ایلدی ؛ برایكی عصر ایچنده قطعات ثلثـه‌نك اكثر جهتـلری قانون عدل وحق اولان شریعته منقاد ایدلدی .

علمای كرام قواعد عقل ونقلك تدقیقنه اقدام ایلدی؛ دنیایی فردوس معموریت ایدن مدنیتـك اسـباب كلیه‌سی اعداد ایدلدی .

ایچلرنده حاكملر ظهور ایتـدی ، كه سیف عدالتـلری مشرقدن مغربه رسـان اولوردی .

حكیملر وجوده گلدی ، كه تألیفات عدیده وكشفیات جدیده‌لری ایله هر بری قدرت صانعك كمالنه برهان اولوردی .

بعض اهل صنعت باصمه‌یی ایجاد ایتدی ؛ اوزمانه قدر خواصه منحصر اولان كمالات عقلیه‌نك تعمیمیله فوائد مدنیتك گورديگمز درجه‌يه وصولنه مدار اولدی .

برطاقم ارباب معرفت سیاحت بحریه‌یی اعتیاد ایتدی؛

اووقته قدر عمّان خفاده قالمش اولان برقطعهٔ عظمی دائرهٔ تمدّنه آلنه‌رق، حائز اولدیغی عطایای قدرتدن عموم انسانیت حصه‌دار اولدی .

برقاچ حکیم استدلالات نظریه‌نك تطبیقات خارجیه‌یه احتیاجنی تأییـد ایلدی ؛ بو احتیـاجك ثبوتی فیوضـات طبیعتدن استفاده‌یی بلکه بیك درجه تزیید ایلدی .

اصول هیئت وَقوهٔ جاذبه قانونلری وَخواص عنـاصر گبی ، برطاقم خفایای قدرتك ادراکیله افکار بشر احاطه‌سی قابل اولامیه‌جق قدر وسعت بولدیغی مسلّمدر ؛ بوکشفیاتدن سـعادت حالمزجه حاصل اولان نتایج نافعه‌یه ایســه پیش نظرمزده‌کی مصنوعات بدیعه‌نك هربری بردلیل منتظمدر .

مآثر سائره‌دن قطع نظر ، عقله گوره بخار قوّتیله سیالهٔ برقیه خاصه‌سنك کشفندن بیوك نه خدمت اولابیلیر ؟ بونلر ترقیٔ مدنیت ایچون ایکی واسطهٔ عظمادر ،که بری روح‌قدر بدیع‌الاثر، بری خیال گبی سریع‌السفردر .

بری تدارك احتیـاجات ایچون خدمتکار اولمش ؛ او واسطه ایله یگرمی ملیون نفوسلی برمملکتده دریتیوز میلیون نفوس‌قوتی بردقیقه آرام ایتمکسزین اعمال‌لوازم اشتغالنده‌دردر! .

دیگری تعاطیٔ مخابرات ایچون تاتار اولمش ؛ او رابطه ایله کرّهٔ زمین ابنای جنسمز ایچون برمجلس الفت حالنده‌در !

بری نه غریب واسطهٔ قدرتدر ، که طوغ سیاحنی طاقنوب، تحت روانه سوار اولدقجه قره‌ده، دکزده اجرای مرام ایله روزکاره انفاذ احکام ایلدیکیچون هم حاکمهٔ دنیا، هم مالکهٔ دریا عنوانیله توصیف اولنسه احرادر .

دیکری نه عجیب معجزهٔ فطرتدر ، که بارقهٔ سیاله‌سنك مجرای نقلی اولان تللر ، سرعت انتقال بارقه‌سنك خیاط شعاعنه بکزر ؛ اقصای شرقك وقوعاتنی منتهای غربه ایصال ایچون محتاج اولدیغی مدت بردقیقه‌دن بیله ادنادر !

ماحصل موی واظفار کبی ، تسلط اغیار وکرم وسرد روزکاردن تحفظ ایده‌جك وسائطدن بیله عاری اوله‌رق ، خرابه زار زمینه کلمش اولان بنی نوعمز اوچ درت بیك سنه‌دنبری بونجه باران بلا وخوانابهٔ استیلا طوفانلرینه اوغرامشکن ، اسرار طبیعتی ادراك وخفایای معرفتی استدارکه صرف ایتدیکی اقدامات فوق‌العاده سایه‌سنده اویله برمرتبهٔ اعتلایه واصل اولمشدر ، که تصوّری عقللره حیرت ویرر !.

یانصل حیرت ویرمسین؟ اویله برمخلوق ضعیف روی زمینه حاکم وطبیعت کلیه ارادات جزؤیه‌سنه خادم اولمشدر.

بسیط عالمده مداین عظیمه انشاسیله روابط اجتماعی تشدید ایدییور ؛

محیط اعظمده سفاین جسیمه پیداسیله وسائط انتفاعی تزیید ایدییور .

اعداد ایتدیگی ادوات ایله سبّاح گبی ، موج دریاده سائر اولیور ؛ فطرتی ایسه اوماهیتدن مبرّادر .

ایجاد ایتدیگی آلات ایله ذی جناح گبی ، اوج هوادە طائر اولیور ؛ خصلتی ایسه اوخاصیتدن معرّادر . جسمی حقیر امّا افکارینه ابعاد گبی ، حد وانحا بولنماز؛ عمری قصیر امّا آثارینه اعداد گبی ، عد واحصا تصوّر اولنماز .

مکمن قدرتده مستور اولان سرائر طبیعتی پیرایهٔ افکار ایتمکدەدر ؛ مخزن فطرتده مطمور اولان جواهر معرفتی سرمایهٔ بازار ایتمکدەدر .

گاه زمانك اڭ دقیق اولان وقایعندن استدلال نتایج ایلیور ؛ گاه زمینك الك عمیق اولان مواضعندن استحصال حوایج ایلیور .

قطعەلری آیرییور ؛ دریالری برلشدیرییور ؛ بیابان داخلنده صولر ، عمان ساحلنده قرەلر پیدا ایدییور . عالمك هرلذتندن ، طبیعتك هرقوّتندن مستفید اولیور ؛ بواستفاده چوغالدقجه مشاق طبیعت نابدید اولیور ؛ هرعلتك دواسنی آرایور ؛ هرحاجتك اسباب استیفاسنی بولیور . دولتلر تشکل ایتدی ، که ملکلرینك حدودنده گونش غروب

ایتمیور ؛ مملکتلر تأسس ایلدی ، که گونشك غروبیله ایچلر-ندن آیدینلق کتمیور !

صباح معرفت دنیایی طوتدی .

بز نه‌زمانه قدر بویله گرانخواب فتور اولوب طوره‌جغز !

لسان مداهنه‌دن ایشتدیگمز افسانه‌لره قاپلقدن ایسه برکرّه گوزمزی آچه‌لم ؛ درجهٔ معرفتمزه امعان نظر ایده‌لم ؛ ملل متمدنه‌دن اوّلین پایهٔ ترقیده اولانلرك بیله عوامنده لااقل نصفی اوقویوب ، یازمق بیلیر . حال بوکه ملتمزك بیکده بری نامنی تحریر وَبلکه قرائتدن عاجزدر !

خواصك تحصیلی ایسه عوامدن زیاده شایان تأسف گورینور ؛ مکاتب عسکریه‌دن بشقه تأسیسات علمیه‌مزك هانگیسندن برآدم یتشدیسه هردرلو مشکلاته غلبه شانندن اولان فطانت وَغیرت فوق‌العاده سایه‌سنده‌در . بونکله برابر آنلرده مهندس ومدرس وَکاتب وضابط گبی برقاچ صنف مأموردن عبارت گورینور .

معرفتك فائده‌سی یالکز عمومك خوان احسانه مهمان اولمغه وساطتمیدر ! البته دگل . زیرا گورییورز ، که ثروت ومعموریتنه غبطه کش تحسر اولدیغمز اوروپاده ایکنه‌دن ایپلگه وارنجه نه قدر محصولات مدنیت وار ایسه الك بیوك دستگاهی مکتب وَالك برنجی استادی معرفتدر .

یاحال بویله ایکن، بزم تزییدِ معارفده اولان اهمالمزه نه سبب بولنه بیلیر؟

عجبا بعض متعصبلرك «معرفت اضعافِ دین ایدر.» یولنده التزام ایتدکلری باطل ذهابه‌می اعتبار اولنیور؟ بو بر عقیدهٔ ضاله‌در، که معتقدلری «اطلبوا العلم من المهد الی اللحد» فرمانیله مأمور اولان فرق اسلامیه آره‌سنده جهلهٔ عنادیه عنوان مرکبیله توصیف اولنسه لایقدر.

دیانت فنون شتادن عبارت بر زبدهٔ معرفت ایکن، علم ایله دین آره‌سنده نصل مباینت تصوّر اولنه بیلیر! اگر بو مباینت تخصیصاً معقولاته حصر ایدلمك استنیلیرسه اووده نه‌صورتله قبول اولنور؟ حکمت، که مجموع معقولاته شامل بر علمدر؛ نصّ کریم ایچنده خیر کثیر عنوان تشریفنه مظهریتله مکرّمدر.

بوندن بشقه برمسئله‌ده عقل ونقل تعارض ایدنجه حجت بالغهٔ قدرت اولان عقلك حکمی اوّل وَنقل آنکله مؤوّل اولدیغیچون علمای شریعت اشتغال معقولات ایله مکلف اولدیغی عموم ارباب دانش عندنده مسلمدر.

منطق گبی، هندسه گبی، اثبات حقیقت ایدن براهین معقوله‌دن اعتقادجه مضرت توهم ایتمك تثلیث آره‌سنده توحید آرایانلره یاقشیر.

عجبا اوروپاده برطاقم متغلبك « معارف نظام دولتی اخلال ایدر . » طرزنده میدانه قویدقلری زعم فاسدمی نظر دقتی جلب ایدییور ؟ معرفت هرکسه حق ووظیفه‌سنی بیلدیردیکیچون احکام حرّیتی اکمال ایدر . یوقسه نظام دولتی بروقت اخلال ایتمز .

خلقك حقوقنی ادراکده اقتدارینه کیم قائل اولاماز ؟ مکرکه منشور حکومتی اسارت عمومیه پنچگی ظن ایدنلر اولا !

عجبا معارفده گوریلان رغبتسزلکه ثروت عمومیه‌نك نقصانیمی سبب طوتیلور ؟ تحصیل اغورنده بخل ایتمك نصل جائز اوله بیلسین ؟ بردولت تقلیل مصارفله حتی ادارۀ عمومیه‌سنده کی اسرافاتك تمامیله اوکنی آلاماز ؛ فقط تزیید معارفله جهان خزینه‌لرینی یغما ایدر .

اسپانیوللر وقتیله عالمك اك زنکین آلتون معدنلرینه مالك اولمش ایکن، معارفده اولان نقصانلری جهتله اللرنده برشی قالمدی . انگلیزلر محصولی تیمور وکوموردن عبارت برملکده ساکن اولدقلری حالده معارفده اولان کماللری حسبیله مملکتلرینی دنیانك خزینۀ ثروتی حکمنه گتیردیلر .

ذاتاً جوهر ثروتك معدنی معارف، سرمایۀ سعادتك مخزنی ینه معارفدر .

بوحالده معارفك ترقیسنی ثروتك تزایدندن بکلمك والده‌نك کریمه‌دن طوغمسنه انتظار حکمنده قالمزمی ؟

عجبا معارفه‌ملکجه براحتیاجمی مرجح طوتیلور ؟ اگر اویله ایسه احتیاجاتك هانکسیدر ؟ بر، ضروریات اداره ایچنده امور عسکریه‌دن مهمنی گوره میورز ؛ مع مافیه آنی دخی معارفدن مقدّم طوته‌مایز .

اوت! برملت، که قلیچی سایه‌سنده قائم اولور ؛ مقامنده قلیجه طیانه‌رق دائم اولور . حد ذاتنده دخی سیف شجاعت مالك رقاب عالم اولمش برجهانگیردر، که جهانیر لر حکمنه اسیردر ؛ فقط اوده بازوی تدبیرك قبضهٔ تسخیرنده اولورسه صاحب تأثیردر .

اوت ؛ بروقت قلیجك حسم دعواده اولان حکم قاطعنی گورنلر .

المجد للسیف لیس المجد للقلم .

دیرلر ایمش . شمدی طوپك تنویر مدّعاده برق ساطعنی سیر ایدنلر .

الفوز للعلم لیس الفوز للعلم .

قولنی اعتراف ایدییورلر .

معارفه اقتضا ایدن سرمایه‌یی سطوت عسکریه‌نك تزییدینه صرف ایتمك، انسانه کندی بینی یدیرمکله

قوت ویرمگه چالشمق قبیلندن اولمازمی ؟ حاصلی بو بهانه‌لره اعتذارلره هیچ محل یوقدر .

زمانمز طوریله‌جق زمان دگل . بتون جهان انسانیت کمال شوق وشتاب ایله طریق ترقیده قطع مسافاته باشلادی .

توجه اولنان کعبهٔ کمالات ایسه بودار محنت ایچنده بردیار سعادتدر ؛ بودیار سعادته وصول ایچون عزم واقدام ایتمك هرعاقله گوره فریضهٔ ذمتدر ؛ فریضهٔ ذمت بوایکن ، وای اوقومه که بطالت دوشگنده مألوف خواب غفلتدر ؛ خواب غفلتده قالان خلقك البته قرارگاهی صحرای وحشتدر ؛ صحرای وحشتك هرمحصولی برنوع زهرمشقتدر ؛ زهرمشقتك نتیجهٔ تأثیری بالطبع هلاك وندامتدر ؛ هلاك وندامتدن برجمعیتی تخلیص ایده‌جك واسطه ایسه مجرد غیرت ومعرفتدر .

عاقل ایسه‌ك بزده بو یولده کیمسه‌دن گری قالمامغه غیرت ایده‌لم ؛ غیرت ایده‌لم ، که برساعت اوّل برقدم ایلری گیده‌لم !

(حدیقه)

جلال‌الدین خوارزمشاه[*]

اوچنجی فصل

برنجی مجلس

تبریزده بر کوشك ـ کیجه

نور جهان خاتون .ـــ عزالدین قزوینی .ـــ
نورالدین منشی .

عزالدین ـــ ایمجه معلومکز اولسون ،که بوگون تبریزك حاکمه‌سی ملکه حضرتلری‌در .

قادینلرك دولت ایشنده حکمی اولمز دیانلر شـیرازده سیده‌نك، اندلسده صبحه‌نك سلطنتلرندن خبردار اولمیانلردر . اوت ! بوقلعه ایله تاتارك هجومنه قارشی طورمق برمردك ، برقهرمانك الندن کلمز ؛ پادشاه ، اسلامك اتحادی اوزرینه بردولت قورمق ایستیور ! بوقلعه‌نك ایده بیله‌جکی خدمت اودولتــك برتمل طاشی اولمقدن عبـارت اولدیغنی بیلیرز . شوقدر وارکه تبریز بوکون ؛ قلب دیدکلری مهد معـالی‌یه دوشمش؛ فکر دیدکلری دولتسرای املده بیومش ؛ برنازنین

[*] بوعنوانله یازوب هنوز نشر ایتمدیکی تیاترونك اوچنجی فصلندن برایکی مجلسدر .

محبتك جهازیدر . بز تسلیمنه حاضرز ؛ لکن بدلنده جهانك الك بیوك پادشاهی ، زمانك الك بیوك انسانی اولان ذاتك کوکلی قدر قیمتدار برمهر مؤجل استرز .

نورالدین — براز ایضاح بیورکز ،که مرامکزی آکلامق قابل اولسون ! بوکون بالفعل قلعه‌نك حکومتی سلطان افندمزك اولدیغنی بیلانلردنز ؛ اوحقیقتی ادراك ایچون سیده و یاصبیحه مثاللرندن عبرت آلمغه احتیاجمز یوقدر ؛ نقط سز قلعه‌نك جهاز محبت اولدیغندن بحث ایدییورسکز ؛ بنده‌کز ایسه ذهنمده اوجهازك عروسنی بوله‌میورم .

عزالدین — نه وقتدن بری عارفلره اشارت کفایت ایتمامکه باشلادی! جهازك صاحبه‌سندن بشقه عروسیی اولور ؟

نورالدین — دیمك که ملکه حضرتلرینك اتا بکدن آیرلدقلرینه دائر ایشیدیلان سوزلر صحیحدر .

نورجهان — اتا بك درت آی اول النجق قلعه‌سنه چکیلوب ده پای تختنك محافظه‌سنی بکا براقدیغی زمان نکاحك کندینه ویردیکی اقتداری‌ده بنم اختیارمه براقشدی .

عزالدین — صانیرم ،که ایشك محتاج ایضاح بر یری قالمدی ؛ هله برکرّه پادشاهك نوبهار ایامنده یکی طوغمش کونش کبی ، خواب غفلتدن اویانمغه باشلایان کوزلری نوره غرق ایدن شعشعهٔ اقبالی ایله ملکه‌نك حزان کیجه‌لرنده

بدر اولمغـه یوزطوتان قمر گبی، راحت اویقوسـنه حسرت اولمش وجودلره چارشبی سحر بلوطندن بیـاض، اورتوسنی یاسمن یاپراغندن لطیف گوستن انوار التفـاتی برمرکزده براشسون اوزمان حسرت گیجه‌سی بیلدیگمز وقتلرك سعادت گونی بیلدیگمز هنگاملره نسبتی سیاه صاچلرینه بورنمش‌ده اویقویه یاتمش براسمر گوزلك صرمه صـاچلرینی بوینه، گوکسنه طاغیده‌رق، یکی اویقودن قالقمش شفق چهره لی برقزه نسبتی گبی قالیر. هله برکرّه جلال ایله جمال برنقطه‌دن تجلی یه باشـلاسین! اوزمان جنت باغچه‌لرینـه بکزتدیگمز یرلرله جهنم دره‌لرینه مساوی طوتدیغمز کشورلرك آره‌سنده‌کی مباینت گللره غرق اولمش بر نوبهار ایله نور دریاسی ایچنده قالمش برشهر آیین آره‌سنده اولان فرقی آندیرر.

نورالدین — پارلاق پارلاق تصـوّرلر! فقـط اویله شـاعرانه خیـاللری جدّی شیلره قارشدیررسـه‌ق رؤیاده گچیردیگمز ذوقلریده حیـاتك لذتلرندن صایمش اولورز. نظرمزی ایلریده‌کی امیـده وقف ایدوب‌ده حالی گـوز اوگندن قاچرمیـه‌لم! بزه دوشن یاپه‌جغمزی دوشنمکدر؛ جهـانك یاری عمرندن اوزون، امکانك یاری وسـعتندن بیوك اولان استقباله قدرت الهیه‌دن بشـقه کیم حکم ایده

بیلیر؟ داعیکز بورایه کلمك ایچون پادشاهمدن رخصت ایستدیگم زمان بو یولده برتکلیفه منتظر دکلدم؛ اوجهتله ارادهسنی صورمدم. فقط بر پادشاهك النه بر مملکت تسلیم اولنهجغی صرهده وجودینه برده روح ثانی اضافه اولنمق ایستنلیرسه آلنهجق جوابی کشف ایتمك گوج برشی دگلدر. اوجهتله رسمی دگلسهده رسمی سوزلردن بیك قات قوّتلی اولهرق، عرض ایدرم، که ملکه حضرتلری شمدیدن مطلوبی حاصل اولمش بیلسینلر.

مهرجهان — سز شمدی گیدیکز! ملانك خانهسنده بکلیکز! آقشام اولنجه کندیده گلیر؛ اردویه گیدرسکز؛ سفارتکزی اکمال ایدرسکز. امین اولکزکه خدمتکز قیمت بیلیانلره مصروف اولماز! سلجوقیلرك مذهب مکارمنده گوردکلری ایلکی اونوتمق، اوغرادقلری فنالغی خاطره گتیرمك گبی حرام عد اولنور.

نورالدین — ملکه حضرتلرینك شوخدمتی داعیلرینه ودیعه بیورمقدن بیوك حقمده برعنایتلری اولهماز. سایهلرنده ایکی اسلام دولتنك اتحادینه خدمت ایدییورم؛ جناب حق عمرکزی برقرار ایلسین! (نورالدین چیقار)

مهر جهان — مولانا، مولانا! سویلدیگك سوزلری دقتله دکلهدم. فکرکده ضیای شفقدن یاپیلمه گللر، نور

سحردن دوکولمه یاسمنلر آچیلیور . فقط افاده‌لریکی فکر آکلیور؛ گوکل طویمیور! قلبمه برلسان ویروب ده سفارته آنی گوندرمك ممکن دکل، که حسیاتمی ایستدیکم گبی، میدانه قویمق قابل اولسون .

بنی دکله! درت سنه اوته‌کینك نکاحنده ایدم؛ کنجلك نوبهارینك اك رونقلی، اك پارلاق زمانلرینی سزك شوحر مسرای دولت دیدیککز اسارت زندانلرنده کچیردم . بهار ایامی زندانه آتلمش؛ جلاد النده قالمش بیچاره‌لرك بلبل صداسندن بشقه نه اکلنجه‌سی اولور؟ بنم ده اومدت ایچنده بر اکلنجم واراسه خلق آره‌سنده شاعر دینیلان ظرافت بلبللرینك نغمه‌لری ایدی . محبتك پك چوق خیالی تصویر- لرینی گوردم؛ جمله‌سنده گوکل صباوتله شباب آره‌سنه دوشدیکی صره‌ده نازلی اویقوسندن گوزلرینه طولان نور آفتاب ایله اویانمش برنازنین گبی، اك معصومانه اکلنجه‌لر، اك قوتلی امیدلر ایچنده برطاتلی غفلت، برجان پرور راحته مألوف ایکن بصیرتی بارقهٔ حسن ایله آچیلیور؛ اطرافنه باقیور؛ کندینی بیك رنگه بویانمش نورلر، بیك شکله گیرمش لطافتلرله مزین برجنت ایچنده گوریور. تنفس ایتدیکی هوایی حیات رایحه‌سیله ایله مملو، آیاق آتدیغی طوپراقلری روح جوهر ایله آلوده ظن ایدییور! عمرینك گیدیشندن

مهتابك انعطافیله سرو سیمینلر ایچنده قالمش برنهرك گذرانی سیر ایدرکی، لذت بولیور . گلیشندن هر روحك متحسر اولدیغی جاودانی سعادت، قالو بلادن بری کندینی آرایه آرایه اوکنه چیقمش کبی، سرورندن غشی اولیور ! حالنی دوشندکجه « فلك غالبا دنیا ظن ایتمش‌ده بنی جنته گوندرمش؛ همده گلیشم او ابدی نزهتگاهك بهار ایامنه تصادف ایتمش . » دیه‌جگی گلیور! صکره آره‌یه، یا امید اولدیرمکده انسانیتك طالعنی اوتاندیره‌جك بر رقابت، یا مایوسیت جانلاندیرمقده موت ایله یاریشه‌جق بر فرقت، یا روح ازمکده اللهك خشمنی آندیره‌جق بر انفعال پیدا اولیور . او بیك رنگه بویانمش نورلر، پیلان نقشنده اوینایان تموز حرارتندن ، او بیك شکله گیرمش لطافتلر، روزگار اوکنه دوشمش آتش طوفانی اویناقلرندن قورقنج گورینیور ؛ انسان هوانك هر ذرّه‌سنی برطمله زهر ایله ممتزج بولیور ؛ طوپراغك هرقبضه‌سنی برانسان لاشه‌سنك خلاصه‌سندن عبارت گوریور ؛ برقاچ گون اوّل بهارلره غرق اولمش برجنت قیاس ایتدیگی محنتخانه‌یی فانی اولدیغی ایچون عذاب ابدیسنك مجموعی برقاچ گونلك زمان قاصرینه صقشمش بر دوزخ قیاس ایدییور ! یا بو شدتلی انفعالات ایله ازیلوب ، محو اولیور ؛ یا عشقك هر بلاسنده برلذت بولمغه چالیشیور .

نظرنده دوکدیکی قانلی یاشلرك هر قطره‌سندن گللر ایچنده قالمش بر چمن، ایتدیکی آتشلی آهلرك هر ذره‌سندن خورشیده غرق اولمش برفلك پیدا اولیور .

عز الدين ــ جنان محبتی ازلدن بری حوریلکنده بولنمش قدر گوزل تعریف بیوریورسکز .

مهر جهان ــ خیر ! تعریف ایتدیکم جنان محبت دگل، او بر بشقه عالم ؛ او بر غریب تماشا ؛ فقط حیف، که تناهی شاننده اولمیان ابعاد تخیلدن بشقه بر یرده وجودی یوق . بن محبتی اوشکلده گورمدم؛ اوطرزده حس ایتمدم ؛ سودیکم شباب طراوتی گبی، جمال رونقی گبی ، تزیناتدن تجرید اولنمش بر مخیّل وجود دگل. عادتا انسان ! بن جلالی انسان گبی ، سویورم؛ انسان گبی هر درلو کمالاتیله، هر درلو نقایصیله برابر سویورم . بوندن اوچ گیجه اوّل شو پنجره‌دن خوارزمیلرك خندق کنارینه هجوملرینی سیر ایدیوردم ؛ قارشمزده‌کی آغاجك آلتنده قلیجنه طیانمش بری طوریوردی. برصورتده، برمهابتده طوریوردی، که گویا قلیجنك اوجنی شوقوجه دنیانك گوکسنه باصمش ده لسان حال ایله ــ فرمانمه رام اول، آیاغمك آلتنده‌سك ! ــ دییوردی .

اردوده یانان مشعله لرك قزللغی یاری اندامنی تنویر ایتمش؛ برطرفنی طاتلی بر رنك آل ایله مخلوط برخفیف نور

متموّج احاطه ایلمش؛ برطرفی اوضیانك قویو برانعطافیله ممتزج برمحسوس قرانلق طوتمش ده پیش نظرده اوقدر عاشقانه، اوقدر غریب برلوحهٔ تماشا پیدا اولمشدی ، که گورمیانلره تعریف ایتمك دگل، گورنلر ایچون عینیله حافظه‌یه نقش ایتمك بیله قابل دگلدر .

بیلم بیلیرمیسك ! دنیاده بعض لطافتلر واردر ، که قدرتك کمالنی جامع اولدیغی ایچون عالم خیالده بیله نظیرینی گورمك ممکن اولاماز . بن اوسمایی گوردم ؛ اویله برزمانده گوردم، که روحمده نه قدر قوّت نه‌قدر قابلیت وار ایسه هپسی نقطهٔ نظرمه طوپلانمشدی. گونشدن برآز قرارمش برحالده، که گونش حسننه حسد ایتمش ده رونقنی آزالتمغه چالشمش؛ یاخود، که آفتابك ضیاسی بیله نور جمالنه تقرب ایدنجه قرانلق گورنمگه باشلامش صانیرسك !

اوده بزم قدر بر انسان؛ فقط بزم قدر انسان گورینور ایکن ، بتون دنیادن بیوك ، بتون دنیایی همتنك تضییق آلتنده ازمگه مقتدر بروجود اولدیغی هرحالنده، هرروشنده تجسم ایدوب طوریوردی .

آه ! عجبا دنیا گبی ، بنی‌ده النه آلمق ایستیه‌جکمی ؟ دنیا گبی ، بنی‌ده اغیار نظرندن قصقانه‌جقمی ؟ دنیا گبی ، هرحالمی، هرطوریمی امرینه، آرزوسنه توفیق ایتمك

ایستیه جکمی؟ او بیوکلکده بر پادشاهه البته بر عالم کفایت ایتمز. بیده ذوقنی، حکمنی انفاذ ایچون یرادلمش بر بشقه عالم گبی، طوته جقمی؟ او بیوکلکده بر پادشاهك گوکلنده دنیا ایله رقابت ایتمك بکا نصیب اولاجقمی!

عزالدین — افندمز جهانی بتون بتون جلال الدینك النه مسلم قیاس بیوریورسکز! حال بوکه اوغرادیغی انهزاملر حاصل ایتدیکی غلبه لردن زیاده در.

مهر جهان — آنك الك مصیبتلی بر انهزامنده اسکندرك جهانگیرلکندن زیاده شان اولدیغنی دوشونمیورسك! گورمیورمیسك، که اوغرادیغی یرلر محو اولمش؛ بتمش ایکن، برکرّه دها وجود عالمنه گلیور! قوجه ملت اسلامیه نك تحمل ایده مدیکی حمیتی یالکز آنك گوکلی استیعاب ایتمش؛ تك باشنه فلکه قارشی طور یپورده برقوجه گروهی طالعك پنجه سندن قورتارمقله اوغراشیور. آه! فلاکت زمانلری قهری آلتنده آز یلوبده آیلرجه بر خندهٔ التفاتی بکلمکده انسان عمر ابدیدن بیوك لذتلر بولاجق. اك کوچك بر تکدیرینی جهانك اك بیوك آمالندن عالی بوله جق قدر مفتونی اولدیغمی بیلم، که ایستدیگم گبی آکلاتمغه مقتدر اوله جقمیسك؟

عزالدین — مأموریتمی غریب بر یوله سوق ایدییورسکز!

بز گندیمزی براز آغر طوتمزسه‌ق، مطلبمزی سیاسی برمقصد حکمنده گوسترمزسه‌ك موفقیتمزدن نصل امین اوله‌بیلیرز؟ سز آنی گوردیکز؛ سودیکز؛ یا او سزی ....

مهرجهان — سویله، سویله! نه سویلیه‌جککی بیلورم؛ بیلیورم‌ده بیلمامك، دوشنمامك ایستیورم؛ گندیمی آلدادیورم؛ فقط حیاتم اوغفلتـه منحصر. روحم اوغفلتله غدا بولیور. سوزلریمی عجایبمی بولییورسك؟ بیلمزمیسك که حیات بیله یالکز غفلت سایه‌سنده چکیلیر. دنیاده انسانك سعادتی غفلتـدن عبارتدر. غفلتی اورته‌دن قالدیر؛ عمرك هر دقیقه‌سی آرقه‌سنده بر اشکنجه آلتی سورکلیه‌رك گذار ایتمگه باشلار.

مقصدمزی فکر سیاسی حکمنـده گوسـترمك می دییورسـك؟ جلالك گوکلنی ضرورتله، مجبوریتله‌می بکا میل ایتدیره‌جکسك؟ اوقلبی کیم اجباره مقتدر اوله‌بیلیر؟ بونجه سنه‌لردر دنیا اوزرینه ییغیلیورده صلابتنـه خلل گلمیور؛ بونجه سنه‌لردر قضانك پنجه‌سـنده بوغریلیورده ینه ازلمیور!

امیـدم یالکز آنك مرحمتنده‌در. برده شـاید بوقدر خالص، بوقدر شدید محبتك برمعنوی تأثیری، برروحانی جاذبه‌سی اولابیلیر.

عزّالدین ـــ سلطان جلال الدین فی‌الحقیقه بر مبرم احتیاج گورونمدکجه اسلام‌آره‌سنه قلیچ دوشورمامگی پك زیاده التزام ایدیور. اسلام غیرتی، ملت محبتی نمایشلرینی مقصد. یچون الك بیوك برسلام ظفرعد ایتمش . اوسلاحی تبریز دیوارلرینه چارپوبده قیرمق ایسته‌مز . مهارتله گوکل تسخیرینی قوتله مملکت ضبطندن خیرلی گورمش . برطرفدن نتیجه‌سی مشکوك برحربه گیروبده شهرت عدالتنی غائب ایتمك مخاطره‌سنی برطرفدن تبریز ملکیله افندمزگی خزینهٔ اقبالنی تزیین ایده‌جك برقیمتلی جوهره نائل اولمق امکانی مقایسه ایدنجه فکرمزه بزدن زیاده مروج اولمق لازم گلیر. فقط بزه لازم اولان ینه احتیاطدر: داعیکز دنیاده چوق الله قولی گورم؛ هیچ الله آدمی گورمدم .

مهرجهان ـــ آه ! باق بو آدم نه‌لر سویلیور ! گونش بیله چرکابه منعطف اولنجه لطافتنی غائب ایتدیگی گبی بونك مردار گوکلنه‌ده انوار معالیدن مخلوق اولان جلال نه قدر چرکین عکس ایتمش ! سنك فکرك احتیاطك لازم دگل ! شمدی قلعه‌نك آناختارینی آل ، گوتور ! سفارتنی بنم ایستدیگم یولده طوته‌جقسك ! لسانی برجاریه ایله بر جهانگیر پادشاه آره‌سنده یاقیشان عبودیت شیوه‌سندن

آرمیه‌جقسـك ! جلالی تضییق ایتمك ایستیان نظرمده جنگیزدن آلچق اولور .

عزّالدین — فرمان سزك !....

[عزالدین چیقار]

مهرجهان — نه یاپه‌یم ! گوگلمه برلسان ویروبده جلاله گوندرمك ممکن گلکه حسیاتمی ایستدیگم گبی میدانه قویه بیله‌یم !

محبت

ان الله جمیل یحب الجمال

عجبا لسانمزده گاه عشق ، گاه محبت ، گاه علاقه سوز-لریله افاده اولنمق ایستنیلان خاصیت عجیبه نه‌در ؟ بیلدیگمز شیئی نره‌دن اوگرنه‌جگز ؟ الهامات قدسیه وسانحات فکریه‌دن دکلمی ؟ کتب شرعیه‌یه باقیورز : مفخر موجودات علیه‌الصلوة افندمزی انبیای عظام ایچنده محبوبیت صفتیله ممتاز گوریورز ؛ بوقدر مکوّنات طبیعیه‌نك علت ایجادی عشق اولدیغنی آکلایورز ؛ ترجمان الغیب حقیقت اولان لسان تصوّفدن :

« خدا عاشق ، رسول عاشق ، بتون کون ومکان عاشق ! »

گبی حوصله سوز ادراك اوله جق نیجه نغمات آتشناك ایشید.
یورز . برسویدای طاهر ایله نیجه بیك داغ الیمه مبتلا
اولان برقلب متأثر ایله برکرّه یکی برحقیقت تحریسنه عزم
ایدرسه ، برقاچ بیك دفعه خطیئات سابقه‌سنی اونوتمغه
ضرورت گورن برذهن متفکر اویله عرش اعلای الوهیته
قدر اتصال ایتمك، برحالك عمومیت اعتباریله حس وتقدیر
وتعریف وتصویرینه نره‌دن مقتدر اولسون ؟ ... بزم گبی
کندی ادراکیله محجوب اولان عجزه‌نك حالی تحقیقات
ماهیاتده‌یا تشریح وجدانه‌ویانظریاتجه تحرّیء برهانه چالشمقدر.

عجبا بز او واسطه‌لرله ماهیت عشقی میدانه چیقاره.
بیلیرمی‌یز ؟ . . . نه مناسبت ! حالا وجدانمزك حقیقتنی
بیلگه مقتدر اوله‌مدق ! حالا ایکی بیك سنه‌دن بری کلّ
یوم بوقدر ابنای جنسمزك وجودلری تشریح نامنه پارچه
پارچه ایدیلوب طورركن ، اعضای مرکبه‌مزدن برطاقمنك
حیاته جهت لزومنی اوگرنه‌مدك ! بوقدر عجز ایله معنویاتمی
کشفه مقتدر اوله‌بیله‌جگز ! اولسه‌اولسه، اوقدرت معنویه‌نك
آثارندن برقاچ لقردی سویلیه‌بیلیرز . وارسون بعض اطبا
عشق ایچون حجاب وحجزه عارض برعلتدر دیسون . حجاب
وحجز عشقك ترقیسنه علت اوله‌بیلیر ؛ فقط عشق اعضای
بدندن برعلت آثارندن اولمسه گرکدر .

بعض آدملر بیلیرمکه : اون بش سنه‌دن بری اون بش گون پنجهٔ محبتدن قورتلمدیلر ؛ فقط اون بش ساعت اولسون نتیجهٔ ابتلا دینیله‌جك بر اضطراب جسمانی‌یه دوشمدیلر. بونلر ابنای بشر آره‌سنده طوپراغی مرمر وَیا دمیر معدننذن آلنمش برر موجود منفرد دکل ایدیلریا !

بعض کلیاتده « عشق، ایپلکی شهوتدن بوکولور، کندیسی خیال ایله طوقونور؛ برزنکین قماشدر . » یولنده کنایه‌لی ، ایهاملی تعریفلر گوریلیور . خیالك محبتده یاردم ایتدیگنی آز چوق محبت وَیا اصحاب محبت گورمش اولانلرك هیچ بری انکار ایتمز . شهوته گلنجه : آنك‌ده بعض علاقه‌لرده تأثیری امور مسلمه‌دندر ؛ فقط شهوت محبته ـ هانی بزم گبی ارباب دنیا ایچنده‌کی محبته ـ سبب مستقل اولمدیغنی ادعا ایده بیلیرز ؛ بوبابده تجربیاتدن برچوق دلائل دخی گوستره‌بیلیرز .

ازجمله شرقده عشقك غایت شاعرانه برتمثال حزینی اولان مجنون عامرینك لیلایه ابتلاسی مکتبده ابتدار ایتدیگی یالکز نظامیلرك ، جامیلرك ، فضولیلرك ، سید وهبیلرك تخیلات ادبیه‌لرندن حاصل اولمش برحکایت دگل، برچوق مورخلرك اثباتنه چالشدیغی وَحتی صاحب تذکره داود ضریر گبی حکمانك دخی تحقیق وتصدیقنه مظهر اولمش برروایتدر .

فرانسه‌نك الك مشهور حکماسندن (ژان ژاقی روسو قونفسیون دوفوآ) نامیله معروف وَبزم عادات واصطلاحاتمزه گوره « محاسبهٔ نفس » وَیاخود « نامهٔ اعمال » کلمه‌لریله بردرجه‌یه قدر ترجمه‌سی قابل اثر بینظیرنده دها صبی ایکن مبتلا اولدیغی محبتلری تعریف ایدر .

روسو ایسه ینه اوکتابنده مجرّد هرحالی حقی اوزره بیان ایچون خرسزلغه وارنجه‌یه‌قدر ارتکاب ایتدیگی‌وَیاخود ایتمك ایستدیگی کافهٔ قبایحی میدانه قویمش ، وَحتی کتابنك مقدمه‌سنده دیوان محشره واروبده اعمالنه دائر برخطاب . عزّته مظهر اولنجه،جواباً اوکتابنی عرض‌ایتمك ایستیه‌جگنی بیان ایلمش ایکن ، عشقه متعلق اویله بریالان سویلمسنه عقل‌قائل‌اولماز . بوحال مجنونك، روسونك مخصوصاتندمیدر؟

اگر قولمه اعتماد بیوریلورسه ، حقانیت نامنه تأمین ایدرمکه : بنده برنجی علاقه‌یه اوغرادیغم زمان سکزیاشنده ایدم . مقالهٔ عاجزانه‌می اوقومغه تنزّل ایدن ارباب مطالعه ایچنده صباوت ایله محبتی جمع ایتمش پك چوق ذوات بولنه‌جغنه ـ گوروشدیکم برطاقم احبابك سرگذشتلرندن استدلالاً ـ یقین حاصل ایتدیگمدن حال آشنا اولانلرك وجدانته مراجعت ایدرم . برصبینك محبتنده علاقهٔ‌شهوت تصورینه امکان یوقدر ؟ یوق ایسه صبیلرده حاصل اولان

برحس خالصانه بالغ ورشید اولان ابنای بشرده نیچون ظهور ایتمسون ؟

اما صبینك ، بالغك قلبنده حاصل اولان بومحبت نه‌در ؟ وَیا نیچوندر ؟ دنیلیر ایسه ، بوڭا جواب ویرمدن عجزمزی ینه تکرار ایدرز . شوراسنی‌ده علاوه ایلرزکه : مادامکه عشق روحانیدر ؛ وَمادامکه روح گبی مجرداتك تعریفی منطقاً ممکن دگلدر ؛ آنك عوارضندن اولان خواصك ماهیتنی تبیین ایتمك دخی قابل اوله‌ماز . محبتی شهوته اساس طوتمق ایستیانلرك بطلان مدعالرینی اثبات ایچون هرمحبتدن شهوت وَهرشهوتدن محبت تولّد ایتمدیگنی، وَبالعکس ـ یوقاریده دخی سویلنلدیگی وجهله ـ غیررشید اولان صبیانده متعدد عشق آثاری گوروندیگنی ایراد ایتمك کفایت ایدر .

عشق دیدیگمز حال نتیجهٔ خیال ایسه ، خیال‌دیدیگمز مادّه دخی مجرّداتدن وَبناءً علیه تعریف قبول ایتمیان ماهیاتدن اولدیغی ایچون ینه حقیقت عشقی میدانه‌قویمقدن عجزمز ثابت اولور .

اوت ! بعض شاعرلرمز :

« خندهٔ گلله دگل گلشنده آه عندلیب ؛
منتشردر کوشه کوشه داستان حسن وعشق ! »

وَ یاخود :

« شمعــه خالی قالمـامش برجان فدا پروانه دن ؛

هر کیجه هر یرده روشندر نشان حسن وعشق ! »

گبی تخیلات ایله حسیات محبتی انسانیتدن بتمته قدر ایصال ایتمشلردر . فقط ظن اولندیغنــه گوره بودرلو افادهلر هنــد حکماســندن بید بابك [کلیله ودمنه] وَ فرانسه ادباسندن لافونتنك [قورت وقوزی] حکایهسی گبی صفـات بشریهیی مجاز واســتعاره طریقیله مخلوقات ســائرهده ارائه دیمکدر . مع مافیــه بعض حکما حیواناتده عشــقك و جودینی ادّعا ایتمش ، وتجـارب حکمیه ــ اشــینك هلا کنده چفتلشمز ، وَ یاخود هلاك اولور ــ قوشلرك وجودینی اثبات ایدرك ، ادعالرینی خیالات شاعرانهدن عالم بحث ومناظرهیه ادخال ایلدیلر . فقط حیوانلرده دخی کندیلرینه مخصوص برنوع روح اولدیغی حکمیات اســلامیهده مسلم ، وَ حتی بوخاصه روح حیوانی تعبیریله معروفدر . مشهوداتمز ایچنــده ابدع مخلوقات اولان روح انســانی گبی برقوهٔ کلیــهیی برآووج طوپراغه احســان ایدن صانع حکیمك عنایاتنــدن روح حیوانییه دخی میل محـاسن گبی بعض خواص احســان ایتمش اولمسی اســتبعاد اولنهماز . شــوقدر وارکه اومیلك صاحبی اولان حیوانات عندنده معلوم برحس نتایجنــدن

اولدیغنی دخی پك قولای ادعا ایده‌میز ؛ چونکه جماداتده بیله قوهٔ جاذبه قانونلرینـه اتباع وَمقناطیسـه انجذاب گبی سببی مجهول وَتغیری ممتنع برطـاقم حاللر گورییورز . عجب بوانجذابلر، بومیللر هپ ماهیت عشقك نتایجندنمیـدر ؟ یوقسه جنس مخلوقاتك هرنوعنـده ظهور ایدن آثار بشقه برخاصیت نتیجه‌سیمیدر ؟ برمسـئله بودرجه‌لرده شمول اوزره پیش نظره آلنتجه ، بزم ایچون یالکز تصوّری ممکن اوله‌بیلیر؛ فقط قیاس ایله تصدیقی قابل اوله‌ماز .

حتی حکمتك معلم ثانی وَشیخ الرئیس اوّلی عد اولنـان ابن سینایی :

« لقد طفت فی تلك المعاهد کلها ؛
وسـیرت طرفی بین هذا المعـالم .
ولم ار الا واضعـاً کـف حائر
عـلی ذقن اوقارعاً من نادم . »

گبی مأیوسـانه فریادلرله حقیقتك وسـعت وعظمتنه قارشی روبزمین عجز ایدن سبب ادارا کات بشرك احاطهٔ کلیاتده‌کی ضعفی نتایجندن اولمق اغلب احتمالدر .

افادات مشروحه‌دن آکلاشـلدی که : جذبهٔ الهیه، علاقهٔ روحانیه، تمایلات حیوانیه وَ انجذابات مادیه وطبیعیه گبی دینی وحکمی وَوجدانی وفنی عشقه ترتب ایده‌بیله‌جك

نه قدر مسائل وار ایسه ، نظر حکمتك هدفهٔ احاطه‌سنه
جمع ایله مشاهده‌لرینه چالشمق ابعاد نامتناهینك حاوی
اولدیغی مکوناتی دور بین ایله گورمك داعیه‌سی گبی برخیال
محال اولور . بناءً علیه عشقدن بحث اولندقجه ، انسانك
کندی ادراکات وَ وجدانیاتی وَ بلکه تجارت و مشهوداتی
داخلنده ادارهٔ افکار ایتمسی ضروریاتدن اولور . دیمك‌که
بزم سویلیه‌بیله‌جگمز شیلر عشقك انسانی اولان جهاتنه ،
وَآنده دخی ــ ماهیتندن قطع نظر ــ عوارض مترتبه‌سندن
اولان حالاتنه عائددر ؛ یعنی آدمك قلبنده محبت نه درلو
ظهور ایدر ، وَظهورندن صکره نه درلو تأثیراتی گوریلور ؟
تجارب محسوسه ومشهوده‌مز اوزرینه یالکز آندن بحث
ایده‌بیله‌جگز .

بحثه ابتدادن اوّل شو معذرتك ایرادینه دخی لزوم
گوریرزکه : خورشید منوّر هرمعکسده بررنك دیگر ،
هرمنظرده بررونق آخر گوستردیگی گبی ، هرقلبك صیقل
انجلاسی اولان حسیات علویه دخی مساوات حالنده
اولمدیغندن ، اوبارقهٔ آسمانی برچوق گوکللرده بزم دگل ،
بلکه دنیاده کیمسه‌نك خیالندن کچمامش برطاقم اطوار ایله
اثرینی گوستره‌بیلیر . جهان انسانیتك کافهٔ حقایقنی بیلمك
هیچ برفکره گوره ممکن اوله‌مدیغی گبی ، بوعالم مشهود ایچنده

عوالم غیبك برانموذج مصغری اولان شـواوفاجق قلبـك
دخی گرك حکیمانه وَگرك ادیبانه بر تاریخ طبیعی وَیاتشریح
معنویسنی یازمق کیمسـه‌نك وهله بنم گبی برعاجزك اقتداری
داخلنـده دگلدر . حتی تاریخ وَاخلاق وَحکایه وَاویون
گبی اللی آلتمش قدر ملل متمدنه‌نك اللی آلتمش بیكی متجاوز
اوله‌رق المزه کچن تألیفاتنك اکثری گوكل دیدیگمز خزینهٔ
الغیب اسرارك حالنـدن بحث ایتمش ، مع مافیـه هیچ بری
عمومیتنك دگل ، حتی برمسئله‌سنك حالنه مقتدر اولمامش
برطاقم ملاحظات وَوجدانیات شخصیه قبیلندندر . اوجهتله
معنویاته متعلق کافهٔ حقایق گبی شـذوذی قواعدینه بیك
درجه غالب اولان محبت خصوصنـده ایراد ایده‌جگمز
مباحثك کندی درکات ادراکاتمز دائره‌سنده بولندیغنی پیش
نظردن آیرمامیلرینی اصحاب مطالعه‌نك دقت مخصوصه‌لرینه
حواله ایدرك، محسوسات ومشهوداتدن استدلالاً ملاحظات
آتیه‌نك ایرادینه باشـلادق « خذماصفا ؛ دع ما کدر . »

عشقك بعضیسی صرف ناگهانی اولور ؛ سـویله‌جك
برچهره‌یی همان برگورشـده مفتون اولانلر اوزون اوزادی
الفتدن صکره محبت ایدنلر قدر اولسون چوقدر . برگوزل
گوز جذب قلب ایتمکده بیك قات مؤثر اولدیغی گبی برحسن
آشـنا نظر دخی قلبه رهبر محبت اولمقده برمتخیل فکردن

بیك قات سرعتلیدر . ابتصار ادیبانه‌سنی قلبك مستور اولان یرلرینه ایصال ایتمکده اولدقجه بیوك بر مهارت گوستردیکی جهتله اوروپا ارباب تدقیقنه گوره دنیانك الك بیوك شاعرلرندن معدود اولان (شکسپر) ك « رومئوژولیت » نامیله ترتیب ایتدیکی اویونده بربرینه خصم جاحد ایکی خاندان ایچنده پرورده اولمش بردلی قانلی ایله برقیزك نظرهٔ واحده‌ده یکدیگرینه حاصل ایتدکاری ابتلای فداکارانه‌یی هردرلو نتایج حکیمانه و شاعرانه‌سیله برابر معرض تماشاده جلوه‌ساز ایلمسی بومحبت ناگهانی حقیقتنی بیان ایچوندر ، ظن اولنور .

ادبای شرق ایسه بو یولده اولان اعتقادلرینی ایلری گوتوره‌رك ایچلرندن بری :

« الاذن تعشق قبل العین احیانا . » دیمشدر. ترکجه‌ده دخی « قولاقدن عاشق » اولمق امثال مشهوره‌دندر . بکا قالیرسه ، ینه برمعتاد نتیجه‌سی محسوسات ومشهوداتم اوزرینه بنا ایدرك دیرمکه : علاقهٔ ناگهانی واقعدر ؛ چونکه برکرّه نفسمده حس ایتدم ؛ برقاچ کرّه‌ده احبابمده گوردم . فقط قولاقدن علاقه مسئله‌سنده گوچ اعتماد ایده‌بیلیرم ؛ چونکه معلوماتم مسموعات نتایجندن عبارتدر ؛ « لیس الخبر کالعیان » مسئله‌سی ایسه معلومدر .

محبتك برنوعى دها واردركه غايت آغر گلير؛ بونوعى ايسه مؤاخذات حكيمانه نظرنده ائتلافدن عداولنمق ايستنلمش، وحتى بعض كتب حكميه‌ده « انسان گوره گوره آليشير؛ آليشــه آليشه سور . » سوزى برقاعدهٔ حكميــه صورتنده گوسترلمشدر . بوقاعده ايسه گوره‌نك ديدكلرى عقايد باطله خلاصه‌سنك مفتونى اولانلره قارشى و جدانى برسد سديد اوله‌بيلير؛ فقط اعتقادمجه سوديگنه ايكى اوج ييل گوروشد‌كدن صكره علاقه‌ايدنلر كثرت الفتدن طولايى برذوق روحانى‌يه واصل اولمشــلردر ، ديه‌ميز ؛ چونكه انســان اولور برنازنين ايله سنه‌لرجه گوروشور، ســومگى خاطرينه بيله گتيرمز ! انســان اولور ســنه‌لرجه گوروشوبده سومگى خاطرينه گتيرمديگى برگوزلى برگونده سور! فقط نيچون بعضيسى برگوروشده سور ؟ نيچون كيميسى سنه‌لرجه گوروشدكدن صكره يا آغر آغر وياخود دفعةً سومگه باشلار ؟ بورالرينى حل ايتمك فكر انسانى‌يه برناطقهٔ مخصوصه، وجدان بشره برلسان بيان ويرمدكجه حاصل اوله‌ماز ....

عشقك تأثيراتنه گلنجه : اوده افرادينى جامع وخصوصيله اغيارينى مانع برشكلده تعريف اولنه‌ماز. بوخصوصده برنجى درجه‌ده ســويليه‌بيله‌جگمز حســيات وبعض كرّه مسموعات وبرده مشهوداتدر .

نفسمده تجربه ایتدیگم علاقه‌لر غریب ایدی ؛ بیلم
اعتمادبیورولورمی ؟ تسلسله دوشورمامك ایچون زمان‌وصالدن
باشلایه‌لم : سودیکمی اکثر کونلر ساعت درت ایله بش
آره‌سنده کورووردم . بوزمان مواصلت بکا فردوس اعلانك
بر برینه منجذب ایکی روح ایچون ترتیب اولنمش برشهر آیینی
حکمنده کلیردی! نه طرفه باقسه‌م ، کوزیمه اویله کلزار ،
فلان دکل ، عادتا مافوق‌الطبیعیاتدن برطاقم هیاکل کور۔
ینوردی . برحالده‌که حدقهٔ چشممه هرنه عکس ایتسه ،
سودیکمك کوچولمش برتصویری صانیردم . زمان‌مواصلتده
اخص آمالم سودیکمی ممنون ، وَنتیجهٔ آمالم محزون ایتمك
ایدی ؛ چونکه فنا حالده قصقانیردم . بردرجه‌ده‌که کویا
وجودمك هرعضوی بندن آیری برشی ایمش کبی ، آنی
کوردیکیچون ، آنی سودیکیچون قلبمی پاره‌لمك ایستردم .
بعض کرّه جمالنه باقدقجه ، کندینی بشقه‌سنك ده سودیکنی
دوشنوردم . آه ! اوحالده :

انصاف اولنسه ، بزده رقیبك رقیبی‌یز !
حقیقتی هیچ خاطرمه کلمزدی ؛ دائما

هرکه کوید عاشقم آتش زند برجان من ؛
زانکه میترسم، که باشد عاشق جانان من !»

خیالاتنی دوشنورده رقابت ، وَیا تعبیر صحیحیله عادتا حسد

سائقه‌سیله گوزیمه کیم گورینورسه ، محو ایتمك ایستردم ؛ زیرا اعتقادمجه برآدم سودیکمك جمالنی ـ و لو گوزیمك بکنده اولسون ـ برکرّه گوردکدن صکره دنیاده بشقه بریسنی سومك محال ایدی . امّا طبیعت مختلف ایمش ؛ برانسانك حدقهٔ چشمنه وَیاخود لوحهٔ خیالنه عکس ایدن گوزل سویلمز ؛ وَحتی گورنمز ایمش . اورالرینی کیم دوشنور...

برابر اولدیغم زمان الك بیوك سبب تجیزم اولان شیلردن بری ده بکا متعلق برآرزوسی اولوب اولمدیغنی صورمق ایدی ؛ چونکه ذهنمی طوپلامق ایستدکجه دائما دوشونه بیلدیکم سودیکمك برخدمته محتاج اوله بیله جکنی ، وَیاخود برطرفدن خوف اوزره بولندیغنی دوشنمك ایدی . برنجی مسئله خاطریمه گلدکجه وجدانمده‌کی حسیاتی :

قاتلم جان ویرمکه ، جانا ، الك ادنا میلکه !
طالب اول هرمقصده دنیاده بن موجود ایکن !

بیتنده خلاصه ایتمك ایستردم! ایکنجی مبحثی دوشندکجه ذهنمده :

« شانه گر کاکلنك برتلنه ویرسه ضرر ،
چوب شمشاد بیتن یرلری سوزان ایدرم ! »

مآلنی حسبحال ایدرم .

محبتك برطور حسیاتی دوشونیلورسه ، انسان ایچون

« قدرله پنجه‌لشمك » ممكن اوله‌مدیغنــدن، ســودیگمی هر مقصدینه نائل ایتمك قابل اوله‌مایور؛ فقط حسیات عاشقانه‌سنه تعلق ایدن تعدّیاته قارشی طورمق « بعون الله الجمیل » دائما ممکن اولیور .

مسموعاته قالیرسه، سودیگمی گوردیگی گبی قارشیسنده غشی اولانلر وار ایمش، بن برکرّه بایلمدم، فقط حالم اویله اوزون سورمدی .

مشهوداتمده ایســه غریب برحاله تصادف ایتــدم : احبابمدن ..... برینی سوردی؛ وحتی یاننده نامی آڭلاسه چهره‌سی میت رنگی باغلاردی . مع مافیه سودیگی یاننه گلدیگی گبی، یبلان گورمش درجه‌ده نفرت گوستردی ! سببنی آڭلایه‌مدم؛ صوردم؛ اوته‌کندن؛ بریکندن قصقانیرمش؛ وکندی یاننده بولنمدقچه چکدیگی عذابك؛ یاننه گلدکجه، انتقامنی آلمق ایسترمش !

صدده یعنی حسیاتمه گله‌لم : بن سودیگمك یانــدن آیریلنجه، دنیا بکا زندان دگل، عادتا بر « طمع دنیاسی » اولوردی . جمالی خیالمده برگونش، محبتی گوگلمده بر مهتاب ! تا اویقو وجودمك قوتنه غلبه ایدنجه‌یه‌قدر کیجه‌لی گوندوزلی نورلر ایچنده مطالعات وتخیلاتمه صرف ذهن ایدردم.

بو مشاغل ایچنــده آره صره ســودیگمك وجودینی

ضيادن دوکولمش برشمعدان، جمالی گونشدن آیرلمش برعلو، صاچلرینی ابر سحردن یره دوشمش برپارچه، گوزلرینی او آفاقی لطافتلره منضم اولمش ایکی روح ثانی عد ایدرجه‌سنه تمثالنه حیران اولدیغمی انکار ایتمم. حتی بعضاً گونشه باقاردم: صاریلق، نورانیلك، ساترلك علاقه‌لریله سودیگمه بکزه‌دیردم؛ گوزلریمی اونورالٓهی‌یه دیکردم؛ عاقبت یا باقینك:

«خورشیده باقسه، گوزلری خلقك طولا گلیر!»

قولنجه گوزلرم یاشلرله طولار؛ وَیا براز دها اصرار ایدرسه‌م، ممدوح فائقك:

«چشمه دنیا طاراولور، خورشیده ایتدکجه نگاه!»

مصراعی مألنجه گوزیمه دنیا هیچ برشی گورنمز اولور، وَفقط بنه خیال یار قارشیده طورردی.

بعض کیجه‌لرده مهتابه نگاه ایدردم: آه! مهتاب بزه تابعدر؛ بناء علیه ضیاسی اوقدر شدتلی دگلدر. مهتابه باقدقجه گوزمك اوگنده ینه جانانم گورینوردی؛ فقط رنگی، ضیاسی اویله خیره بخش نظر اوله‌جق صورتده گورونمزدی؛ مهتابی گورنجه، گوزلریمه یاش گلمزدی؛ بالعکس گوکلمه فرح طولاردی. دنیا گوزیمه قرارمزدی؛ بالعکس کیجه‌لر آیدینلق اولوردی. بوجهتله مهتابی‌ده اك

خفیف، اک لذتلی کچیردیکم ایّام وصاله بکزه‌دیردم . شعرای سالفه‌نك آثارنده مهتابله، خورشید ایله برچوق عاشقلرك محاوره‌لرینی حاوی منظومه‌لره تصادف ایتدم؛ فقط هیچ برینی کندی حسیاتمه موفق بوله‌مدم .

کیجه‌لری او یومغه مقتدر اولدیغم ایکی ساعت ظرفنده رؤیاده کورووردم؛ امّا نه رؤیا ! هرنه حالده؛ هرنه موقعده بولنسه‌م، دائما سودیکم یانمده بولنوردی . حتی بعض کرّه کوزیمی آچاردم ؛ یارمك یالکز خیالنی بولوردم . مع مافیه آنکله‌ده اکتفا ایدردم . بعض کرّه‌ده اعادهٔ رویا امیدیله کوزلریمی قپاردم !

مشهوداتمه کلنجه : پك چوق عاشق کوردم؛ فقط یارینی نصل سودیکنی، نیچون سودیکنی ـ اکر ازدواج مسئله‌سی استثنا اولنورسه ـ محبتك نتیجه‌سندن نه مأمول ایلدیکنی بیلیر کیمسه کورمدم! مع مافیه عادة خلقة ازدواجی قابل اولمیه‌جق پك چوق آدملر بیننده پك‌قوتلی محبتلر کوردم.

ماحصل، تصدیقات فکریه‌نك حقیقتنی اثباته امکان اولمدیغی کبی ، حسیات وجدانیه‌نك ماهیتنی، عوارضنی کوسترمك دخی محالدر . بزم « انسان نیچون سور ؟ » سؤالنه جوابمز « وجدانکه صور ! » جوابندن بشقه سوزمز یوقدر . « انسان نصل سور ؟ » دیانلره ایسه

« بك مراقك اولدیغی حالده هنـدك، یونانك ، رومانك، عربك، عجمك، ترکك، اوروپانك آثار ادبیه‌سـنی تتبـع ایت؛ بلکه وجدانکك حسـیاتنه مرأت انعطاف اوله‌جق براثر بولورسك ! » دیمکله اکتفا ایدرز .

حیثیت

« بحث ایتمك ایسـتدیگمز حیثیتـدن معنـای فنیسی آکلاشلمسون ! »

معلومدرکه جهانك هرهانکی جهتنه گدلسه نجابت، قدم، ثروت ، فضیلت علم واخلاق یولنـده وَحـتی بعض کرّه برفردك رنگی براز بیاض اولمغله اسمر وَیا سـیاهلره رجحانی لازم گله‌جگی گبی برچـوق حاللرده طبیعی اولان مساوات انسانیـه‌یه مغایر براثر تفوّق مشهود اولیور؛ وَبو حاله لسان عثمانیده حیثیت دینلیور !

شبهه یوقکه شریعت وَحکمت وانسانیت نظرنده ذاتاً مسـاوات اوزره مجبـول اولان بنی بشر مسـاواتك اك شموللی معناسنه، یعنی هرجهتله بری برینك حالنده بولنمق استعدادینه مظهر دگلدر؛ برمسلمان اخوان طینتی، اخوان دینی ایله کافهٔ احوالده مسـاوی گورملك ایسـته‌مز . مثلا

حضرت علی (کرم‌الله وجهه) گبی وصایت نبویه شرفنه نائل اولمش بر خلیفهٔ ذیشان دیوان عدالت آلهیه‌نك خارجده برنمونه‌سی اولان وَیاخود اولمق لازم گلان محکمهٔ شریعتده قائماً وَمتساویاً بریهودی ایله ترافع ایدر . زمان خلافتنده دنیانك ایکی جهانگیر دولتی اولان روما وَایران سلطنتلرینی اوتوز قرق بیك کشیلك براردو ایله زیر وزبر ایتمـك درجه‌سـنه گتیره‌جك قدر کرامت نمای علویت و غالبیت اولان حضرت فاروق اعظم (رضی‌الله عنه) ممالك مفتوحه‌سـندن شامه گیررکن عنایةً وَمرحمةً کوله‌سـنی ـ نوبت اکا گلدیکیچون ـ دوه‌سنه بندیرر؛ وَحتی مهارینی کندی الیله چکر ! سلاطین اسلام آره‌سنده هرنظر حکیم صاحبنه گوره پادشـاه حکما عنوان افتخارینه بحق شـایان اولان مراد ثانی اون درت یاشنده اوغلی کندیله مساوی طوتارق، مسندینه اقعاد ایلر! فقط هیچ برمسلمان بریهودیله هم صف قیام اولمق وَیاخود کندی مالنه دعوای اشتراك ایدن کوله‌سنی راحله‌سـنه بندیرمك وَیا اولادینك تربیه‌سنده چوجوقله مشاوره ایتمك ایسته‌مز .

حکمةً بعض ارباب مطـالعه اشـتراك اموال وَحتی اشتراك عیال افکار مفسده‌سنه قدر مسـاواة پرورلکدن وانسانیةً برخیلی رندان قلندر مشرب «چناق یولداشلغی» گبی

ثقيل ثقيلناملرله موجود وَحتى مفقودلرينك تقسيمنه قائل اولمق درجه‌لرنده لوازم اخوتدن دم اورمشلردر . شوقدر واركه بوقضايايه دائر ايديلان رواياتك برطاقمى ضعيف وَ برخيليسى بطلاننه بنفسه بينه وَ برچوغى دخى بداهةً وَاستدلالاً مردود اولديغى گبى صدد بحث دخى اويولده‌كى اقوالى تشريح وَ جهات استدلالى محاكمه وترجيحه متعلق اولمديغى ايچون يالكز اديان وعرفان وَوجدانك خارجنده اوله‌رق، [حيثيت] ناميله آره‌ده دونوب طولاشمقده اولان برطاقم عادات وعقايد مشتهره نتايجنى محاكمه ايتمك ايستيورز:

برنجى درجه‌ده آثار ونتايجى بوبابده اغلب اولان نجابتى اله آلهلم؛ نجابت انسان ايچون حقيقت حالده استثمليه‌جك شيلردندر ديه‌ميز. البته طاهر برنسبدن گلمك ير رذيل بابانك اوغلى وَ يايجى اولمقدن ــ انسانيتك كافهٔ مزياتنى ادراك ايدنلرجه ــ البته مرجحدر. شوقدر واركه سوابق ايله افتخار مثلا قوهٔ جسمانيه وَيا ذكاوت موهوبه ايله مباهات تحديث نعمت دائره‌سنده طوتيلورسه نقلاً وَعقلاً مقبول اوله بيلير. يوقسه قابل. صاب جناب آدم عليه‌السلامدن وَمعاويهٔ ثانيه (رضى الله عنه وارضاه) يزيدك نسلندن گلمكله برنجيسنك ايكنجيسنه رجحانى ادعا ايتمك فضائل آدميتى برارگله برقادينك، حتى مشاهده‌لرندن بيله

تأدب اولنـه‌جق بعض یرلردن ظهـور ایتمگه حصر ایلمك قبیلندن اولور !

بوندن بشـقه نجابت حکمةً بر بیـوك تعریض دهـا گوتورر. شویله‌که انبیای عظام وَاعزّهٔ کرام استثنااولندیغی حالده ــ انسـانیت نظرنده بر بیوك خاندان وَیاخـود تعبیر آخرله برسلسلهٔ نجابت تشکیل ایتمش نه‌قدر آدم وار ایسه، جمله‌سی مجهـول النسبدر؛ بودعواده برقیـاس مقسم ایله ثابتدر . شـویله‌که : مؤسس خاندان اولان ذات بربیوك آدمك نسلندن « شجره‌ســیله » گلمش اولسه کندینه مؤسسلك عنوانی ویریله‌مز . برخاندانك شرف وقدرینی کندی تأسیس ایتمش ایسه اوحالده دخی بیوك آدمدن تولد ایتمك بیوك‌آدم طوغمغی اقتضا ایتمیه‌جگی وَبالعکس انسانیةً هرکس کندینی فضائل ومزیّات ذاتیه‌سنك ولد معنویسی بیلمك لازم گله‌جگی ثابت اولور .

حاصلی گرك مادّی وَگرك معنوی دوشونلسون «انسان آناسندن بیوك طوغماز ، »

عجبـا انگلتره‌ده‌کی لوردلره، فرانســه‌ده‌کی پرنســلره، ماحاصل دنیانك هرجهتنده‌کی اصحاب نجابته صورلسه‌نسلنی مبدأ خلقته ایصال ایده‌جك کیمسه وارمیدر ؟ ایصال ایدنلر

بولنسه بیله نتیجه‌سنده آدم اوغلانی صفتیله سائر انسانلره مساواتنی گوسترمکدن بشقه نه قزانه بیلیر؟

روایات و اساطیردن قطع نظر بزجه تاریخاً ثابت اولان بعض وقایعی گوزومزك اوگنه آلالم؛ وحتی تطویله دشمامك ایچون عرب دولتلرینی دخی قاریشدیرمیه‌لم.

دولت صفاریه‌یی تشکیل ایدن بر حیدود، دولت غزنویه‌یی میدانه گتیرن برکوله، دولت سلجوقیه‌یی اوقدر عظمت و اجلالیله عالم سیاستده برنجی دولتلردن معدود ایدن برعشیرت قوجه‌سی دگلمی ایدی؟

نه حاجت! او دنیانك نصفنه حکم ایدن، عالم انسانیتك اك واسع حکومتنی تشکیل ایلیان بر تاتار رئیسی دگلمیدی؟

کثرت فتوحاتجه جهانه هیچ مثلی کلمامش اولان تیمورلنك، جنگیز خدمتکارلرندن برآدمك نسلندن کلدیمی؟

اتابکه وایوبیه وممالکه گبی حکومتلری برموفق عسکر ویا برغیرتلی اسیر تأسیس ایتمدیلرمی؟

سلطنت عثمانیه‌ده برمعروف خاندان صاحبی اولان ذواتدن چندرلی قره خلیل عادی برسوخته، کوپریلی محمد پاشا سرایده برآشجی، محمد علی پاشا برچفتجی زاده‌دن بشقه برشیمی ایدیلر؟

تاریخلرده گوردیگمز اصحاب ظهورك الك بیوکلرندن

بری اولان وَ یالکز خراسان عسکریله دولت صفویه بقایاسنی سلطنت عثمانیه ایله افغان حکومت غالبه‌سنك صولتلرندن قورتاردقدن وَ روسیه ایله دخی اك قوتلی زمانلرنده غالبانه برقاچ کرّه چارپشدقدن صکره، بخارا و خوقند وَ خیوه وَ هند اقلملرینی سلاحسز، نظامسز قرق اللی بیك عجم عسکریله ضبطه موفق اولان نادرشاه افشار عشیرتندن یتشمش عادی چوبان اولدیغنی تاریخلرمزده گورمیورمیز؟

اسویچره‌نك، آلمانیانك، انکلتره‌نك، آمریقانك، فرانسه‌نك، ایتالیانك، روسیه‌نك انقلابات اخیره و سیاسیاتجه عظمت حالیه‌سنی تأسیس ایدن اعاظمدن هانکیسنك ترجمهٔ حالی آرانسه ایجلرنده اوچ درت قرن اثبات نصب ایده‌جك برآدم بولنه‌مز؛ احتمالکه الئ بیوکلری یا قونده‌رجی وَ یاخود چفتجی اوغلی چیقار.

بونکله برابر نجابت دعواسنك ترقیات انسانیه‌جه هیچ حکمی یوقدر ظن اولنمسون؛ واقعا پدر و والده‌نك گرك ثروت، گرك حسن اخلاق وَ میلان معرفتجه مسلم اولان تأثیرلرینه نظراً بیوك برآدم خانه‌سنی اداره وَ اولادینی تربیه‌جه البته مزیات ذاتیه‌سنك، ولو جزؤی اولسون، برپارچه‌سنی اخلاف و توابعنه القا ایده‌جگندن، اکثر ارباب نجابت طبیعت انسانیه‌ده مرکوز اولان

حب محاسن وَ ميل معالى جهتلريله احاد ناسدن دها تربيه‌لى ظهور ايدر؛ فقط او تربيه‌ده مساوات انسانيه‌نك اخلالنه خدمت ايده‌جك برحق دگلدر؛ بالعكس نجيب اولان وَ تربيهٔ نجيبانه ايله تحليهٔ نفس ايلميان اصحاب عرفانه گوره اڭ بيوك وظيفه اونعمتك شرائط تحديثنى بيلمك وَ گرك خصائل وَ گرك مكسوباتجه نه قدر عالى برمرتبه‌يى حائز اولورسه اولسون، نفسنى كيمسه‌نك فوقنده گورمامك مشرب انسانيتكارانه‌سيله علوّ ذاتيسنى سائرلرينه تصديق ايتديرمكدن عبارتدر.

فضائل باهره ومشهوره‌سيله عالم انسانيته شرفرسان اولان اعاظمدن، حضرت عمر بن عبدالعزيز برخاندان سلطنت ايچنده پرورده اولمش وَ مسند خلافتى دخى بحق احراز ايتمش ايكن، قيافت ومعاملاتنده زماننك افقر فقراسندن فرق اولنماز ايدى.

بناءً عليه نجابتدن حاصل اوله‌جق حيثيت انسانك مزيّات موهوبه ومكسوبه‌سيله مؤيد اولورسه، آدينه حيثيت دينيله بيلير؛ يوقسه دنياده برعائله‌يه انتسابدن بشقه فضيلتى اولميان اصحاب نجابتك حالى اسعد پاشا مرحومك:

« زادهٔ نوحه شرف ويرميجك حضرت اب
غيرك اولادينه بيلم نه ويرر عزت اب »

بيتنه مثال مشخص اولمقدن عبارتدر.

قدمه گلنجه : برآدم ذاتاً درايت ومعلومات ايله متصف اولور وَ بولنديغى مسلكده صدق و غيرتله وظيفه‌سنى اجرا ايدرسه زمان كچدكجه بالطبع تجاربى چوغاله‌جغندن وَخدمتنك تكثرى حقنده بر حرمت زائده حاصل ايدر. جكندن ، انسانك سوابق فاخره‌سى حكمسز طوتلمق وَ بارقهٔ فطانت واستقامت ايچنده طول آرام جهتيله صبح صادق گبى برنور صفايه مستغرق اولان رؤس محترمه‌يى هردرلو مزيت ورجحاندن برى گورمك طفلانه براعتقاد اولور !

شوقدر واركه قدم ايله بر حيثيت مخصوصه ترتبى ده عموميت وَيا اكثريت حاصل ايدر برقاعده دگلدر ؛ مرور زمان ايله وجود بويور ايسه بعضيسى ده چوريديگى گبى ، بعض فكر ترقى بولورسه بعضيسيده اسكييور ! هله انسانيت طبعاً توليد وتجديده مائل اولمق جهتيله قرون دگيشدكجه گنج ذهنلر ، دنج وجودلر برطاقم تازه حقايق ، يڭى مأثر ميدانه گتيره گلديگندن . قدم اوزرينه تأسيس حيثيت ايتمك عمومى وَحكمى برنظرله باقلديغى حالده بوعالم ترقيده هرعصرى ، عصر سابقك اسارت ادراكات وافعالى تحتنده بولنديرمق ديمك اولور .

توارثاً برخاندان اعضاسنه‌انتقال ايدن خدمات شرعيه‌ده ارشد قيدينك اكبر صفتنه تقديمى دخى كفايت اصل ، سن وتجربه فرع اولمق حقيقتنه مبنى اولسه گركدر .

رتبه نه‌در ؟ صرف برامر اعتباری دکلمی ؟ اویله ایسه ابنای بشرك مساوات مشروعه وطبیعیه‌سنی اخلال ایده‌جك برمزیت ، برامر اعتباریدن نصل تولد ایده‌بیلیر ؟ مرتبهٔ قربیت واختصاص پیغمبریده عمومه فائق اولان شیخین [رضی‌الله عنهما] برقاچ کرّه تنبیهاً للامّه سریه‌لرده یکی اظهار اسلام ایتمش وَیا هنوز ریعان شبابه وصول بولمش ذواتك معیتنه تعیین اولندقلری سیرواحادیثده عنعنه‌سیله‌ثابتدر.

حضرت خالد بن ولید (رضی الله تعالی عنه) بارقهٔ شمشیر شریعت کبی برسرعت خاطفه وَصاعقهٔ قهر الهی کبی برشدت خارقه ایله ایکی سنه ظرفنده جزیرةالعربی لوث ارتداددن تطهیر ایتدکدن صکره دودست مجاهداتیله کنوز کسری وقصور قیصرك ابواب آهنیننی یرلرندن قویارمش‌ایکن سرعسکرلکدن نفرلکه تنزیل اولندی .

وقعه ایسه امور طبیعیه‌دن بولندیغیچون کیمسه‌نك وَحتی ذات مبارکنك بیله، ولو برکلمه ایله اولسون، اعتراضنی دعوت ایتمدی .

وظائف دینیه وحکمیه‌دن بشقه عادات واطوار بشره عطف نظر ایتدیکمز حالده مراتبه متلق غریب غریب بك چوق مثللر کوره بیلیرز . مثلا روما ایمپراطورلرندن قالیقولا برسوکیلی آتنی زماننده پادشاه ثانی نصب‌ایتمشیدی!

حیوانی بویله برمعاملهیی انسانیت ایچون نصل بر دستور حقیقت عد ایدهبیلیرز ؟

عباسیلردن قاهرك مقام خلافتدن سائللکه دوشدیگنی وَعبدالله الصغیرك غرناطه سلطنتندن، ملوك فاسك عسکرلکنده فدای جان ایتمك درجهسنه تنزل ایتدیگنی تاریخلرمزده گورییورز . آسمانی بویلهایکی مصیبت خاطره گلدکجه بودنیای دنینك مراتب اجلالنه نصل امنیت ایدرز ؟ آرهصره حیوانی انساندن زیاده تبجیل و مخدوملغی خادملکه وَحتی سلطنتی گدالغه تحویل ایدن قاعدهٔ مراتبك سوابق وآثارنده تا ، بودرجه تغیر گوروب طوررکن نقلاً وَعقلاً دائمیت وحقیقتی مثبت اولان امر مساواته قارشی براستثنا تولید ایدهبیلهجگنه حکم ویریلهبیلیرمی ؟

ثروت ایله حاصل اولهجق حیثیت ایسه یا طولاندرجیلرك وَیا اصحاب احتیاجك لسان مداهنهسندن ایشیدیلان اکاذیبدن وجوده گلیر برخیالدرکه ، صاحبنك آلتونلرندن تاج گیدیرلسه وَگومشلرندن یاپلمه برتخت سیمین اوزرینه اوتوردلسه ، ینه نظر حکمته قارشی عرض وجود ایدهمز؛ قارونی خزینهلری یره گچیرمش گوکه چیقارمامش!

فضیلت علم واخلاقك انسانه اعطا ایدهبیلهجگی حیثیت ومزیته هیچ برعاقلك شریعةً وَحکمةً برسوز سویلهیهجگی حقی

يوقدر ؛ چونكه اوفضائل ايله تخليهٔ نفس ايدنلر مساواته قارشى برشرف ادعا ايتمك دگل ، بالعكس كنديلرينى دائما هركسك مادوننده طوته‌جق برشيمهٔ تواضعكارانه‌يه مالك اولمق ، مسلك حقيقت‌وحكمتلرى اقتضاسندن بولنديغندن، برزمان تفوق دعواسنده بولنمزلركه قارشيلرنده « بن‌ده‌انسانم ! » دنيلمكه صلاحيت اوله‌بيلسون !

فضيلت علم واخلاق ايله متحلى اولان مزيات جليله اصحابنه رعايت معامله‌سى جبرى دگل اختياريدر؛ بالاختيار وقوع بولان معامله‌نك مخاطبنه نه عتاب عائد اوله‌بيلير ؟

تواتراً بيلديگمز روايتدندركه ارتحال حضرت نبوى (صلى الله عليه وسلم) دن صكره ثقيفهٔ بنى ساعده‌ده انصار ومهاجرينك آچديغى دعواى خلافت ، اومسند جليل مهاجرين ايچون دلائل قاطعه ايله ثابت اولنجه افضل اهل ايمان اولان صديق اكبر (رضى الله عنه) ايكى جانبنده بولنان حضرت عمر وَابوعبيدة بن‌الجراح (رضى الله عنهما) نك اللرينى طوته‌رق ايكيسنه دخى تكليف خلافت وبيعت ايتمش وَعرض استحقاقى اولان اوپايهٔ جليله گرك مشاراليهما وَگرك صاحب اصحاب حق طرفندن فضائل ذاتيه‌لرينه قارشى گوستريلان حرمت بيعتله واصل اولمشيدى .

الك بيوك جهانگيرلردن معدود اولان اسكندر رومى

دیوژنك آیاغنه گتدیگی وفاتح سلطان محمد منلا گورانینك دائما النی اوپدیگی نمونهٔ عبرت اوله جق وقایعدندر ماحصل

نه نسل ایله در نه سال ایله در
نه جاه ایله در نه مال ایله در
بکم اولـولق کمال ایله در

مثلثی برقضیـهٔ حکمتدرکه ، جرح وابطالنـه امکان بولنـه ماز ؛ دنیـاده حیثیت وار ایسـه آنجق فضیلت وجداندن عبارتدر .

بر مقدمه [*]

شـو جهان عبرتده آثار بشردن نظر تحیرله مشـاهده اولنان بونجه بدایع خرد فرسـا بتون مداولهٔ افکار و تقلید آثار ایله وجـوده گلیر . برآدم کندی کندینه قالنجه حائز اولدیغی استعداد ترقی‌یی اظهارده تکلمه هنوز باشـلامش برمعصومدن پك آز ایلری گیده بیلیر ؛ حتی الفتلری برقاج چادر خلقنـه منحصر اولان بیابان وحشت پروردهلرینـك مکسوبات انسـانیه‌ده مدنیت ایچنـده یشایان مکتب چو. جقلرندن بیوك برفرقی گوریله‌من .

[*] نوروز بك ترجمهٔ حالندندر .

خصوصیله حب وطن، طرفداریٔ ملت، ابتلای حقیقت، استحقار منفعت گبی، مکارم دفعهٔ بر وجدانك پرورده ایده‌جکی حسیات عادیه‌دن دگل تقلیدگبی، سابقه گبی، داعیهٔ تفوق گبی، نیجه اسباب تشویق ایله تکوّن ایده‌جك ملکات علویه‌دندر.

بو ملکات ایسه حد ذاتنده محبوب قلوب جهانیان اوله‌جق درجه‌لرده نظر ربای وجدان اولدیغیچون شعشعهٔ بدایعیله برکرّه میدان ظهوره گلنجه بیگده‌بر گوگل بولنمز، که حسن عالم آراسنه انجذاب ایتمسون.

ظاهرده گوگل اگلندیرمکدن بشقه برایشه یرامز گبی، گورینان ادبیاتك ارباب تدقیق نظرنده اقسام فنونك اڭ نافع وَ اڭ معتبرلرندن معدود اولمسنه بر بیوك سببده مربیٔ روح وَ مزکیٔ افکار اولان امثال اخلاقك تزیینده گوستردیگی قوّتدر.

امم قدیمه و حاضره‌دن فضیلتله معروف اولانلرینك نمونهٔ امتثال اولمغه لایق بر وقعهٔ تاریخیه‌لری یوقدر، که یا برشاعرلرینك قوهٔ خیالی وَ یا برادیبلرینك مهارت قلمیله حافظهٔ اعتبار ملته نقش ایدلمش اولمسون.

دریغا، که اقوام اسلامیه‌نك خون فیضی هرعصرده معجزات فطرتدن معدود برچوق اعاظم یتشدیردیگی حالده،

ادبیاتمز بوعصره گلنجه‌یه قدر برمسلك صحیحه دوکوله‌مد. یگندن، اکثرینك مأثری آره‌مزده بتون اونودلمش وَ بلکه یاده‌بیله آلنامشدر؛ حتی نامار ی دخی، اولسه اولسه تواریخ مفصله‌ده گوریلیور.

اسلام ایچنده فضائل‌اخلاق همان عمومیت درجه‌سنده منتشر اولدیغندن، شمدی طوق بشرك فوقنده گوردیگمز برچوق افعال، اوّللری امور عادیه حکمنده طوتلدیغی جهتله تاریخلرمز عقللره وله گتیره‌جك بونجه وقایع فوق‌العاده‌یی وقوعات روز مرّه گبی، هیچ اهمیت ویرمکسزین تحریر ایده گلدکلریچون حکایات سلفدن مقصد اصلی اولان حصهٔ استفاده‌نك تهذیب اخلاق قسمی بتون ساقط حکمنده‌در.

بناءً علیه اعتقاد عاجزانه‌مه گوره برقاچ سنه‌دن بری گرچکدن ادبیات اطلاقنه استحقاق گوسترمکده اولان آثار جدیده‌مزده اڭ زیاده تکثری آرزو اولنه‌جق شعبه‌لردن بری‌ده ملت اسلامیه‌نك سوابق عظمتنی یاد ایتدیره‌جك رسائلدر.

بو اعتقاد اوزرینه‌در، که اکا بر اسلامدن جنس خارق العاده‌سی شخص مقدسنه منحصر اولان وَ اسمی بیله ارباب مطالعه‌دن بیکده برینك معلومی اولمیان مجاهد

مشهور [امیر نوروز]ك ترجمهٔ حالنی بررساله شکلنده تحریره جسارت ایلدم؛ امید ایدرم، که موضوعنك عظمتی تألیفك نقایصنی نظرلردن اسقاط ایدر .

یالکز اودرجه عالی برمسئله‌نك تصویری بنم گبی بر عاجزك قلمنه تصادف ایلدیکیچون تأسف اولنور (!)

هیچ شبهه یوقدر، که آلتی بیك بوقدر سنه‌لك عالم انسانیتك مبتلا اولدیغی دواهی ایچنده طوفاندن صکره اڭ شدتلی بلا استیلای تاتاردر؛ جنگیز گبی، قپلاندن یرتیجی، ییلاندن خائن، شیطاندن مدسّس بر رئیس جبارك سائقهٔ آمال خونخورانه‌سیله (قره قروم) صحرالرندن آسیانك هرطرفنه یاییلان میلیون میلیون وحشیلر مملکت ییقمقده، انسان تلف ایتمکده طوفاندن بیله گری قالیر آفتلردن دگل ایدی .

طوفان کبیر، طوفان ماء ایسه ظهور تاتاره‌ده طوفان آتش ویا طوفان خون دینلسه شایسته‌در؛ چونکه برفرقه‌سی برشهره هجوم ایتسه بهمه حال یرنده کمیك ییغنندن، بنا خاکسترندن بشقه برشی قالمازدی .

براردوسی برصحرایه‌اوغراسه، البته‌آتلری دیز قپاقلرینه قدر قان ایله یوغرلمش چاموره باتمه‌دن کچمزدی .

سبحان‌الله ! بویله بر بلیهٔ جهانسوزی اسلام اوزرینه

او زمانلر اسلامك مقام خلافتنده بولنان [ناصرالدين الله]
تسليط ايلدى !

بر بريله كشاكشدن هيچ بر وقت خالى اولميان طوائف
ملوك ايچنده ايسه سلطان علاءالدين محمد خوارزم مشاهيدن
بشقه قدرةً، ملكاً، حالاً، موقعاً جنكيزه قارشى طوره‌جق
بر فرد يوق ايدى . اوده يالكز بى انتباهانه جنگيز محاربا-
تنك ظهورينه سبب اولدقدن صكره، درت يوز بيك
عسكره مالك اولديغى حالده، فقط بركرّه ميدان جنگيزه
گيره‌بيلكدن وَآنده‌ده غالب، مغلوب نامعلوم وَبلكه خوارز
مشاهيلر تاتارلردن زياده غالب اطلاقنه شايان ايكن، بلا
سبب قواسنه استيلا ايدن وهم نامردانه ايله النده بولنان
وَاو زمانلر حكمنجه عالمك اك معمور جهتى اولان قوجه بر
ملكى بر نائرهٔ بلا ايچنده براقه‌رق، وَحتى والده‌سنى،
ازواجنى، اولادينى راست گلديگى قلعه‌ده تاتارك شمشير
قهرينه ترك ايليه‌رك، تا بحر حزر ايچنده اوزمانه قدر
انسان آياغى باصمامش برجزيره‌ده اختفا ايتمكدن بشقه برشى
ياپمغه‌مقتدر اوله‌مدى! سلطان محمد اوحال مذلت وجبانتده،
خليفه اوله‌جق يادكار ايسه خوارزم مشاهيرلردن گويا تاتار
قوتيله انتقام آلمش اولمق گبى، بروهم غريب ايله مسرتده
اوله طورسون؛ جنگيزك درت اولادى وَبرقاچ سرعسكرى

یوز بیکلرله تاتار غدارلرینك ریاستنه کچەرك ، آسیانك هرطرفنه « نارالله موقدة » حکمنی گوستردیلر . هربری لوندره، پارس، استانبول کبی یکرمی‌یکرمی بش‌شهرعظیمی‌برله یکسان ایتدیلر؛ هربری وقتیله‌بر پادشاهه جهانگیر دیدرمش یکرمی یکرمی بش کشورجسیمی آتشلر، قانلر ایچنده‌براقدیلر.

خلفایه گوستردکلری پرستشکارانه مطاوعت وَسلاطین و امرادن گوردکلری تعدیات ایله اخلاقی اعضای میت گبی ، بر اخلال کلیّ حالنده بولنان اقوام اسلامك عمومنه بر درجه بیلغنلق گلمش ایدی، که ـ اکثر مورخلرك اتفاقی اوزره ـ ماغول خوارزم ملکنی ضبط ایتدیگی زمان هر تاتارك اعدام ایتدیگی آدم یکرمی درده بالغ اولمشیدی!

مراغەده بر تاتار قاریسی برسرای خلقنی علی‌العموم قتل ایتمش؛ وَهیچ برندن مقاومت دگل تخلیص جان ایچون برحرکت مذبوحانه بیله گورمامش ایدی !

تاتارلر اوغرادقلری یرلرده مساجد اسلامه بارگیر باغلار؛ مقابر شهداده عشرت مجلسی قورار؛ سوقاق باشلرینه یاجنگیزك وَیا اولادندن برینك تصوینی رکز ایده‌رك ، عمومی سربسجود تعظیم ایدر؛ گردن فراز اجتناب اولانلرك باشنی بای حال پای صنمه غلطان ایلردی . اسلامك عظماسی ایسه دولت جنگیزیه خدمتندن استفاده ایتمك،

امرای مشرکینه قیز وحتی سلطان ویرمك ، برقاچ کونلك دولت دنیا ایچون امیر ووزیرك اعدامنه چالشمق رذیله‌لرندن بشقه برشی دوشونمزلردی ! حتی اغربدر،که گرك جنکیزك، وگرك اولادینك وزراسی، امراسی، مستشارلری، عسکرلری، حاصلی اسلامك قهریچون قوللاندقلری وسائطك اك مؤثر-لری اکثریت اوزره اهل اسلام ایدی !

علما کتابلر یازار؛ مقدمه‌سنی جنکیزك اوصافنده فردوسی‌یه یاریشرجه‌سنه مبالغه‌لرله تلویث ایتمك برتاتار جبارندن التفاته نائل اولمق ویا برقاچ غروش قاپمق ایچون رتبهٔ علمی حضیض ردائتك اسفل درکاتنه تنزیلدن حجاب ایتمزلر ایدی !

عقلاسی بررأی کشف ایدر ، اوقوتله برمشرك تاتاری برقوجه اسـلام مملکتی انقاضندن یاپلمش برتخت سـلطنت اوزرینه کچیروب‌ده قارشیسنده سجده ایتمکدن بشقه محصول معرفتلرینی صرف ایده‌جك محل بوله‌مازلردی !

عصرلرجه دوام ایده‌رك ، اسـلامیت وحتی انسـانیتی بتون بتون پریشان ایتمکه اسـتعداد کوسترمش اولان تاتار فتنه‌سی اثناسنده قوجه ملت اسـلامیه ایچنده یالکز برقاچ کشی وظیفه‌لرینی اجرا ایتمکه چالشدیلر؛ بری خوارزمشاه اولادندن ـ رکن الدین ـ ایدی ، که بدبختـانه فیروزکوه قلعه‌سنك محافظه‌سنده بولنمغه مجبور اوله‌رق، امکان مساعد

اولدیغی قدر طیاندی؛ نهایت اسیر اولدی . وطن وملتنك قدرینی اعزازاً تاتار سرعسکرینه تکلیف اولنان سجده‌یی دگل، سلام ویرمگی دخی قبول ایتمیه‌رك، گردن حمیتنی شمشیر جلاده تسلیم ایلدی .

ایکنجیسی ، دول اسلامیه ایچنده ظهور ایدن قهرمانلرك اك بیوکی وَ اك طالعسزی اولان جلال‌الدین بن علاءالدین خوارزمشاه ایدی، که پدرینك وفاتندن‌صکره، ممالك اسلامیه‌یی تاتار داهیه‌سندن قورتارمق ایچون برانسانه گوره امکان داخلنده اولان همتك ، غیرتك ، تدبیرك ، حمیتك هیچ برنده قصور ایتمدی؛ غزنه‌ده، هندده؛اصفهانده، موصلده برر دولت تشکیل‌ایلدی؛ محارباتنك همان جمله‌سنده تاتاره غالب اولدی؛ فقط نهایتنده ینه مجنون مجنون طاغلر باشنده گزرك، نفسنی اتلاف ایلدی؛ چونکه امراسنك ، برادرلرینك، زماننده بولنان ملوك اسلامیه‌نك، خلیفهٔ بغدادك‌خیانتندن‌هیچ بروقت امین اوله‌مامشدی ! برحالده،که نفسنی، عائله‌سنی ، دولتنی ، اقبالنی وطن یولنده فدا یله اوگنه تصادف ایدن انهار عظیمه‌یی سباحتله کچه‌جك قدر غیرت گوسترەرك، تاتار پنجه‌سندن قورتیلور ؛ وَاوچ یوزکشیله قوجه هند شمالی‌یی وَمتعاقباً عراق عجمی زیر اداره‌سنه آله‌جق‌درجه‌لرده خارقه‌لر ابرازایدرك، دشمنه قارشی‌طوره‌جق

برقوت حاصـل ایدردی . او قوتك استعمالی لازم گلدیگی زمان ایسه برادری النده‌کی اردونك نصفنی کندینه اویدیرر؛ جنگیز طرفنه گیدردی ! قصورلری مصرده بربرینی متعاقب سـلطنته واصل اولان فیروز ، ملك الظاهر بیبرس، ملك اشرف گبی ، گولمن لوندلری ایدیلر،که ممالك دولتنده اولان مهارت جنـدیانه وَنفسلرنده‌کی غیرت قهرمان پسـندانه ایله آفریقا ایله حجازی وَسوریه‌نك بعض طرفلرینی تاتارهجومندن محافظه ایتمشلر ایدی .

جنگیز اولاد واخفاد وَامرا ووزراسنك ایسه‌اطرافده بولنان مسـلم وَغیر مسلم اقوامك رجولیتنـه عارض اولان انحطـاط جهتیله هر بری عادتا اسـکندر گبی ، برجهانگیر کسیله‌رك، شمالاً لهستان وَجنوباً سوریه حدودندن اقصای چینه وارنجه‌یه اوروپانك شرق جهتلرنده وَآسـیانك حجاز ایله هند جنوبیدن بشقه هیچ بریرنده قلیجلرینه باش اگمدك مملکت ، بتلرینه سجده ایتمك ملت براقمدیلر .

وزرادن ، امرادن بشـقه سلاطینـده وَحتی جنگیز اولادنده‌بیله‌برچوق محمدیلر، عیسویلر، موسویلر، حکیملر، چنیك ادیانه تابع آدملر وار ایدی؛ فقط‌جمله‌سی اعتقادینی یالکز امور وجدانیه‌سنه حصر ایلدیلر؛ جمله‌سی دینی، عقلی سیاستدن خارج عد ایتمگه‌باشلادیلر ! حتی هلاگو خلافت

اسلامیه‌نك مركزی اولان بغـدادی ضبطه گلدیگی وقت
اڭ بیوك معینی اسلام ایچنده مراتب مكسوبه‌نك اڭ
بیوكی اولان وزارت عظمی صاحبی ابن عقلم وَ اڭ بیوك
مستشاری اووقتلرجه علمانك افضلی عداولنان نصیر طوسی ایدی.

شـو ظلوم وجهول صفتنه مظهر اولان ابنـای بشرك
هیچ بر فرقه‌سی ایچنـده، هیچ بر زمانده جبـارلقده اقرانی
گلمامش اولان جنگیز سیاسیاتك موجدی حكمنه كچمش؛
وَ اجهل اقوام جهـان اولان تاتار خونخـوارلرینی كندی
زعمنجه اداره ایچون اخلاق ردیئه وَ قسـوت قلب وَ تمایلات
خونخوارانه‌سنی زمان ومكانك وحشتندن تولّد ایدن عادات
جاهلانه ایله مزج ایدرك، ترتیب ایتدیگی نظامنامه وَ یاخود
ـ تاتار اصلاحنجه ـ [یاسا] كه مثلا صو یه تبوّل ایدنلرك
اعدامی وَ تكلیف تسلیمی قبول ایتمیـان برشهر خلقنك قتل
عامی گبی، اڭ وحشی سـباعك خاطرندن كچمیه‌جك نیجه
احكام ظالمـانه‌یی جامعـدر؛ ادارهٔ عالمجه ادیانك محصـول
الهاماتنه وَ كافّهٔ اقوامك خلاصهٔ مجرباتنه فائق عداولنمشیدی.

حاصلی مهد انسـانیت، مسجد اقصـای دیانت، اوّلین
درسخانهٔ حكمت، دار المعلمین معرفت، نمونهٔ عمران مدنیت،
مشرق انوار معـدلت اولان آسـیا قطعه‌سی جنگیز گبی،
سباعدن اشنع، شرك قدر ملعون، جهل گبی دنی برداهیه‌نك

ظهوریله هرطرفی تحتــه‌دن یاپلمه قبـا صباصنملرله طولمش بر بتخـانه ، هرگوشه‌سی قانلی کلهٔ‌دن یاپلمه قله‌لرله مزین بر استحکام وحشیانه شکلنی بولمشدی . بو حال ایله انسـانیت برآلای سباع وحشتك ظلمی آلتنده ایکلر؛ اوزمانلر معرفت ومدنیتجه انسانیتك حامی واستادی اولان ملت اسلامیه بر مشركك تصویری اوکنده تتره‌یه‌رك، سجده‌یه قپانیر؛ کرهٔ زمین بیاغی قان ایچنده یووارلنیر ایکن، عموم جهانك حمیتنی استیعابه کافی اوله‌جق قدر بیوك گوکلی برمرد، یالکز باشنه عالمی اسکی طرز اعتدالنه چویرمك عزم عالیهمتانه‌سی گبی، دهشتلی برخیاله‌شکل حقیقت ویرمك تشبثندن احتراز ایتمدی.

گنــدندن اوّل کلان قهرمانلرك، فداکارلرك او یولده قورقنج قورقنج تجربه‌لردن غیرتنه خلل گتیرمدی . تاتارگبی، برنجی درجه‌لرده متغلب وَدیانتك فرمان عدل واحسـاننی قبول اســتعدادندن بتون بری اولمغله برابر، دنیانك اك معمور برقطعه‌سنده وَاك واسع برجهتنده ــ کیف مایشاٴ ــ انفـاذ حکم وَاجرای مرامه آلشمش برقومك شریعت محمدیه‌نك احکام عادله‌ســنه اتباعنی استحصال ایچون عقاید باطله وَتمایلات فاسده‌لرینه اعلان خصومت گبی، برمخاطرهٔ عظمایی اختیار ایلدی .

بوذات، مورخ مشهور وصّافك «ابو مسلم ثانی» عنوانیله

یاد ایلدیگی مجاهد عالیهمت امیر نوروز در.که حقیقت حالده « ابوالاسلام » عنوان مفخرتیله یاد اولنسه شایسته‌در .

. . . .

محاکمهٔ تاریخیه

. . . . . بویله اکا برك محاکمهٔ احوالنده صحت، عمومیت افعالنه دقتله حاصل اوله بیلیر ، یوقسه وقایعنك یالکز بروَیا برقاچ جهتنه حصر نظر ایتمك بروجودك اعضای مقطوعه‌سنه نظرله تناسبنه حکم ایتمك قبیلندندر .

صعوبت ایسه سلطان سلیم گبی، عظمتی صحیحاً عجایب عالمدن معدود اولان برتمثال تاریخینك هیئت مجموعه‌سنی گوز اوگنه گتیرمکده‌در . ایشته بومقصدی حاصل ایتمك ایچوندر،که پادشاهك کلیّت احوالنی تفرعات تفصیلیه‌سندن تجرید ایده‌رك ، شو برایکی لوحه‌یه صقشدیرمق ایسته‌دك :

سلطان سلیم قامتی طوله مائل کمیکلری قالین ، اموزلرینك آره‌سی غایت واسع، وجودینك نصف اعلاسی نصف اسفلندن قیصه، باشی بیوك، قاشلری چاتیق، یوزی مدوّر وَقرمزی ، بیقلری چهره‌سنه برغریب هیبت ویرر حالده بیوك، ارسلان گبی آغزی ایری، چنه کمیکی واسع وَقوی بر دهشتلی قهرمان ایدی .

هله جبههسنك انتظام ونورانیتیله گوزلرینك گاه برفکر حکیمانه گبی، منظورینك گوکلنده اولان الڭ پنهان کوشهلره دخول ایدر یولنده وَگاه برزبان گویا گبی، نظرلره افشای مرام ایدر صورتده باقشلری استعدادینك فوق العادهلگنه برر واضح برهان ایدی .

سیرتده ایسه قدرتك نادراً تزیینده بذل کمال ایتدیگی خوارق عاداتدن معدود برذات اولهرق، علوّ همت، متانت عزم، کبر نفس، اتساع تصور، حدت ذکاوت، عمق نظر، سرعت انتقال، اصابت ظن، جلادت فطریه، مهارت حربیه، میل انقلاب ، تحقیر عادات، نفوذ امر ، القای دهشت ، شدت شکیمه، غلبهٔ مشکلات ، نفرت لذایذ ، استخفاف حیات گبی هربری برقهرمانه سرمایهٔ افتخار اولهجق برچوق مزیات جلیلهیی جامع اولمغله برابر ، فطرتنده شهوت وراحته انهماك اولمامق جهتیله خالی زمانلرینی صحبت علما وَمذاکرهٔ علوم ایله امرار ایتمشیدی . وَحتی کندیسی مزاجنده اولان شدت تأثرله برابر اوتوز سنه قدر ملکك برکوشهسنده جزؤیات ایله اشتغاله مجبور اولدیغیچون پك زیاده صقلمش وَبالطبع مائلاولدیغی آلهیات گوگلنه دنیادن برنفرت ویرمش اولمق جهتیله بیاغی برحزن دائمی‌یه مبتلا اولدیغندن بو اضطرابك تأثیریله کیجهلری اویقوسی اوچ

ساعته منحصر اولمغله ، او زمانلر سرای کتبخانه‌سنده نه‌قدر مؤلفات وار ایسه لیال تنهاییده جمله‌سنی گوزدن کچیرمشیدی.

بو فضائل موهوبه وکمالات علمیه‌دن بشقه تشبثنده عالمك معظمات امورینی جزؤیاتدن محقر گورمك واجراده بالعکس مقاصدینك الك کوچوك برجزؤینه کلیت جامعه‌سی قدر اهمیت ویرمکدن عبارت اولان ومأثر جلیله‌یه مظهر اولمش نه‌قدر اعاظم وار ایسه همان جمله‌سنك الك بیوك سلاح قوتی بولنان خصیصهٔ امتیازه مالك اولدیغی گبی، قبول حق وقیمت شناسلق ،که طبایع بشرده‌کی نقایص وکمالاتك میزان تعدیلیدر؛ مزاجنده هیچ برحادثه ایله خلل بولمیه‌جق صورتده یرلشمشدی . عالمده مقاصدینی تحری‌ده اقدامی ایسه اودرجه ایدی، که طریق عزمنده موت هائل تجسم ایده‌رك، قارشوسنه طورمش اولسه بی پروا اوزرینه گیدر؛ وبو یولده هردرلو مشتهیات وحسیاتنه پك سهولتله غلبه ایدردی .

ایشته سلطان سلیم بو صورتله حال زمانه مناسب وتصوراتنده اولان علویت قدر وشانیله متناسب اوله‌رق، پولیتیقه میدانه گیرنجه ملت اسلامیه‌یی کلمهٔ واحده‌یه جمع ایله زمانجه معمور اولان ممالکی لواء الحمد شریعتك سایهٔ امانی آلتنه آلمغی مقصد اتخاذ ایلدی .

فقط اویله بر امر عظیمه تشبث ایچون عثمانلی ملکنی تشتت حکومت وَفساد اخلاقدن قورتارمغـه وَ جمعیت موحدینی تفریق ایتمکده اولان مذهب شـیعیتی اورته‌دن قالدیرمغـه احتیـاج گوردیگندن، سلطنتی، بیعت عادیه دگل، برنوع انتخاب صورتیله قبول ایده‌رك ، حکومتی اسـاس حقیقیسی اوزرینه بنا ایتدکدن صکره، هرشیدن اوّل دولتی بولدیغی صرعهٔ سکونتدن قورتارمغه عزم ایتدی .

ابتـدای مبـاشرتنده فکر جدیدی اودرجـه ایلری گوتوردی، که سـلطنتك صقـاللی بولنمق گبی ، الك جزؤی مراسمنه بیله رعایت ایتمدی؛ وَاوضاع واطوارنده اجدادینك هیچ برحالنه وَحتی لباسنه تقلید ایتمك ایستمدی .

(حکومته متعلق افعالی شویله طورسون بازیچهٔ افکاری اولان اشـعارنده بیله زمانینك حالی اولان لفظ پردازلق گبی، سیئه‌لردن اثر بیله گورولمز. قلمندن هرنه صادراولدیسه مصادمهٔ سحاب ایچنده ظهور ایدن برق جهان گبی، هیجان افکار ووجدان آره‌سنده جوّال اولمش برلامعهٔ معرفتدر،که قائلنك حکمت وحماست وَیا شوق ومحبته دائر اولان احوال قلبیه‌سنی ایضاح ایدر .)

ایشـته بوجزویات ایله باشـلایان تحوّل برایکی سـنه گچر گچمز مملکتده احوال مدنیه و سیاسـیه‌نك هرجهتنه

سرايت ايده‌رك ، عصرك مزاجنى بتون بتون تغيير ايتمش وحق واستحقاق ، حرمت خاطر وَرعايت مراتب گبى ، عوارض مفسدته ، علم وتحقيق ، تعصب ومجلوبيته ، امر مطاع ، ضعف حكومتـه خلف اولديغندن ، عثمانليلرك عظمت شانى بدايت ظهورلرنده اولان نشئه‌يى مع زيادةٍ حاصل ايتمك‌شويله طورسون بياغى اسلامك قرون اوليسنده اولان سطوت وعلويتك عودتى قوهٔ قريبه‌يه گلمشيدى .

واقعا سلطان سليم بومقصده قان ايچنده يوزه‌رك ، واصل اولدى ؛ فقط عجبا نتايج مطلوبه‌يى بودرجه شدتى اختيار ايتمكسزين حاصل ايتمك قابلميدر ؟

زمانه ديديگمز ظلام امتدادك اعماق خفاسنه دخول ايله بويله برطاقم معضلاتك حقيقتنى كشف ايتمگه كيمسه قادر اوله‌ماز .

باخصوص وقت اولور ، كه جمعيت طور معروفى بتون بتون غائب ايلر . معلوم اولان وَ مشروعيتنه حكم اولنان تدبيرلرله بولنديغى مخاطرهٔ اضمحلالدن تخليصنده عاجزقاليرسه بويله بر بحران حرمان آره‌سنده فوق‌العاده برذات ظهور ايدوب ، فوق‌العاده برطاقم اجرآت ايله گورينان بلاى مبرمك دفعنه چاره بولورسه، حكمةً افعالنك ماهيتى برطرفه براقلمق وَيالكز نتايجنه باقلمق ضرورى‌در .

ویل ! اوقومه ، که عدالته استحقاق بولمق ایچون ظلمه احتیاج گوسترر ! ایشته سلطان سلیمك مبادیٔ ظهوری بویله مستثنا برزمان ایدی .

دولتی برحالده بولدی ، که تخت سلطنته برنجی وایکنجی درجه‌ده وارث اولان وفساد اخلاقده ، بری دیگرینه وجمله‌سی بتون افراد ملتـه فائق بولنـان اون اون ایکی شهزاده برر اردولق طرفدارلریله برابر ، هرنه صورتله اولورسه اولسون اصول وارثته عارض اولان تغیردن بالاستفاده نائل مقصود اولمغه چالیشیرلردی ! وزرا ، کیمك نامنه اولورسـه اولسون پادشاهلق گوسترمکدن بشقه برشی دوشنمزلردی .

عسـکری طاقمی هانگی فرقه‌نك اولورســه اولسون ـ آغزندن آلتون صاچه‌رق ـ حمایتنی اسـتدعایه گلان واسطه‌لرینی قبول ایله حکومتی یاغی خراجه کسمك ایسترلردی .

شیعیّت ایسه فکر و وجدان دائره‌لرندن باغیانه خروج ایده‌رك ، الی سلاحلی برطاقم عصاتك عثمانلیلری شاه اسماعیله اسیر ایتمك تصوّر ینـه آلت اولدیغی ایچون ملتـك بقاسی کتدکجه استحاله‌یه یاقلاشیر طورردی .

بویله برحالده ـ مادامکه مقابر فناده آرامساز احتجاب اولان امواتك قلوبنی تشریح ایله سرائر خفیه‌لرینی تحقیق ایچون انزوا خانهٔ سکونلرینی تحرّی‌یه قالقشمق اخلافه گوره

قدرتك فوقنـده وَ وظیفه‌نك خارجنده‌در . ـــ پادشاهلك منشاء تدابیرینی تعیین ایتمك الدن گله‌میه‌جگندن، عقلاً حیاتندن قطع امّید اولنمش بردولتی‌قورتارمقده گوستردیگی اعجازه اظهار حیرتله اکتفا ضروری‌در .

مع‌مافیه خاطره قیلندن اوله‌رق ، شوده علاوه اولنه‌بیلیر ،که سـلطان سلیمك، پدری انزوایه میل ایدنجه‌یه قدر مطاوعتدن آیرلمدیغنه نظراً ملتك آرزوسـنه اتباع ایده‌رك ، خلاف اصول پادشـاهلغی اغتنام ایتمسی حرص اقبـالدن زیاده وطن پرورلگندن نشأت ایتمه‌در؛ ظن اولنور .

هله قارشدیران حادثه‌سندن صکره، قریم خانینك [*] تحری٫ سلطنت ایچون تکلیف ایتدیگی عسکر اعانه‌سنی رد ایتمکده گوسـتردیگی حمیت مردانه وَایران سفرنده یکیچریلردن گوردیگی سرکشلك اوزرینه نیجه مشقتلر ، نیجه بلالرله نائل اولدیغی مسـند سلطنتی ترکه قالقشمقده ابراز ایتدیگی اسـتغنای عالیهمتـانه حرص اقبـال ایله برگوکلده اجتماع ایده‌بیله‌جك حسیّاتدنمیدر ؟

برادرلریله برادر زاده‌لرینی حکومته مطاوعت حالنـده بولندقلری مدتجه الندن گلدیگی قدر توقیر ایتمش اولمسـنه

[*] کندیسنك قائم پدری ایدی . للطابع

باقیلیرسه، صکره اعداملرینه حکم ایلسنی، عجبا غدارلقدن ایسه فداکارلغه حمل ایتمك هیچ جائز دکلمیدر؟

باخصوص،که هر بیرینك بلکه دوکیلان قانلری درجه‌سنده گوز یاشلری ایثار ایتمکده وحتی یوسف نامنده جانندن عزیز بیلدیکی بر ندیمی، که

« شیرلر پنجهٔ قهرمده اولورکن لرزان
بنی بر کوزلری آهو یه زبون ایتدی فلك »

بیتنده فرمان نگاهنه مغلوبیتنی اعلان ایتمش وبومفتونیت گیده گیده

« لولا لاله وحر نار جهنم
لعبدته وسجدت بین یدیه »

بیتنده بیان ایتدیکی، اوزره پرستش درجه‌سنه وارمش ایدی ـ مقصدینك اوغرینه فدا ایلمکده گوستردیکی غیرت صبورانه غضب وتهوردن حاصل اولمه خونریزلکلره بکزرمی؟

سنان پاشانك شهادتنه مصرك فتحنی بیله بدل طوته‌میه‌جق درجه‌ده متأسف اولدیغی دوشونیلورسه بزمنده مصاحب ورزمنده محارب اولان سائر وکلاسی حقنده ظرفای عصرینه:

« رقیبك اولمسینه چاره یوقدر
وزیر اولسون مکر سلطان سلیمه. »

بیتی ورد زبان ایتدیره‌جك درجه‌ده شدتله معامله ایتمسی کندی اخلاقندن ایسه آنلرك افعالنه حمل اولنمق لازم گلیر.

باخصوص، که آتنك دیزگیننه صاریله‌رق، احکام شریعته مغایر اولان برامرینی اگر انفاذ ایتدیررسه خلعنه فتوی ویره‌جگنی علناً بیان‌ایدن [زنبیللی] مرحومی بوصلا-بت دین پرورانه‌سی اوزرینـه تحقیر د گل مشیختنه علاوةً ایکی قاضیعسکرلگی تکلیف ایله توقیر ایتمـك وَ پیر محمـد پاشانك نیاز مخصوصه‌صـیله ایکنجی وزارته کلمش اولان مصطفی پاشانك نعمت ناشناسانه صدر اعظمك علیهنه قیام ایدنجه « سلطان سلیم چوجوقمیدر، که سنك کبی، احمقك سوزیله وزیر مجرّبی مؤاخذه‌یه قالقشسون؟ » جوابیـله قدر دانلغنی اعـلان ایلك کبی فضائل، همان کندینـه کیم تقرب ایدرسه سبسز اعدام ایده‌جك قدر بیرحم اولانلردن صدور ایدرمی؟

کیجه گوندوز تبعه‌سـنك رفاهنه بالذات دقت ایتدکدن بشقه وزراسنی لاینقطع شدید شدید خطلرله محافظهٔ عدالتده انتباهه دعوت ایتدیگی وَ - مصرده‌کی تاجر ورثه‌سنه دائر بالاده تفصیل اولنان حکایه‌دن آکلاشلدیغی اوزره - کیمسه‌نك ذرّه‌قدر حقوقنه تعرّض ایتمك وَیاایتدیرمك ایستمدیگی ملاحظـه اولنورسه شیعیلر حقنـده اولان معـامله‌سی ظلم

وتعصب آثارندن دگل مجرّد تخلیص دولت آرزوسندن حاصل اولمش بر اجتهاد سیاسی نتایجندن وَ بناءً علیه هیچ بر زمان انقلابده دفعی قابل اولهمیان قاجعهلر قبیلندن اولدیغنه حکم ایدیلر .

باخصوص ، که روم پطریقنك دعوایه جسارتی وَفاتح طرفندن کندیلرینه ویریلان امتیازاته ایکی اختیار ینکیچرینك شهادتی اوزرینه خرستیانلر حقنده کی تدابیر احتیاطیهسنی ترك ایدهجك قدر حقه قائل وَعدله مائل اولان برذاتدن یالکز مذهب تعصبی ایچون قرق بیك کشینك قهرینه حکم ایتمك قطعاً اومولهماز .

جهانگیرلکه گلنجه ، اوت ؛ سلطان سلیم کرهٔ زمینی بازیچه گبی ، ید غالبهسنده تدویر ایتمکه نفسنده اقتدار گورمشیدی ؛ حتی برگون حضورینه گتیریلان حریطهٔ عالمه نظر ایدرکن « دنیا بر پادشاهه کفایت ایدهجك قدر واسع دگل ایمش . » دیدیگی مشهوردر .

اتحاد ایله مکلف وَاعلای کلمهیه مأمور اولان برملتك خلیفهسنه گوره بوداعیه برطور جنگیرانه حکمنده طوتیله میهجغندن ، اساس مقصد اسلام نظرنده تعریضدن بریدر . هله کندیسی طنطنهٔ دولت وَلذائذ اقبال وشهرت شائبهلرندن بتون بتون وارسته اولهرق ، نفسنی دگل دین ودولتی جهانگیر ایتمك ایستردی ؛ نته کیم چکیدهٔ قلمی وَورد زبانی اولان :

« این سفر کردن واین بی سر وسامانیٔ ما
بهر جمعیت دلهاست پریشانیٔ ما »

مطالعیله بوحقیقتی بیان ایتمشدر .

مقصدك فعله اخراجی دخی پادشاهك :

« کشور دهر کرفتیم بهمت آسان
کرچه دشوار نماید بتو آسانیٔ ما »

بیتنده ادعا ایتدیکی قدر قولای اولمسه‌ده اسکندر وتیمور کبی، برقاچ ذاتك قوهٔ قریبه‌یه کتیرمش اولملرینه نظراً بتون بتون محالاتدن عد اولنه‌ماز . کندی ایسه استیلای عالم یولنده طومانبای ایله سائر بعض چرکس امراسنی مصرك آسایشنی تأمین اغورینه ـ پکده لزومی محقق دکل ایکن ـ فدا ایتمك کبی شدتلردن وانتقاماً سفیر اولدیرمك کبی، کوچوکلکلردن بتون بتون وارسته اولمامقله برابر، جهانکیر صاپیلانلرك اواقباله جمله‌سندن لایق وهله مساعدهٔ زمان ومعاونت اسبابجه کافه‌سنه فائق ایدی .

جمله‌سندن لایق ایدی؛ چونکه اسکندر مصره استیلا ایلدیکی وقت کندینی والده‌سنك ـ یونانیلر عندنده حاشا اله کبیر عد اولنان ـ مشتریدن حامل اولدیغندن، بحث ایده‌رك الوهیتده فرعونه تقلید ایلدی . حال بوکه سلطان سلیم نائل اولدیغی زمان زادهٔ طبعی اولان :

« الملك لله من يظفر بنيـل منى
يردد قهراً و يهوى نفسه الدركا
لو كان لى او لغـيرى قدر انملة
فوق التراب لكان الامر مشتركا. »

قطعه‌سنی انشـاد ایده‌رك، پیشگاه عظمت الهیه‌ده سجده بر مسکنت اولدیغنی اعلان ایتدی .

قیصر، جمهور پرورده‌لرندن ایکن، نفسنه حصر حکومت ایچون اهالینـك حاکمیتی اغتصاب ایله وطننده اسارت عمومیه‌یی تأییـد ایلدی ؛ حال بوکه سـلطان سـلیم سریر سـلطنت اوزرنده تولد ایتمش وَحکومت پدری طرفـدن کندینه براقلمش ایکن، ینه اهالینك بیعت صحیحه‌سنه مراجعتله اکمال وظیفه و اعلای شان ایتدی .

تیمور، سیف جزا وَآتش قهرینی اهالی‌یه حصر ایده‌رك، اقربا ومقربانـدن کندینی خشنود ایده‌میانلری بیله انواع تلطیف و اکرام ایله تسعید ایلدی؛ حال بوکه سلطان سلیم احوانی، مقربانی محو ایتدیگی حالده تبعه‌سنی سایهٔ عدالتنده مستظل امان ایتدی .

(تعاقت امواج حوادث آره‌سـنده یوارلنه ، یوارلنـه رسـوم بالیه‌سی بتون بتون محو اولمغه یوز طوتدیغی حالده عصرك خزانة الکتب معارفنـه واصـل اولان قرون اولی تواریخی ایچنده حاللرندن خیال میال بعض اثرلر سچمکده

اولدیغمز کیخسرو وَارد شیر گبی، قدما ایله بیك درلو عوارض اختلال ایله مشرف هلاك اولمش بر مدنیتك اجل موعودی حکمنده اولان (آتیـلا) وَجنگیز گبی، قبائل مستولیه رؤساسنی بحثدن خارج براقهلم؛ چونکه سلطان سلیم ایله برنجی طاقمك مقایسه‌سی مثالی حقیقته، ایکنجی طاقمك موازنه‌سی حیدودلغی حکومته نسبت قبیلندن اولور.)

مساعدهٔ زمان وَمعاونت اسبابجه کافه‌سنه فائق ایدی؛ چونکه عسکرلکده عصرینك فریدی اولان برقهرمان قومك خصائل جلیله‌سی کمال وزواله میلان آراسنده متردد ایکن، ریاستنه کچه‌رك، یدی، سکز سنه ایچنده ملتنك استعداد فطریسنی اظهار و اعلا ایتدکدن بشقه ملکنی ایکی قات توسیع ایله برابر خلیفهٔ اسلام وَخادم حرمین عنوانلرینی‌ده قزاندی.

بوحالده اگر عمری مساعده ایدوب‌ده مدت مدیده سفرلرده اقامته آلشدیردیغی عسکریله برکرّه دها ایرانه کتمش، وَ (چالدیران محاربه‌سنده‌کی تجربه‌یه گوره اغلب احتمال اولدیغی اوزره) شاه اسماعیلی اورته‌دن قالدیرمش اولسه ایدی؛ اوزمانلر هند وَماوراء النهر طرفلرنده اولان طوائف ملوکك عجز حاللرینه نظراً ادنا همتله حدود ملکنی خطایه قدر ایصال ایتمسی مقرر ایدی.

یا اسلامك قوای متفرقه‌سی اویله برعالی همتك ید غالبه‌سنده اجتماع ایتدکدن صکره ـ هیچ بروقت برمهاجمك صولتنه طیانه‌میان ـ چینلیلرمی اوگنه سد چکردی ؟ یوقسه ـ یالکزجه‌عثمانلیلرك دهشتندن‌لرزان اولان ـ اوروپامی قارشیسنده مقاومت ایده‌بیلیر دی ؟

عموماً عقلای شرق، عثمانلیلرك سلطان سلیم سایه‌سنده بواستیلایه استعدادینی جزم ایتمشلردی ؛ حتی هندده دولت بابریه حکمدارلرینك اعاظمندن شاه اکبر نیجه‌زمانلر حسرت اولدیغی برخلفه‌نائل اولنجه، کندیسی اشهرجهانگیران اولان تیمور اولادندن ایکن ینه پادشاهك مظهریتنی دهاعالی گوره‌ د کیچون نامنی تفألاً سلیم جهانگیر تسمیه ایلدیگنی سلطان جهانگیر کندی ترجمهٔ حالنه دائر یازدیغی تاریخنده بیان‌ایدر.

حمیت پروران وطن ایسه ملتجه اویله بردور عظمتك حاضرلندیغنی تصوّر وفقدانته بیوك بیوك تحسر ایلمشلردر. نته‌کیم ابن کمال، که رومك‌مدار افتخاری اولان فحولدندر.

« آن زمان ایچره چوق ایش ایتمشیدی
سایه‌سی اولمش ایدی عالمگیر
شمس عصر ایدی عصرده شمسك
ظلی ممدود اولور زمانی قصیر . »

قطعهٔ مشهوره‌سنی حاوی اولان مرثیه‌سنده پادشاهك

وفاتندن طولایی عثمانلیلرك حاصل اولان تأثرات قلبیه‌لرینه ترجمان اولمشدی .

مکتوب [*]

قرداشم !

سن بوگونلرده قلم یرینه بیلان دیشیمی قوللانیورسك نه‌در ؟ یازدیغك شیلر انسانه‌زهر قدر تأثیر ایدییور . ضرری یوق ! طالعمك اك بیوك برجهتی حقسزیره جزا گورمك، طبیعتمك اك سودیگم برخاصه‌سی دوست ستمنه، ولو نه قدر حقسز اولسه، تحمل ایتمکدر . سکا قیریله‌جق گوگل بکا هیچ لازم دگل ؛ جلاد النده پاره‌لنسین . بونکله برابر مکتوبکك برقاچ یری گوجه کتمدی دیسه‌م یالان سویلمش اولورم . بو تأثیر ایله جوابه مکتوبکك تا نهایتندن باشلیورم : جدی برمکتوبك امضاسنه « قرداشك » دیمدیکمه گوجنمشسك . آه قرداشم ! برحدت اوزرینه بوقدر انصافسزلغی اله آلمق لایقمیدر ؟

صانع قدرتك فکراً، مسلکاً، حمیةً، اخلاقاً بنمله توأم وَبلکه یاپیشق یراتدیغی برقرداشیمی بن نصل قرداشلقدن

[*] جامع کتابه‌در .

چیقاره‌بیلیرم؟ وهّاب حرّیّته تعلیم حکمتمی‌ایده‌جکم؟ مادر وطنك ناموسنی‌می لکه‌لیه‌جکم! بنی اوقدر حدّینی بیلمز، اوقدر وظیفه‌سنی دوشنمزمی ظن ایدیورسك! آدیمه کمال دیدیلر ایسه نقصاندن، براز ادراکم وارسه نسیاندن بتون بتون عاری اولدیغمی ایستیورسك؟ توفیق! الم ایرمزکه بوینکه صاریلایم؛ شو مکتوبی یازارکن گوزلرمی گورمکدن بری ایده‌جك برحاله گتیرن یاشلری یوزیکه، گوگسکه دوکه‌یم‌ده بویله بی انصافانه برتکدیردن نه‌قدر متأثر اولدیغمی، قرداشلغکك وجدانمده نه درجه قیمتدار بولندیغنی گوز یاشیله اولسون گوکلکه نقش ایده‌یم.

برنجی مکتوبکده «بوندن صکره مخابره‌دن معفوّم» دیمشسك. برکت ویرسون، که او مکتوب ایکنجیسندن صکره گلدی. وقولك فعلکه موافق دوشمدیکچون حاصل ایده‌بیله‌جکی انفعالات جانگدازانه‌یه میدان براقمدیغی شویله طورسون گوکلجه عادتا باعث ممنونیت اولدی.

بن شمدی‌یه قدر سنك برسوزکده ثباتسزلق گورمدم. دیمك، که بنی حقمده‌اك شدتلی برتهدیدیکی بیله اجرا ایده‌میه‌جك قدر سویورسك. «بوندن صکره مخابره‌دن معفوم» دییور. سلك‌ده ینه یازیورسك؟ وار اول ایکی گوزم قرداشم!

... دائر یازدیغـك لقردیلره جـوابم « قربان اولهیم وارمی بنم بونده گنـاهم ؟ » مصراعیـدر . او بنم اوغلم اولمایـدیده بویله مناسـبتسزلکه قالقشملیـدی . او زمان دنیاده نه قدر قباحت وار ایسه عهدهمه دوشردی . فرض اولان وطن محبتنی اخطار ایله .... رجا ایلرم قرداشم.

قرداشك
کمال

فی ۱۰ آغستوس سنه ۹۰ (ماغوسهدن)

دیکر مکتوب [*]

برادر !

مکتوبکی آلدم . بن سنی اوفاق، اوفاق تکدیر وتعذیر ایتمدم ، عادتا بیلدیکمی سویلدم . ماهیات علوم مسئلهسنی پك عظمتـلی بولیورم ؛ چونکه عـلوم کلمهسی قوس قوجه برشیدر . تعریفـات دینیلسهده ینه تصلفدن قورتیـلهماز . ودینلی توفیق بك ، [**] جودت پاشا گبی ، بری چیقسهده نقلی وعقلی یازدیغمز مقالاتدن برینهاعتراض ایتسه، چیقهجق اثرك اسمنه مطابق ولایق اولمق اوزره جـواب ویرمکه کیم

[*] کذا، مؤلفه [**] الیوم اجلهٔ فریقاندندر .

مقتدر اولاجق ؟ بز اولسه اولسه ادبادنز؛ وَیا تعبیر صحیحیله خرده فروشز. ابوجهللك گوستره جك قدر جاهل دگلسه کده علامه‌لك صاته‌جق قدرده عالم دگلز. حقیقةً مقصدکز بویله برکتاب وجوده گتیرمك ایسه آدینی یالکز [ماهیات] قوی. سقراطك حکیم عنوانی « محب حکمت » تعبیرینه تحویل ایلدیگندن اولسون عبرت آلالم ! ماهیات عنوانلی براثرده علومك ماهیاتندن‌ده بحث اولنور؛ انسان خطاسنده اصحاب انصافك مسامحه‌سنه‌ده مظهر اولور . فقط ماهیات علوم عنوانلی برکتاب میدانه چیقاریلنجه آنك حقنی ایفا ایتمك هیچ اوللازسه بزی علوم شرقیه وغربیه‌ده اون سنه اوقومغه توقف ایدر . بنجه یاموضوعات وَیاسیدك تعریفاتی یولنده برشی یاپمه‌لی. حتی باقسه‌ك آ ! اوقوجه‌سید بیله اثرینه‌یالکز [تعریفات] دیمش؛ تعریفات علوم دیمه‌مش. حاصلی برادر! بزسقراط گبی برحکیم . روسوگبی، براديب اولا بیلیرز . فقط ابن سینا گبی، سید گبی، ابن کمال گبی، هومبولدگبی، برعالم کچینمکه قالقیشیرسه‌ق حدیمزی بیلمامش وَمدحتلر، سعاویلر گبی شارلاتانلره بویولده شریك اولمش اولورز .

بن ینه ادعامده مصرم ؛ معارف افکار وملاحظه قبیلندن دگلدر؛ بنم مکتوبم ماهیات علومك مناسبتسزلگنه دائر اولدیغندن ، افاده‌مده‌کی معارف لفظی علوم معناسنه

قوللاندیغمی آکلامقلغك لازم گلیردی . چونکه لسانمزده معارف اومعنا ایله‌ده مستعملدر . هایدی تعبیرده خطا ایتمش اولایم ؛ معناده مصیبم صانیرم . علومك ماهیتنی تمییزه افکار عمومیه‌نك صلاحیتی یوقدر . چینلیلر قونداقسز طوپ قوللانمغله اوچ یوز میلیوندن زیاده نفوسی جامع اولدقلرینه باقیلوب‌ده چین‌ده بولنان برآدمك طوپجیلق فنی افکار عمومیه‌یه تطبیق ایتمسی لازم گلمز .

بیلم نقل ایتمشمی ایدم : وقتیله برکوی‌ده برجاهل امام وار ایمش، خلقه صلوتی یاکلش قیلدیررمش، اوصره‌ده اوکویه برخواجه اوغرامش، امامك جهلندن بحث ایتمش، امام افندی کویلی‌یی یاننه طوپلامش، خواجه‌یه براوکوز یازمسنی تکلیف ایتمش . خواجه یازمش، کندی‌ده النه کاغدی، قلمی آلمش، براوکوز رسمی یاپمش، کویلیلره گوسترمش‌ده « الله ایچون سویلیکز بونلرك هانکیسی اوکوزدر ؟ » دیمش . کویلیلرده رسمك اوکوز اولدیغنی تصدیق ایتمشلر . مخاطبات واقناعیات ادبیه قوتیله علوم عقلیه ونقلیه‌نك ماهیاتنی افکار عمومیه‌یه تصدیق ایتدیرمکه قالقشمق‌ده عینی اوقبیلدن اولور .

لقردی‌یی یالکز کندی اوزرینه آلنوب‌ده مناسبتسز سوز سویله ! ماهیات علوم یازمقده سنك دگل هیچ‌برك،

طوپمزك جهلی مانعدر . برقاچ علمك ماهیتندن، تعریفاتندن، موضوعندن، حاصلی هرشیئنـدن بحث ایده بیلیرز . فقط ادبیاتی، منطق بلکه فقهی، کلامی، حسابی لایقیله تعریفه مقتدر اولدیغمز ایچون اصول حدیثی، فنون بحریه‌یی، جاذبه قانونلرینی تعریفه قالقیشیرسه‌ق گوزه‌لك ایتمش اولورز .

تاریخه متعلق اولان مقاله‌کز پك گوزلدر ؛ محرره وَیا ادبی بررساله‌یه درج اولنه‌جق ایســه . فقط ماهیات علوم عنوانلی برکتــابه گرکمز . (محرر) ایله ماهیـات علومی بربرینــه قیاس ایتمکده قطعا حقــك یوقدر . چونکه بنم اعتراضم ماهیــات علوم لفظنه اولدیغنی مکتوبم صریحــا گوستر . ادبی برتألیف بشقه، علمی برتألیف ینه بشــقه . کتابك آدینی یالکز ماهیــات قوی . اووقت تفســیرندده، تاریخنده، هیئتندده بحث ایده بیلیرسك . بنده اوعنوان ایله نشر اولنه‌جق برکتــابه یازی یازمغه مع‌الممنونیــه، حتی امضام آلتنده اشتراك ایلرم . باقی .....

فی ١ محرم سنه ٩٢ (ماغوسه‌دن)

مكتوب [*]

قرداشم !

٧ شباط سنه ٩١ تاريخلى مكتوبك كلدى؛ رسمك ده برابر ايدى . برنجى درجه‌ده مكتوبك اوزونلغنه تشكر ايدرم .

« بروز من بغير ازسايهٔ من نيست يار من
ولى اوهم ندارد طاقت شبهاى تار من . »

بتنك تصوير ايتديكى ليالئ تنهاييده كولكه‌مى يانمده بوله‌ماز ايكن بكا يار اولدى . اوقودقجه كوكلم قارشيه چيقمش ده بكا تسلى ويريور ظن ايتدم . صحيحاً ماغوسه ديدكلرى زندان جهالتدن قورتلمش‌ده برمجلس ادب وعرفان ايچنه دوشمش قدر ممنون اولدم .

ايكنجى درجه‌ده يازيكى بكندم . اوخصوصجه اولان همتك بنم اخطارمدن طولايي ايسه شكرانم برقاتدها مزداد اولور . مكتوبكك يازيسى اوسنى « حسن خطه مالك دكلدر؛ بناء عليه مسوده يابه‌مز . » ظن ايدن نازنين بكلرمزك (اكر نظرلرنده استقامت وار ايسه) غبطه وحتى حسدلرينى دعوت ايتمك لازم كلير . اكر قلمك قطى براز

[*] عبدالحق حامد بكه

صوله مائل اولسه وَ برقاچ گون نسخ ایله یازلمش ایکی اوچ کتابك عین وَ هما گبی، حرفلرك تصویرنده اولان شیوه‌لرینه دقت اولنسه باب عالی دده‌سندن گوزل یازی یازه‌جق آدم بولنمیه‌جق .

دقت ایدییورمیسك ! طبیعتك خارجنده نه قدر محسنات وار ایسه برصاحب قابلیته گوره نه قدر سهولتله وجوده گلیور . بن یازی یازمق، قافیه بولمق، برسوزی افاعیل وتفاعیله تطبیق ایتمك گبی شیلری سوسلیجه بربوین باغی طاقمقدن قولای گورییورم . بناء علیه صانیرم،که برایکی گون وَ بلکه برایکی ساعت دقت ایدیویرسه‌ڭ لسان رسمیدده یازه‌جغك کاغدلر مکتوبجی اوطه‌سنده معجزه حکمنده طوتیلور. امّا دیه‌جکسك،که یازم گوزل‌اولمش، درکار وآشکار وَ اولمغله بولنمغله زنجیرلری ایچنده تیمارخانه کاری برقاچ سوز سویله‌نیله جگمش؛ نظر حکیم انسانیته قارشی نه فائد گورلمك احتمالی واردر ؟ اوت ! استعداد زمانك فوقنده یرادلمش اولانلره گوره کندی زمانینك تقدیرینه میل وتنزل بیله اقتضا ایتمز . فقط حقیقته مطابق براثر میدانه قویه‌میانلرك « بن طوغری سوز سویلیه‌مم؛ فقط اوده مثلامسئولی، امرعیر مجهوله قافیه یاپه‌رق زنجیرله برکاغد یازه‌مز یا . » یوللو هذیانلرینه‌ده نیچون تحمل اولنسون .

بر رسمکه، برمکتوبکه باقـدم . اوبزم مرکب دیدیگمز نورسیه، کمالات انسانیه‌یی تصویرده گونشك خیط شعاعندن دهاصالح و الدیغنه حکم ایده‌جکم گلدی! وجدانمه منعطف اولان خیالکه مکتوبك رسمکدن بیك‌قات زیاده مطابق ایدی.

گله‌لم ترکجه امـلا، یکی طرز، اسکی شیوه بحثلرینه: بن سنك یرنده اولسه‌م زور نکاحی صاحبنه قارشی « بزلاره انّا وجدنا آبائنا دیمك نه اصـل جائز اولیسردر،که آتالاریمز چغتاینیك میکده بیرکلمه سن املای اصلیسندا براقمامشلار . ازان جمله [مینك] دیانده بنم [گونکل] یازانده گوکل قوللانوپلار . بوکا هم قناعت ایتمیوبن عربك [عیبه] کلمه‌سن هکبه عجمك [دروگر] صفتن دولکر لفظلارنغـه تحویل وَدهـا نیجه نیجه کلماتی بکندوکاری املاغه تبـدیل ایتمشلار . گوره‌نك ایسـه آنجق اولور . بزم خود بخارای شریف املا سـنغی اسـلامبول الفاظنغه نقلمز آتالاریمز طریقه سـندان دور اولمامق ایچوندور . » . . . .

. . . .

وَ رموز الحکم صاحبنك سـوزلرینه جواباً « طریق عتیـق افاده اگرچه سـاده وَ تزیین و ترسـیلدن آزاده دگلدر . آنجق افاده و اسـتفاده مزیتـلرندن عاطلدر . اشجـار بی‌ثمار ترکسی آثارینك یاپراقلری وَحتی قوزالاقلری

دوکولمش ؛ وَهرنهال بید مجنـون مثـالی قامت حامیـان کج مقالی گبی ؛ بوکولمشـدر . بز مصورّ روح مآل اولمغه خواهشـگرز ؛ پرستش الفاظ درکاتندن برترز . زمانمزك هوسکاران ادب وار بی‌نظرنده قافیه جویانه وَ بیهوده پویانه طمطراق بی‌مذاق ایله طفره فروشـلق فائده‌سز بررنجدر ؛ معذور اولسون، که فکرلرمز کنجدر . بزکعبهٔ عرفانك طریق مستقیمنی سچدك؛ وَکریوهٔ تزیینات قبایح پسندانه‌دن کچدك . »

. . . .

. . . .

. . . .

و مخدوم مکرمه قارشی . . . .

« الفضل للمتقدم » قاعده‌سنجه موقع احترامه موصول ایسه‌ده بوعالم، عالم ترقی وَحصول ترقیاتك اعظم اسبابی ایسه مرده پسندلکدن توقی اولمق جهتیله فکر تجدید مستحضرات قدما ایله تحدید قبول ایده‌میه‌جکنه بناءً ادبیات ملتی نفعی ونرکسی طریقلرینه حصرایتمك کیك دریسی طورورکن کاغد وَاللهك روزکاری موجود ایکن بخار استعمالنـه لزوم اولمدیغنی ادعا ایتمك گبی ، اسـتعداد زمانه و قوفسزلقدن نشأت ایدر . » سوزیله مقابله ایلردم .

قالیپسو مترجمنك [منتور] لغنی ایشتدیگم زمان ایسه

« بودارالفنون حکمتده تقدم نمایان فطرت قرقر؛ اللیشر وَ بلکه بیکر، بشر یوزر دریای تحیرده یوزر وَکهسار سعی وطلبده گزر ایکن، التقاط ایتدکلری دررغرر هنر وَزرجو هراثری برخزینهٔاستفاده وَدفینهٔ افاده اولمق ایچون‌علی‌العاده معرض تدقیقات عمومیه‌یه نهاده ایتمکله تمییز نیك وبدوَتمایز اقتدار قبول ورد ایله موصوف وَ صنوف استعداد ووقوف ایله معروف اولان اصحاب خردبین الموجودات مشهوداتنی عیار اعتبار وَمحك ابتصاره تطبیق وَ شایان تقلید وتجدید اولانلریمزی یکدیگرندن تفریق ایتمشلردر . ایشته‌باق‌تلماق!» دیر ایدم‌ده کمالك دگل، افکار انسانیه‌نك گوستردیگی طرز حقیقتده اصرار ایدردم .

نیچون شاشیره‌جغم ؟ مثلا برمزارستانده بولنسه‌مده هرقبرك‌اوزرنده برقاچ کمیك گورسه‌م؛ اوزرلرندن کچن‌روزگار هرکمیکدن بشقه درلو برسس چیقارسه آنلری گرجکدن قورقوله‌جق، گرچکدن اتباع اولنه‌جق درجه‌ده عد ایتمکه مجبورمی اوله‌جغم ؟ سبحان‌الله !

اسلافی یا ایتمك ایچون اجلال
لایقمی معاصرینی اغفال

بسبتون عرب وعجم طرزینی اختیار ایتمامکده حقلیسك! زور نکاح صاحبنك وادیب سامی وَمنشیءِ کامل وَیا کندی اعتقادلرنجه شیخ الرئیس افاضل حضرات وَیا

... تنك رأيلرينه اتباع دگل سوزلريني بيله اوقومق سنك ايچون تنزلدر .

(بوقاريكي تفصيلاتمدن‌ده آ کلارسك .) فقط عرب، يولى (عجم) طورينه ترديفده حقك اولسه گرك‌در . چونكه عربك ادبياتى نه قدر بوزولمش اولسه موجود اولان لسانلردن هيچ برينك دوننده قالماز . فارسينك اڭ بيوك خطاسى‌ده معهود اغراقاتيدر . اگر بزم لسان آنك تأثيرات سيئه‌سى آلتنده قالمامش وَاو اديب سامى وَمنشئ كامللرك ظهور وغرورينه سبب ويرمامش اولسه (بالطبع شوكت وبيدل نظر اعتباره اوغراميه‌جغندن ،) سعدينك ، حافظك « بنى آدم اعضاى يكديگرندن ، چودر آفرينش زيك جوهرنده » وَيا « عزم ديدار تودارد جان برلب آمده ..... » سوزلريني لذتلى لذتلى اوقور وَحتى تقليد ايتمكه‌ده چاليشيردق .

شهنامه نك طمطراقنى نيچون بگنميورسك ؟ واقعا

« زسم ستوران درآن پهن دشت
زمين شش شدوآسمان گشت هشت »

يولنده مبالغات معنويه چكيلير شيلردن دگلدر . فقط

« زگرد كرنك وزعكس دوفش
هوا سرخ وژنك كبودو بنفش . »

بیتی گبی ، لفظی معناسندن ، معناسی لفظندن گوزل شیلر شمدی ده قبول اولنور ، وهرلسانده معتبر طوتیلور . لفظ زینتی بویله برطرزده اولورسه هرادیبك شانندندر ؛ فقط قافیه ویا عادات ایچون اضافات متتابعه ایله آهنك مقال یولنه حقیقت حالی ضایع ایده جك درجه یه وارر سه دگل .

مه پریزون ترجمه سی وخصوصیله اوترجمه نك مقدمه لری هم مترجمنك همده ادبیاتمزك پك چوجقلق زمانه تصادف ایتمشدر ؛ بناءً علیه آنکله هیچ برشی ده استشهاد ایده میز . بن ترجمه یی ماغوسه ده گوردم ؛ کندینه ده همان اوکتابه یقین برمؤاخذه نامه یازدم . ترجمه ده اولان قصورلری اوده انکار ایتمز .

الفاظ زینتی مراقندن هانگیمز قورتلدق ! بن سزك سنکزده ایکن قافیه سز ، جناسسز یازی یازمق دگل لقردی بیله سویلمامگه چالیشردم . یگرمی درت ، یگرمی بش یاشنده تصویر افکاری یازمغه باشلادم . یگرمی قافیه لی ترصیعلر ، فلانلر بولنمیان بندلریمه سوز نظریله باقمازدم . بونلر بزم دگل ملتك عجمیلکی آثارندندر . گیده گیده زائل اولور . فقط بزگوره میز ؛ وحتی شایان زوال اولدیغنی ده گوستره میز صانیرم .

[دختر هندو] یی گورمدم . احتمال ، که بومکتوبمی سن اوقورکن آنی ده بن اوقومغه باشلارم . برعباره سی حقنده رأیمی صورمش ؛ وعباره یی ده مکتوبکه درج ایتمشسك ، که

شودر : « ای بزم شب مهتابده جامه‌پوش خـلاوت اولان چمـنزار گبی دلبر ، انوار مهر سحرله تتـوج ایدن طـاغ تپه‌لری قدر دلرباسودیگم! گولر یوزڭ صبح کاذب گبی ناچسبان اعتماد ایتمش ... » سوزڭ ساده اولمدیغنی، طبیعی اولمدیغنی اعتراف ایله « عجمانه‌ده دگلدر . » دییورسڭ ! حقڭ وار . فقط الفـاظڭ بعض یرلری براز دقتسز ؛ فقط معنـاسی « آلا فرانقا » . بیلیرسـڭ ، که حلاوت کلمه‌سـنڭ عجمانه برطاقم تأویلات دورا دوره دوشولمکسزین شب مهتاب ایله توفیقی ممکن اوله‌ماز . طـاغ تپه‌لرینڭ ضیای مهر ایله تاج گیمسی ایسه، اوروپایه مخصوص برخیالدر . بن شرقلی یم ؛ بوتشبیهده بر ملایمت ، برمناسبت گوره میورم . وار ایسـه بیـان اولنسون . امّا ضیانڭ بدایت انعکاسی حالنده طاغ تپـه‌لری گوزللنمزمی ؟ دیه‌جکسکز . اوت گوزللنـیر ! تاجه بکزه‌مزمی ؟ اوت پك اعـلا بکزر ! فقـط اوّلا برگوزللك ولو محاسن معنویه‌سنی اولسون طـاغه بکزتمك بزم طبیعتمزه (ظنمجه) ملایم گلمیور . ثانیـا تاج گرك ملتمزده ، گرك زمانمزده « اسمی وار جسمی یوق . » تعبیر معهودینڭ ماصدق حقیقیسی اولدیغنـدن (رأیمجه) آنی برشـیئه مشبه‌به عد ایتمك برگوزل عثمانلی قیزینی سورمه‌سیله، غازه‌سـیله توصیفه قالقشمق قبیلندن اولور .

عبارگه ترکجه‌دن ترکجه‌یه ترجمه قبیلندن اوله‌رق، یازدیغك ایضاح بکا قالیرسه افاده‌جه دها اهوندر . هله ایکنجی عباره‌ده‌کی حلاوت یرینه لطافت قوللانلدیغندن، معناجه‌ده مرجحدر . فقط ایکیسی‌ده پارلاق دگل .

تزیین الفاظه اولان شوقکی‌سویلیورسلك! بو افاده‌ڭ بکا وجدانمی تصویر دیمکدر . او اعتیادك‌الله بلاسنی ویرسون . بابامه مکتوب یازارکن بیله برمناسبتسز قافیه یاپمقدن قورتیله‌میورم . فقط بتون بتون افاده پرورلگی‌ده ثقیل گوره‌میورم . گوکلمجه گوزل لفظ فرنك گلینلرینك « تل » فستانی‌گبی غایت ساده، غایت طبیعی اوملی . حتی اوتل فستانلر ستر ایتدیگی وجودڭ پنبه رنگنی نصل‌خیال میال گوسترر ایسه لفظنك رقتی‌ده حاوی اولدیغی نکته‌لری دقتلی برنظر قارشیسنده بتون بتونه اخفا ایده‌مه‌ملی .

کلبهٔهندی صاحبله صاغیر احمدبك حفیدی نجیب‌بگی کندی درجه‌گده عد ایتمك غریب اولمزمی ؟ بکا قالیرسه تواضعی‌اودرجه‌لره‌گوتورملك نعمت الهیه‌نك تحدیثنده تکاسل دیمك‌اولور. آرتق‌اونلر ادبیاته‌ده قاریشنجه‌بزم‌ایچون بی‌ادبلکله مفتخر اولمقدن بشقه یاپه‌جق نه قالیر ؟ ضیا بکك ترکیبنی « مرکبك قویروغنی قولاغنی کسه رك مال ایدنمك یوللو . » معنی شکلن بیك درلو تغییرات ایله استراق ایدوب ده آدینی نظیره قویمق برهان عرفان اولورسه آکا نه دیه‌لم ؟

عالی بکك عیار حمزه ترجمه‌سندن بشقه اثرینی گورمد. یکك شایان تجبدر . دیوژنك اوّلکی محرری او ایدی . اوقومامق وَ اوقودقدن صکره، کاتبی تحقیق ایتمامك بوقدر ادبیات مراقیله برابر سزك ایچون نصل قابل اولا بیلدی !

توفیقك حالی [اجل قضا] سندن فاجع ایسه‌ده کندی اوقدر متأثر اولمسه گرکدر؛ بو وطن ابتلاسی پك غریب برحال ! انسان هرمشقتدن بربشقه لذت بولیور .

« بنده ایجاد اقتداری گورمیسکز ؟ » دییورسلك . گورمسه‌م « خاییده ادایه صوکمه کیم ال ... » قاعده‌سنی عبث یره اخطار ایتمزدم . ... حالا اوقویه‌مدم . اکا سبب‌ده برطرفدن کیفسزلکلك آره‌صره سؤال خاطرده قصور ایتمامسیله برابر برطرفدن‌ده یمك یمکه وقت بوله‌مایه‌جق درجه‌لرده کثرت اشتغالدر . نه‌یله مشغول اولدیغمی صورار-سه‌ك « عبثیات ایله ! » دیمکدن بشقه سوز بولامم . مع مافیه آره‌صره بعض تألیفات ایله اوغراشیورم . کیفسزلکه برنجی سبب تداویده اهمال اولدیغنده شبهه یوق . فقط ماغوسه‌نك هواسی‌ده اویله تداوی وَیا احتیاط ایله حفظ صحته میدان ویرجك بلالردن دگل . نزد الوهیتده دعا مقبول اولمیه‌جق برزمانه تصادف ایتدیگمز گبی، حکم طبیعته قارشی تدبیرك‌ده‌تأثیری اولمیه‌جق برمکانه‌دوشولمش. نه‌حال ایسه مقصدم ایراث کدر دگل حکایه‌در .

ملاحظهٔ سوابق، مقاصد حميت گبی، برطاقم حسيات علويه ايله وجدانمه تسلی بخش اولدقجه‌اويله صحتك، حياتك نظرمده هيچ اهميتی قالمديغندن امين اول !

يازيلان شيلری اوقودقجه محجوب اولمق بنمده نشرياته باشلاديغم زمان اوغراديغم وحالا قورتلمغه موفق اوله‌مديغم بلالردندر . شوقدر واركه، بوحاله سبب بزم طبيعتلردن زياده لساننزك نقايصندن حاصل اولديغنه‌امينم. طبع ثانی نصيب اولورسه بنده آثارمده بياغی بنم يازديغم بيلنه‌ميه‌جك قدر اصلاحه مجبور اوله‌جغم .

منظومه‌لری اوقودم؛ گوزل، فقط .... نظم ايتمكده معنی يوق . اوزان عجمدن آيرلمدقجه بزده تياترو اوله‌جق قدر طبيعی شعر سويلمكه قابليت گوره‌ميورم . « ص ... » يولنده اثرلر شيوهٔ لسانه تماميله مطابق اولسه بيله سويليير . شوقدر وار،كه قافيه‌لری فرانسز يولنه تطبيق اولنديغندن، شعری گوردكاری اصول ايله محدود ظن ايدنلرك تعريضات شديده سندن قورتلماز صانيرم . واقعا آنلرك رد وقبولنه اهميت ويرمك لازم گلمز .

شعرده صافی ترکجه يازمق (اوزانك شمديكی حاليله برابر) كيمسه‌نك الندن گلمز. منظوم سوزه اوقدر هوسك وار؛ برکره‌ده طبيعتكی بزم پارمق حسابيله برشی يازمغه

سوق ایت؛ باق نه گوزل پارلاق اولیور . بن تجربه ایتدم؛ نیتم او یولده براثرده میدانه قویمقدر .

دومالر حقنده سؤالنی تکرار ایتمشسك ! [دوما ، پر] زماننده اك زیاده مشهور اولمش وحتی معاصرلرینك جمله‌سنه ترجیح اولنمش‌در . بودرجه مظهر قبول اولمسنه سبب‌ده یازدیغی شیلرك هم طاتلی، هم پارلاق اولمسیله برابر ملتنك چوجوقلرینه وارنجه‌یه قدر هم معناسنی؛ هم ذوقنی آکلایه‌جق بر یولده بولنمسیدر. هانی بزم‌سهل ممتنع دیدیکمز یولده یازی یازار ایدی . مع مافیه فکر حکمت وحقیقت ادب نظرنجه اویله هوغو ویا آلفرد دوموسه‌یه تقدم دگل تساوی قابلیتی بیله حائز دگل ایدی . اك گوزل آثری رومانلرنده « مونته قریستو » ایله « له تروآ موسکتر » تیاترولرنده « آنتونی » ایله « لاره‌ن مارغو » در . مطالعه ایدرسه‌ك من یتنی آکلارسك . شوقدر وار، که شهرتنه متناسب اولمسه بیله [زور نکاح] صاحبنك درکهٔ ادراکات ومؤاخذاتنه دوشه‌جك درجه‌دن‌ده بیك قات عالی‌در .

[دوما، فیس] اکثر آثارینی فرانسه‌یه متعلق بر مؤاخذه فکریله یازار؛ بناءً علیه نشریاتنك لذتنی بولمق بیاغی پارسده بولنمغه وفرانسزلرك هردرلو معاملات سیاست ومعرفتنه قارشمغه توقف ایدر . یالکز « لادام اوقاملیا »

انسانیت ایچون یازلمش براثردر . آنك ماهیتی‌ده او اثری گوسترر . اوروپانك ادبیات صحیحه‌سنه مراق اولنجه انکلتره وَ آلمانیا وَ اسپانیا شاعرلرینك وَفرانسزلردن هوغو وَموسه گبی، « رومانتیق » یولنی التزام ایدنلرك آثاریله « قورنی » لك علو افکاری‌ده « مولیئر » لك مؤاخذات اخلاق وعاداتده مزیتلری‌ده مسلماتدندر . بو مطالعات ادبیاتك فکر شاعرانه جهتنه متعلقدر . انشاده فرانسزلرك وَخصوصیله اون سکزنجی عصر ادباسنك رجحانی انکار قابل اوله‌ماز .

« برملتك ترقیسی قادینلرك حالنده بللی اولور . » قضیه‌سنی اثبات ایچون برمنتظم قیاس مرکب یاپمشسك! فقط سفسطه‌در. دقت ایت ! بنم ــ بز ارککز؛ قادینلری تربیه‌ایدرز. قادینلرده چوجوقلریمزی تربیه ایدر. ــ قولمی آله‌رق ، دییورسك ، که : « بز تربیه ایتمزسه‌ك قادینلرمز، قادینلرمز تربیه ایتمزسه چوجوقلرمز تربیه‌سز قاله‌جق . فقط ابتدا بزم مربیلك ایده‌جك خیر معرفتده بولنمامز اقتضا ایدیور . بولنه‌مدیغمز حالده قادینلری تربیه ایده‌میه‌جکز . او حالده قادینلرك تربیه‌سزلکی ارککلرك تربیه‌سزلکنه دلالت ایده‌جك . قادینلر تربیه‌سز اولنجه چوجوقلرمزی تربیه ایده‌مامه‌لری لازم گلیر؛ او حالده

چوجوقلرك درجه‌سنی بیلمکه قادینلرك حالنه باقمق کفایت ایده‌جك . بو یله اولنجه برملتك نسوانی تربیه‌سز گورمك ارککلرك وچوجوقلرك معلوماتسزلغنی، وتربیه‌لی گورمك‌ده معلوماتنی بیلدیره‌جك . ترقی‌ده، تدنی‌ده قادینلرك حالنده گندینی گوستره‌جك . »

شمدی، طوتدیغك قاعدهٔ استدلاله گوره ـ برملتك ترقیسی چوجوقلرك حالنده تعین ایدر؛ چونکه چوجوقلرك تربیه‌سی والده و پدرلرینك تربیه‌سندن حاصل اولمه‌در . ـ دینلمك‌ده صحیح اولیور . دیمك که نمونهٔ تربیت اولمق قادینلره مخصوص برحال دکل ایمش؛ ارککلرده‌ده، چوجوقلرده‌ده موجود برصفت ایمش . فقط اصل مسئله تربیه، نمونه دکل، مبدأ اولمقده‌در . فطرةً ارککلرك هرحالده مزیاتی غالب اولدیغندن، قادین دائما ارککك تربیه‌سنه محتاج در . اگر بعض اوروپا مؤلفلرینك ظنی گبی، قادینلر ارککلردن مستعد ویا قابلیتجه ارککلرله مساوی اولسه ایدی، سیاسةً، علماً، حالاً وحتی وجوداً دنیانك هرطرفنده ارککلرك دوننده بولنمزلر ایدی. بداهت تجربیه میدانده طورر کن منطقاً تخیلات اوزرینه حکم ویرمك جائز اوله‌ماز .

امضا اوقونیور؛ فقط اوزرنده کی « بنده » اشارتی
سویلیور . باقی محبت واخوت . کمال
فی ۲۵ محرم سنه ۹۲ (ماغوسه دن)

مکتوب [*]

اوطوردیغم او، کبرلی عاشق گوکلی گبی، آشاغی میلی
بك گوج حس اولنور بر یوقش اوزرنده، اوکی اولدقجه
واسع بر میدان، میدانك اوته سنده بر جاده وار؛ ایکی
طرفنه ایکی صره زیتون آغاجی دیکلمش؛ او لطیف
رنکلری طالغه لنه، طالغه لنه آشاغی طوغری آقدقجه صولدن
صاغه آصلمش بر زمرد حمائل شکلی باغلیورده انسانك نور
نظرینی ده آرقه سندن چکیور . زیتونلرك دها اوته سنده
وَ بر آز دها یوکسك بر محلده اوچ بش چنار وار؛ هر بری
افلاکه سر چکمش؛ هیچ بر ثمره سی اولمیان اعاظمك هنوز
نشو ونمایه باشلایان نورستگان عرفانه آتدقلری کج نکاهلری
گبی، او عظمتلی چنارلرده اومبارك زیتونلری بولندقلری موقع
اعتلادن نظر حقارتلری آلتنده ازمکه چالیشیرگبی، گورونیور.
چنارلرك براز اوته سنده حسن پاشا کوشکی وار؛ کوشك

[*] میدیللی دندر .

اوفاق برشی . دها یکی تعمیر اولنیور ؛ مع مافیه بانیسی اولان حسن پاشا مرحومك شاننی تحجر ایتمش برتمثال ایله نظرلرده ادامه ایتمك ایچون یاپلمش ظن اولنور . بوحسن پاشا عبدالحمید اوّل زماننده قپودان، وسلیم ثالث زماننده صدر اعظم اولان مشهور جزایرلی حسن پاشادر، که شمدی کوشکی برموقع مرتفعدن دریالری آیاغنك آلتنده تترتدیکی کبی، کندی‌ده سنه‌لرجه بولندیغی مرتبهٔ علیای همت وحمیتدن دکرلره اجرای حکم ایتمشیدی . کوشکك بولندیغی موقع دنیاده بولنماز برموقع؛ ایکی طرفی آشاغیدن ایکی لیمان قوجاقلامش؛ ایکی جهتنه یوقاریدن ایکی طاغ قناد کرمش . حالنه باقلسه نظرده ندیمك .

« کوه ودریا ایکی جانبدن دراغوش ایلمش
صانکه دریا دایه‌سی کهسار ایسه لالاسیدر »

خیالنی تصویر ایدییور .

محبتك غمدن، کدردن خالی برکوشه‌سنی آرایانلر اوموقعه کلسون ! انسان آقشام اوستی کیدوب‌ده برطرفنه اوطوردیغی کبی، نظرینه تصادف ایدن تماشای روح پرور کوکلده اولان آلامك تخطرینه میدان ویرمیور ! کویا که روزکارنده برخاصیت وار، نفس ایله قلبه کیروب، چیقدقجه بوله بیلدیکی اکداری طوپلایوب، عالم عدمه سوریور !

آدم موقعك نظارتنـه، لطافتنه، شكلنـه، هیئتنـه باقیورده
قدرتدن ذوق روحانی عالملرینه بو یله برتخت یرادلمش دیه‌جگی
گلیور . کوشکك اوکی بوغاز ایچندن براز واسـع بردکز،
دها اوته‌سی آناطولی طاغلریدر؛ امّا سـویملی قورقنج طاغلر
حدود وطندن برجهته کمال عظمتله قورولمش؛ نظر تماشایه
بیـله « بنی پارچه پارچه ایتمدکجه بوندن ایلری کچلمز . »
دیپورده یتشدیردیگی قهرمانلره بوصورتله برمشابهت گوستریپور.

اوطوردیغم اوطه‌دن نظر صاغه احاله اولونجـه میدیللی
لیمانی گورینـور؛ دکزدن قاره‌یه طوغری بیضی یه مائل
برشـکله گیرمش؛ ماغوسـه ایله واروش برانسـان شکلنده
تصویر اولنسـه ایچ لیمان اوچهرده‌ده نصـل بر آغز گبی،
گورینورسه میدیللی‌ده برانسان چهره‌سی عد اولنسه بولیمان
آغز دگل اوچهره‌ده برون ظن اولنور .

روزکار سردجه اولدیغی زمان بولیمان طبیعی هر لیمان گبی،
طالغه‌لر ایچنده قالیور. زلزله‌یه اوغرامش برقیالغه بگزه‌یور. فقط
روزگار کسیلنجه لیمانك بعض یرلری خفیف خفیف، بیاغی
چین جبین قدر اینجـه طالغه‌لرله اوینایور . بعض یرلری
بتون بتون صاف، برّاق برحاله گلیور . عمومی منظره‌سی
بالتصادف اوته‌سنه، بریسنه ایریلی، اوفاقلی اندام آینه‌لری
اتلمش برواسع چنزاره بگزییور .

مدیللینك اڭ معمور محله‌سی دیدیگم خرستیان محله‌سیدر؛ مملکتك اڭ گوزل جهتنی طوتمشلر؛ ایچلرینه قاریشان فرنکلر اوگوزل یرلرك گوزللرندن گوزلنی اله کچیرمشلر؛ ملکك براوفاجق نمونه‌سی‌ده اوراده تشکل ایتمش طوریبور. لیمانك هر طرفنی اوفاجق برطاغ احاطه ایتمش، اویله برطاغ، که متواضع برصاحب کمال مشربی مثللو تعالی‌یه میلنی حس ایتدیرمامگه چالیشیرگبی، خفیف خفیف یوکسه‌لییور. لیمانك وسطنه قدر مدیللی شهری امتداد ایتدیگی گبی، نصفندن اوته‌یه برایکیسی دڭز کنارنده وَبرقاچی‌ده طاغ اوزرنده بربرینه سکزر، اونر دقیقه مسافه‌لی گوزل گوزل کویلر وار؛ کویلرك آره‌لری نفیس باغچه‌لر، اعلا کوشکلرله تزیین اولنمش. ابنیه‌نك هپسی بیاض بویالی اولدیغندن، اوزاقدن کارگیر گبی، گورینور. اوقدرجق اوفاق برموقعده بوقدر کثرتلی اسباب معموریت میدیللی‌یی بوغاز ایچنه ترجیح ایتدیررسه شایسته‌در. بیاغی طوفان حوادث اوروپادن اوفاجق برقطعه قوپارمش‌ده سوروکلیه، سوروکلیه بورایه گتیرمش دیه‌جگم گلیور.

اقامتگاهمك صول طرفنده برایکی دیواردن بشقه برشی گورونمیورسه‌ده اودیوارلرك آرقه‌سنده برخیلی نظر فریب اوله‌جق محاسن طبیعیه وَصناعیه موجوددر؛ بومحاسنك

برنجیسی قلعه‌در ، که تخت حکومت گبی ، شهرك الڭ یوکسك برموقعنه قورولمش ؛ اودهشتلی نمایشـیله دڭزلری ، قره‌لری تهدید ایدییور . ماغوسه قلعه‌سنك نصفندن بیوجك وآنك برقاچ مثلی قدر خرابدر . سکز اون سنه اوّل وقوع بولان برشدتلی زلزله‌دن ییقلمش ؛ ایچنده قرق اللی قدر خانه آنجق قالمش ؛ اونلرده‌ده اسلامك فقراطاقمی اوطورییور . مملکتی گورمك ایچون اڭ بیوك نقطهٔ نظر قلعه‌در ؛ قلعه‌دن شرقه توجه اولنورسه یوقاری‌ده تعریف ایتدیگم آناطولی طاغلری ، جنوبه باقیلیرســه ینه بالاده یازدیغم لیمان گورینور . شماله باقیلیرســه پیش نظره برطاغ تصـادف ایدر ، که وضعیتی گوزلسه‌ده لیمانك اوسـتنه مشرف اولان طاغ گبی ، معمور ومزین دگلدر . طاغلرك بری طاوس گبی ، زینتلی ، بری قویون گبی ، گوزل .

کله‌نڭ قلعه‌سنك جنوب جهتنه ؛ بوراسی اسلام محله‌سیدر . بیچـاره ماتـك حالی گبی ، دائما یوقاریدن آشـاغی مائل اوله‌رق ، حد انتهاسنه اتصال ایلیور ؛ خرسـتیان محله‌سی قدر معمور دگلســه‌ده قبریس قدر خرابده دگل . حسن طبیعتله یاپلمش نفیس قهوه‌خانه‌لرده وار . محله‌سنك برطرفنه دیگر برلیمان گیرمش ، که شکلی ، بیوکلگی اوته کینك عینی‌دره صانکه صانع قدرت برینی یراتدقدن صکره ، بکزتمش‌ده برده

نظیرینی وجوده گتیرمش ! صانکه مادر وطن او گوزل یاوریسنك تك اولمسنه‌قناعت ایده‌مامش‌ده توأم‌طوغورمش ! صانکه برینك عکس لطافتی قارشیسنده برتمثال مجسمی‌پیدا ایلمش ! بر برینه اوقدر یقین صوقولمشدر ، که آرەلرینه برحائل تصادف ایتمش ایکی عاشق افتاده گریهٔ حزین ایله بربرینه صارلمغه چالیشور قیاس اولنسه بجادر . بولیمانك اوته‌سنده دیگر برلیمان‌دها وار ؛ فقط خیال میال گورینور ؛ گویا که بریکیلرك حسن و لطافتدن اوتانمش‌ده کندینی نظرلردن صاقلامغه چالیشیور .

. . . .

. . . .

فی ۲۵ رجب سنه ۹٤ کمال

دیگر [*]

بورانك مهتابی شعبانك اون دردنجی کیجه‌سنده‌کی مشهوداتمه تطبیقاً تعریف ایدییورم : وقتا که گونش مغرب انزواسنه چکیله‌رك ، هوایه — ایرتسی گون ینه ملاقات ایچون وعد آلدقدن صکره ، یارندن آیرلمش بر عاشق

[*] کذا مدلیدن

چهره‌سنده‌کی رنك تأثرگبی ــ خفیف وحزین بر قارالدی چوکمکه باشلادی . پنجره‌نك قارشیسنده اولان آناطولی طاغلرندن قرق جزؤ اوّلی گوروندی . بر صورتده ، که پنبه یاقوتدن دوکولمش بر هلاله بکزردی . گتدکجه بیودی ، بونکله براز پنبه‌لکی‌ده سحر بلوطلرندن ، آمریقا کللرندن ، هند بیغانلرندن آشاغی دکلدی . اوشاهانه عظمته ، اوطاتلی رنگه باقدقجه وهّاب صور مدیللی‌یه مخصوص اولمق اوزره مهتابدن پارلاق ، ازهار نوبهاردن رنگین برلوحهٔ لطافت خلق ایتمش ؛ بز آنی گوریورزده بدر منیر ظن ایدیورز دیه‌جکم گلیور . بن او بدیعهٔ قدرتی حیران تماشایه طالمش ؛ ولذت وشوق ایله حتی نه‌دن اوقدر ذوقیاب اولدیغمی بیله اونوده‌جق بر حاله گلمش ایدم ، که بردنبره نظرمده‌کی لوحهٔ تماشاد گشدی .

همان ظنی ایلدم دنیا دگشدی !

مگر او نوردن مخلوق مهتاب وضعیتی دگشمش ! ــ مدیللی‌یه دائر اولان مفصل مکتوبمده حسن پاشا گوشکنك برطرفنه نصل گردنکشانه بر وضع ایله قوریلوبده اوگوزل ، اوثمره‌دار زیتون آغاجلرینی سایهٔ التفاتنده یشارگبی ، گوسترن ــ چنار آغاجلرینك یاپراقلریله قارشی قارشی‌یه گلمش ؛ ونظرگاهمه زمرددن بر بلوط ایتمش‌ده ایچندن یاغمور

دانه‌سی یرینه الماس پارچه‌لری دوکیلور ظن ایتدم . بونظر فریب تماشاده بردن زائل اولدی. مهتاب براز دها یوکسلدی انواری لیمانك آغزینه طوغری انعطاف ایتمکه باشلادی . اوعکسك دریاده حاصل ایتدیکی شی بزم اسکی شاعرلرك تشبیهی کبی ، « سر و سمین » دکل آلمان ادباسندن برینك دوشندیکی کبی، «ایکی قره‌یی ربط ایچون یاپلمش الماسلی زنجیر» دده بکزه‌مز؛ قیالقدن کچن نهر شفّاف، نظر عرفان اوکنه اچیلمش نورانی منهاج حقیقت تصورلرینه بیله قیاس قبول ایتمز . مبارك نور، یاری دریایی قاپلیورده یاری دنیایی احاطه‌یه باشلایان شعشعهٔ مدنیتی آندیرییور. ـ گویا دکزك جریانی برطرفدن اوضیایی آلوب، گوتورمکه چالیشیرکن، طوپراغك متانتی قویویرمامکه اقدام ایدرمش کبی ـ دائما ضیانك انعطافی لیمانك ایچنه طوغری یاپیلوب، گیدییورده ینه لیمان آغزنده‌کی قره‌لردن آیریله‌میور؛ اگر بوحال براز زمان صکره، زائل اولمسه انسان ـ اطرافه دوکولمك، طاغیدلمقله توکنمك شاننده اولمیان ـ معرفتك نور عاملرندن یره دوشمش برپارلاق نمونه‌سنی گوردم دیه بیله‌جك . هله دکز، او کیجه‌کی قدر ساکن اولورسه وَاوفاجق، اوفاجق طالغه‌لرك هربری سطح مانك راکد طرفلرینه طوغری یوریدکجه بیکلرله قیز بربرینه قول آته‌رق ،

آرقه‌لری اوزرینه دگزده یوز ییورده اوزاقدن یالگز گوکسلریله مه‌لری گوینیور ظن اولنیور .

انقلابات زمانه هانکی ذوقی، هانکی صفایی بوزمامش، که بودلفریب تماشادن ده بقا امید اولنه بیلسون ؟ آره‌دن برایکی ساعت گچر گچمز لیمانك اوستنه مستولی اولان طاغلر ــ زیر دستانی بارقهٔ عرفاندن محروم ایتمگی علو رفعت مقتضیاتندن ظن ایدن ــ مسند آرایان استبدادگبی، انعطافه حائل اولیور . نور قمر

« بدبخت آکا دیرلر که النده جهلانك
قهر اولمق ایچون کسب کمال و هنر ایلر » [★]

وصفنه لایق اولان طالعسزلرگبی، روی قبول گوردیگی بر اوفاجق کوشه‌یه صیغینیور ؛ لیمانك مظلم اولان یرلرینه نسبتله منوّر اولان جهتلری بر مملکتده دارالفنون، وَیاخود ماغوسه‌ده بزم اوطه، وَیاخود حبسخانهٔ عمومی‌ده‌کی چوجقلر دائره‌سی قدر قالیور . فقط زمانه بزم شاعرلرك دیدیگی گبی، ازالهٔ خیر وَادامهٔ شر ایله مجبول اولمدیغندن، او لطیف لطیف تماشالره پك زیاده مساعد اولمدیغی گبی، مهتابده‌کی بو شکل حزینی‌ده بر یارم ساعت صکره تحویل ایدییور .

[★] بیت شناسینکدر .

مبارك نور الهی ... ازلدکجه آغر آغر بر انبساط کسب ایده‌جك یر بولمغه موفق اولمق دائما گوستردیگی خاصه‌لردن اولان ... گبی، لیمانك ساحل طرفنه چکیلیور؛ یارم آی شکلنده، فقط یاری لیمان قدر بیوك بر نور عالمی،که شکلی براز دها مستطیله مائل اولسه مدیللی خریطه‌سی ایچنده کرهٔ عالمه نسبت اوروپا گبی، کورینه‌جك . هاله کرهٔ نسیمك اطراف قمره چویردیگی هاله اکثر گوردکارمز گبی، آچیق صاری دگل، بیاغی گل‌رنگنی آکدیره‌جق قدر پنبه برشی اولدیغندن، بلیغ .

«کیوم بر آل اتکلك هاله‌دن میدانه عزم ایتمش
سماده مولوی آیینی تصویر ایدر مهتاب .»

بیتنی مطلقا بوراده سویلمشدر؛ دیه‌جگم گلیور .

ایرتسی کیجه‌نك خسوفی‌ده بنم ایچون آیریجه بر تماشا ایدی . (بن اویله قمری شیطان طوتار ویاخود منخسف اولدیغی وقت دنیاده شویله، بویله نحوستلر ظهور ایدر دیان طاقمدن دگلم .) بزم عالم حائل اولمش؛ او بیچاره مطلع الانوار قدرت اولان گونشدن اقتباس نور ایده‌مامش؛ بر مانعه ایله استفاضه‌یه مستعد اولدیغی پرتو اقبالدن محروم قالان اصحاب قابلیت گبی، حزین برسیما باغلامش ایدی . فقط فلکك اوظلمی‌ده موقت برشی اولدیغی بیلندیگی

ایچون نظر تخیل اوگنده قمرك ینه اوّلکی مکانتیله طولا ـ شدقجه، مهتابده بعض محنت رذگان ذکاوت گبی نقعینك :

« مهیادر بزمیچون دولت استعجالمز یوقدر. »

مصراعنی تکرار ایدییور قیاس ایدیلیردی .

بن قمرك او حالنه باقدقجه گوزومك اوگنده بر زمان خاطرمدن چیقمیان بلغارستانك قاره قلم بر خریطه‌سی طوریبور ظن ایتدم . خصوصا قمرك بر گوشه‌سنی هلاك شکلنده استیلا ایدن ضیاء، عینیله بلقان وَهزار عراد وپلونه اردولرینك وضعیتنی آندیرر ایدی . شمدی اردولریمزك ایلرولمکده گوستردیگی سرعتده اوضیانك انتشارینی آندیرییور .

۱۷ شعبان سنه ۹٤

برملاحظهٔ ادبیه [١]

الجوائبك « الذوق فی الکلام کالذوق فی الطعام » عنوانیله یازدیغی بندك ترقیده ترجمه‌سنی گوردم ؛ بونده محرر بزم ترکجه‌مزده حسن طبیعت دیدیگمز خاصه‌یه [ذوق] تسمیه ایده‌رك، آکا دائر بعض مطالعه‌لر بیان ایتدکدن صکره، اوروپالیلرده ذوق ادبیات اولمدیغنی سویلر !

[١] لوندره‌ده یازلمشدر .

لسان عربك وسعت و لطافتی وادباسنك فطانت ومهارتنی کیمسه انکار ایتمز . وحتی ادبیاتجه عربك آثاری هرلسانك مؤلفاتنه مرجحدر؛ دیسه‌یدی، قبول اولنوردی. فقط اوروپا ادباسنده ذوقك فقدانی هیچ تسلیم اولنه‌ماز . هله امرءالقیسك .

« اذا مابکی من خلفها التفتت له
بشق وتحتی شقهالم بحول . ».

بیتی و « یفتض ابکارالمعانی » تعبیر مشهوری گبی، شیلری ذوقك خارجنده عد ایتمسی هیچ مناسبت آلماز .

بونلرده خطا وار ایسه ادبیاته دگل، آدابه دائر در . بونلر مغایر ایسه حسن طبیعته دگل، حسن اخلاقه مغایردر.

برده الجوائب دیرکه : « فرنك کاتبلرینه باق، که آنلر بوعصرده معارف و مدنیتك درجهٔ قصواسنه و ارمشلردر ؛ فقط دقت اولنه‌جق اولورسه ایچلرنده برذوق صاحبی بولنمز ؛ ازجمله تایمس غزته‌سی، که انگلیزلرك نوابغ وزمخشری ومقامات همدانی وحریریسی‌در . امور دولیه ودقایق سیاسیه‌دن بحث ایدرکن پاموق وفابریقه و کومور وصوبه ومنقل فقره‌لرینه گچر ! کذلك فرانسز غزته‌لری دخی معالیء اموره باقیوب ، دائما خسایسله اشتغال ایدرلر . [*] »

[*] ترجمه ترقینك‌در .

« کدام غلطش را تصحیح می باید کرد »

اوّلا ، هرنه قدر اکثر لسانلرده بعض ادبیات غزته‌لری وار ایسه‌ده هرغزته آثار ادبیه‌دن اولمق لازم کلمز . ثانیاً دلیل کوستردیکی تایمس انکلیزلرك نوابغ وَمقامات بولنده مستشهدات ادبیه‌سندن دکل ، عادتا عموم امتك افکارینی قوللار وَمنافعنه خدمت ایدر برمخبریدر . واقعا اکثر بندلری ادیبانه یازیلیر ؛ وَامور سیاسیه‌دن بحث ایدر . لکن مشتریلری ادبا ایله پولتیقه مراقلیلرندن عبارت اولمدیغندن ، تجاره‌ده صابونك ، پاموغك احوالنی بیلدیرر . وَاصل پاره‌یی اومثللو اعلاناتدن قزانیر . بوحالی تقبیح ایدن الجوائبك برصحیفه‌سنده پولیتیقه ، دیکر صحیفه‌سنده نامحل برطاقم مدایحی شامل قصیده‌لر وَدها اوته کی صحیفه‌سنده دخی [حبوب هالوی] اعلانلری بولندیغی کبی .

انکلتره‌نك نوابغی ، مقاماتی [باقون] کبی ، [ادیسون] کبی ، ذواتك آثاری‌در ؛ غزته‌لر دکل .

کنجلرمزك مستعدانی آزچوق فرانسزجه بیلیر ؛ وَفرانسه ادباسنك کچمشلرندن روسسو وَ مونتسکیو وَ موجودلرندن تیروَکیزو [*] کبی ، ذواتك بعض آثارینی اولسون کورمشلردر . حسن طبیعته مطابقمیدر ؛ دکلمیدر حکم ایلسونلر .

[*] ایکیسی کچن ١٨٧٨ سنه‌سنده وفات ایتمشدر .

حیف ! ضد حیف ، که وقتیله اوروپادن استفادهیه احتیاج گورولمکه باشلادی ؛ دانس ایتمکی آلدق ؛ بیوك بالو ویرمکی آلدق ؛ دینی استخفاف ایتمکی آلدق ...... اصولنی آلدق ؛ دها بونلر گبی ، بیك درلو سیئه لرینی آلدق ؛ کیمسه آغزینی آچوب ، برشی دیمهدی . انتظام ومعرفتلرینی آلمغه احتیاجمز وار ؛ آنلرك واسطه ومبدائی اولان اصول.... وادبیات غربیهیه تقلید گبی ، حسناتی ... نظر رد وتحقیر ایله گورمسی شویله طورسون مربیٔ امت اولمسی لازم کلان غزتهلرده تقبیح ایدییور !

بوندن بشقه اوروپالیاردن السنهٔ شرقیهیه آشنا اولانلر غزتهلرمزده بویله ترهاتی گوردکجه حقمزده نهدیرلر ؟ بز آدم اولمق ایسترسهك ایجه بیلملی یز ، که بوگون المزده فیوضات دینیه وفضیلت اسلاف وفطانت طبیعیه وحسن اخلاق وقابلیت اراضیدن بشقه فخر ایدهجك برشیئمز یوقدر . بو موهوباتله قناعت ــ اللهك روزگاری یوقمی ؟ واپور یاپمغه نه حاجت ! ــ دیمك قبیلندن اولور.

بزه بوگون مکسوبات لازم ؛ آنکله اوغراشهلم ! بویله اوروپا ادباسنده حسن طبیعت یوقدر ؛ ویا بزدن پاره آلمسه فرنکستان آچ قالیر ؛ گبی ، ابلهانه تصورلری براقهلم . حدمزی

بیلهلم؛ حالمزی آ کلایهلم؛ ترقینك مبدائی اعتراف نقصاندر .
« رحم الله امرء عرف قدره وقدر غیره » باقی ......

انشاآت عمومیه

معلومدر، که انسان ایچون معشیت اجتماعیه‌نك علت غائیه‌سی تعرضدن مصونیت اولمق وهرجهتله حائز اولدیغی استعداد کمالی فعله چیقارمقدر .

ایشته انشاآت عمومیه دخی بو ایکی مقصدك موقوف علیهی اولان اسبابدن عد اولنور؛ محافظهٔ وطن ایچون عسکره، سلاحه، معرفته، جمعیته گوریلان لزوم استحکامجه دخی موجوددر. ترقیٔ انسانیت ایچون فنونه، اخلاقه، یازی‌یه، طباعته، صنعته، تجارته، سعیه، ملکه‌یه، غیرته، رقابته اولان احتیاج طرق مواردهٔ وابنیهٔ عمومیه‌یه دخی مقرردر.

حتی انسان دفع حاجات وحصول سعادتنی تحریده نه قدر مضطر ایسه تلذذات روحانیه سنه‌ده اوقدر مبتلا اولمق جهتیله، مثلا شعرك، موسقینك رواجی اولان جمعیتلرده طبیعتیله تزیینات بلدیه دخی احتیاجات مدنیتدن صاییلیر .

وقتیله برقوجه ملکی برقاچ کوچوك قلعه دشمنك اوقندن، منجنیقندن محافظه‌یه کفایت ایدردی؛ شمدی عادی

برشهری اطرافنه قات قات چکلمش؛ وَبلکه بعض یری تیموردن دوکولمش قوجـه قوجه استحکاملر خصمك چلیـك طوپندن غازلی، قومباره‌سندن محافظه ایده‌میور .

وقتیله برولایتـك محصولاتنی « دوه یوریشی » زمانی زماننه موقع اسـتهلاکه یتشـدیره بیلیردی؛ شمدی برایکی فابریقه‌نك معمولاتنی ساعتده آلتمش میل مسافه قطع ایدن تیمور یول عربه‌سی اسـتنلدیگی قدر سرعتـله تجارتگاهلره ایصال ایلیه‌میور !

وقتیله اسـتانبولك حالی تزیینات بلدیه‌جه منتهای کمال عد اولنوردی؛ شمدی پارسـك، لوندره‌نك حیرتبخش ادراك اولان کمالی مدنیتك استعدادینه نسبتله ناقص گوریلیور !

ایشته مدنیتك انشاآتجه احتیاجی برقاچ قلعه، برقاچ عادی یول، برقاچ طبیـعی لیمان، برقاچ چشمه برقاچ ابنیهٔ جسیمه، برقاچ خان گبی، شیلره منحصر ایکن، ارباب حکومت « قلیچ اتمگی » تعبیرینك اك صحیح موصوفی عد اولنمغه شایان اولان ثروتلرندن برآزینی صرف ایدر، اسیر قوللانیر، خلقی انغاریه ایشـلدیر، بولوازمـك برچـوغنی وجوده گتیریرلر؛ برطـاقم اصحاب خـیرك همت کریمانه‌سی دخی اتمام امره کافی اولوردی .

وقتاکه طوفان معرفت دمبدم خروش وفیضانی تزیید

ایده‌رك، عالم انسانیتی نظرلر مشاهده‌سندن قاصر اوله بیله‌جك بر اوج اعلای ترقی‌یه اصعاد ایتمکه باشلادی؛ بو مرتبهٔ سامیه‌نك اقتضا ایتدیکی انشاآت عمومیه اوقدر آغرلشدی، اوقدر اهمیت بولدی، که ذاتاً الجاآت عصر ایله قلیج اکمکندن وَ اسارت وآنغاریه واسطه‌لرندن محروم اولان ارباب حکومت اومقصد ایچون اقتضا ایدن صرفیاتك یوزده برینی تدارکدن عاجز گورووندی! وجدانلرده اولان میـل حسنات ایسه بویله برامر عظیمه قارشی بتون بتون قدرتسزلکنی اظهار ایده‌رك، استعدادینی فعله چیقارمق ایچون کوشه‌ده، بوجاقده جزئیات آرامغه باشلدی.

بوحاللره مبنیدر، که مدنیت شمدیکی طرز ترقی‌یه دوکو-لدیکی وقتدن بری انشاآت عمومیـه دخی چاره‌ساز هر امور اولان معارفك همت فیاضانه‌سنه ضغینوب، گلمکده‌در.

نظر حکمت ایسه بولازمهٔ ترقی‌یی معرض تدقیقه آلنجه، گرك انشاآت تحفظ ایله انشاآت معموریت بیننده وَگرك انشاآت معموریتك ایکنجی درجه‌ده منقسم اولدیغی انشاآت نافعـه ایله انشاآت تزیینیه آراسـنده کلی برفرق گورر؛ او فرقده انشاآت تحفظك قطعی الوجوب، انشاآت نافعه‌نك الزم، انشاآت تزیینیه‌نك لازم اولمسندن عبارتدر.

انشاآت تحفظ قطعی الوجوبدر؛ چونکه بریره برقلعه

یاپلق قطعیاً لازم اولنجه آنگا صرف اولنه‌جق پاره‌نك ثروت عمومیه‌جه حاصل ایده‌جگی تأثیراتی دوشونمگه محل قالماز . وطنك سلامتیچون هر دولت بوقدر ابنای وطنك قانی‌جانی دریغ ایتمیور؛ یاحیاته نسبت ثروتك نه حکمی اولور ؟

بونده دوشـونیله‌جك بر یالگز لازم ایله نافعی بر برینه قارشـدیرمامقدر ؛ زیرا نافع اولان اسـباب تحفظده لازم حکمنـده طوتیلورسـه گوچ مملکت بولنور که هر فائده‌لی اوله‌بیله‌جك یرینی تحکیم ایتمك بتون اهالیسنك برایکی عصر اویولده اتلاف عمر وافنای ثروت ایتلسنه احتیاج گوسترمسون.

لزوم قطعیسی تبین ایدن اسـباب تحفظی گرك تعیین وگرك انشا ایتمك ایسه بتون بتون دائرهٔ حربیه‌نك صلاحیتی داخلنده‌در؛ امورعسکریه‌نك بوجهتلرینه اصحاب تشریعی ویا سرمایه‌دارانی مداخله ایتدیرملك بروقت محظوردن سالم اوله‌ماز.

انشاآت نافعه‌یه‌گلنجه: بونده فناً ایکی مختلف نظرموجود اوله‌رق، بری اودرلو انشاآتی صرف تشبثات شخصیه‌یه براقق وایکنجیسی حکومتك معاونتیله فعله گتیرمکدر .

برنجی فکری التزام ایدنلر دیرلرکه : « تیمور یولی جاده، لیمان ، جدول گبی ، انشـاآت نافعه‌یه تکالیف دولتـك محصولنی صرف ایتمگه هیچ لزوم یوقدر . اگر بر ملکك

صنعت وتجارتجه بولندیغی مرتبه بونلره محتاج ایسه طبیعی اواحتیاج کندینی حس ایتدیرر ؛ برکرّه‌ده اواحتیاج حس اولنجه اویله برایشی التزام ایده‌جك اصحاب سرمایه هیچ بریرده اکسك اولماز؛ اودرلو انشاآتی آندن استفاده ایده‌جك اولانلرك استفاده‌لری نسبتنجه ویره‌جكلری بررسم ایله وجوده گتیرمك ممكن ایكن نیچون یالكز فائده‌سنی اوزرندن كچنلره عائد اولان بر جاده وَیا تیمور یولك وجوده گلمسی ایچون اقتضا ایدن فداكارلق برمملكت خلقنك عمومنه بردن تحمیل اولنسون ؟ »

بودعوانك نظریاتجه مسلم اولدیغنی كیمسه انكار ایده‌مز ؛ حتی فعلیاتده دخی ثبوتنه مدار اولابیله‌جك بردلیل آرانیلور ایسه انكلتره گوستریله‌بیلیر .

بوگون انكلترەنك یوللری، جدوللری ، لیمانلری، تیمور یوللری كثرتجه ، سهولتجه ، حاصلی هرجهتجه ممالك متمدنه‌نك كافه‌سنه فائقدر ؛ حال بویله ایكن ، بوقدر انشاآتك هیچ بریچون بروقتده اهالی برقیریق آقچه صرف ایتدیگی یوقدر . كیمی دوائر بلدیه، كیمی شركتلر یاپار ؛ مصرفیده یالكز مستفید اولانلردن آلنان رسم ایله تسویه اولنور . یالكز انكلتره دولتنك فن حربجه كندینه لزومی اولان برایكی یوله ـ ایده‌جگی استفادەیه بدل ـ بر مقدار معاونت ایلدیگی

بیلنیور . برده نادراتدن اوله‌رق ، دوائر بلدیه‌دن بعضیلرینه انشاأت نافعه ایچون آقچه اقراض ایتدیگی وار ایسه‌ده بودرلو اقراضاتنك تحصیلنده پك شـدت گوسترمش وَحتی تأدیه ایده‌میانلرك انشاآتنی صاتمق درجه‌سنه قدر کتمشدر .

ایکنجی فکره یعنی حکومتك بودرلو انشاآته معاونتنـه قائل اولانلر ایسه « واقعا انگلتره گبی ، هرشهری ثروتده ، معرفتده پای تخته یقین . اهالیسـنك عمومنده فکر تشبث ایلرولمش ، حریّت هرکوشه‌سنه گیرمش ؛ اداره‌جـه مرکزیت بتون بتون طاغلمق درجه‌سـنه گلمش برمملکت ایچون تشبثات شخصیه‌نك انشاأت لازمه‌یی وجوده گتیرمگه کافی اولدیغنی بزده انکار ایتمـیز . فقط دولتـك اعانه وَیا تشبثنـدن محروم قالنجه هیچ برشی وجوده گتیرمگه مقتـدر اوله‌میـان یرلری نه‌یاپه‌لم ؟ برمملکتك خلقنـده مثلا برتیمور یولك فوائدینی ادراك ایده‌جك قـدر معرفت وَیا سرمایه دارانده خود بخود انشاسنی درعهده ایتمگه جسارت ویره‌جك قدر ثروت مفقود ایسـه اوراده انشاآت نافعه‌دن بتون بتون صرف نظرمی اولنسـون ؟ مادامکه ایکی دولت بیننده یالکز منافع تجارته متعلق برمسئله‌دن طولایی برمحاربه چیقارسـه او یولده عموم ابنای وطنك کیسه‌سـندن پاره صرف ایتمك جائز اولیور ؛ یاعمومك پاره‌سنی ینه منافع تجارته

متعلق اولان انشاآت نافعه ایچون صرف ایلمك نه‌دن جائز اولمسون ؟

« ایشته بومطالعاته بناءً انشاآت نافعه مصرفی دخی برجمعیتك الڭ مشروع اولان صرفیاتندن عد اولنور . شوقدر وارکه بو یله اعانهٔ حکومتله وجوده گتیریله‌جك انشاآت گرچکدن منفعتلی وَمنفعتی همان هرکسه شامل اولمغه استعداد گوستره بیله‌جك مرتبه کثرتلی اولمالیدر . »

نظریاتجه بو ملاحظاتك عمومیده ضعیف گورینور ؛ اوّلا، برمملکتده انشاآت تشبثی یالکز اویرك خلقنه مخصوص دگلدر، که نقصان معرفت وَیا فقدان ثروت لزومی اولان انشاآته مانع اولسون . منافع تجارت نامنه آچیله‌جق محاربه‌لره گلنجه بردولت دیگر بردولت سفاینی علیهنه قورصان چیقاریر وَیاخود برلیمانینی محاصره آلتنه آلیر وَیاخود بینلرنده اولان تجارت معاهده‌سنی اخلال ایدر وَیاخود تجارینه ظلم ایلر؛ حاصلی بو یولده برتعدی ایله تجارتنه طوقنورایسه آردلرنده آچیله‌جق محاربه‌ده تجارتك حکمی ایکنجی درجه‌ده قالیر . اساس دعوی حقوقدر . وطن وَیابعض ابنای وطنك حفظ حقوقیچون ایسه عمومك پاره صرف ایتمك دگل فدای جان ایتمك بیله وظیفه‌سیدر. یوقسه تجارك تسهیل معاملاتیچون پاره صرف

ایدوب مثلا [بونو] کاغدی باصدیریویرمك عمومه تحمیل
اولنه‌بیله‌جك وظائفدن اولمدیغی گبی ، لیمان وَیایول یاپمق
دخی خلقه واجب اولور بر ایش دگلدر . یالکز بوطاقمك
مطالعه‌لرینه « اعانهٔ حکومتله یاپیله‌جق انشاآتك منفعتی‌همان
هرکسه شامل اولمغه استعداد گوستره‌بیله‌جك مرتبه کثرتلی »
لازم کله‌جکنه دائر ایراد ایتدکلری شرط بردرجه‌یه‌قدر
مقبولیت ویریبور . بر ایشدن هرکسك استفاده ایده‌بیلمسی
قابل گورینورسه طبیعی هرکسك اعانه‌سنه مراجعت
ایتمکده جائز اولور .

مثلا خط اساسیلری بلغراد وَیابوسنه‌دن استانبوله
وَاسکداراردن بغداده اینه‌جك وَملکك هرطرفنه شعبه
براقه‌جق اولان روم ایلی وَآناطولی تیمور یوللرینك تشبث
شخصی ایله وجوده گلمسی قابل اولامینجه دولت طرفندن
اعانه گورملرینه برشی دینلمز ؛ چونکه منفعتی همان هرکسه
شامل اوله بیله‌جك درجه کثرتلیدر . بوندن بشقه وطنك
محافظه سیچون دخی بویوللر هردرلو قلعه‌دن ، استحکامدن
اهمیتلیدر . فقط آناطولی تیمور یوللری تصوری میدانه
چیقمامش اولسیدی روم ایلی تیمور یولنه بتون ملکك محصول
تکالیفندن پاره صرفنی ـ ولو برحد اعتدال ایچنده دخی
اولسه ـ فن حقوق وَفن ثروته تطبیق ایتمك قابل اولەمازدی .

اعانهٔ حکومتله وجوده گتیریله‌جك انشاآت نافعه‌ده اك زیاده شایان دقت اولان نقطه‌لردن بریده او یولده خلقه اختیار ایتدیریله‌جك فداکارلق، ثروت عمومیه‌نك تحملندن خارج اولمامسیدر. ایلروکی فائده ایچون هرکسك ایشنه سکته گتیرمك آلتون صرف ایده‌رك کیمیا آرامق قبیلندن اولور. ینه تکرار ایدرز: انشاآت نافعه برملکه الزمدر؛ فقط قطعی الوجوب دگلدر.

مع مافیه ینه انشاآت عمومیه، هردرلو شرائطی جامع اولدیغی حالده، دخی حکومتك اعانه‌سی پك قولای تجویز اولنه‌میور؛ چونکه بواعانه خصوصی هریردن اوّل فرانسه‌ده اجرایه گلمش؛ وفرانسه‌نك انشاآت عمومیه‌سنه هریردن زیاده فساد قارشمش اولمسنه نظراً او یولده یاپیله‌جق شیلرك سوء استعمالدن قورتارلمسی قابل اوله‌میه‌جغنه تجربةً حکم اولنمقده‌در.

مدنیته لازم اولان تزییناته گلنجه: مادامکه انشاآت تزیینیه عمومك ثروتنه خدمت ایدر شیلردن دگلدر؛ ثروت عمومیه‌نك او یوله صرف اولنه‌جق مقداری هیچ تأثیر واهمیتی اوله‌میه‌جق درجه‌لرده جزئی اولمق لازم گلیر.

شوراسنه دقت بیورلملیدر،که سوقاقلرك گنیشلگی، نظافتی، تنویری اسباب تزییناتدن دگل مدنیتجه الزم

اولان امور نافعه‌دندر. خلقك تسهیل معاملات ایچون تیمور یوله احتیاجی نه مرتبه‌ده ایسه مدت سعی تزیید ایچون سوقاقلرك آیدنلق اولمسنه‌ده احتیاجی اودرجه‌ده‌در.

(عبرت)

جزمیدن

هجرتك اونجی عصری، که برنجی سنه‌سنده اوچنجی خاندان خلافتك اونجی پادشاهی اولان سلطان سلیمان قانونینك ولادتی اقبال استقبالنه براعت استهلال اولمشیدی؛ وقوعات وکشفیات عظیمه‌جه تاریخ انسانیتك اکثر قرونه تفوق ایدر:

گویا که ید قدرت برقاچ بیك سنه‌لك مآثر جلیله‌یی بریره طوپلامشده نظر حکمته قارشی برمعجزه دها گوسترمك ایچون یوز ییلدن عبارت بر زمان ایچنه صیقیشدیرمش ایدی.

فی الحقیقه شرقده [قتیبة بن مسلم]ك اعدامی غربده [عبدالرحمن الفهری] نك انهزامی اوزرینه طولاً [پیره‌نه] طاغلریله [قوبی] چوللری وعرضاً بحرمحیط جنوبی ایله قپچاق حدودلری داخلنده قالان اسلامیت واسپانیادن ماعدا اوروپانك اکثر جهاتنی استیعاب ایلیان خرستیانلق

عالملرنده [مأمون] ایله [شارل ماین] ك ارتحاللرندن صکره ملوك طوائف وَاهل صلیب محاربانندن ماعدا تاریخجه اهمیت کوتورر؛ خصوصیله انسانیته تعلق ایدر همان هیچ بر وقعه ظهور ایتمامشیکن، ابنای بشرك فکر واقدامنده کوریلان بوسکون عادت برستانه یدنجی عصرده برمیل ایجاد ایله ختام بولدی . حتی آتشی بیله انسانیتك پنجهٔ غالبانه سنده محکوم ایتلك شاننده اولان نظر حکمت ، باروتك محاربه لرده استعمالنه اوعصر ایچنده باشلامش وَبرقوجه عالمی زور بازوی عرفانیله ایستدیکی شکله کتیرمك استعدادینی حائز اوله رق، وجوده کلان فاتح باروت کبی ، برقوهٔ مقاومت سوزی طوپجیلق صنعتنده اجرا ایلدیکی تعدیلات واکالات ایله اسلحه نك هرنوعنه تفوق ایده جك برحاله طقوزنجی عصرده کتیرمشیدی . فقط اوننجی عصرده ایدی ، که باروت طوپدن تفنکه انتقال ایلدیکندن ، ارباب حرب ملائکهٔ عذاب کبی، اللرنده برر تازیانهٔ آتشین استعمال ایتمکه مقتدر اولدیلر.

فی الحقیقه اوتوز بش سنه لك بر اقدام طاقت برانداز انه ایله طولاً [ازمیر] کورفزندن [مغول] وَعرضاً [دکزدن] قپچاق صحرالرینك منتهاسنه قدر امتداد ایدن یرلر ایچنده اوزمانلر موجود اولان درت یوز میلیونه قریب اسلامی برحکومتك سایهٔ رایاتنه جمع ایتمك وَجنوباً مصر وَیمنده

خطبه‌سنی اوقوتدیغی کبی، شمالاً دخی موسقوه‌یه وَلهستانك وسطلرینه‌قدر کتیبهٔ اقبالنك مقدمه‌لرینی ایصال ایلك جهتلریله مالك اولدیغی یرلره نسبت اسکندرك فتوحاتنی کره‌یه نسبت ربع‌مسکون درجه‌سنده براقان تیمور، طقوزنجی عصر رجالندن ایدی . فقط اوننجی عصرده ایدی ، که سلطان سلیم اوّل کرهٔ زمینی برپادشاه ایچون آز کوره‌رك، سکز سنه‌دن عبارت اولان دور سلطنتنده مصر ایله عموم عربستانی وَیاری کردستانی برمرکزه ربط ایلدیکندن بشقه خلافت اسلامیه‌یی وظائفنی بحق اجرایه مقتدر بر خاندانه نقل ایدرك ، اسکندره ، جنکیزه وَحتی تیموره داغ درون اولان جهانکیرلك فکرینك اسلامیت قوتیله حصولنه لازم اولان اسبابی استحضار ایلدی .

فی‌الحقیقه نظر تدقیقه نیجه یوز بیك مشاور ، وَقلم تحریره نیجه یوز بیك معاون ویرمك شانندن اولان طباعت [قوستر] نامنده برصاحب خیرك همتیله‌طبیعتك خزینةالغیب احساننده‌ن میدان ظهوره طقوزنجی عصرده چیقدیغی وَباصمه‌نك بغیر حق موجدی عد اولنان [فادست] وَ [غوتانبرغ] اوصنعت جهان بهادن طقوزنجی عصرده استفاده‌ایلدیکی کبی، طباعتك الك بیوك وَالك‌فائده‌لی‌اکمالاتندن معدود اولان قالب چلیکلرینی [شفر] ینه طقوزنجی

عصردهاختراع ایلمشدی [۱] فقط اونجی عصرایچنده ایدی، که جهان معرفتـده گرجکلدن بر « دوران حشر » وجوده گتیرمکه باعث اولان وفطرت بشری مستعد اولدیغی استکما- لاته ایصال ایچون همان طبیعت کلیه قدر خدمتی گوریلان اوصنعت جلیله سحر اولمق، خطاطلرك منفعتنه مغایر بولنمق وحتی اکثر فائدهسز لغویاتدن صایلمق گبی، حیوانلره بیله یاقشمیهجق برطاقم تعریضات وممانعاتدن قورتیلهرق ـ حیفا که اسـلام ملکنده بیـاغی ظهوری بیله خـبر آلنمقسزین ـ اوروپانك هرطرفنه انتشار ایلدی .

فیالحقیقه مشهور قرستوف قولومب [۲] سفینهٔ نوحدن طوپراق تحریسنه کیدن گوگرجین گبی، برشـدتلی طوفان اعتراض آرهسندن چیقارق، آمریقایی کشف ایله عالم انسـانیته ینه بوعالم ایچنـده برجهان دیگر الحـاق ایتمکه طقوزنجی عصرده موفق اولمشـدی . فقط اونجی عصر ایچنده ایدی، که اوروپالیلر آمریقانك همان هرجهتنه صو- قیـلهرق، قدرت فاطرهدن بشقـه هیچ صنعت گورمامش اولان اویله برجهان غیبك حاوی اولدیغی هردرلو خزائن فوائددن حصهیاب اولمغه باشلامشلردی .

[۱] بوادعانك موافق حقیقت اولدیغی (غوتنبرغك) ترجمهٔ حالنده ایضاح اولنمشدر .

[۲] قولومب کوکرجین دیمکدر .

اونجی عصرك مزیتی بویله اکمالاته منحصر دکلدر .

ینه اوعصر ایچنده ایدی، که سلیمان قانونی عثمانلی بایراغنی شفقلر ایچنده طوغمش برهلال گبی ، ویانه‌ده، تبریزده، اسپانیاده ، هندستانده طولاشدیره‌رق، دنیانك شرقنه، غربنه شعشعه نثار حیرت ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که خیرالدین پاشا سفاین جهادینك طوپ دومانلرینی ابر رحمت گبی ، آفاقی طوته‌جق برحاله گتیره‌رك ، آق‌دکزی لواءالحمد محمدینك سایهٔ استیلاسنه آلدقدنصکره غنیمت غزاسی اولان قوجه برملکك [١] تاج سلطنتی خلافت اسلامیه‌نك عتبهٔ اقبالنه تقدیم ایله حاکم ایکن ، خادملکی اختیار ایتمك گبی ، یگانه برحمیت اظهار ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که دولت کرای ثانی ایکنجی هجومنده مسقوه طرفلرینه آتشزن استیلا اوله‌رق ، شمالك قارلی ، بوزلی صحرالری ایچندن گویا اوچ عصر صکره کله‌جك برجهانگیره درس عبرت [٢] وَ برروسیه مأمورینه نمونهٔ امتثال [٣] گوستررگبی ، صناعی برینارطاغ پیدا ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که « بابرخان » جدی اولان وَفتوحاتنك کثرت ووسعتنه نظراً اعظم جهانگیران

[١] جزایر ملکی .
[٢] بیوك ناپولیون .
[٣] مسقوه‌یی یاقان روسقو و یچن .

عد اولنان تیمورك برقاچ یوز بیك عسکر وَ بیك درلو مشاق سفر ایله ضبط ایده‌بیلدیکی هندستانی همان اون بشبیك کشی ایله برقاچ یوز بیك عسکره مالك بردولتك الندن نزع ایتمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که « شیرخان فرید » افغانلی برعسکرك اوغلی ایکن، خصائل جهانستانیسی قوتیله هندك شرق شمالیسنده کندینه مخصوص بردولت تشکیل ایدرك « بابر » سلطنتی کبی ، نوظهور وَبناءً علیه هردرلو قدرت وعصبیته مالك بردولتی مضمحل ایتمك درجه‌سنه کتیردکدن بشقه عمری مساعد اولسه اوده سلطان سلیم اوّل کبی ، جهانکیرلکه بر بیوك استعداد ابراز ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که توراند‌ه دولت «شیبانیه» وَخصوصیله سلاطین « شیبانیه » دن « عبیدالله » دولت « جنکیزیه » نك « برکه خان » [*] زماننده اولان شعشعهٔ اقبالنی اعاده‌یه امیدلرویره‌جك قدر پارلامغه باشلامش ایدی .

[*] برکه خان باتو خان اولادندن ودشت حکمدارلرندن اوله‌رق اولاد جنکیزدن الك اول اسلام ایله مشرف اولان‌ذاتدر. قیچاق ومغولستانده حکمی جاری ایدی . طونه و بلغارستاندن کچه‌رك استانبولك محاصره‌سنه کلمش وروم ایمپراطورلغنی خراجکذار ایلمشدر . آباق خان وخصوصیله خلافت عباسیه‌نك انقراضندن صکره هلاکو ایله غالبانه خیلی محاربه‌لری واردر . جنکیز خاندانننك اعاظمندندر . اصل اسمی (برکای) اوله‌رق اسلامنی اظهار ایتدکدنصکره زماننك علماسی تفألاً (برکة) تسمیه ایتدیلر .

ینه او عصر ایچنـده ایدی ، که سـنیلرك سـلاحیله چویرلمش بردائرهٔ آهنین ایچنده قالان ایرانده « صفوی » طرفدارانك تعصبی، اساسنی قانلرله تخمیر ایدرك بردولت « شیعیه » تشکیلنه مقتدر اولمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که آلمانیا ایمپراطوری مشهور « شارل گن » سـلطان سلیمانك قوهٔ قاهرهسـنه قارشـو طورمق ایچون سـنهلرجه اوغراشـدقدن وَو یانهیی عثمانلی محاصرهسی وَمجارسـتان وَخرواتلغك اکثر جهتلرینی اسلام استیلاسی آلتنده گوردکدنصکره ، کندیسـنه سرای حکومته بدل برمناستری مزار دنیوی اختیار ایتمشیدی .

ینـه اوعصر ایچنـده ایدی ، که اوروپاده « لوتر » پروتستانلق نامنه برمذهب جدید آچهرق ، اصحاب تثلیثی ایکی یه تقسیم ایتمشیدی .

ینه اوعصر ایچنـده ایدی ، که اسـپانیوللر غرناطـه مدنیتگاهنی مظـلوم ،مکسیقا وحشت آبادینی معصوم قانلـه غرق ایدرك ، شرقده ، غربده تماشاسی نظر حکمته قان آغلادهجق بردهشتلی غروب لوحهسی پیدا ایلشلردی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی ، که دنیالره صیغیشهمامقده ضیای شمس ایله رقابت ایدن برذکا [*] ابعاد مطلقهیی سیر

[*] قوپرنیق

ایدرجه‌سنه برطاقم تدقیقات ریاضیه ایله استقرار شمس وَدور ارضی اثبات ایده‌رك ، تابع اولمدیغی بردینك معجزات باقیه‌سندن اولان برآیت کریمه‌نك مآل عالیسنی فناً ایضاح ایلمشیدی.

ینه اوعصر ایچنده ایدی، که دنیالری احاطه ایده‌جك برطوفان معرفتی ذهننه صیغیشدیره بیلمك خارقه‌سنه مظهر اولانلردن مشهور « واسقو دوغاما » عمّان ایچنده مستور اولان امید برونی طریقنی کشف ایتمکله پور تکیزلر اشجاری آلتون ثمره‌لر ویرر ، نباتاتی گومش چیچکلر آچار برکیمیا باغچه‌سی اطلاقنه شایان اولان هندستانك محصول ثروتندن اوروپایی مستفید ایتمکه باشلامشلر ایدی .

ینه‌اوعصر ایچنده ایدی، که حکم غالبانه‌نك جهان مدنیتی زیر پای‌استبدادنده‌ازمك‌ایچون یاپلمش برتمثال آهنینی‌حکمنده اولان ناپولیونلری، بسمارقلری بیله برچوق تلاشلره دوشورن « ژزویت » جمعیتی زادگاندن ایکن، دیلنجیلکه قدر تنزل ایتمش؛ گوزی آچیق فقط آیاغی طوپال، صورتی انسان ولکن کندیسی شیطان برمخلوق غریبك سایهٔ تعصب ورپاسنده تأسس ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی، که یمندن قهوه، آمریقادن توتون بربرینی متعاقب خلقك معرض هوساتنه آتیله‌رق،

انسانلر ایچون بری مایع بری هوائی ایکی سیه بلای احتیاج دها پیدا اولمغه باشلامشیدی .

ایشته سرگذشتنی یازمق ایستدیگمز [جزمی] ده (موسم ادراك غرائب) وصفنه لایق اولان اوعصرك رجالندندر . ترجمهٔ حالی اویله وقایع عظیمه‌دن معدود دگلسه‌ده ذاتاً برغرابتی جامع اولمغله برابر ، دولتك بربیوجك محاربه‌سنه‌ده تعلق ایلدیگی ایچون نظر مطالعه‌یه شایسته در اعتقادنده بولندق؛ آنك ایچون تحریرینه جسارت ایدییورز . (مقدمهٔ جزمی)

مباحث ادبیه‌یه دائر برمکتوب

(حامد بگه)

حامد !سنی مخاطب ایتمگه آدکدن بیوك برکلمه بوله‌میورم!...

برچوق زمانلر مکتوب یازه‌مامشدم ، مشغول ایدم ، کیفسز ایدم ، بونلردن بشقه شعردن ، انشادن هدیه گوندره‌جك براثرده یوق ایدی .

دها صکره مباحثات « ادبیه » میدانه چیقدی . یازیلان شیلری بالضروره ویا تعبیر صحیحله کفارة الذنوب اوله‌رق اوقومق لازم گلدی . خالی زمانلرمك برخیلیسنی‌ده اومشغولیت افنا ایتدی .

مباحثه‌دن بن جداً متأثر اولدم . چونکه شناسی‌یی ، سنی ، حاصلی گرچکدن ادیب اولانلری نظر حقارتله گورنلرك قالنده ، قلمنده بنم اثرلرم مستشهداتدن گوسترلمکده ، بنم نامم ادبیات جدیده دیدکاری ادبیات صحیحه‌نك موجدلری صره‌سنده یاد اولنمقده ایدی .

اوتمییز اصحابنه قارشی بنم ایچون ممدوح اولمقدن زیاده نه درلو مقدوحیت تصور ایده‌بیلیرسك ؟ فقط ظن ایتمم که سن متأثر اوله‌سك ، البته اولمامشسکدر ! بلکه اوغرادیغك تعریضلرله افتخار ایتمشسکدر .

هیچ اویله سوزینی گونش گبی پارلاق برفکردن اقتباس ایدن ، مهتاب‌قدر صاف بروجدان شونك بونك گوك یوزینه طاش آتمق قبیلندن اولان تعریضاتنه اهمیت ویرمك قابلمیدر ؟

امّا شناسینك آچدیغی رایت ادب ، علم جهالت ایمش . نه مانع ! شمدی اوعلم جهالتك آلتنده بزلر بولینیورز ؛ اثرلرمزده میدانده‌در .

ادبیات عتیقه ویا فاسده طرفدارلری شوبارقهٔ ظفره ، شو دختر هندویه برر نظیره یازسه‌لر ، ادبیات صحیحه‌یه مقلد اولمقله برابر سکا تعرض ایدنلر بنم واویلانك ، وسنك طارقده‌کی شعریکك (شیخ غالب مرحوم طرفندن ایراد

اولنان تکلیف گبی بش بیتنه دگل) آکٔ بگنمدکاری بر بیتنه برنظیره سو یلسه‌لر نه اولور ؟

نه اوله‌جق هیچ برشی اولماز . فقط معترضلر یالکز اعتراض ایتمگی بیلیرلرده اویله شعر سویلیه‌مزلر . سویلرز دیرلرسه ادب دائره‌سندن چیقماسونلرده سویلسونلر . عمومك افکاری بر امتحان میدانیدر . اوزمان هرکسك قدرتی ، ماهیتی معلوم اولور .

سنك نه وظیفه‌ك حامد ! سن تاریخ دیدیگمز عمّان ظلمتك اعماق خفاسنه گیر ! بزه [اشپر] گبی کتابلر یاز ! اسکندرك اخلاقندن بیوك اخلاق تصوّر وتصویر ایت ! سلیم اوّلك تربه‌سنی زیارت ایله ! اوزیارتگده‌کی حسّیاتی اوپادشاه عظیم الشانه ندیم خاص اولان حسن جانك وجدانندن صدور ایتمش قدر روحانی بر بلاغتله تعریف ایت ! سلیم اوّلك مزیّت سیاسیّه‌سنی عثمانلی اصحاب قلمی آره‌سنده اكٔ اوّل تعریفه نثراً موفق اولان کمال . نظمکه نظیره سویلمگه چالشسون ! سکا قدرتك موهبهٔ مخصوصه‌سی آنی اقتضا ایدر .

امّا بز (چونکه ادبیات صحیحه طرفدارلرینی . گندمدن آیره‌مم) ادبادن دگلمشزده معترضلرك تأویلات ظریفانه‌سنه گوره قاپاق مجموعی ایمشز . نه مانع ؟ عالم نشریّاتده بزلره خلف اولمق ایستیان ذواتی ده بعض

ظرفا بادنجـان قبیلندن عد ایده بیلیر . اوحالده ایسـه « کدو افتـاد بادنحان برآمد » مثـلی ایکی طرفك حالنـه برغریب معرّف اولور . یاخود بشقه برروایته گوره (اشك) ایمشز . آنكده ضرری یوق . راویلر انسـان اولدقلرینه پك معتمد ومغرور ایسه بزادبیات حرمتنه اولەرق حیوانلغیده قبول ایدرز .

یوقاریدەده سویلمشـیدم یا . ایکی طرفك اشـعاری، آثاری میـدانده طوریبور . مقایسـه اولنیویرسون ! قوهٔ ناطقه هانکی طرفه عائد اولدیغی پك قولای ظاهر اولور . هله تاریخ البتـه برزمان اولەجقدرکه هرکسـك مزیتنی میدانه قویەجقـدر . ایلروده اواصحاب-ادبك ادعاسی گبی بزلرك (اشك) اولدیغمزه افکار عمومیه قرار ویررسه باری اشکلکمزی آ گلامشده کیمسەیه تعرّض ایتمامش اولدیغمز دخی ثابت اولەجغندن، حدمزی بیلدیگمز ایچون اولسون مؤاخذەدن قورتیلورز .

غریبدرکه انسانلر هرنصلسه بزم نهیقلره دیگر طاقمك نغمـەلرندن زیاده رغبت ایدییـورلر! نه یازارسـەق خلق عنـدنده آدم افنـدیلرك آثارینه ترجیحاً مقبول اولیـور ! صـاتیلیور ، اوقونیور . بو دلائل تجربیه اوذواتك بزی

گوسترمك ایستدکاری قدر محقر اولدیغمزی پكده اثبات ایده‌مز دگلمی ؟

بکا گلان برمکتوبکده :

یوکسل هنرکله قانع اولمه احسان خدایه مانع اولمه

بیتنی بگندیککدن بحث ایتمشیدك ! اعتقادمجه آشاغیدن یوقاری آتیلان طاشلره یوقاریدن آشاغی برنظر اهمیتله باقمق دخی احسان خدایه برنوع مانعلگه چالشمقدر . نه اولمش ؟ سمادن زمینه نازل اولان اوامر بیله تعریضات غیرمحققه‌دن قورتلمشمی‌که سنك آثارکده‌کی علویت شونك، بونك معانده‌سنه مانع اوله‌بیلسون !

ینه جواب ویرمه ! گونشك خیط شعله‌سی مذبله‌یه‌ده دوشر. فقط اوسقوطی گورمك ایستیله‌جك حاللرندن دگلدر.

الله ذهنکی گونش قدر پارلاق یراتمش؛ فکرکده ضیا گبی دائما تعالی ایله متّصف اولمق قدرگه دها شایان اولور .

چالیش ! چالیش ! بن ادبیات عثمانیه ایچون تصوّر ایتدیکم علوّیاتی بیلك درلو حسیات ایله قاریشدیردم ؛ آثارمی ایستدیکم درجه‌یه گتیره‌مدم . بقالم سن گتیره بیلیرمیسك ! گتیره بیلیرسه‌ك برملّتك مربّیان عرفانندن معدود اولورسك . بن دائما شناسی‌یی یاد ایده گلدیگم گبی سن‌ده کمالی یاد ایدرسك .

وقتیله برکرّه باقوبده یکی طوغمش قمرك بلوطلر آره‌سنه یاییلان خیاط شعاعنه بکزتدیگك صاچلرمی شمدی گورسه‌ك مهتابك کره‌دن آیریلرکن سحاب ایچنده آره‌صره براقدیغی انعطافلر قدر قره‌لی، بیاضلی بولورسك .

ادبیّات ایچون پك چوق ذوات ایله اوغراشمشیدم . حال بوکه شمدی اومعترضلردن بعضیلری ینه بنی ادبیات مجدّدلرندن عد ایدوب طوریورلر . مجدّدلك حقّ ایسه یاشناسینك ، یاخود سنکدر . بن آره ده برخط اتّصالم . ظن ایدرمیسك که اومعترضلر برزمان بوحقیقتی‌ده تسلیم ایتمسونلر . تاریخ هجری اعتبار یله قرق بش یاشنه گیرمش بر بیوك ویا تعبیر صحیحیله مسن قردا شکك سوزینه اعتماد ایت که حق عرفانك معترضلر عندنده‌ده بتون بتون ضایع اولماز . بن وقتیله بیلم نه‌مطالعه‌یه ذاهبْ اولمشدم‌ده ادبیات عالمنده بولنغه لایق اولمیه‌جق برطاقم بحثلرله غزته‌لرمزك برخیلی ستونلرینی طولدیرمشدم . اوعیب بکا عائد، بوتنزلسزلك سکاوسنکله برابر ادبك ایکی معناسیله‌واردیغی درجه‌یه راجعدر.

سنی ایستدکاری قدر (باکتله ژاکتله) خرپالاسونلر طورسونلر . سن موقع ادبکده قائم اول ! حاکمك هیچ اولمزسه استقبال اوله‌جقدر .

« اوکنده نامتناهیلگی قیلار تصویر
یننده سایه‌سی قالمش بودولت وملت »

بیتیله :

« ظرلامه، ظرلامه آمان صوص صوص ؟
حاجی بابا یمش بوشب قوص قوص »

بیتلری گبی آثارك ماهیتنده‌کی فرق ایسه نه زمان اولسه ظاهره چیقاجقدر . باقی استقبال ادبدن قلباً امین اول ! ادب ابدیدر قرداشم حامدم .

فی ٤ ربیع‌الاول سنه ٩٩ کمال

ملاحظه

کمال بك زمانمزك شناسیدن صکره ــ وفقط آنك اثرینه اقتفا ایله یتشمش ــ اك بیوك برادیبی‌در .

آثاری دقتله اوقنورسه استعداد ادیبانه‌سنك سعی ایله اقدام ایله یتیشه‌جك درجه‌لردن معری وصرف کندیسی ایچون بر موهبهٔ خدا اولدیغی آکلاشیلیر .

شناسی « آسیانك عقل پیرانه‌سنی اوروپانك بکر فکریله ازدواج ایتدیره‌رك » شمدیکی طرز انشامزی ایلاده ساعی اولمشیدی؛ کمال بك ایسه مرحومك زاده اجتهادی اولان ادبیات جدیده‌نك عصرمزك اطوار مجددانه‌سی نسبتنده پروشیاب کمال اولمقلغنه موفق اولمشدر .

نمونه طوتیلان پارچه‌لری کندیسنك هرشیوه‌ده تحریره اقتدارینی اثبات ایدر . خصوصا اکثر آثارنده اوقویانلری حیران

ایده‌جك قدر اعجازکارانه تعبیرلر ابداع ایلك مزیات مخصوصه‌سندندر . بوکا ایسه طبیعتنده‌کی اقتدار ایجادی حسن تصور وافکار حکمتله توسیع وتزیین ایتمکده‌کی اجتهادی سببدر .

محصولات ادبیه‌سی پك چوقدر؛ هر یازدیغی شیدن بر مثال انتخابی لازم کلسه ایدی مجله‌مز حصراً آنك نامنه نشر ایدلملی ایدی . اعتقادمزجه مشار الیهك آثاری محاسن فکر و بیان ایله آراسته بر دستور بلاغت اولدیغندن، اکر حقیله تقلیده سعی ایدیلر ایسه ادبیاتمزك اقبال استقبالی بوسایه‌ده تأمین ایدلمش اولور .

تم

ختام تمثیل ثانی فی ١١ ربیع الثانی

١٣٠٣

سنه

مطبعهٔ ابو الضیا